VALORIFICAREA PATRIMONIULUI ETNOCULTURAL ÎN EDUCAȚIA TINEREI GENERAȚII ȘI A SOCIETĂȚII CIVILE

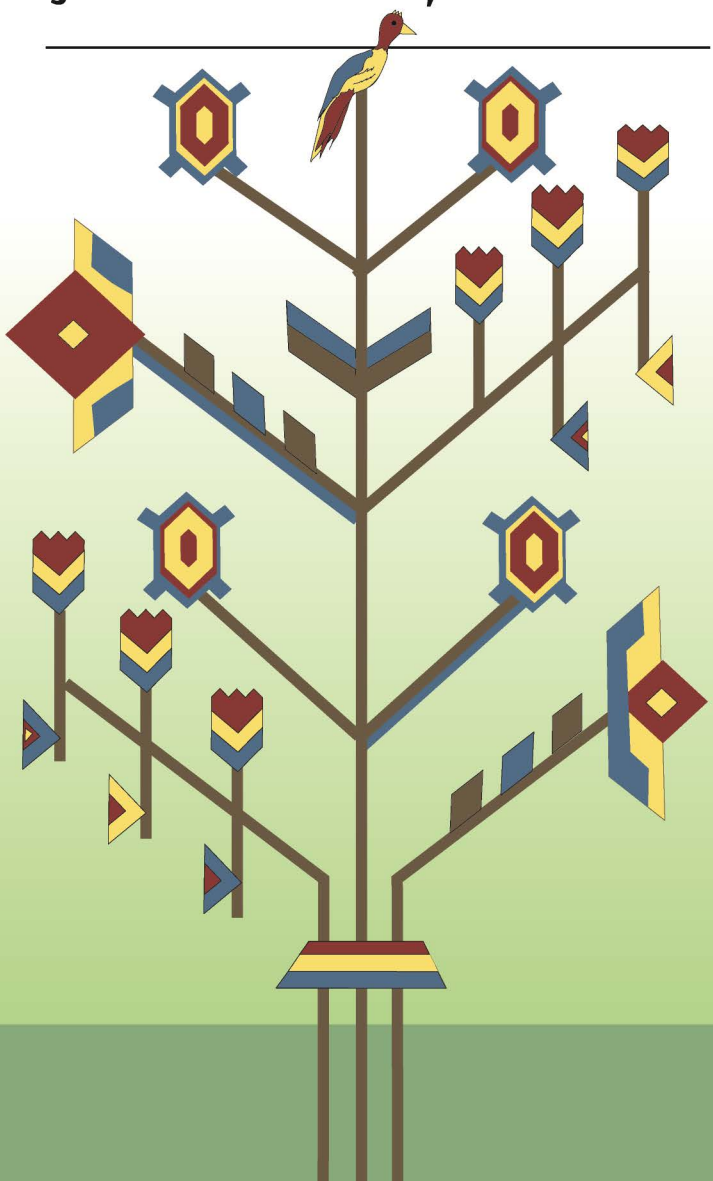

Institutul Patrimoniului Cultural

VALORIFICAREA PATRIMONIULUI ETNOCULTURAL ÎN EDUCAȚIA TINEREI GENERAȚII ȘI A SOCIETĂȚII CIVILE

Materialele Conferinței Științifice Internaționale a Tinerilor Cercetători
Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova
în educația tinerei generații și a societății civile

Ediția a IV-a, 30 octombrie 2019

Editori:
Adrian DOLGHI
Natalia GRĂDINARU

Chișinău
2019

MINISTERUL PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Această culegere a fost tipărită cu sprijinul
Ministerului pentru Românii de Pretutindeni
www.mprp.gov.ro
Conținutul acestei culegeri nu reprezintă poziția oficială
a Ministerului pentru Românii de Pretutindeni

Culegerea de articole a fost recomandată pentru publicare de către Consiliul Științific al Institutului Patrimoniului Cultural (proces-verbal nr. 4, 2019)

Comitetul științific:
Dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. habil. CS III, Dumitru-Cătălin ROGOJANU, dr. Adrian DOLGHI, dr. Natalia GRĂDINARU, Larisa CIOBANU, Livia SÎRBU.

Recenzenți:
Gherghina BODA, dr. habil. CS I, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, România
Ion DUMINICĂ, dr. conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural

Redactor: Larisa CIOBANU
Coperta: Vladimir KRAVCENKO

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Valorificarea patrimoniului etnocultural în educația tinerei generații și a societății civile", conferință științifică internațională a tinerilor cercetători (4; 2019; Chișinău). Valorificarea patrimoniului etnocultural în educația tinerei generații și a societății civile : Materialele Conferinței Științifice Internaționale a Tinerilor Cercetători Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerei generații și a societății civile, Ed. a 4-a, 30 octombrie 2019 / ed.: Adrian Dolghi, Natalia Grădinaru; com. șt.: Victor Ghilaș [et al.]. - Chișinău : S. n., 2019 (Tipogr. "Notograf Prim"). - 288 p. : fig. color, n. muz., tab.

Antetit.: Inst. Patrimoniului Cultural. - Texte : lb. rom., engl. - Rez.: lb. engl. - Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. - Apare cu sprijinul Min. pentru Românii de Pretutindeni. - 200 ex.

ISBN 978-9975-84-105-4 (Notograf Prim).

008:378(082)=135.l= 111
V-20

© Institutul Patrimoniului Cultural

CUPRINS

Cuvânt înainte 5
Mihail Agafița.
Chitara clasică modernă în oglinda istoriografiei muzicale românești 6
Maria Axenti.
Locuri dragi. Cartografierea spațiilor publice îndrăgite de tinerii din comunitățile urbane ruse din Chișinău 17
Iuliana Babin.
Formarea culturii etnoartistice la studenți prin valorificarea didactică a ornamentului covorului tradițional 26
Sergiu Bodean, Serghei Heghea.
Prospecțiuni arheologice pe moșia satului Cărbuna 39
Carmen-Maria Bolocan.
Ia – element de identitate natională a românului 48
Vadim Boț.
Limbajul ideologic ca instrument de protejare a patrimoniului cultural imaterial în Republica Moldova 58
Sergiu Boțolin.
Vizitele de exprimare a loialității față de tron ca strategie de integrare a nobilimii locale. Cazul Basarabiei în primul sfert al secolului al XIX-lea 66
Mihail Chilaru.
Originile legionarismului în Basarabia. Ponderea și rolul minorității evreiești 74
Mariana Cocieru.
Importanța creației populare orale și a literaturii scrise în educația etnoculturală a tinerei generații 82
Elena Cojuhari.
Hardiness as a factor of successful socio-psychological adaptation of migrant students 90
Cristian Constantin.
Şcoala medie tehnică de colectare şi conservare a cerealelor din Bucureşti / Brăila: privire generală (1951–1955) 102
Adrian Dolghi.
Impactul colectivizării asupra vieții cotidiene din RSS Moldovenească (1944-1951) 113
Diana Ețco.
Noi școli bisericești primare în arealul basarabean la sfârșit de secol al XIX-lea ..130
Alina Felea.
Delimitarea statutului de femeie căsătorită în Țara Moldovei reflectat în documente din sec. al XVII-lea – înc. sec. al XIX-lea 145

Nina Ivanova.
Local identity in the republic of Moldova: some specific features (on the example of Vadul Rascov locality) 154
Vladimir Kravcenko.
Grafica de carte pentru copii în contextul tradiției românești: repere istorice .. 158
Ludmila Moisei.
Patrimoniul cultural în sistemul educațional: strategii de promovare 164
Gheorghe Nicolaescu.
Practici de polifonie instrumentală consemnate în patrimoniul muzicii etnice românești 174
Liviu Petcu.
Discretio / Διάκρισισ şi relația avva – ucenic în scrierile Sfântului străromân Ioan Casian 185
Cătălina Plinschi.
Confuzia autorității cu violența. Teze istorice şi filosofice ce au ghidat secole de gândire politică 196
Victoria Rocaciuc.
Grafica de carte în creația artistului plastic Arii Sveatcenko 203
Tatiana Roşca.
Familia imigrantă şi rolul acesteia în procesul de integrare şi consolidare a etnicității adolescenților 213
Serghei Sîciov.
Participarea populației ruse la activitățile şcolii de felcerițe şi moaşe 220
Sergiu Suvac.
Elemente de cultură şi patrimoniu cultural în programele şcolare gimnaziale la istorie din Republica Moldova şi România 225
Alexei Şevciuc.
Particularitățile istorice ale structurii etno-demografice a populației sudului Basarabiei în anii 1918-1940 232
Maria Şevciuc.
Mențiuni în revista Transilvania despre activitatea şi aportul „Astrei" la valorificarea patrimoniului cultural în Basarabia, 1919-1940 245
Svetlana Talpă.
Educația coregrafică - imperativul timpului 259
Aurelia Trifan.
Căutările specificului tradițional în arhitectura complexurilor vitivinicole 271
Dan Verejanu.
Metafora – patrimoniu cultural imaterial (după opera lui Lucian Blaga) 281

Date despre autori 287

CUVÂNT ÎNAINTE

În contextul noilor procese de modernizare, când tehnologiile și comunicarea digitală transformă societățile, modificând stilurile de viață și modelele de consum, rolul culturii și a valorificării patrimoniului cultural tradițional este mai important ca oricând. Prezervarea și salvgardarea moștenirii culturale devine, în acest context, sarcină prioritară pentru dezvoltarea personalității, determină principiile educației estetice și de cunoaștere a valorilor culturale, contribuie la promovarea imaginii de țară, cu potențial turistic și cultural atractiv în cadrul statelor europene.

Actualmente, studierea și promovarea patrimoniului cultural este inclusă în toate structurile sistemului educațional al multor țări europene. Bogatul patrimoniu cultural al Europei și dinamicile sale sectoare culturale și creative consolidează identitatea europeană, creând un sentiment de apartenență la comunitățile culturale. De asemenea, cultura și elementele de patrimoniu salvgardate în Republica Moldova conduc la stabilirea unei atitudini corecte a individului față de bunurile culturale, față de istoria și cultura românească, elucidează similitudinea culturală dintre cele două state. Mai mult ca atât, ar putea stimula industriile creative din Republica Moldova, determinând, astfel, îmbunătățirea condițiilor de viață, transformarea comunităților și ar genera locuri noi de muncă.

După cum reiese din utilitatea educării prin patrimoniu, Institutul Patrimoniului Cultural, prin implementarea proiectului prezent, și-a propus să valorifice potențialul educativ al patrimoniului cultural prin organizarea unei conferințe, ce readuce în atenția autorităților publice centrale și locale, cadrelor didactice, tinerilor cercetători și publicului larg necesitatea cunoașterii patrimoniului, promovarea lui ca factor educativ. Totodată, ne propunem să punem în valoare și să promovăm comunicarea interetnică din Republica Moldova prin cercetarea tezaurului etnocultural al etniilor conlocuitoare și prin elaborarea metodologiei de aplicare a patrimoniului etnocultural în educația tinerelor generații.

Valorificarea patrimoniului în educarea tinerei generații va demara creșterea gradului de recunoaștere și vizibilitate a elementelor de patrimoniu cultural, a păstrătorilor și transmițătorilor acestor elemente în cadrul comunităților din care fac parte, a specialiștilor și a publicului larg interesat de promovarea culturii populare.

Culegerea cuprinde comunicările prezentate în cadrul conferinței desfășurate la 30 octombrie 2019 în Incinta Institutului Patrimoniului cultural. Acestea abordează subiecte diferite, dar toate au în vizor valorificarea patrimoniului cultural. Grație susținerii primite din partea Ministerului pentru Românii de Pretutindeni, se deschide o nouă perspectivă pentru organizarea edițiilor următoare ale conferinței tinerilor cercetători.

Editorii

Mihail AGAFIȚA

CHITARA CLASICĂ MODERNĂ ÎN OGLINDA ISTORIOGRAFIEI MUZICALE ROMÂNEȘTI

Transfigurările chitarei au fost reflectate doar parțial în literatura științifică universală. Totuși, actualmente în lume există un volum suficent de surse dedicate chitarei, dar studierea acestora este destul de dificilă din cauza dispersării și accesului limitat la ele. În spațiul românesc a început să se contureze o tradiție științifică de studiu, care tratează diferite aspecte ale instrumentului – de la origini, evoluție, aplicare în diferite culturi naționale și regionale, până la rolul lui în muzica contemporană. Merită de notat că majoritatea cercetătorilor sunt interpreți, chitariști cu renume, fapt ce determină o atenție sporită față de aspectele interpretative, tehnice și expresive ale instrumentului.

În continuare, vom face o trecere în revistă a celor mai valoroase surse științifice, apărute în cultura românească, al căror subiect este chitara clasică modernă. Un rol important în abordarea acestei teme îi aparține autorilor clujeni Constantin Andrei și István Ferenc Beke. Cartea lui Constantin Andrei *Chitara – tradiție și inovație* a apărut în anul 2007[1], iar trei volume ale lui István Ferenc Beke – *Chitara modernă și contemporană: construcție, organologie, sonoritate, tehnică*[2], *Paradigme ale creației contemporane universale pentru chitară*[3] și *Paradigme ale creației românești contemporane pentru chitară*[4] – au văzut lumina tiparului în 2013. Lucrarea lui Constantin Andrei *Chitara – tradiție și inovație* se prezintă ca o abordare complexă, fundamentală a chitarei în procesul ei de devenire, de evoluție istorică, care a servit drept bază pentru lucrările științifice apărute ulterior în România. Autorul propune o analiză profundă a tuturor etapelor de funcționare a acestui instrument. De la originile lui în Egipt și Roma antică, prin Europa Medievală, Renaștere, Baroc, perioada clasicistă și a romantismului (care este numită de autor „epoca „modernității" chitaristice") spre chitara modernă, chitara secolului al XX-lea. Această viziune panoramică se îmbină cu aprofundarea mau multor aspecte, printre care pot fi nominalizate specificul notației, sem-

1 C. Andrei, Chitara – tradiție și inovație, Cluj: MediaMusica, 2006.

2 I.F. Beke, Chitara modernă și contemporană: construcție, organologie, sonoritate, tehnică, Cluj-Napoca, MediaMusica, 2013.

3 I.F. Beke, Paradigme ale creației contemporane universale pentru chitară, Cluj-Napoca: MediaMusica, 2013.

4 I.F. Beke, Paradigme ale creației românești contemporane pentru chitară, Cluj-Napoca: MediaMusica, 2013.

nelor în tabulatura, clasificarea creațiilor pentru chitară pe baza funcției lor (ca instrument *solo* sau ca instrument de acompaniament). Este important de notat că autorul propune cititorului o periodizare proprie a evoluției istorico-stilistice a chitarei în muzica europeană și universală, care cuprinde 7 etape distincte: (a) Antichitate, (b) Europa Medievală, (c) Renaștere, (d) Baroc, (e) Perioada Clasică, (f) Perioada Romantică, (g) Secolul al XX-lea[5]. Sunt implicate și datele ce se referă la isntrumentele înrudite cu chitara din perioada barocă, cum ar fi *bandurriglia, chitarra battente, English guitar, mandola, chitarra tiorbata, tiple, vandola* și lăuta. Se elucidează, de asemenea, și dezvoltarea școlilor naționale de chitară (spaniolă, franceză, italiană) în ceea ce privește secolul al XIX-lea. Cu referire la secolul al XX-lea, autorul optează pentru alte criterii de cercetare, lărgind aria de stiudiu spre America Latină cu investigarea rolului chitarei în muzica ușoară, jazz, rock și folk.

În afară de specificul organologic, școlile naționale, repertoriul de diverse genuri – de la miniaturi pentru chitară la transcripții – există și un alt strat al acestei lucrări, legat de practica interpretativă, și anume apariția generațiilor de virtuozi în secolul al XX-lea, care au influențat considerabil practica componistică. Merită de menționat că lucrarea vizată conține o secțiune aparte, *Chitara în România*, în cadrul căreia sunt expuse cele mai relevante informații privind funcționarea chitarei clasice moderne în spațiul cultural românesc. Așadar, cercetarea vizată este una fundamentală, sistemică, care poate servi drept bază pentru alte lucrări dedicate chitarei clasice moderne.

Un interes deosebit reprezintă cele trei lucrări deja menționate, semnate de chitaristul, profesorul și cercetătorul István Ferenc Beke, profesor la Academia de Muzică „Gheorghe Dima" din Cluj-Napoca. Toate trei lucrările, după cum se relatează în prefața la una dintre sursele vizate, reprezintă „sinteza unei lucrări de doctorat cu titlul *Muzica contemporană pentru chitara clasică [1950-2000]*"[6]. Ne vom axa pe analiza mai detaliată a primei cărți din această trilogie, și anume *Chitara modernă și contemporană: construcție, organologie, sonoritate, tehnică.* În demersul său științific, autorul pornește de la originile instrumentului, evoluția lui în timp, demonstrând diferite varietăți naționale, specificul scriiturii, efecte timbrale, procedee tehnice și expresive etc. Această abordare complexă oferă o viziune *per ansamblu* asupra instrumentului, demonstrând cum evoluția acestuia a contribuit la formarea repertoriului pentru chitara clasică în creația compozitorilor universali, începând cu partea a doua a secolului al XX-lea. Ținând cont de faptul că această lucrare are o importanță majoră în contextul cercetării noastre, facem o analiză mai detaliată a ei. Subliniem din start structura perfect

[5] C. Andrei, Chitara – tradiție și inovație, Cluj: MediaMusica, 2006, p. 5, 7, 9, 65, 104, 133, 170.
[6] I.F. Beke, Paradigme ale creației contemporane universale pentru chitară, p. 2.

logică a cercetării. Lucrarea este alcătuită din introducere, două compartimente de proporții, concluzii, anexe și bibliografie. Relevanța părții introductive, *Chitara în contextul cercetărilor muzicologice contemporane*, rezultă din faptul că autorul include o listă selectivă a celor mai importante lucrări științifice dedicate chitarei clasice, formată din 114 de titluri în limbile română, ungară, engleză, spaniolă, franceză, italiană, germană – o treime din sursele indicate fiind nemijlocit dedicate istoriei și teoriei instrumentului studiat. Deși cuprinde denumirile surselor ce abordează diferite aspecte ale temei studiate, acest compartiment este prea mic ca volum (numai 2 pagini), fapt ce nu-i permite autorului să aprofundeze analiza literaturii de referință, schițând foarte succint doar unele idei importante. Primul capitol al cărții lui I. F. Beke, *Chitara clasică în contemporaneitate (construcție, accesorii, poziția interpretului)* abordează trei aspecte majore ale temei studiate. Primul se referă la morfologia instrumentului recte, aspectele constructive ale chitarei clasice, cea de-a doua secțiune este dedicată tipurilor de corzi utilizate, iar ultima secțiune scoate la iveală pozițiile chitaristului în actul interpretativ. Subcapitolul 1.1., intitulat *Chitara tradițională*, este dedicat în întregime inovațiilor tehnico-constructive ale chitarei clasice, introduse pe parcursul secolelor XIX-XX, care au dus la definitivarea modelului chitarei clasice moderne, folosit și în zilele noastre. Autorul descrie foarte detailat ce fel de invenții au fost făcute și implementate de lutierii celebri europeni, cum activitatea acestora a schimbat practic toate componentele constructive ale chitarei. I. F. Beke se axează pe construcția instrumentului și practica interpretativă a secolului al XX-lea, preponderent din a doua jumătate a acestuia. Din motivul invocat, cercetătorul elucidează doar ultimele schimbări în ceea ce privește construcția chitarei clasice, începând cu hotarul secolelor XIX-XX.

După cum relatează autorul, „dacă până la sfârșitul secolului XIX și începuul secolului XX muzica pentru chitară se încadra cu mici excepții în canoanele clasice, lutierul Antonio Torres (1817-1892) și compozitorul și chitaristul Francisco Tárrega (1852-1909) declanșează o primă „revoluție" în construcția și tehnica de interpretare la chitară"[1]. Putem presupune că aceasta a fost prima etapă a evoluției constructive a instrumentului în secolul al XX-lea, urmat de un alt val de inovații, inspirate de marele interpret spaniol Andrés Segovia (1893-1987), care „a reușit să-i convingă pe compozitorii începutului de secol XX, precum Heitor Villa-Lobos (1887-1959), Mario Castelnuovo Tedesco (1895-1968) și pe alții să compună muzică pentru chitară"[2].

Anume aceste două valuri au ajuns la tratarea modernă a chitarei clasice, la formarea și implicarea în practica chitaristică a noilor procedee interpretati-

1 I.F. Beke, Chitara modernă și contemporană: construcție, organologie, sonoritate, tehnică, p. 9.
2 *Ibidem*.

ve. Urmând logica autorului, vom expune succint cele mai importante momente referitoare la schimbările constructive ale chitarei clasice în perioada respectivă, cărora le este dedicat primul compartiment al cărții.

I. F. Beke prezintă cele mai importante momente ce țin de particularitățile chitarei tradiționale, modelul Antonio Torres Jurado (1817-1892), care a adus un aport considerabil în dezvoltarea chitarei clasice moderne cu dimensiunile folosite la etapa actuală. În această construcție, numită un model spaniol, grinzile au fost „așezate într-o formă de evantai”[3]. Modelul lui A. T. Jurado avea o lungime a corzii de 65 cm, preluată de la predecesorii lutierului, care se folosește și în zilele de azi. În afara lungimii corzii și a formei grinzilor, lutierul „a standardizat și forma călușului, care este aproape identic cu cel al chitarelor clasice de azi”[4]. După cum susține autorul citat, modelul dezvoltat de Torres a influențat mai mulți lutieri ce aparțin diverselor școli naționale. Așadar, școala din Madrid este reprezentată de lutierii Gonsales, Contreras, dinastiile de lutieri Ramíres și Rodriges ș.a. Fiecare dintre ei a introdus unele inovații în confecționarea chitarelor, a influențat răspândirea și popularitatea isntrumentului în lume. De exemplu, Manuel Felipe Ramires Planell este „amintit pentru darul pe care l-a oferit tânărului Andrés Segovia, o chitară fabuloasă, în anul 1912. Acest instrument se află în Muzeul de Arte Metropolitan în New York”, – scrie I. F. Beke”[5]. Jose Ramires I, la rândul lui, a conceput chitara după model *flamenco*, care se deosebea prin dimensiunile mai mari ale corpului. Acest instrument avea denumirea *tablao*[6], iar Ramires III a introdus lemn de cedru pentru fața instrumentului, o inovație, care a asigurat un ton bun al instrumentelor confecționate de el și de urmașii lui. Printre modificările introduse de Manuel Contreras I „se regăsește și *fața dublă*, prezentată în 1974, o chitară în care a doua față este montată în interior pe *grinzile* din față, îmbunătățind astfel volumul și tonul chitarei”[7]. O altă invenție a școlii madridiene era folosirea *lacului sintetic*, iar reprezentanții școlii granadiene utilizau *French pois shell lac*[8].

Pentru dezvoltarea aspectelor constructive ale chitarei clasice de concert, un aport propriu l-a avut și școala franceză, ai cărei reprezentanți de vază sunt Robert Bouchet și discipolul acestuia Daniel Frederich. După cum afirmă autorul, „Bouchet este adesea considerat ca fiind primul lutier care a introdus *bara de pod*. El a declarat însă că a văzut acest lucru într-o chitară Torres, și a experimentat-o mai departe ca pe o modalitate de control al sunetului și stabilizare a

3 *Ibidem*, p.11.
4 *Ibidem*.
5 *Ibidem*.
6 *Ibidem*.
7 *Ibidem*, p. 19.
8 *Ibidem*, p. 21.

podului”[1].

Discipolul lui Bouchet D. Friederich a construit prima sa chitară clasică în 1955, iar între 1960 și 1970 au apărut două modele principale ale lutierului: modelul *Concert* cu cap sculptat, din lemn de înaltă calitate, și modelele *Recital* și *Arpege*, mai ieftine, dar, totodată, din lemn de bună calitate. Toate instrumentele confecționate de acest lutier se deosebesc printr-un „sunet puternic cu ton bogat. Forma corpului, elegantă și grațioasă, face chitarele lui Friederich ușor de recunoscut”[2], – conchide I. F. Beke. Acest lutier a întrat în istorie grație faptului că a inventat și a aplicat *bara sub pod.*

O altă direcție în dezvoltara constructivă a chitarei clasice moderne o găsim în activitatea reprezentantului școlii din Barcelona Ignasio Fleta, care construia instrumentele sale „folosind metode de vioară la tehnica de atașare a gâtului”[3]. I. Fleta „s-a îndepărtat de la modelul Torres crescând masa generală și rigiditatea întregului instrument. Acest lucru a fost realizat în principal prin extinderea proporțiilor corpului, precum și prin adăugarea grinzilor pe plan intern”[4]. Inovațiile lutierului vizat au adăugat un volum suplimentar instrumentului, profunzime și densitate sunetului.

Dacă vorbim despre aportul școlii germane, ai cărei lutieri cu renume sunt reprezentanții dinastiei Hauser, aceștia, de asemenea, au lăsat o urmă frumoasă în istoria interpretării chitaristice. Este binecunoscut faptul că Andrés Segovia și Django Reinhart au apreciat calitatea instrumentelor lui Hauser II. Tatăl lui Hauser Sr. a confecționat mai multe instrumente de calitate superioară, introducând multiple inovații pe fața de corp al instrumentului și confecționând instrumentele noi bazându-se pe așteptările și cerințele interpreților celebri.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea au fost realizate mai multe idei constructive, menite să îmbunătățească calitatea sunetului. Au apărut chitarele cu grinzi încrucișate, făcute atât din lemn de baltă, cât și din fibră de carbon, precum și grinzi cu formă hibridă care îmbinau două tipuri de grinzi: grinzi în formă de evantai și grinzi încrucișate. Urmează varietățile relativ noi, numite chitara cu *față dublă*, *sandwich* și *față compozită*[5]. Aceste definiții se referă la diverse modalități de a construi placa de sunet a unei chitare. Extinderea experimentelor în diferite școli de confecționare a chitarei clasice moderne duce la apariția sistemului cu placă lenticulară de rezonanță, inventată de lutierii din Finlanda. Putem adăuga modelul cu grinzi radiale asimetrice, modelul Michael Kasha, modelul cu grinzi radiale simetrice, modelul Simon Marty, precum și chi-

1 *Ibidem*, p. 22.
2 *Ibidem*, p. 23.
3 *Ibidem*, p. 25.
4 *Ibidem*, p. 26.
5 *Ibidem*, p. 37.

tara cu grinzi de formă geometrică, modelul Michael Peters.

În cartea lui I. F. Beke găsim și alte date referitoare la particularitățile constructive ale chitarei clasice, cum ar fi chitara cu dublă deschidere excentrică, modelul Adrian Lucas, chitara cu deschidere în lateral, modelul Randy Reynolds, și alte forme modificate. Ca un mare suport pentru interpreți pot servi paginile cărții dedicate diferitor tipuri de corzi utilizate. În linii mari, există două tipuri: corzi tradiționale și corzi moderne, ultimul tip de corzi fiind caracterizat detaliat de autor. În ceea ce privește poziția chitaristului, I. F. Beke diferențiază trei poziții principale: poziția tradițională cu scăunel, poziția modernă cu suport ergonomic și poziția experimentală, ultima fiind practicată de faimosul chitarist Paul Galbrait. Esența poziției experimentale constă în folosirea unui picior de metal, care seamănă cu cel de la violoncel[6].

Secțiunea 1.2. abordează tipurile de corzi utilizate de chitariștii moderni, printre care Beke evidențiază corzile tradiționale, „fabricate din intestine de oaie sau de vacă, iar cele trei corzi din bas erau realizate dintr-un fir de mătase bobinat pe intestine”[7]. Secțiunea *Corzile moderne* (sec. XX) relatează despre diferite modele de corzi moderne (definiția aparține lui Beke), printre care sunt: modelul Albert Augustine, modelul D'Addario, modelul Savarez și modelul Hannabach.

O valoare aparte comportă capitolul 2, *Mijloace de exprimare tehnico-artistică; identificarea și notarea noilor tehnici de interpretare în muzica modernă*, dedicat procedeelor interpretative aplicate pentru chitara clasică modernă. Autorul ne propune un catalog destul de amplu de procedee componistice și interpretative, folosite în repertoriul modern pentru chitară clasică. Metoda de prezentare a acestora cuprinde denumirea fiecărui procedeu, descrierea efectului lui tehnic și expresiv, explicații și recomandări privind interpretarea lui, precum și exemple notate extrase din partiturile compozitorilor din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Prin urmare, compartimentul dat poate servi drept un dicționar, chiar o enciclopedie a procedeelor pentru chitară contemporană, folosită în procesul de interpretare chitaristică sau de analiză a repertoriului modern pentru chitară clasică.

În continuare, autorul scoate la iveală două etape de modernizare a discursului muzical. Prima etapă este legată de numele renumitului chitarist A. Segovia, „care a reușit să-i convingă pe compozitorii începutului de secol XX să compună muzică pentru chitară”[8]. Tradiția instituită de Segovia se dezvoltă și în a doua jumătate a secolului al XX-lea, mai ales în practica compozitorilor avangardiști din anii 1950. Anume în această perioadă „compozitorii ulteriori ino-

6 *Ibidem*, p. 71.
7 *Ibidem*, p. 62.
8 *Ibidem*, p. 73.

vează și revoluționează timbrul delicat al chitarei, importând procedee și efecte noi”[1]. În ceea ce privește aportul avangardiștilor în limbajul lor muzical, „ritmul și sfera timbrală reprezintă noi și importanți factori în muzica instrumentală”[2]. În discursul autorului „catalogul” efectelor și procedeelor interpretative se divizează în trei grupuri de amploare: efecte expresive specifice chitarei (secțiunea 2.1.), notații specifice muzicii moderne (secțiunea 2.2.) și constructe sonore și/sau armonice specifice muzici secolului XX (secțiunea 2.3.).

Printre sonoritățile specifice chitarei clasice moderne autorul explică cum se scrie și cum se interpretează următoarele procedee: *Sul tasto (Tastiera), sul ponticello*, sunet ciupit cu pulpa degetului, sunet ciupit numai cu unghia, precum și un procedeu venit din practica interpretativă *flamenco (Rasgueado)*. În ceea ce privește sonoritățile nespecifice, aici găsim o gamă largă de procedee precum: ciupirea coardelor după prăguș, lângă cheie, sunete obținute în afara ambitusului cu înălțime aproximată. O secțiune aparte este dedicată *flageolet*-elor, în care I. F. Beke ne dă o clasificare constituită din *flageolet* natural și artificial. *Flageolet*-ul artificial, la rândul lui, poate fi realizat prin *tapping*, cu folosirea unei sticle, a unei linguri. Acestui grup de procedee este adăugat *flageolet*-ul în succesiuni microtonale.

O mare varietate se observă și în aplicarea *glissando*-ului, care poate fi pe un singur sunet, pe mai mute sunete, cu unghia mâinii drepte, sau *glissando*-ul obținut prin microtonuri cu sunete atinse sau apăsate. Ca și în cazul *flageolet*-elor, *glissando* poate fi produs cu ajutorul unei sticle sau a unei linguri. Următorul procedeu – *tremolo*, de asemenea are mai multe subforme, de la *tremolo* specific chitarei, până la *tremolo* pe o singură *coardă*, pe două coarde, pe două coarde ciupite simultan, cu pulpa degetului sau cu *legato*.

Practica chitaristică a secolului al XX-lea a fost influențată considerabil de instrumentele de percuție, prin urmare chitara clasică modernă a asimilat mai multe procedee sau efecte percutante. Autorul sursei vizate include în această categorie de procedee *tambora* (sau *tambura*), un procedeu apărut sub influența instrumentului latino-american sau *Golpe* (o lovitură simplă ori cu ambele mâini) care „se execută prin lovirea corpului chitarei. Acest efect provine din muzica *flamenco*”[3], – relatează autorul. Adăugăm că *Golpe* se efectuează și cu ambele mâini. Acest grup de procedee ar fi fost incomplet fără implicarea unor obiecte străine, care produc efecte artificiale. De exemplu, efectul percutant artificial poate fi obținut cu folosirea unei linguri[4].

Este important de menționat că în procesul de dezvoltare a chitarei clasice

1 *Ibidem*.
2 *Ibidem*.
3 *Ibidem*, p. 90.
4 *Ibidem*, p. 92.

moderne ea a preluat mai multe procedee de la alte instrumente și, respectiv, de la alte forme și genuri muzicale. Enumerăm succint cele mai importante procedee. *Bending* (*vibrato* cu alterarea sunetului), după cum afirmă autorul, a fost împrumutat din practica interpretativă la chitara electrica, tipică pentru muzica ușoară[5]. Aceeași origine o au și procedeele *tapping* sau *slap*. Un alt procedeu important numit *pizzicato Bartók* seamănă cu *slap*-ul, dar „aici sunetul se execută prin tragerea coardei în timpul ciupirii; la relaxare aceasta lovește tastatura"[6]. În plus, autorul ne demonstrează diferite căi de îmbinare a procedeelor studiate în literatura muzicală modernă pentru chitară clasică.

Ultimul compartiment al cărții este unul foarte important pentru interpret: aici autorul cuprinde și explică cel mai des folosite metode de notație în muzica contemporană pentru chitară clasică. În opinia noastră, este important să expunem succint cele mai răspândite procedee interpretative, care s-au format în cadrul repertoriului modern și care au influențat atât creația componistică, cât și interpretarea. Printre ele găsim explicații ce se referă la *accelerando* și *decelerando* ritmic, axa timpului, durata măsurii exprimată în secunde, punctul de reper, notația precisă liberă, sau îmbinarea a două planuri sonore, *scordatura* etc.

După cum se vede din lista procedeelor enumerate, majoritatea se referă la aspectul metroritmic al creațiilor muzicale. Urmează procedee care reflectă specificul interpretării structurilor acordice sau intervalice specifice muzicii moderne pentru chitară. Printre ele pot fi enumerate *cluster*, cromatism întors, cromatism dezvoltat, gama de tonuri – hexatonală (Modul I Messiaen)[7], diferite modele modal-intervalice, intervale specifice sistemului geometric[8], secunde paralele.

Secțiunea *Structuri acordice nongravitaționale* include diferite tehnici de construire a acordurilor tipice muzicii moderne (inversările acordului, suprapunerea a două straturi, tehnica restrângerii ambitului etc.)[9]. Autorul, de asemenea, explică specificul interpretării acordurilor formate din cvarte, cvarte paralele sau cvarte mixate cu cvinte, ne dă exemple ale acordurilor cu sunete *ajoutté* în cercul cvintelor, procedeelor de recurență, oglinda, circumscrierea etc.

Concluzionând cele expuse mai sus, putem afirma că importanța istorică și metodologică incontestabilă a cărții *Chitara modernă și contemporană: construcție, organologie, sonoritate, tehnică* de I. F. Beke constă în faptul că autorul oferă cititorului o viziune de ansamblu asupra aspectelor constructive și organologice ale instrumentului, cercetează foarte detaliat și multilateral evoluia aspectelor

5 *Ibidem*, p. 93.
6 *Ibidem*, p. 96.
7 *Ibidem*, p. 114.
8 *Ibidem*, p. 115.
9 *Ibidem*, p. 116-117.

constructive ale chitarei clasice moderne, inclusiv multiple inovații implementate în construcția instrumentului pe parcusrul secolelor al XIX-lea și al XX-lea. În afară de aceasta, sursa vizată îl familiarizează pe cercetător cu diferite cunoștințe și tehnici de analiză a muzicii pentru chitară, facilitând astfel procesul de studiu al istoriei acestui instrument sau al practicii artistice interpretative. Această sursă poate servi drept ghid pentru oricare lucrare științifică dedicată chitarei clasice moderne.

În ceea ce privește monografia *Paradigme ale creației contemporane universale pentru chitară*, P. Pușcaș o caracterizează ca „o abordare complexă, globală, frontală, analitică și practică a repertoriului muzicii pentru chitară din a doua jumătate a secolului XX. În egală măsură, ea atacă problemele organologice și de construcție a instrumentului, cu o foarte bogată documentație”[1]. Recenzentul concretizează că lucrarea vizată „prezintă o seamă de lucrări importante din creația universală recentă”[2], prin aceasta explicându-ne criteriul de selectare a lucrărilor pentru analiză. Sub aspect genuistic, István Ferenc Beke delimitează trei grupuri diferite: miniaturi pentru instrument solo, sonate pentru chitară solo și lucrări camerale, fiecărui grup fiindu-i dedicat un capitol aparte.

Astfel, primul capitol cuprinde creațiile *La Espiral Eterna* și *Fuga nr.1* de Leo Brouwer, *Voces de Profundis* de Štepán Rak și *Toccata en ritmo de samba* de Radames Gnatalli. Capitolul 2 include analiza interpretativă a 5 sonate pentru chitară solo, printre care *Libra sonatine* de Roland Dyens, *Sonata for Guitar op. 47* de Alberto Ginastera, *Jazz Sonatina* de Dušan Bogdanovič, *Three Relics* (Sonata Nr. 2) de Pavlovits Dávid și *Sonata para guitarra sola* de Leo Brouwer deja menționat. Lucrările camerale, care constituie conținutul capitolului 3 al cărții, sunt prezentate de două piese compuse de Ferenc Farkas, *Egloga* și *Burattinata*, *Sanzen-in* de Andrew York și *Concert d'aujourd'hui* de faimosul compozitor Astor Piazzolla. „Sunt prezenți compozitori de mare calibru și în același timp majoritatea fiind și interpreți virtuozi ai instrumentului”[3], – afirmă P. Pușcaș.

In ceea ce privește specificul analizei, trebuie de apreciat o abordare foarte minuțioasă a autorului, o implicare a mai multor concepte și definiții de referință, o înțelegere la perfecție a specificului facturii moderne și procedeelor inovatoare pentru chitară, apărute în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Prin urmare, sursa vizată poate servi drept model pentru cercetătorii care se ocupă cu analiza interpretativă a creațiilor chitaristice de diferite genuri (miniaturi pentru chitară solo, sonate pentru chitară și muzica de cameră cu participarea chitarei). I. F. Beke implică în analiză un șir de date, începând cu informații privind figu-

1 I.F. Beke, Paradigme ale creației contemporane universale pentru chitară, p. 5.
2 *Ibidem*.
3 *Ibidem*.

ra compozitorului, profilul genuistic al lucrării, specificul limbajului muzical, și terminând cu dificultăți interpretative și procedee noi de emitere a sunetului. O atenție sporită se acordă aspectelor facturale, dinamice, ritmice ale partiturii și articulației, fapt ușor explicabil în cazul creațiilor semnate în sec. XX. Fiecare detaliu al partiturii este studiat minuțios, fiind încadrat în analiză. Adăugăm și atenția autorului față de arhitectonica fiecărei lucrări. Pe baza analizei făcute, cercetătorul trage concluzia că opusurile studiate „constituie modele paradigmatice în redarea profesională a conținutului nou”[4].

Același bagaj științific și analitic se aplică și în cea de-a treia carte a autorului, cu genericul *Paradigme ale creației românești contemporane pentru chitară*[5]. Având o structură similară, cercetarea scoate în evidență cele mai importante și valoroase lucrări semnate de compozitori din România. Cartea conține analiza a două miniaturi pentru chitară solo – *Toccata* de Dumitru Capoianu și *Tarantella* de Cătălin Ștefănescu-Pătrașcu. Capitolul 2, *Sonate și suite pentru chitară*, includ: *Sonate élégiaque* semnată de Adrian Andrei și *Blue Suite* de Cătălin Ștefănescu-Pătrașcu, ambele fiind creații ciclice de proporții, alcătuite din 4 mișcări.

În compartimentul *Lucrări camerale* (capitolul 3 al lucrării), putem găsi o analiză detaliată a patru creații, printre care sunt *Angoase* de Ionică (Ioan) Pop, *akSax* de Adrian Borza, *Résonances* de Cornel Țăranu și *Les Guitares Messiaeniques* de Variu Dan. Importanța sursei nu poate fi subapreciată: pe baza acesteia putem contura o viziune asupra creației componistice românești dedicate chitarei clasice, putem delimita cele mai importante curente în dezvoltarea repertoriului contemporan pentru chitară, și, nu în ultimul rând, putem depista cele mai inovatoare procedee interpretative aplicate în repertoriul românesc contemporan, dedicat chitarei clasice.

O concluzie pe marginea tuturor cărților scrise de I. F. Beke ar fi că aceste volume au ocupat locul lor distinct în istoriografia chitarii clasice și, de fapt, încununează eforturile altor autori, ale căror cercetări sunt dedicate etapelor precedente de evoluție a instrumentului. Autorul trilogiei vizate ne prezintă o analiză detaliată a tuturor aspectelor constructive ale chitarei, studiază și fundamentează cele mai răspândite procedee interpretative, desfășurând o panoramă componistică vastă a creațiilor de genuri diferite pentru chitara clasică modernă, focusându-se pe opusurile pentru chitară solo, sonate, suite sau alte genuri ciclice pentru chitară solo și creații camerale cu participarea instrumentului vizat. Toate aceste volume au o valoare și importanță majoră pentru orice teză de doctorat dedicată chitarei clasice moderne.

4 *Ibidem*, p. 179.

5 I.F. Beke, Paradigme ale creației românești contemporane pentru chitară.

Summary:

THE CLASSICAL GUITAR IN THE MIRROR OF THE ROMANIAN MUSICAL HISTORIOGRAPHY

The article is dedicated to Romanian scientific sources about classical guitar written by C. Andrei and I. F. Beke. In the books by C. Andrei *Guitar – tradition and innovation* and I. F. Beke *Modern and contemporary guitar: construction, organology, sonority, technique* – the evolution of the instrument, its different national varieties, technical and expressive methods are investigated. Two other volumes signed by I. F. Beke represent a musicological and interpretative analysis of the universal and Romanian repertoire for guitar. The explored sources occupy an important place in the Romanian historiography, ensuring the researchers of the modern classical guitar an advanced methodology.

Keywords: modern classical guitar, C. Andrei, I. F. Beke, universal repertoire, Romanian repertoire;

Maria AXENTI

LOCURI DRAGI. CARTOGRAFIEREA SPAȚIILOR PUBLICE ÎNDRĂGITE DE TINERII DIN COMUNITĂȚILE URBANE RUSE DIN CHIȘINĂU

Cartografierea socială poate fi considerată o disciplină separată în spectrul studiilor de antropologie urbană. Această disciplină studiază hărțile drept reprezentări grafice ale aspectelor specifice ale unei societăți într-o anumit timp și spațiu (Vaughman, 2018, p.1). În Moldova acest tip de cercetări sunt foarte limitate, iar cartografieri sociale ale mediului urban nu au putut fi identificate.

În anul 2018 am realizat o cercetare pilot pe un eșantion restrâns, utilizând hărțile mentale în calitate de instrument de studiu, iar scopul prezentului articol este de a împărtăși rezultatele cercetării și a înțelege ce reprezintă un loc îndrăgit în spațiul urban, ce caracteristici are acesta și care este potențialul acestei abordări de cercetare.

Astfel, la studiul de cartografiere a locurilor îndrăgite au participat 7 tineri de etnie rusă, membri ai comunităților urbane. Această selecție a grupului de respondenți se explică prin faptul că anterior am realizat o cercetare a comunităților urbane ruse (vezi Axenti, 2017) și în mod natural am trecut la etapa de cercetare a relațiilor cu orașul. Numărul restrâns de participanți se explică nu doar prin modul pilot de cercetare, dar și prin faptul că cartografierea prin crearea hărților mentale face parte din tipul de cercetări calitative care necesită abordare individuală, discuții care nu pot fi însumate ca date statistice.

Urbanistul american Kevin Lynch prin publicarea lucrării sale „Imaginea orașului" în 1960 a pus bazele cartografierii sociale. El a introdus ceea ce noi numim „harți mentale" ca instrument de studiu și o metodologie de elaborare ale acestora ce este pe larg folosită chiar și până astăzi. Însăși Lynch le numea „o hartă-schiță a orașului" (sketch map of the city). „Ceea ce este indicat pe plan, reprezintă desigur, o realitate abstractă, nu este o realitate obiectivă, ci o însumare a impresiilor care sunt evocate de către respondent" (Lynch 2012, p. 143). În baza hărților-schițe create de 40 respondenți Lynch a făcut concluzii despre imaginea colectivă a trei orașe din SUA: Boston, Los Angeles, Jersey City și a identificat care sunt locurile cele mai semnificative în oraș, de ce ele sunt considerate așa, de ce unele locuri sunt mai vizitate, altele mai puțin. În general, hărțile mentale oferă multiple informații despre legătura dintre oameni și locuri, permit conectarea experienței individului cu anumite locuri și permit formarea unor

concluzii despre interacțiunea dintre societate și spațiu.

Deși după Lynch s-au făcut numeroase cartografieri și astăzi se deosebesc tot felul de hărți , în studiul de față utilizez termenul „*hărți mentale*" în interpretarea sa clasică care presupune *reprezentarea vizuală a spațiului*, adică o imagine grafică care reflectă înțelegerea individuală a orașului/spațiului.

Sociologa rusă N. Veselkova a făcut o observație foarte importantă cu referire la hărțile mentale, zicând că „hărțile mentale sunt un instrument de cercetare și în același timp produsul aplicării acestui instrument" (Veselkova, 2010, p.7). Este important să ținem cont și de alte caracteristice importante ale hărților mentale: constituie material vizual, în care imaginea este un material empiric în sine; reprezentă vizual imaginea spațiului; sunt create de respondenți; sunt create pentru cercetare din perspectiva scopurilor cercetării (Ibid., p. 7-12). Astfel, hărțile mentale au limitele sale ca orice instrument de studiu, însă și un șir de avantaje care le vom explora în cercetarea de față.

În „Imaginea orașului" K. Lynch delimitează conținutul imaginii orașului în cinci categorii: *trasee* care sunt canale prin care observatorul circulă în mod obișnuit (străzi, poteci, canale, etc); *limite* care sunt bariere mai mult sau mai puțin penetrabile, care izolează o zonă de alta; *sectoare* sunt secțiuni medii sau mari ale orașului; *noduri* care sunt locuri strategice în oraș, poli de atracție pentru observator, și *repere* sunt alt tip de referință, de obicei un obiect fizic (clădire, munte, coloană), dar în care observatorul nu intră. Lynch consideră că „aceste elemente pot fi aplicate, în mod generalizat, deoarece par să se regăsească în multe tipuri de imagini ale ambientului" (Lynch, p. 47). Astfel, în studiul de față vom utiliza metodologia lui Kevin Lynch atât pentru structurarea interviului, cât și pentru interpretarea imaginilor construite de respondenți.

Locurile dragi pe hărțile mentale ale tinerilor

Pentru un studiu amplu al imaginii orașului după exemplul lui K. Lynch este nevoie de resurse de timp, echipă, buget. Din considerentele că la moment nu dispun de aceste resurse și că este o primă încercare de cercetare de acest fel, am decis să limitez obiectul cercetării. Astfel am ales categoria de „locuri dragi" pentru că este una comprehensibilă, evocă emoții și ne va putea furniza care locuri din Chișinău sunt importante pentru tineri.

Tinerii care au participat la interviu și crearea hărților sunt membri a trei comunități urbane ruse (Art-Labyrinth, Generator Hub și Jocurile intelectuale IQuiz): 4 femei și 3 bărbați, vârsta între 18 și 31 ani, locuitorii or. Chișinău.

Procesul de colectare a informației a decurs în două etape. Prima etapă a presupus un interviu cu respondenții (întrebări preluate în mare parte după K. Lynch) pentru actualizarea experiențelor, amintirilor, legăturilor cu orașul și comunitatea. Cea de-a doua etapă constituia însăși procesul de desenare a hărții

unuia din locurile dragi din Chișinău de parcă ar face-o pentru un necunoscut, unde trebuie indicate toate elementele necesare. Autoarea a oferit materiale: hârtie A4, creioane colorate, pixuri colorate la alegere și a urmărit procesul de creare a hărților care sunt prezentate mai jos, caz după caz.

1. „Curtea mică de la Râșcani, lângă cheile râului” – așa a numit prima respondenta locul său drag din Chișinău, membră a comunității IQuiz care organizează săptămânal jocuri intelectuale.

Fig. 1. Harta mentală nr. 1 „Curtea mică de la Râșcani”

Din descriere am înțeles că este vorba de „Colina Pușkin” din partea veche a Chișinăului. În planurile orașului acest loc figurează drept „scuar”, însă respondenta preferă să-l numească curte. De obicei această regiune este considerată centrul orașului, cu toate că administrativ, într-adevăr face parte din sectorul Rîșcani. Pe această hartă mentală este reprezentat un mic sector al orașului și putem ușor înțelege importanța elementului central – scuarul care este amplasat în centrul imaginii și este colorat, comparativ cu alte elemente care au rămas incolore. Acesta este nodul sectorului spre care este concentrată toată atenția: „aici este foarte confortabil, frumos, liniște, nu este nimeni”, „aici poți respira altfel”, mărturisește respondenta. Străzile din jurul curții/scuarului servesc drept trasee pentru a ajunge aici. La fel sunt ușor lizibile limitele acestui sector: case, șantierele de construcții. Și în interiorul spațiului delimitat prin culoare se văd limite, acestea se explică și prin relieful fizic, deoarece acesta este un pic mai ridicat. Acest loc este special pentru respondentă pentru că este conectat cu multe amintiri personale, timpul petrecut aici cu prieteni sau în singurătate pentru meditații sau scrierea poeziilor. „Aici e tare fain să te plimbi, este o atmo-

sferă drăguță de oraș, nu de oraș, ci de sat". Curios că participanta nu cunoștea istoria orașului, că acest loc are o istorie bogată, de pe când Chișinăul într-adevăr părea mai mult un sat, decât oraș.

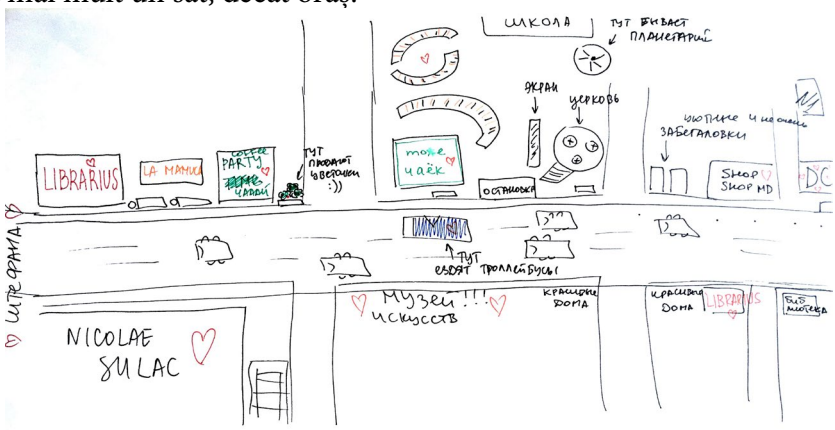

Fig. 2. Harta mentală a străzii A. Pușkin

2. **Strada Aleksandr Pușkin.** Cea de-a doua respondentă, la fel frecventează jocurile intelectuale IQuiz din Chișinău și preferă una din străzile centrale ale orașului – strada Pușkin care conectează pentru ea alte două zone dragi: bd. Ștefan cel Mare și „Kamsik" (argou, în rusă pentru Parcul „Valea Morilor"). Pe hartă a fost reprezentat sectorul, în limitele străzilor A. Șciusev și bd. Ștefan cel Mare. Traseul de bază este însăși strada care este poziționată în mijlocul imaginii. Pe ambele părți au fost reprezentate un șir de repere (le vedem colorate în roșu, verde, cu inimi). Aici este „o concentrare a tot ce e mai fain" zice tânăra. Ea deseori trece pe această stradă, îi place să meargă pe jos, combinând plimbările cu activitățile zilnice. Aici este oportun să menționăm observația filosofului Michele de Serto „pașii leagă diverse locuri într-un sistem de relații" (de Serto, cit. după Glazkov, Zvereva, 2014, p. 173). Respondenta remarcă că pe stradă „sunt mulți oameni, mișcare, dar asta nu deranjează, te simți protejat, strada are propria atmosferă". Acest exemplu de loc drag confirmă și principiul urbanismului atunci când „oamenii atrag alți oameni", oamenii sunt atrași de locurile unde se întâmplă ceva.

3. Sediul Art Labyrinth, din Muzeul Zemstvei, respondenta, o tânără care locuiește de 8 ani în Chișinău a mărturisit că locul său preferat este sediul Art Labyrinth, o comunitate creativă din care face parte. Nodul de bază este însăși sediul comunității, colorat cu culori vii, cu semne (instrumente muzicale)

– comunitatea organizează seri muzicale și cuvintele „interesting people information" (oameni și informație interesantă). Pe de altă parte, la fel în culori, sunt înscrise cuvintele „eco-food" (mâncare ecologică), „healthy" (sănătos), „party" (petrecere), „mind" (conștiință) – conceptele de bază ale comunității. Curios că nu toată pagina este completată, de parcă ceea ce nu este legat/sau duce spre această comunitate nici nu are importanță. Această centrare în culori a locației, lipsa altor elemente demonstrează conexiunea puternică cu acest loc. În calitate de limită și reper în același tip servește Parcul „Ștefan cel Mare", iar traseele delimitate sunt cele care leagă parcul de sediul Art-Labyrinth. Tânăra frecventează des această comunitate, zice că „acest loc mi se potrivește", „aici am găsit ceea ce căutam", căci este amatoare de artă, iubește desenul, mâncarea sănătoasă, muzica indiană. Acest caz demonstrează cum activitatea unei comunități urbane atrage oameni și creează afecțiuni față de spațiul urban.

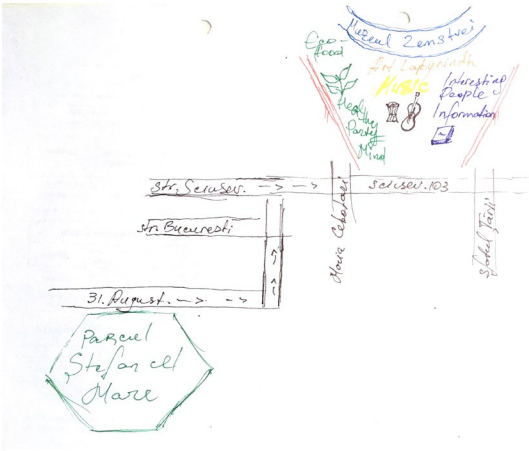

Fig. 3. Harta mentală a sediului comunității Art-Labyrinth.

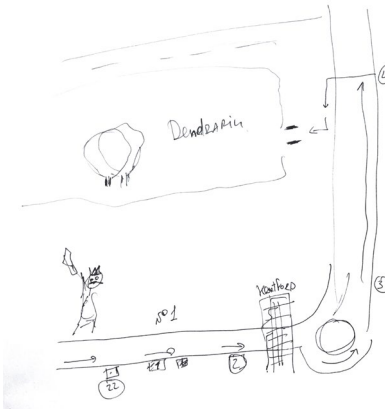

Fig. 4. Harta mentală a parcului Dendrariu

4. Parcul Dendrariu este locul drag al unui tânăr din Chișinău care face parte din comunitatea Generator Hub, cu sediul în blocul de oficii Kentford indicat pe hartă. Tânărul recunoaște că a optat pentru Dendrariu fiindcă „nu am vrut să aleg ceva banal, precum *Lacul Comsomoliștilor*", dar totuși motivul principal pentru această alegere a fost: „Eu sunt chișinăuian și îmi sunt interesante locurile unde pot să-mi petrec liniștit timpul împreună cu prietenii", iar Dendrariu este localizat aproape (de locul de muncă) și „este aproape de suflet". Harta mentală este foarte schematică, mai mult seamănă cu o schemă de deplasare către parc. Probabil respondentul a înțeles literalmente să deseneze harta ca pentru un necunoscut. În calitate de reper este monumentul lui Ștefan cel Mare (colțul stâng, de jos), iar bulevardul cu același nume servește drept traseu și limită, în același timp. Alte repere sunt clădirea Kentford și sensul giratoriu. Săgețile indică direcția de deplasare cu troleibuzul nr. 22 și stațiile necesare pentru a ajunge la

parc. Se pare că nodul hărți este Parcul, însă acesta este destul de slab reprezentat: 2 pomi, denumirea și limitele acestuia. Respondentul a fost mai generos la descrierea acestui loc, punând accent pe activitățile petrecute acolo, cu colegii și prietenii care îi trezesc emoții pozitive. Acest exemplu ne demonstrează că comunitatea urbană iarăși creează conexiuni puternice cu anumite spații publice.

5, 6, 7 – Lacul „Comsomolist" (Lacul Valea Morilor). Acest caz este unul special – 3 oameni, câte unul din fiecare comunitate a numit Lacul Valea Morilor în calitate de loc drag din Chișinău. Am decis să analizez aceste cazuri împreună fiindcă au multe trăsături comune, dar desigur și unele unice.

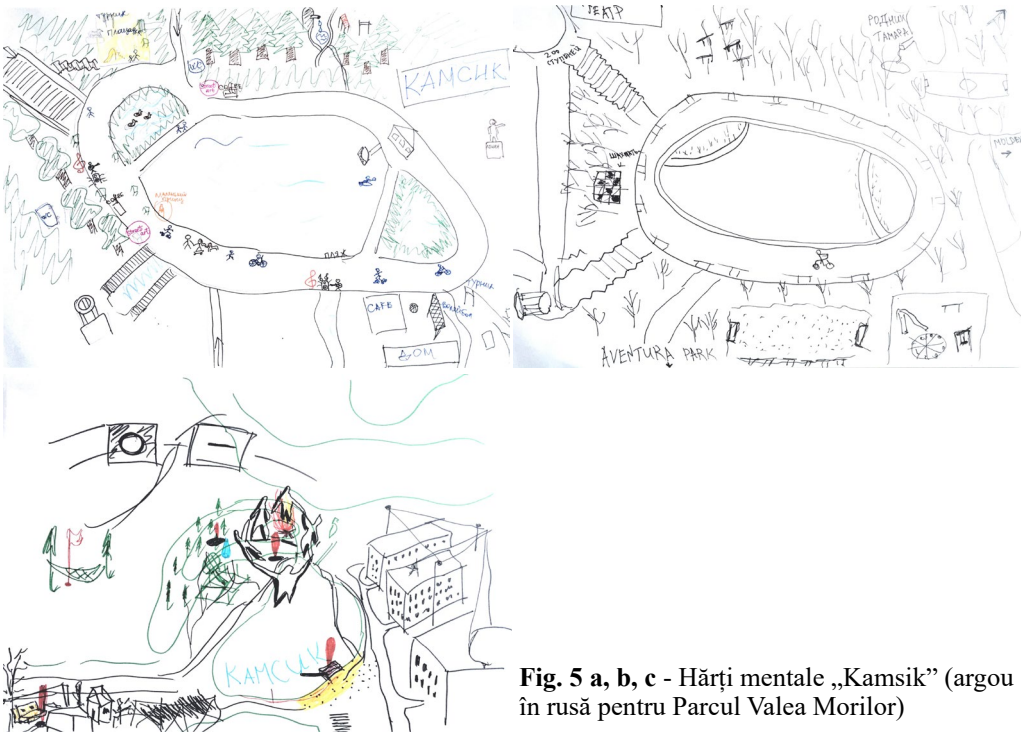

Fig. 5 a, b, c - Hărți mentale „Kamsik" (argou în rusă pentru Parcul Valea Morilor)

Harta din fig. 5a este elaborată de un tânăr din comunitatea IQuiz, de 13 ani locuiește la Chișinău, 5b – de un tânăr originar din Chișinău, din comunitatea Generator Hub, și autoarea hărții din fig. 5c este o tânără originară din Chișinău, membră a comunității Art-Labyrinth. Trebuie menționat faptul că toți trei au numit acest loc „Kamsik" – argou răspândit printre vorbitorii de rusă pentru Parcul Valea Morilor (doi dintre ei au indicat numele pe hartă) ce vine de la denumirea lacului din perioada sovietică – „Lacul Comsomoliștilor".

Prima hartă este foarte bogată, cu multe elemente, se aseamănă mult cu o hartă topografică. Se citesc ușor nodul (însăși lacul) amplasat în mijlocul desenului și reperele (scările către USM; scările cascadelor, rotonda, case, monumentul lui Lenin, etc), traseele sunt indicate prin săgeți, iar limitele sunt destul

de ambigue. Această hartă fixează nu doar elementele infrastructurii fizice (ca o hartă topografică), dar și viața socială: numeroși omuleți care aleargă, merg pe bicicletă, etc. Pentru respondent acest loc este special, deoarece evocă amintiri, e confortabil, armonios, este „un loc natal".

Destul de asemănătoare cu prima este și a doua hartă, cu lacul pe centru ca nod de bază. Aici unele repere se repetă (scările, terenul de sport, izvorul), dar și sunt propriile repere: Aventura Park, tabla de șah, terenul de badminton. Traseele sunt indicate destul de clar, iar limitele hărții mintal corespund cu limitele hărții topografice. Sunt multe simboluri ale copacilor și băncilor practic pe tot desenul și doar un singur om. „Aici este super" explică succint respondentul. Aici se vede des cu prietenii pentru plimbări și timp liber. „Vara vin foarte des, iarna mai rar, dar iarna este foarte frumos". Ca și în cazurile anterioare experiența timpul liber, amintirile cu oamenii apropiați creează motive de interacțiune cu spațiul, care ulterior devine unul important.

Cea de-a treia reprezentare a Lacului din „Valea Morilor" este una mai personalizată. Aici vedem că însăși lacul nu constituie nodul de bază (deși așa a fost afirmat), ci este mai degrabă un reper. De fapt, nodul de bază este colina de lângă lac, unde este ilustrat un rug cu figuri de om în jurul rugului, cu copaci alături. Acest element a evocat amintiri importante pentru respondentă, unde a văzut o panoramă extraordinară a orașului și a petrecut frumos alături de prieteni. Celelalte elemente din jur casele, spațiul verde sunt în calitate de repere și limite în același timp, pe când traseele sun slab evidențiate.

Aceste trei reprezentări diferite ale aceluiași loc demonstrează cum fiecare individ percepe spațiul și ceea ce este important pentru fiecare, este ulterior vizualizat pe hartă.

Despre ce ne vorbesc hărțile mentale?

Hărțile mentale analizate ne-au prezentat diverse spații publice care au o semnificație specială pentru fiecare dintre respondenți. În fiecare dintre aceste cazuri, respondenții au ales locul drag, reieșind din amintiri și experiențe pozitive. Chiar în primele pagini ale cărții sale, K. Lynch scrie „Fiecare locuitor al orașului experimentează o lungă asociere cu o parte a orașului în care locuiește, iar imaginea lui este impregnată cu amintiri și înțelesuri" (Lynch 2010, p. 1). O altă trăsătură importantă a locurilor alese constă în ceea că acestea sunt așa-numitele „locuri terțe" (third places). Sociologul urban Ray Oldenburg a propus ipoteza „locurilor terțe" care sunt spații publice de interacțiune și comunicare între oameni, în afara casei și locului de muncă. Aceste locuri pot fi accesate gratuit sau la un preț redus, oamenii se simt egali, pot ușor discuta, cumva se simt ca acasă, nefiind acasă (vezi: Oldenburg, 2018).

Locurile alese de respondenți sunt toate locuri terțe: Lacul din parcul Valea

Morilor, Dendrariu, Scuarul „Colina Puşkin", Art-Labyrinth, strada Puşkin sunt uşor accesibile, gratuite sau cu bilete ieftine. Deci, locuri frecventate deseori de respondenți și care au căpătat cu timpul o valoare tot mai mare. Cercetătorii urbani consideră că în lumea modernă pentru o viață urbană plăcută trebuie dezvoltate în oraș anume locurile terțe.

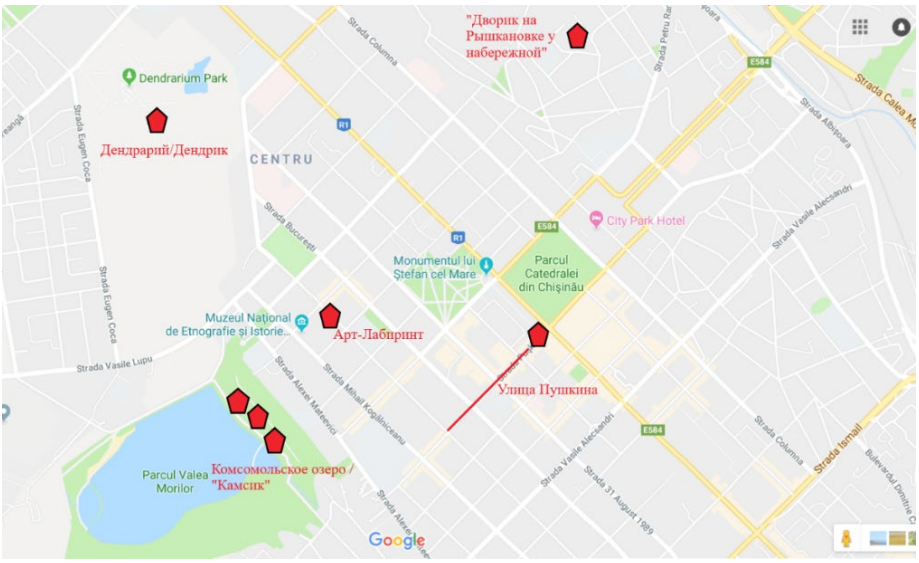

Fig. 6. Locurile dragi din hărțile mentale aranjate pe harta or. Chișinău

O altă caracteristică ce merită a fi evidențiată este aceea că majoritatea locurilor indicate sunt zonele verzi ale orașului, unde este „liniște", „confortabil". În viața urbană stresantă și zgomotoasă îți dorești să te refugiezi într-un loc calm și liniștit. Pe de altă parte sunt și cei care preferă anume partea aceasta dinamică și zgomotoasă a vieții urbane – străzi centrale cu mulți pietoni și multă activitate (de ex. strada Puşkin).

Am mai observat că locurile indicate sunt majoritate în centrul orașului sau în apropierea centrului, cu toate că respondenții locuiesc și în alte sectoare ale orașului. Chiar dacă eșantionul este restrâns și autorul nu pretind la un studiu reprezentativ, oricum putem observa concentrația locurilor pentru cumpărături, plimbări, timp liber anume în centrul orașului. Aceasta se explică prin istoria dezvoltării Chișinăului (centrul istoric), dar și prin paradigma monocentrismului – o politică urbană, promovată în perioada sovietică și susținută chiar și astăzi de municipalitate. Astfel „cartierele-dormitoare", adică celelalte sectoare ale orașului au o ofertă mai restrânsă de activități și locuri terțe. Probabil pe un eșantion mai mare, ar fi apărut și alte locuri din alte sectoare ale Chișinăului.

Hărțile mentale analizate ne demonstrează că orașul dispune de locuri care creează conexiuni, care consolidează sentimentul de apartenență la spațiu. Am

observat că anume experiența pietonală creează aceste conexiuni, iar amintirile personale evocă emoții și sentimente. În unele cazuri datorită activității comunităților urbane apar emoții pozitive față de anumite spații publice.

În calitate de instrument de cercetare, hărțile mentale s-au adeverit a fi un material viu, cu emoții și culori, care poate fi studiat și care poate furniza informații curioase. Sunt sigură că o cercetare mai amplă, pe un eșantion mai mare ar furniza informații prețioase despre viața urbană modernă, ceea ce ne lipsește astăzi în cercetările urbane locale.

Bibliografie:

1. Axenti Maria. *Comunitățile urbane în orașele moderne: definiție și caracteristici de bază*. În: Revista de Etnologie și Culturologie, Chișinău, 2017, vol. XXI, p. 117-121.
2. Lynch Kevin. *Imaginea orașului*. Urbanismul. Serie nouă. București, 2012;
3. Vaughan, Laura. *Mapping society. The Spatial Dimensions of Social Cartography*. UCL Press. London 2018.
4. Веселкова Н. Ментальные карты города: Вопросы методологии и практика использования, în: Социология: 4М, 2010, № 31, p. 5-29.
5. Глазков К., Зверева Е. Любимый район: к вопросу о привязанности к городу. În: Ссоциология власти, 2014, №2, p. 165-189.
6. Ольденбург Рэй. Третье место. Кафе, кофейни, книжные магазины, бары, салоны красоты и другие места «тусовок» как фундамент сообщества. Новое литературное обозрение, Москва, 2018.

Summary:

BELOVED PLACES. MAPPING THE PUBLIC SPACES PREFERRED BY THE YOUNGSTERS FROM THE RUSSIAN URBAN COMMUNITIES OF CHISINAU

The present article displays the results of the pilot research of the mapping of public spaces by the ethnic-Russian youngsters. Using the methodology of Kevin Lynch, seven young persons from the Russian urban communities created mental maps of beloved places in Chisinau. The goal of this study was to test this research tool and to identify the features of these spaces. The research demonstrated that the third places are the most preferred spaces, where most of them are green areas that are an escape from the urban life. As research tool, the mental maps proved to be a vivid and deep empiric material that can offer rich information about the urban life of young people.

Keywords: mental maps, youngsters, ethnic Russian, third places, Chisinau.

Iuliana BABIN

FORMAREA CULTURII ETNOARTISTICE LA STUDENȚI PRIN VALORIFICAREA DIDACTICĂ A ORNAMENTULUI COVORULUI TRADIȚIONAL

La etapa postmodernă, observăm schimbări radicale în educația plastică și în învățământul artistic superior, în domeniul artelor plastice și decorative, designului textil. În legătură cu declararea independenței RM, a crescut interesul societății pentru tradițiile populare, pentru valorificarea acestora în arta contemporană, se atestă orientarea opiniei publice și de stat spre păstrarea și dezvoltarea tradițiilor naționale și spre respectul demnității culturale a întregului popor. Tendințele actuale în predarea disciplinelor artistico-estetice, în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, implică dezvoltarea abilităților creative și a competențelor profesionale ale studenților. Prin executarea și interpretarea operelor de artă în tehnica tapiseriei, este foarte importantă formarea la studenți a motivației în timpul creației artistice, îmbunătățindu-se, astfel, sfera emoțională și culturală a personalității acestora și stimularea interesului lor pentru învățare.

Scopul cercetării constă în stabilirea reperelor etnopedagogice (psihopedagogice) ale conceptelor de competențe profesionale și de cultură etnoartistică; elaborarea Modelului pedagogic (MP) de formare la studenți a culturii etnoartistice prin intermediul tradițiilor populare (ornamenticii și covoristicii naționale); elaborarea/implementarea unei metodologii de formare a competențelor profesionale la studenți prin valorificarea ornamentului covorului tradițional; includerea în circuitul științific a valorilor artistice ale ornamentului covorului național.

Obiectivele cercetării/proiectului: analiza lucrărilor de creație și cercetarea evoluției ornamentului în contextul artei textile/decorative; evidențierea caracteristicilor tradiționale și inovative ale ornamenticii țesăturilor tradiționale din Republica Moldova prin studierea artei textile, tapiseriei artistice și cunoașterea producerii covoarelor în țară.

Noutatea științifică a acestui articol constă în relevarea metodelor de valorificare a ornamentului tradițional al covorului popular în covorul modern industrial și tapiseria artistică, cunoașterea specificului covoarelor produse pe cale industrială și tapiseriilor de autor. Evidențierea rolului pictorului în cadrul fabricii de covoare, părțile negative și pozitive în aplicarea standardelor tehno-

logice. Interferențe culturale ale ornamentului tradițional. Optimizarea metodologiei predării goblenului modern prin valorificarea ornamentului tradițional al covorului moldovenesc.

Valoarea practică constă în sistematizarea cunoștințelor pentru predarea artei textile/decorative contemporane și analiza semnificației ornamentului covorului tradițional. În cercetarea de față ne propunem să examinăm particularitățile ornamentului și să evaluam parcursul producerii covoarelor în țară, valorificarea ornamenticii covorului traditional, având în vedere strategii politice în dezvoltarea culturii naționale și educației artistice – Educația-2020, Cultura-2020.

Originalitatea științifică. Elaborarea metodologiei (proiectului) reprezintă primul studiu practico-științific în educația pedagogiei artelor ce abordează problema formării competențelor profesionale la subiecți prin sinteza și valorificarea ornamenticii de țesături naționale; prin caracteristici tradiționale și inovative; metodele vechi și moderne de predare.

Valoarea aplicativă. Materialele expuse în lucrare pot fi folosite pentru educația pedagogică profesională la colegii și școli de arte (cu profil Arte Textile/Decorative), la diferite universități; în cursuri speciale de *Artă textilă, Tapiserie Artistică, Ceramică Artistică/Sculptură Artistică, Etnologie (Ornamentică), Istoria artelor, Istoria civiliza*ției, *Semiotica*, *Etnosociologie* etc.; în emisiuni televizate și radiofonice. Toate acestea necesită a fi realizate în scopul perpetuării artei textile populare în spiritul valorilor tradiționale moldovenești.

Gradul de investigare a problemei. În procesul cercetării, am identificat mai multe probleme legate de creația artistică, formarea profesionalismului și a competențelor, dezvoltarea abilităților creative ale studenților în procesul de asimilare a elementelor de bază în arta decorativă (în aspect pedagogic – accentuăm studiul bazelor compoziției decorative, istoriei ornamentului, integrarea disciplinelor în ciclul artistico-estetic). Aceste probleme s-au aflat mereu în vizorul autorilor moldoveni și străini, psihologilor, pedagogilor, profesorilor, artiștilor plastici din spațiul postsovietic și din alte țări. Problema dezvoltării activității artistice a fost cercetată încă de filosofii antici din Grecia Platon, Aristotel. Mai târziu, această problemă a fost cercetată de I. Cant ș.a. O definiție interesantă a fost dată termenului *talent* de către scriitorul rus L.N. Tolstoi[1].

La baza teoretico-metodologică a cercetării date se află lucrări fundamentale și din domeniul etnologiei, istoriei și teoriei artelor, criticii, teoriei literaturii, culturologiei, pedagogiei (etnopedagogiei), psihologiei, culturii emoționale, educației interculturale și al aplicării metodei active în educație etc.: teoria cul-

1 И. Марченко, Развитие творческих способностей студентов ХГФ педвузов в процессе обучения гобелену: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 Москва, Б.г., 175 с.

turii emoționale și a interacțiunii culturilor (F. Trompenaars, G. Hofstede, M. Cojocaru-Borozan, C. Levi-Strauss, L. Ionin, L. Gumiliov, S.A. Askolidov (Alekseev), L. Moisei[1] ș.a.); teoria educației interculturale în sistemul polietnic (O. Gherlovan și A. Barbăneagră, P.V. Sâsoev, C. Cucoș, V. Cozma, A. Crișan, G. Văideanu, L. Plugaru ș.a.); teoria comunicării interculturale (S.G. Ter-Minasova, A.P. Sadohin, I.A. Sternin, T.G. Gruševiţkaia ș.a.); teoria metodelor și tradițiilor etnoculturale, socioculturale (A.I. Simac, V. Buzilă, L.V. Moisei, T.V. Poștariova ș.a.); au fost realizate cercetări în domeniul studierii literaturii din perspectivă culturală și etnofilologică, în domeniul teoriei textului (Iu. M. Lotman, M.M. Bahtin, G.G. Pocepțov, O. Gherlovan, D.S. Lihaciov, V.A. Domanskii, O. Lagunova, E. Rațeeva, L. Blaga); lucrări despre formarea competențelor educaționale, profesionale (A.V. Hutorskoi, I.A. Zimniaia, G. Selevco, E.G. Guțu, D. Patrașcu, O. Zgurean, I. Gâncu, O. Dandara, V. Mândâcanu, Iu. Babin[2] ș.a.); cercetări despre aplicarea strategiilor gândirii critice în procesul educațional (T. Cartaleanu, O. Cosovan, O.I. Vaganova ș.a.); în domeniul psihologiei artelor (P.M. Iacobson[3] E.S. Gromov [4], B.M. Teplov, L.M. Guliaeva).

În ceea ce privește metodologia generală în contextul istoric, psihologic și al pedagogiei artelor (plastice și decorative), ne-am bazat pe rezultatele cercetărilor întreprinse de A. Uvarova[5], A. Simac[6], O. Arbuz-Spatari, V. Grama, E. Ajder, E.A. Postolachi, V.S. Zelenciuk, D. Ligor[7], E.G. Bolotskii, D.N. Goberman, I.A. Daghi, M. Robu, G.P. Mardari, S.N. Șaranuța, C. Spânu, I. Dvorkina, V. Buzilă, L.E. Jogoli, T. Kara-Vasilieva, M. Olecsiuk, G.L. Șevcenko, N.V. Melnikova, G.M.

1 Л. Мойсей, Ю. Бабіна, Формування етнохудожньої культури студентів в сфері декоративного мистецтва, В: Народознавчі зошити. № 2(140). 2018, Львів, Україна, с. 454-462.

2 Iu. Babin, Creativitatea artistică și importanța ei în formarea competențelor profesionale ale studenților în domeniul artei decorative. În: *ConcordiaDiscors vs. DiscordiaConcors.* Ștefan cel Mare *University Press*-Suceava. 7. Suceava. 2015, pp. 93-104.

3 П. Якобсон, Психология художественного творчества (Новое в жизни, науке, технике, Сер. Творчество, № 6), М., Изд. Знание, 1971, 48 с.

4 Е. Громов, Природа художественного творчества: Кн. для учителя, М., Просвещение, 1986, 239 с.

5 А. Уварова, Применение основ декоративной композиции в профессиональной подготовке студентов по художественному ткачеству. Методические рекомендации, ГПУК, Кишинев, 2004, 59 с.; Уварова, А. Дидактические материалы по учебной теме Пластические средства реализации объемного художественного ткачества, În: Tehnologia educației artistice-plastice. Materiale didactice, vol. IV, coord. dr. I. Țâgulea, Chișinău, 2003, pp. 73-84; А. Уварова, В. Грама, Вопросы практики и методики преподавания декоративной композиции в рамках дисциплины Художественное ткачество, În: Conferința științifică internațională a UPS „Ion Creangă" la 70 de ani, vol. I, Chișinău, 2010, pp. 484-491.

6 A. Simac, Tapiseria contemporană din Republica Moldova (Evoluția tapiseriei contemporane din Republica Moldova în anii 1960-2000), Chișinău, Știința, 2001, 160 p.

7 D. Ligor, Tehnici de țesut și ornamentare, În: D. Ligor, M. Docheru, E. Postolachi, *De la fibră la covor*, București, 1998, pp. 38-53.

Logvinenko, S.N. Kravcenko, V.I. Savițkaia, V.N. Kozlov, I.A. Marcenko[8], A.I. Astahov, L.V. Vâgotskii, E.S. Gromov, V.L. Drankov, E.I. Ignatiev, L.S. Hoziașeva, V.M. Kirienko, A.L. Leontieva, I.A. Ponomarev, V.A. Slastenin, B.M. Teplov, P.M. Iakobson [9] etc.

Activitatea artistică este un mijloc eficient de formare și de realizare a competențelor profesionale și a potențialului creativ. Reperele teoretice și bazele didactice ale organizării lecțiilor practice la artă decorativă (tapiserie, batic, ceramică) sunt discutate și descrise într-un șir de cercetări științifico-didactice realizate de O. Arbuz-Spatari[10], A.I. Uvarova[11], A.I. Simac, E. Ajder[12], A.D. Alehin, N.S. Bogoliubov, S.E. Ignatiev, V.V. Koreșkov, V.S. Kuzin, N.N. Rostovțev, A.S. Hvorostov, E.V. Șorohov ș.a.

Specificul artei tapiseriei și predarea ei în instituția de învățământ superior este nu doar un mijloc de a rezolva o serie de probleme în procesul instruirii/învățării, dar, de asemenea, constituie și fundamentul pentru formarea competențelor profesionale și a abilităților artistice creative ale studenților, eficiente pentru dezvoltarea personalității studentului în general și a modului lui de a gândi în special. În ceea ce privește creația artiștilor-tapiseri – formarea lor profesională și interpretarea operelor acestora în lumina cerințelor curriculare actuale –, aceasta nu se poate realiza fără a avea în vizor caracteristicile tradiționale ornamentale abordate în mod personal și creativ. Din aceste motive, este deosebit de important să ne bazăm pe lucrările științifice, practice, considerate istorice, de artă, etnografice, cu privire la acest aspect de studiu al artei populare și meseriilor. Printre acestea, se numără lucrările autorilor A. Simac, E.A. Postolachi, V. Zelenciuk, Z. Șofranski, V. Șofranski, N. Iorga, D. Stoika, L. Blaga, L. Moisei[13] ș.a.

Un loc important în sistemul de formare a profesionalismului și a abilităților creative ale studenților îl ocupă programul bazat pe studiul artei tapiseriei, ca una dintre artele populare și meseriile care prezintă o sursă inepuizabilă de

8 И. Марченко, Развитие творческих способностей студентов ХГФ педвузов в процессе обучения гобелену: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 Москва.

9 П. Якобсон, Психология художественного творчества (Новое в жизни, науке, технике, Сер. Творчество, № 6), М., Изд. Знание, 1971.

10 O. Arbuz-Spatari, A. Simac,, Dezvoltarea creativității artistice la studenți în cadrul cursului de artă textilă: ghid metodic, Garomont Studio, Chișinău, 2012.

11 А. Уварова, В. Грама, Научно-теоретические основы конструирования структуры и содержания экспериментального курса Художественное ткачество, În: Conferința științifică anuală a UPS „I. Creangă". Vol. II, Chișinău, 2004.

12 E. Ajder, Țesutul tradițional românesc. Tapiserie artistică (Suport de curs). Chișinău, Tipogr. UPS „I. Creangă", 2013.

13 L. Moisei, Practici de valorificare a patrimoniului cultural în sistemul educațional. În: *Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în cercetare și educație (ed. a III-a)*. Materialele Conferinței Naționale, 15 noiembrie 2018. IPC. Chișinău: Tipograf. Notograf Prim, 2018, p. 31-32.

inspirație și o caracteristică a mentalității naționale, oferă posibilități de dezvoltare a gândirii artistice, imaginative și spațiale. Acest tip de învățare a artei textile încurajează inițiativa, creativitatea, păstrează și reînvie tradițiile etnoculturale vechi ale meseriilor din Moldova.

În majoritatea lucrărilor științifice anterioare nu au fost puse probleme de formare și dezvoltare a competențelor profesionale ale studenților în cadrul cursului de Artă textilă, anume la specialitatea *Tapiserie* prin procesul de învățare, ceea ce înseamnă aplicarea într-un mod specific a motivelor ornamenticii tradiționale, a tehnologiei țesăturilor și covoarelor străvechi din Moldova (tip *război, lăicer, cergă, scoarță*), care, desigur, sunt modalități eficiente de educație estetică, morală și prezintă munca viitorilor profesioniști (designeri, pedagogi) în arta plastică și decorativă la diferite cercuri, cursuri de arte și meserii.

Aceste studii de cercetare etnopedagogică și psihopedagogică le voi efectua până în anul 2020. În prima fază a studiului (2010-2016), am realizat investigația literaturii de specialitate, analiza și sinteza conceptelor privind problemele generale legate de acest subiect și a problemelor legate de psihologie, filosofie, pedagogie, etnopedagogie, antropologie, educație interculturală, etnografie (fenomenul aculturației, interferențe culturale), corelate cu probleme ce țin de natura creativității, procesul artistic, arta țesutului covoarelor industriale, formarea competențelor profesionale ale absolventului, cu privire la predarea artei decorative și a meseriilor, elementele de bază ale compoziției, cromaticii, ornamentica țesăturilor/covoarelor tradiționale, evoluția și procedeele tehnice ale tapiseriei etc. În momentul de față, cu ajutorul metodelor empirice, putem vorbi despre coordonarea, de către pedagogi și cercetători, a activității creative a studenților de la UPSC și AMTAP în procesul elaborării lucrărilor autohtone de către tinerii artiști (inclusiv membri ai UAP din RM) și a colecțiilor realizate de pictorii-designeri de covoare la SA Floare-Carpet (Etno și Folk)[1] [11, 12; 29]. În același timp, se realizează monitorizarea studiilor, aprecierea nivelului de creativitate al studenților, analizat cu atenție în procesul predării-învățării și realizării sarcinilor creative de către studenți. Acest lucru constituie un experiment pedagogic realizat pentru a stabili poziția de start al studiului, problemele existente în domeniu și pentru a selecta metodele eficiente de predare aplicate la Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design din cadrul Academiei de Muzică, Teatru și

1 Ю. Бабина, Развитие молдавского ковра в современной индустриальной системе Республики Молдова (на примере АО Флоаре-Карпет), În: Научные исследования, Российский научно-исследовательский журнал, 2016, № 10 (11), с. 101-104; Ю. Бабина, Роль художника-дизайнера в современном промышленном производстве ковров в Республике Молдова (на примере АО Флоаре-Карпет), În: International Scientific Review, 2016, № 11 (21), с. 89-93; Ковры-Флоаре [Электронный ресурс]: Официальный дилер комбината. Режим доступа: http://www.kovry-floare.ru (дата обращения: 10.05.2016).

Arte Plastice și la Facultatea de Arte Plastice și Design de la UPSC „Ion Creangă" din Chișinău. La experiment au fost incluși, în eșantionul martor și în cel experimental, în total 162 de subiecți (studenți/masteranzi, doctoranzi, pedagogi, metodiști, coloriști, pictori, ceramiști, tapisieri, designeri, artiști plastici). Pentru a rezolva problemele de cercetare ale programelor de predare, au fost efectuate analize (chestionare, teste, interviuri etc.), valorificate orientări și mijloace vizuale, precum și prezentate rezultatele finale ale activității creatoare.

Fig. 1. Designul absolventei A. Borș.

Fig. 2. Costumul designerului E. Negruță

Fig. 1. Colecția M. Dvornic

Aplicarea motivelor ornamentale în design vestimentar, FAPD, UPSC, 2017-2018 (foto: A. Simac)

Cea de-a doua etapă (anii 2016-2019) o constituie lucrul experimental pedagogic privind testarea studiului experimental în predarea cursurilor de Artă decorativă (ceramică, sculptură, metal)/ Artă textilă (anume tapiserie și batic), în programul studenților, cu scopul de a crea și de a dezvolta competențe profesionale prin studiul și aplicarea tradițiilor ornamentale ale covorului moldovenesc.

Fig. 4, 5. Irina Burlaca, absolventa UPSC (pr. E. Ajder), 2018. Șefa Atelierului artistic SA Floare-Carpet (foto: Iu. Babin)

Fig. 6. Antonina Gureţkaia-Tatarciuk, Tradiţii spontane, tapiserie, 2017, Premiul UAP RM.

Fig. 7. Maria Michitici, Etnosimfonie, tapiserie (pr. V. Damir), 2013, AMTAP.

Fig. **8.** Lucia Bâlba, Veşnicie, 2018 (Noi: Tineretul creator), FAPDD, AMTAP

(Noi: Tineretul creator), FAPDD, AMTAP (foto: Iu. Babin)

Cea de-a treia etapă (anii 2018-2020) este finală, de control: aici, are loc sistematizarea şi generalizarea materialului, a rezultatelor obţinute, a datelor statistice; sunt făcute constatări şi stabilite liniile directoare în cursul cercetărilor etnopedagogice, dezvoltarea metodologiei de predare specifică şi aprobarea acesteia. Relevanţa temei noastre de cercetare nu este determinată de nivelul total de dezvoltare a metodologiilor şi lipsa de cercetare în acest domeniu. Prezenta investigaţie ştiinţifică este menită să completeze studiile existente în ştiinţa pedagogică modernă, teoria şi practica educaţiei artistice. Cu statut de sugestie, recomandăm introducerea disciplinei *Istoria ornamentului* sau *Ornamentica tradiţională* în procesul studierii artei textile şi decorative (în cadrul facultăţilor de arte plastice şi design).

Fig. 9. Tatiana Voloh, Ecou, batic-triptic, UPSC, membru al UAP RM, Premiu, 2018 (foto: Iu. Babin)

Menţionăm, că rezultatele obţinute în urma cercetării pot fi aplicate în practica predării cursului *Artă Textilă, Design textil/vestimentar/interior, Ceramică, Imprimeu Artistic, Tapiserie artistică, Istoria civilizaţiei, Semiotică, Etnopedagogie, Etnosociologie* în universităţile din Republica Moldova.

Fig. 7. *10-12.* N. Vavilina – arhitect, designer, artist plastic, membru al UAP din RM, abajur Motiv național. Artpodium, 2017. Designul (eșarfe) – Natalia Vavilina (foto: arhiva N. Vavilina)

Fig. *13-15.* Pictorul-decorator, meșterul popular Natalia Olărescu, Chișinău. Ornamente tradiționale pe ceramică (foto: arhiva N. Olărescu)

Fig. *16.* Simbolul național Cocoșul. **Fig. *17.*** Colacul miresei, sec. XIX. Expoziția *Covorul basarabean, restaurator – Ecaterina Bondarenco, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 2018 (foto: arhiva Iu. Babin)*

Fig. 18-21. Compoziții ornamentale ale studenților (designeri, anul II), 2017-2018, FAPD, UPSC, rezultatele activității creativ-artistice, grupul experimental sub conducerea prof. Vasile Grama (foto: Iuliana Babin)

Fiabilitatea studiului, a cercetării este probată de faptul că acesta a fost realizat în baza celor mai recente realizări ale științelor (etno-)pedagogice și psihologice, a studiilor de istoria artei asupra problemelor ce țin de formarea competențelor profesionale ale studenților și dezvoltarea creativă a individului în procesul studierii, valorificării artelor și meseriilor, în special în tapiserie; lucrările experimentale și observațiile autorului la tema Țesutul covoarelor în arta decorativă în învățământul artistic superior din Republica Moldova au fost realizate prin activitatea creativă/artistică și de muncă a autorului în calitate de specialist principal-metodist în Secția de studii și de pictor-designer la fabrica de covoare Floare-Carpet, care activează în municipiul Chișinău din perioada sovietică[1].

Fig. 22. Covorul industrial Oda, SA Floare-Carpet.

Fig. 23. Covor din Colecția Etno, 2014, SA Floare-Carpet, sec. XXI. (foto: arhiva autorului)

1 *Ibidem*.

Fig. 24. Expoziția jubiliară de la CE C. Brâncuși, 35 ani FAPDD, AMTAP (tapisiere Lucia Bobeica, Antonina Gurețcaia, Iuliana Babin).

Fig. *25.* Catedra Arte decorative, sculptură și ceramică, AMTAP, cu ceramiști din Turcia (H. Șahbaz) și practicanți din România; șefa Departamentului E. Frunze, O. Dobrovolschi, Proiect Erasmus+, 2019

Fig. 26-28. Catedra Arte decorative, sculptură și ceramică, cursul practic al dr. Lelia Rus Pârvan de la Universitatea Ovidius din Constanța la AMTAP, 2019 (foto: E. Frunze, Iu. Babin)

În felul acesta, am studiat în mod complex și am constatat importanța multilaterală a abordării dezvoltării artistice, a modelării competențelor profesionale ale studenților și dezvăluirea potențialului personal cu toate metodele tradiționale și inovative în domeniul artelor textile, decorative în învățământul artistic superior din țară.

Bibliografie

1. Arbuz-Spatari Olimpiada, Simac Ana. Dezvoltarea creativității artistice la studenți în cadrul cursului de artă textilă: ghid metodic, Garomont Studio, Chișinău, 2012.
2. Babin Iuliana. Tehnologia țesutului tapiseriei moderne, În: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică. Chișinău: Grafema Libris, Nr. 2 (31), 2017, pp. 153-159.
3. Buzilă Varvara. Arta tradițională din Republica Moldova = Traditional art from Republic of Moldova. Chișinău: Cartier, 2018.
4. Buzilă Varvara. Covoare basarabene, București, Editura Institutului Cultural Român,

2013.
5. Mardare Gheorghe. Arta covoarelor vechi românești basarabene: Magia mesajului symbolic/Gheorghe Mardare. Chișinău: Cartier, 2016.
6. Moisei Ludmila. Ornamentul – fenomen artistico-estetic: (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale). Chișinău: Pontos, 2017.
7. Răileanu Iurie. Etno Moldova / Iurie Răileanu. Chișinău: S. n., 2011.
8. Simac Ana, Tapiseria contemporană din Republica Moldova (Evoluția tapiseriei contemporane din Republica Moldova în anii 1960-2000), Chișinău, Știința, 2001.
9. Spînu Constantin. Arta decorativă din RSS Moldovenească: anii 1944-1991. Chișinău: Epigraf, 2018.
10. Бабина Юлиана. Методология преподавания современного молдавского гобелена, În: Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor, vol. XV, p. I, UPS „Ion Creangă" (Tipogr. UPS „Ion Creangă"), Chișinău, 2016.
11. Бабина Юлиана. Развитие молдавского ковра в современной индустриальной системе Республики Молдова (на примере АО Флоаре-Карпет), În: Научные исследования, Российский научно-исследовательский журнал, 2016, № 10 (11), с. 101-104.
12. Бабина Юлиана. Роль художника-дизайнера в современном промышленном производстве ковров в Республике Молдова (на примере АО Флоаре-Карпет), În: International Scientific Review, 2016, № 11 (21), с. 89-93.
13. Бабина Юлиана. Металл в ткачестве – как параметр инноваций украинской художницы Ярославы Ткачук, В: Новый уровень образования. Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2018, с. 138-149.
14. Бабина Юлиана, Симак Анна. The using of traditional ornament in contemporary textile art of Republic of Moldova/ Применение традиционного орнамента в современном искусстве текстиля в Республике Молдова. În: Contemporary innovative and information technologies of social development: educational and legal aspects edited by Aleksander Ostenda and Iryna Ostopolets. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. – Katowice School of Technology. – Monograph 24. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2019. – с. 333-354.
15. Гоберман Давид. Молдавские ковры, Кишинев, вып. I, 1959, 49 с., În: Ковры Молдавии, вып. II, 1960.
16. Громов Евгений. Природа художественного творчества: Кн. для учителя, М., Просвещение, 1986.
17. Зеленчук Валентин. Постолаки Елена. Коворул молдовенеск, Альбом, Кишинэу, Тимпул, 1990.
18. Зеленчук Валентин, Лившиц, М., Хынку, И., Постолаки, Е., Народное декоративное искусство Молдавии, разд. Ворсовые ковры Молдавии, 1972, с. 167-177.
19. Марченко Инна, Развитие творческих способностей студентов ХГФ педвузов в процессе обучения гобелену: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 Москва, Б.г., 175 с. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat http://www.dissercat.com/content/razvitie-tvorcheskikh-sposobnostei-studentov-khgf-pedvuzov-v-protsesse-obucheniya-gobelenu#ixzz42vL9WR8J (дата обр. 03.04.2016).

20. Постолаки Е., Ротару Л. Ла изворул артей популаре, 1988.
21. Постолаки Е. Молдавское народное ткачество (XIX – нач. XX в.), Кишинев, Штиинца, 1987.
22. Симак Анна, Бабина, Юлиана, Особенности становления народного ковроткачества и современного гобелена в Украине и в Молдове. Сборник научных тезисов, т. I, International scientific journal. - 2016. - №4. - С. 13-18.
23. Тома Людмила. Художественный процесс в Республике Молдова (1940-2000): Живопись.Скульптура. Графика. Chișinău: Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2018.
24. Шарануца Силвия. Орнаменте популаре молдовенешть, Кишинэу, Тимпул, 1984, 144 п.
25. Уварова Алла. Дидактические материалы по учебной теме Пластические средства реализации объемного художественного ткачества, În: Tehnologia educației artistice-plastice. Materiale didactice, vol. IV, coord. dr. I. Țâgulea, Chișinău, 2003, pp. 73-84.
26. Уварова. Алла. Грама. Василе. Вопросы практики и методики преподавания декоративной композиции в рамках дисциплины Художественное ткачество, În: Conferința științifică internațională a UPS „Ion Creangă" la 70 de ani, vol. I, Chișinău, 2010, pp. 484-491.
27. Шевченко Галина. Технология изготовления гобелена: методические рекомендации для преподавателей, Н. Новгород, ННГАСУ, 2009. 13 с.
28. Якобсон Павел. Психология художественного творчества (Новое в жизни, науке, технике, Сер. Творчество, № 6), М., Изд. Знание, 1971, 48 с.
29. Ковры-Флоаре: Официальный дилер комбината. Режим доступа: http://www.kovry-floare.ru (дата обращения: 10.05.2016).

Summary:

FORMATION OF THE ETHNOARTISTIC CULTURE OF STUDENTS BY THE DIDACTIC VALORIFICATION OF THE TRADITIONAL CARPETS ORNAMENT

In the postmodern stage we observe radical changes in the higher artistic education in a field of decorative art and textile design in the Republic of Moldova. Author describes basis, general methodology, principles and content of original modern scientific dissertation research, development of creativity and formation of student's professional competence in "Artistic Tapestry course", "Ethnology-Ornamentation course". As well author identifies ancient ornamental art leading role in the process of study in the high school, using of national traditions to create carpet/tapestry in conjunction with an integrated approach and the influence of cultural interferences, but taking into account the relevance of innovative technologies and programs.

Keywords: artistic creativity, student, artistic tapestry, traditional carpets (bessarabian), professional competence, ethno artistic culture, didactic valorification, ornamental art, traditions.

Sergiu BODEAN, Serghei HEGHEA

PROSPECȚIUNI ARHEOLOGICE PE MOȘIA SATULUI CĂRBUNA

Primele cercetări perieghetice pe moșia satului Cărbuna din raionul Ialoveni au fost efectuate, conform literaturii de specialitate, la sfârșitul anilor ʼ50 ai secolului XX. Prospecțiunile au continuat și pe parcursul anilor ʼ60 ai aceluiași secol, atunci fiind identificate mai multe situri din epoca antică târzie și evul mediu[1]. Vestigiile eneolitice din raza localității au devenit cunoscute odată cu descoperirea în anul 1961 a renumitului depozit de la Cărbuna[2]. În anul 1970 a fost semnalat un alt sit eneolitic (Cărbuna II), care se află actualmente la marginea de sud-vest a satului[3]. Cu câteva decenii mai târziu, o echipă de cercetători de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei au realizat o prospectare arheologică a zonei. Pe parcursul acestor cercetări au fost verificate mai multe așezări deja cunoscute pe moșia Cărbunei, totodată fiind identificate și câteva situri noi[4].

În anul 2018 a demarat un proiect care vizează dezvoltarea sistemică a comunității satului Cărbuna[5]. Un accent deosebit în derularea acestuia este pus pe cunoașterea trecutului istoric al respectivei zone geografice. Pe parcursul acestui an moșia localității a fost prospectată arheologic în vederea identificării unor obiective arheologice care ar oferi materiale relevante pentru expoziția viitorului muzeu de istorie și etnografie. Cercetările arheologice efectuate pe parcursul anilor 2018-2019 de către expediția Institutului Patrimoniului Cultural s-au desfășurat în trei situri din epoca eneolitică (Cărbuna I, Cărbuna II, Cărbuna-*Negrub*)[6] și unul din epoca antică târzie (Cărbuna VII-*Valea Mare*)[7]. Tot-

1 Г.Б. Федоров, Г.Ф. Чеботаренко, Памятники древних славян (*VI-XIII вв.)*, Кишинев, Штиинца, 1974 (АК МССР, вып. 6), с. 35, 49-50.

2 Г.П. Сергеев, Раннетрипольский клад у с. Карбуна. În: Советская Археология. Москва, 1963. №1, с. 135-151.

3 В.И. Маркевич, Памятники эпох неолита и энеолита, Кишинев, Штиинца, 1973. (АК МССР, вып. 2), с. 138.

4 I. Tentiuc, *Raport privind cercetările de prospectare arheologică perieghetică în zona unor localități de pe Nistrul de Jos și Botna în anul 2007*, Chișinău, 2008 (Arhiva MNIM, Nr. inv. 487), p. 11-12.

5 Proiectul a fost inițiat și susținut financiar de către Asociația Obștească „Proiectul Casa Mare" și Asociația Națională a Experților și Asistenților Sociali din Moldova.

6 S. Bodean, S. Heghea, *Investigații arheologice în siturile eneolitice de la Cărbuna (Campania 2018)*. În: Akademos, 2018. Nr. 3(50), p. 91-94; S. Bodean, S. Heghea, *Cercetări arheologice în siturile eneolitice de la Cărbuna. Campania 2018*. În: Cercetări arheologice în Republica Moldova, Campania 2018, Sesiunea Națională de Rapoarte, 18 aprilie 2019, Program, Rezumatele comunicărilor, Chișinău, Bons Offices, 2019, p. 19-21.

7 L. Ciobanu, Vl. Vornic, Al. Levinschi, *Cercetările arheologice în așezarea Cărbuna VII-Valea*

odată, pe parcursul primei campanii de săpături au fost realizate și periegheze care aveau drept scop completarea repertoriului arheologic al localității vizate. În urma acestor prospecțiuni s-au identificat trei situri cu resturi de locuire din epoca eneolitică – evul mediu târziu[1].

Așezarea Cărbuna-*La Rădi/Rădi*

În primăvara anului 2018, prospectând valea ce flanchează dinspre nord-est platoul pe care este situată așezarea Cărbuna II, am semnalat mai multe fragmente ceramice din evul mediu târziu – epoca modernă (Fig. 1/2, 4, 6-8). Locul este numit de locanici *La Rădi/Rădi* (46°42'24.1"N 28°56'33.6"E) (Fig. 1/1)[2]. Prospectările ulterioare s-au soldat și cu descoperirea câtorva fragmente ceramice cu decor incizat, vălurit din sec. VIII-IX (Fig. 1/3, 5). Spre deosebire de primele artefacte, care au fost adunate de pe un loc mai înalt, vestigiile din evul mediu timpuriu se găseau pe versantul stâng, lin al văii, pe cursul căreia în amonte se află un iaz. Vizavi de descoperirile mai tardive, menționăm că ele ar putea aparține unei părți a satului Cărbuna, care către începutul sec. XX din diferite cauze nu mai exista. Pe teritoriul aferent (așezarea Cărbuna I), suprapus de construcții contemporane, la fel a fost semnalată ceramică din evul mediu târziu-epoca modernă, precum și fragmente de pipe de lut.

Așezarea Cărbuna-*Rădiul Babei*

Pe 17 iunie 2018 au fost prospectate două văi situate în partea de sud și sud-vest a moșiei satului Cărbuna, și la distanța de 1,2 km sud-vest de marginea localității a fost semnalat un nou sit arheologic. El este amplasat pe un mic promontoriu și versanții săi, în locul numit de localnici *Rădiul Babei* (46°41'56.0"N 28°55'30.5"E) (Fig. 1/1). Prin valea menționată își avea cursul un pârâu, care la momentul prospectării era secat. Partea prospectată a așezării reprezintă teren arabil. Aici au fost semnalate resturile unor construcții de suprafață sub forma unor aglomerări de lut ars amestecat cu pleavă. După toate probabilitățile, o parte a sitului este suprapusă de pădure, vestigii arheologice fiind descoperite inclusiv și la liziera ei. Majoritatea materialului ceramic lucrat cu mâna îl atribuim, în prealabil, culturii getice. În mare parte el este corodat și poartă urme de ardere secundară. Colecția constă din fragmente de vase ceramice prevăzute cu brâu al-

Mare din perioada romană târzie în anul 2018. În: Cercetări arheologice în Republica Moldova, Campania 2018, Sesiunea Națională de Rapoarte, 18 aprilie 2019, Program, Rezumatele comunicărilor, Chișinău, Bons Offices, 2019, p. 79-81.

1 Siturile sunt prezentate conform ordinii descoperii.

2 Coordonatele au fost stabilite cu ajutorul site-ului www.google.com/maps, și reprezintă centrul convențional al zonelor prospectate, iar în cazul așezării Cărbuna-*Negrub* – locul, unde a fost săpat șanțul de canalizare.

veolat, proeminențe, buze de străchini tronconice, fragmente de toarte etc. (Fig. 2/1-12). La suprafața așezării au fost semnalate și câteva fragmente corodate de amfore grecești (Fig. 2/13). Remarcăm prezența unei dăltițe de silex (Fig. 2/14) și a unui fragment de zgură de fier. Din așezare provin și trei așchii de silex, una dintre ele fiind arsă în foc. Un fragment de recipient ceramic cenușiu, lucrat la roată din pastă zgrunțuroasă, aparține culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Prospectările viitoare credem că se vor solda cu colectarea unui lot mai reprezentativ de materiale, care vor contribui la precizarea mai detailată a nivelurilor cultural-cronologice existente aici.

Așezarea Cărbuna-*Negrub*[3]

La data de 27 iunie 2018 echipei de cercetare a siturilor eneolitice i-a fost adusă la cunoștință informația privind descoperirea unor vestigii arheologice în partea de sud-vest a satului Cărbuna, pe versantul stâng al văii r. Căinari (Ceaga) (Fig. 1/1). Prospectând în aceeași zi zona descoperirii, am constatat următoarele. În perioada 26-27 iunie 2018, la săparea unui șanț de canalizare din gospodăria locuitorului Vasile Negrub (46°42'36.9"N 28°56'21.6"E), au fost parțial afectate resturile unei locuințe de suprafață Precucuteni-Tripolie A[4]. La momentul prospectării șanțul menționat fusese deja astupat. Conform informațiilor oferite de către descoperitori, vestigiile arheologice au fost semnalate la adâncimea de circa 0,5 m de la suprafața actuală de călcare. Din solul excavat, de nuanțe cenușii-deschise, o parte a căruia a fost depozitat printre rândurile de viță de vie, au fost colectate fragmente ceramice de diferite categorii, caracteristice locuirii eneolitice, bucăți de lut ars provenind de la locuințe de suprafață și oase de animale. De asemenea, propietarul terenului ne-a predat un vas care era inițial întreg, acoperit cu o crustă calcaroasă, descoperit în cadrul săpăturii. El a fost aşchiat pe o latură de către muncitorii care efectuau săpăturile. Recipientul, modelat din pastă gălbuie, fină, cu incluziuni albe, are corpul bombat, buza invazată și fundul ușor albiat (înălțimea – 5,6-6,3 cm, diametrul maxim – 9,1 cm, diametrul bazei – 4,2 cm). Umărul vasului de jur împrejur era decorat cu șaptesprezece proeminențe conice, dintre care unele au fost rupte în vechime. Pe o latură a vasului s-au păstrat șapte linii ușor oblice, realizate cu vopsea brună-deschisă[5]. Ceramica cu decor incizat, canelat și imprimat, atribuită fazei Precucuteni III (Fig. 3/1-12, 14-18), este reprezentată prin fragmente de pahare, vase piriforme, capace, linguri,

3 Dintr-o eroare tehnică, în alte publicații așezarea a fost ortografiată greșit drept Cărbuna-*Negrum* (S. Bodean, S. Heghea, *Cercetări arheologice*, p. 20, Fig. 1)

4 Descoperirea ne-a fost semnalată de către locuintorul satului Cărbuna, Ion Balan (a.n. 2001) care a și colectat un lot de materiale arheologice (bucăți de lut ars, oase de animale, fragmente ceramice și pietre) din șanțul excavat.

5 S. Bodean, S. Heghea, *Investigații arheologice*, p. 93, Fig. 6/6.

fructiere, vase bitronconice cu gâtul individualizat. Recipientele speciei din pastă grosieră au suprafața acoperită cu barbotină și sunt decorate pe umăr cu câte un șir de impresiuni executate cu unghia. Majoritatea ceramicii precucuteniene – tripoliene timpurii este arsă reducător, având exteriorul de nuanțe cenușii și interiorul negru. Excepție fac fragmentele descoperite în cadrul complexului afectat, care sunt arse secundar, uneori până la zgurificate (Fig. 3/7, 13, 15-18).

Din cadrul șanțului au fost recuperate și 27 bucăți de lut ars care provin de la locuințe de suprafață. Printre ele se remarcă un fragment ars oxidant, cu amestec de pleavă și paie în compoziție (lungimea – 5,4 cm, lățimea – 3,1 cm, grosimea maximă – 3 cm). Pe o latură a fragmentului s-a păstrat parțial amprenta unei prăjini cu lățimea de 2,3 cm. Un fragment de perete din lut cu pleavă și paie (lungimea – 3,3 cm, lățimea maximă – 3,7 cm, grosimea maximă – 1,7 cm) are păstrată o amprentă de nuia cu lățimea de 1,5 cm. Cinci bucăți de lut ars provin de la tavanul locuinței de suprafață – ele au culoare cărămizie și sunt din lut cu amestec de pleavă, paie și frunze de arbori foioși. Pe o suprafață ele poartă amprente de bârne despicate. Un alt fragment de tavan este zgurificat. Grosimea păstrată a fragmentelor de tavan variază între 9,5 cm și 12 cm. Fragmentele amorfe de lut ars (19 exemplare) sunt arse preponderent oxidant. Din perimetrul șanțului excavat au fost recuperate și șapte pietre de gresie gălbuie, acoperite cu crustă calcaroasă. Un fragment de gresie, la fel acoperit cu crustă, a fost ars în foc, căpătând astfel nuanțe roșiatice.

Prospectarea, realizată în luna iulie 2018 în perimetrul proprietăților aferente locului inițial de descoperire, a scos în evidență atât prezența pe un areal mai mare a vestigiilor Precucuteni-Tripolie A, cât și a unor artefactelor din alte epoci. Loturile intravilane în perimetrul cărora au fost semnalate vestigii arheologice aparțin proprietarilor Feodor Verenjac, Feodor Ciocoi și Vadim Andrieș. Pe lângă materialele Precucuteni-Tripolie A, aici am semnalat vestigii din epoca antică târzie (ceramică modelată cu mâna și la roată, pereți și toarte de amfore romane) și din evul mediu tardiv – epoca modernă. De domeniul cercetărilor viitoare ține precizarea mai nuanțată a ariei sitului care, după toate probabilitățile, este mai mare decât s-a reușit a stabili în prezent[1]. Deși au avut un caracter restrâns, perieghezele efectuate pe moșia satului Cărbuna în anul 2018 s-au soldat cu completarea informațiilor despre habitatul uman din această zonă. Continuarea prospecțiunilor de suprafață, în special pe segmentul cursului r. Căinari (Ceaga) suprapus de localitate, cu siguranță vor aduce completări la harta ei arheologică. Acumularea și analiza unor noi loturi de materiale din evul mediu

1 În anul 2019 pe teritoriul așezării a fost realizat un sondaj arheologic, din cadrul căruia au fost recuperate materiale din diferite epoci istorice. Rezultatele obținute vor fi valorificate într-un studiu aparte.

tardiv – începutul epocii moderne, provenite din partea veche a localității, poate contribui la precizarea perioadei fondării ei.

Bibliografie

1. Bodean, Sergiu, Heghea, Serghei, *Investigații arheologice în siturile eneolitice de la Cărbuna (Campania 2018)*. În: Akademos. Chișinău, 2018. Nr. 3(50), p. 91-94.
2. Bodean, Sergiu, Heghea, Serghei, *Cercetări arheologice în siturile eneolitice de la Cărbuna. Campania 2018*. În: Cercetări arheologice în Republica Moldova, Campania 2018, Sesiunea Națională de Rapoarte, 18 aprilie 2019, Program, Rezumatele comunicărilor, Chișinău, Bons Offices, 2019, p. 19-21.
3. Ciobanu, Larisa, Vornic, Vlad, Levinschi, Alexandru, *Cercetările arheologice în așezarea Cărbuna VII-Valea Mare din perioada romană târzie în anul 2018*. În: Cercetări arheologice în Republica Moldova, Campania 2018, Sesiunea Națională de Rapoarte, 18 aprilie 2019, Program, Rezumatele comunicărilor, Chișinău, Bons Offices, 2019, p. 79-81.
4. Tentiuc, Ion, *Raport privind cercetările de prospectare arheologică perieghetică în zona unor localități de pe Nistrul de Jos și Botna în anul 2007*, Chișinău, 2008 (Arhiva MNIM, Nr. inv. 487)
5. Маркевич, В.И., Памятники эпох неолита и энеолита, Кишинев, Штиинца, 1973 (АК МССР, вып. 2)
6. Рикман, Э.А., Памятники сарматов и племен черняховской культуры, Кишинев, Штиинца, 1975 (АК МССР, вып. 5).
7. Сергеев, Г.П., Раннетрипольский клад у с. Карбуна. În: Советская Археология. Москва, 1963. №1, с. 135-151.
8. Федоров, Г.Б., Чеботаренко, Г.Ф., Памятники древних славян (*VI-XIII вв.)*, Кишинев, Штиинца, 1974 (АК МССР, вып. 6).

Abrevieri

Arhiva MNIM – Arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei, or. Chișinău

АК МССР – Археологическая карта Молдавской Советской Социалистической Республики

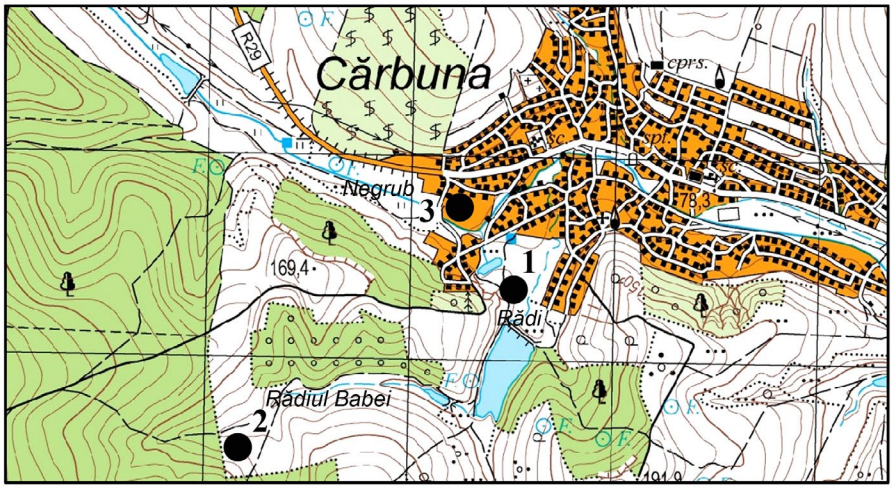

1

Fig. 1. 1 – poziția topografică a siturilor arheologice de la Cărbuna, prospectate în anul 2018, 2-8 – fragmente ceramice din așezarea Cărbuna-*La Rădi/Rădi*.

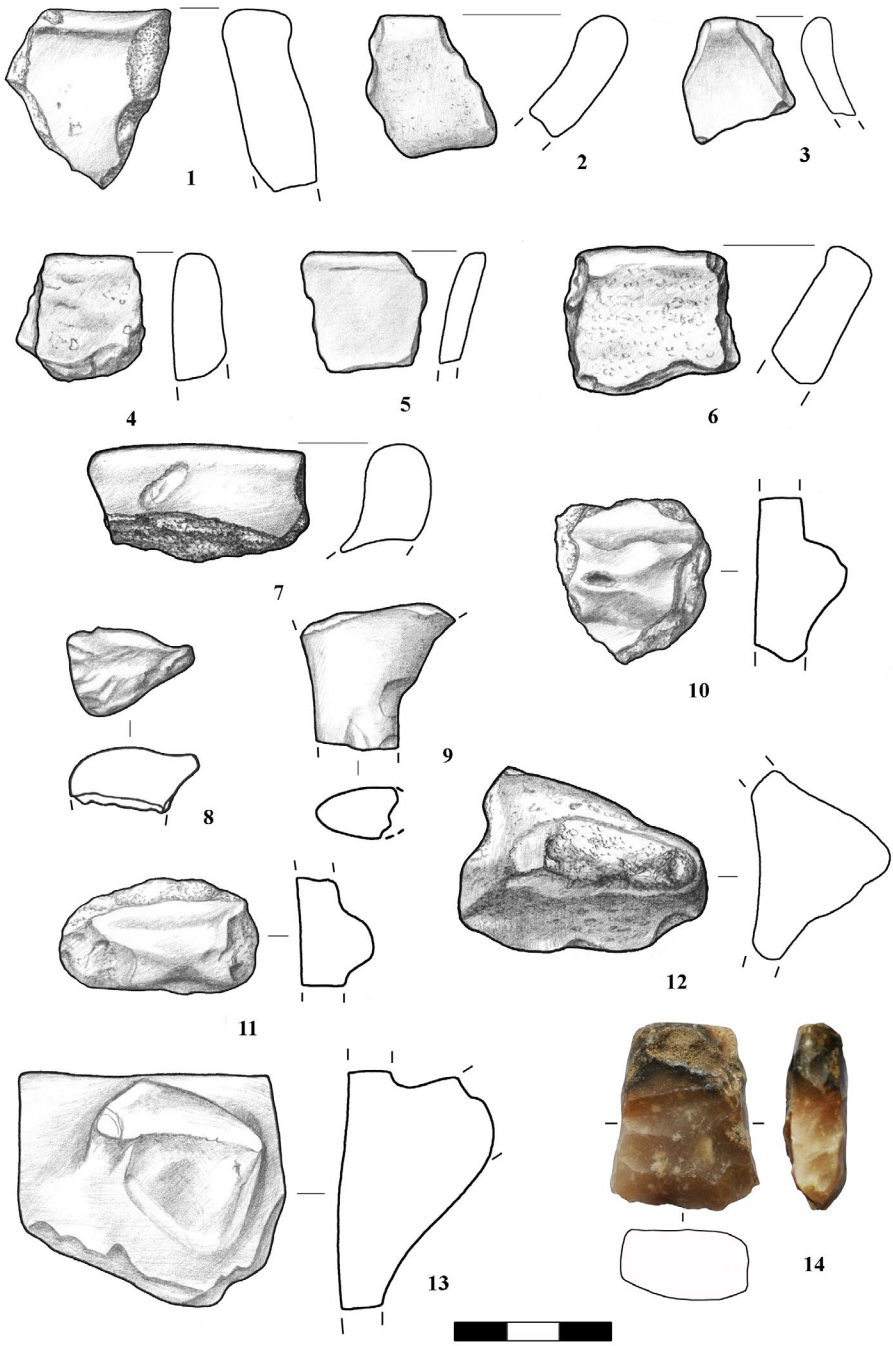

Fig. 2. Cărbuna-*Rădiul Babei*. 1-13 – fragmente ceramice, 14 – dăltiță de silex.

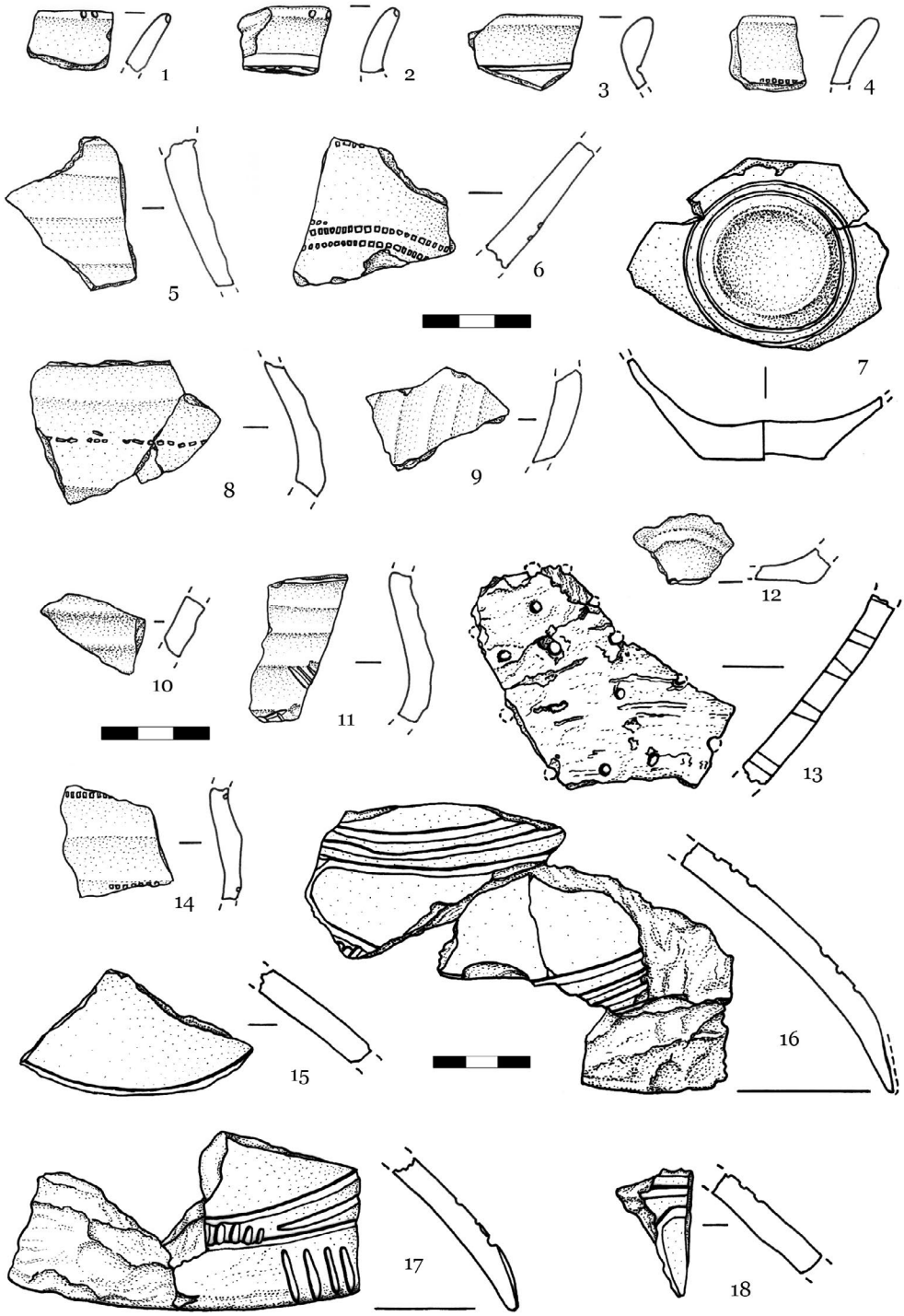

Fig. 3. Cărbuna-*Negrub*. 1-18 – fragmente ceramice Precucuteni-Tripolie A.

Summary:
ARCHAEOLOGICAL SURVEY NEAR CĂRBUNA VILLAGE

In 2018, members of the archaeological expedition of the Institute of Cultural Heritage carried out archaeological surveys at three sites located near the Cărbuna village, Ialoveni district. In the settlement of Cărbuna-*La Rădi/Rădi*, medieval pottery of the 8th-9th centuries, as well as from the late Middle Ages, was found. During the earthworks in the southwestern part of the village, a multilayer settlement (Cărbuna-*Negrub*) was discovered. An expressive collection of ceramics of the Precucuteni III phase, as well as fragments of vessels of the Late Antiquity and Middle Ages. Hand-made pottery and the fragments of Greek amphorae also come from Cărbuna-*Rădiul Babei* site, preliminaty attributed to the Getian culture.

Keywords: Cărbuna, Precucuteni-Tripolye A, Middle Ages, Codri Plateau, settlement

Carmen-Maria BOLOCAN

IA – ELEMENT DE IDENTITATE NAȚIONALĂ A ROMÂNULUI

Folclorul reprezintă pentru poporul român depozitarul a tot ceea ce înseamnă tradiție, obicei și artă izvorâte din rădăcinile istoriei. Folclorul românesc are o tradiție milenară, iar forța creatoare a poporului român este viguroasă. Tradițiile, obiceiurile, portul și folclorul sunt comori inestimabile ce definesc un popor, făcându-l unic, statornic și nemuritor, în ciuda scurgerii timpului.

Despre portul popular românesc se poate vorbi începând cu secolele X-XI, iar atestările documentare: texte, gravuri, acuarele, uleiuri, picturi murale ne oferă importante indicații referitoare la structura și evoluția sa și ne dovedesc că portul popular românesc și-a păstrat caracterul esențial, unitatea morfologică și stilistică. Portul popular românesc își găsește rădăcinile în portul strămoșilor noștri traci, geți și daci și se aseamănă cu cel al popoarelor din Peninsula Balcanică, dar cu deosebiri ce constau în amănunte decorative și colorit. În decursul istoriei, structura și evoluția costumului popular românesc și-a păstrat nealterate caracteristicile esențiale. Viu și permanent prezent în viața poporului până astăzi, portul popular a avut, pe lângă un caracter practic, și o deosebită valoare artistică, situându-se printre cele mai de seamă creații ale artei populare românești. Ca parte integrantă a istoriei și civilizației poporului român, portul popular constituie un document viu care, dăinuind peste veacuri, a transmis generațiilor mesajul unei creații artistice autentice. Costumul popular este un prețios document artistic, social și istoric.

Ia sau „cămașa cu altiță" face parte din portul popular românesc al femeii și leagă istoria de odinioară de istoria actuală și reușește, prin motivele și simbolurile brodate, să exprime apartenența la o comunitate, la o regiune, să exprime stări sufletești și evenimente importante sau uzuale din viața omului, termenul de ie folosindu-se exclusiv pentru cămașa purtată de femeie. Este confecționată din pânză albă de bumbac, in sau borangic, fiind împodobită cu broderii în motive populare românești mai ales la mâneci, pe piept și la gât. Purtată în festivități, ceremonii sau îmbrăcată zi de zi, bluza românească tradițională sau ia a fost considerată un articol de îmbrăcăminte sacru, care a însoțit femeia de-a lungul vieții ei.

Motivele tradiționale care fac ca ia să devină o adevărată operă de artă sunt încărcate de simboluri profunde și ea spune o poveste, indiferent de regiunea geografică din care provine.

I. Etimologia și componentele iei românești

Principala piesă din costumul popular românesc este cămașa, atestată pe numeroase monumente ale Antichității, între care cel de la Adamclisi și Columna lui Traian, alături de care mai pot fi amintite „stele funerare figurând personaje din Dacia, dar și din Tracia și Iliria”[1].

Definiția iei, conform *Dicționarului Explicativ al Limbii Române*, este „bluză femeiască caracteristică portului național românesc, confecționată din pânză albă de bumbac, de in sau de borangic și împodobită la gât, la piept și la mâneci cu cusături alese, de obicei în motive geometrice, cu fluturi, mărgele”[2].

Din punct de vedere lingvistic, se consideră că românii au moștenit termenul latin *ie*, derivând din latinescul *tunicae lineae*, care înseamnă tunică subțire purtată pe piele, pentru cămașa femeiască, cât și un termen împrumutat de romani din fondul celtic(galic) și anume *camisa*, atestat pentru prima oară în limba latină în secolul al IV-lea, din care provine românescul *cămașă*, denumind o piesă purtată în zonele mai reci ale Europei[3].

Denumirea de „camisa” legată de portul popular românesc apare în documentele istorice încă din secolul al VI-lea. Se spune însă că povestea iei este mai veche de atât și începuturile cămășii identificată astăzi cu neamul românesc vin din perioada ceramicii Cucuteni.

În timp ce cămașa are un înțeles generic, termenul de ie se aplică doar cămășii femeiești[4]. În cel mai vechi strat terminologic se înregistrează și denumirea *cămeșoi,* folosită pentru a arăta cămașa purtată în toate zilele, de femei și de bărbați, în anumite zone, referindu-se la cămașa dreaptă sau cămașa bărbătească, această „croială de factură arhaică precede pe scară istorică pe cea a așa-zisei cămăși încrețite la gât”[5], considerată ca fiind tipul cel mai vechi în România, această idee bazându-se pe imaginile aflate pe metopele monumentului de la Adamclisi.

Denumirea de *cămeșoi* este folosită în zona Bacăului și a Iașilor pentru cămașa lucrată din pânză de borangic și purtată numai la nunți de către mirese, fiind decorată cu „motive florale pluricrome cusute cu lânică sau bumbăcel și încheiată cu «bibiluri» (cheițe)”[6]. Sub *cămeșoi* se purta o cămașă din bumbac, iar

1 Elena Secoșan, Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, București, 1984, p. 44.

2 *Dicționar Explicativ al Limbii Române*, Editura Cartier, București, 2002, p. 419.

3 *Cf.* Mihail Zamfira, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978, p. 49.

4 *Cf.* Varvara Buzilă, *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid practic*, UNESCO, Chișinău, 2011, p. 72.

5 Elena Secoșan, Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 45.

6 Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Maria Bocse, *Dicționar de artă populară românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 125.

din punct de vedere morfologic se încadrează în tipul de „cămașă dreaptă”[1].

Vechimea acestei piese din costumul popular a făcut ca să fie amintită deseori în problematica etnogenezei ca și a unității și continuității poporului român. Atestările documentare și unitatea de structură a cămășii femeiești, pe întreg teritoriul locuit de români, cu toată variația zonală, determinată de bogăția sistemelor ornamentale, au impus-o în toate considerațiile de ordin etnografic făcute cu privire la istoria românilor[2].

Cămașa este una din piesele cele mai importante ale costumului românesc, care păstrează în croi și în dispoziția ornamentelor elemente străvechi și este lucrată din cânepă, in, bumbac, lână sau borangic[3] și prezintă pe întinsul zonelor etnografice o deosebită unitate de structură. Aceasta concentrează cele mai multe elemente de împodobire, marchează, pregnant, prin decorul său, diferența de vârstă, contextul în care este purtată, starea socială și determină compoziția ornamentală a costumului. Distincția în funcție de regiune se face prin anumite specificități ale croiului: încrețituri la guler sau la mâneci.

Bineînțeles că, din rândul diferențelor regionale, nu lipsesc broderiile și ornamentele care diferă în formă și culoare de la zonă la zona, în funcție de climă, relief, iar cel mai de preț element transmis de-a lungul timpului este broderia cu fir și mătase care împodobește fiecare piesă vestimentară în parte, într-un mod unic. Motivele utilizate sunt de tip geometric sau vegetal.

Ea se leagă de întreg contextul culturii materiale populare românești, datorită surselor de materii prime și tehnicilor folosite, căci pânza din care se lucra, în trecut, era țesută în gospodăriile țărănești unde se cultivau cânepă și in și se creșteau oi, din lâna cărora femeile torceau fire subțiri din care țeseau pânze pentru cămăși, mai ales în Moldova. Mai târziu, se va folosi pe firul de bumbac, iar în anumite zone Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova, firul de borangic.

În structura unei cămăși deosebim trei elemente principale: stanii, care constituie fața și spatele cămășii, adică „trupul cămășii”[4], mânecile și clinii.

Inițial, mâneca iei era croită dintr-o singură foaie de pânză, sistem păstrat până astăzi la cămășile din Moldova. Libertatea în mișcarea brațului, dar și tendința de a da amploare cămășii, a determinat lărgirea mânecii printr-un adaos de pânză, fie o jumătate de foaie, fie mai mult, fie mai puțin. Această fâșie de pânză introdusă pe lungimea mânecii denumită: altoae, altiță, lărgământ, băgătură etc. urmează linia mânecii până sus la umăr sau la gât și niciodată nu se oprește la subsuoară[5]. Este introdusă, de obicei, în față, oferind și un prilej de decor prin

1 *Ibidem*, p. 125.
2 *Cf.* Elena Secoșan, Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 45.
3 *Cf.* Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Maria Bocse, *op.cit.*, p. 123.
4 Elena Secoșan, Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 45.
5 *Cf. Ibidem*.

cusătura de unire a foilor de pânză; apar și alte variante, fâșia fiind introdusă la spatele mânecii, sau chiar la subraț, și, în acest caz, este racordată la sistemul clinilor dintre stani[6].

O formulă rar întâlnită este când lărgirea mânecii se face introducând o jumătate de foaie deasupra, pe braț, iar foaia mânecii propriu-zise trece pe subbraț, din față spre spate, cusăturile de unire a foilor aparând una în față și alta la spate, pe mânecă. Marea varietate ce apare în structurarea minecii, ca și în aceea a clinilor, reflectă nu numai ingeniozitatea țărăncii noastre, ci și rezultatul unei căutări și încercări de secole pentru a găsi cele mai bune soluții adecvate nevoilor practice ale vestimentației, ținând cont totodată și de intervenția elementului ornamental, totdeauna în acord cu linia croielii. Cămășile vechi, în prima lor formă, nu aveau guler, tăietura gâtului era întărită cu o tivitură sau se trăgea o ață, numită „bezerău" în Moldova[7], care strângea în crețuri foile cămășii în jurul gâtului.

La costumul femeiesc, cămașa lungă până aproape de glezne, se compune de obicei din două părți cusute una de alta sau despărțite: „ciupagul" sau ia și poalele[8].

În trecut, ia făcea parte din costumul de nuntă al românilor, iar cămășile purtate de femeile măritate se deosebeau de cele purtate de tinerele necăsătorite. Femeile măritate și bătrânele romînce din urmă cu secole purtau cămăși cu însemne cusute în culori mai închise, în vreme ce fetele tinere purtau ii cusute în culori deschise și aprinse, iar ia de doliu, purtată după moartea cuiva, era cusută cu ornamente negre. Țesutul și cusutul iei se moșteneau din mamă în fiică. Se spune că odată cu meșteșugul coaserii iei erau transmise, din generație în generație, și rugăciunile pe care femeile le rosteau la toarcerea lânii sau cusutul iei.

II. Simbolistica și semnificația spirituală a iei

Dezvoltarea cusutului ornamental ca o sumă de procedee, prin care se dobândește un ados ulterior funcțiilor utile ale obiectului, pune în adevărata lor lumină înseși posibilitățile decorative ale broderiei fixate între două limite: pe de o parte, dependența artei cusutului de structura materialelor, de forma și de funcția obiectului care urmează să fie împodobit, care stabilește cadrul în care urmează să se desfășoare câmpul ornamental, iar pe de altă parte, varietatea și bogăția polimorfă spre care converg tehnicile de cusut, ceea ce oferă o nesfârșită gamă ornamentală, de la seriile de motive geometrice devenite clasice și până la motivele negeometrice redate cu o pronunțată libertate stilistică, în maniera desenului liber – ambele se întemeiază pe inspirația și pe imaginația creatoare a

6 *Cf. Ibidem*.
7 *Cf. Ibidem*.
8 Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Maria Bocse, *op.cit.*, p. 123.

artistului popular[1].

Pe lângă aceste diferențieri, se observă și unele legate de persoana care va purta costumul popular, cel purtat de femei va avea broderii cu o desfășurare mai largă și, de regulă, policrome, în timp ce în portul bărbătesc se observă un câmp ornamental mai redus și aproape monocrom.

În sistemul de ornamentare a cămășii există o orientare precisă, înscrisă în anumite legi, canoane, dictate de o tradiție străveche. Dovezi materiale despre practicarea cusăturilor la populația de pe teritoriul țării noastre datează încă din epoca bronzului, după cum dovedesc și figurinele de la stațiunea arheologică Cîrna de lângă Craiova[2]. În ansamblul decorativ al figurinelor păstrate din aceea epocă se disting principalele câmpuri ornamentale, ce aveau să dăinuiască și să se dezvolte peste veacuri până în zilele noastre[3].

Secole la rând în ornamentația cusăturilor de pe cămășile lucrate în familiile domnești și boierești s-au conservat, în general, aceleași câmpuri și motive ornamentale, întâlnite până în zilele noastre în portul nostru popular. Piese datând încă din secolele al XV-lea și al XVI-lea, păstrate în unele mănăstiri din țară și de peste hotare, ca și mărturii istorice scrise, testamente, foi de zestre, picturi murale arată priceperea femeilor în practicarea cu deosebită îndemânare a artei cusutului[4].

Cusăturile populare românești prezintă o serie de elemente morfologice, ornamentale și cromatice cu note specifice, prin care se diferențiază de cusăturile altor popoare. Caracterele proprii astfel conturate nu privesc numai valoarea artistică a broderiilor practicate de poporul nostru, ci reflectă deopotrivă unitatea fondului etnic din care au izvorât și pe care s-au clădit trăsăturile morfologice și decorative ale acestui aspect de cultură populară[5].

Privite în ansamblu, „cusăturile populare românești scot în relief unele trăsături specifice, prin care acest aspect de cultură populară contribuie la diferențierea artei populare românești de aceea a altor popoare”[6].

În ornamentația costumului popular, dispoziția decorului urmează linia dreaptă, „râuri” sau „șire” pe mânecă și piept, „rânduri” pe altiță, „vrâste” sau „vergi» pe fote, vâlnice și catrințe, ne arată sensul orientării în spațiu a motivelor ornamentale, care se înșiră linear, în dungi drepte ce străbat vertical, orizontal

1 *Cf.* Gheorghe Aldea, Florea Bobu Florescu, Paul Petrescu, *Arta populară românească*, Editura Academiei R.S.R., București, 1969, p. 438.

2 *Cf. Ibidem*, p. 416.

3 *Cf.* Elena Avramescu, Florea Bobu Florescu, *Broderiile la români*, Editura de stat pentru imprimate și publicații, București, 1959, p. 22.

4 Gheorghe Aldea, Florea Bobu Florescu, Paul Petrescu, *op.cit.*, p. 416.

5 *Cf. Ibidem*, p. 460.

6 *Ibidem*, p. 461.

sau oblic suprafața țesăturii[7].

Un motiv des brodat pe iile românești este motivul solar, evidențiat fie sub forma soarelui sau a florii-soarelui, cât și stilizat, sub forma unui cerc. Este un simbol ancestral, care vorbește despre divinitate, despre căldura soarelui, dătătoare de viață și generatoare de belșug, dar și despre ciclul vieții.

Cel care redă din punct de vedere estetic acest motiv este „călița ocolită cu sori”[8], cusut pe mâneca vechilor cămăși femeiești, alteori motivul este reluat pe pieptul unora dintre cămăși.

Un simbol des utilizat, pentru că ilustrează însăși esența vieții, este roata, aceasta putând simboliza roata vieții, care se învârtește neîncetat, dar și preocuparea meșteșugărească din unele sate românești.

Motivul care reflectă succesiunea necontenită a anotimpurilor este numit în popor vârtelniță în Hunedoara. În Oltenia apare pe mânecile unor cămăși femeiești mai vechi, fie reunit sunb forma călițelor ocolite de-a lungul umărului „șir peste umăr” sau „altiță de vârtelnițe” și verical „șir de vârtelnițe”[9], fie numai în lungul piesei, într-o reprezentare de o importantă valoare estetică, accentuată și de rândurile de flori care o încadrează.

Motivele fitomorfe alcătuiesc reprezentări ale regnului vegetal, plante, frunze, flori, fructe. Predominante în broderiile românești sunt motivele florale, după o evaluare statistică a colecției de broderii de la Muzeul Brukenthal din Sibiu constatându-se că două treimi din motivele fitomorfe sunt florale[10].

Foarte des întâlnite pe iile românești sunt motivele inspirate de natură. Copacul sau ramurile sale, stilizate, simbolizează trăinicia, înțelepciunea, reînvierea sau viața. Frunza de viță de vie și ciorchinii de struguri, brodați cu fir verde, roșu, mov sau albastru, vorbesc despre îndeletnicirea oamenilor din zonă, sate situate în preajma podgoriilor, în care activitatea principală era legată de negoțul cu vinuri, dar și despre belșug și abundență. Frunzele verzi sau florile colorate sunt simbol al prosperității și al prospețimii și sunt purtate cu drag atât de fetele din sat, cât și de femeile adulte, mame sau bunici.

Florile au fost reprezentate într-o formă generalizată, nelegată de forma unei specii anume, inspirate cel mai des de florile simple de câmp, de pădure, de fânețe (busuioc, floare de fag, lăcrămioare, ghiocei, clopoței de câmp, bujor de munte), întâlnite la tot pasul. Trifoiul cu patru foi este un model rar, ce simbolizează și atrage norocul în viață, iar trandafirul, laleaua, floarea de crin sau de cireș se numără printre motivele florale preferate.

---

7 *Cf.* Elena Secoșan, Paul Petrescu, *op.cit.*, p. 51.
8 *Cf.* Gheorghe Aldea, Florea Bobu Florescu, Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 440.
9 *Cf. Ibidem*, p. 442.
10 *Cf. Ibidem*.

Liniile încrucişate au dat motivele furca, roata, steaua, olcuța[1]. Din combinarea liniei drepte cu cea frântă s-au născut dinții de ferestrău, dinții de lup, scăunașele suveicile[2]. Liniile drepte simbolizează calea dreaptă în viață, ascensiunea socială și mărirea. Cercurile vorbesc despre ciclicitatea vieții sau despre divinitate[3]. Prin combinarea liniilor frânte s-au obținut o mare varietate de romburi: romburi în trepte, concentrice, crenelate, dințate, crestate, cu cârlige, cu coarne, cu coarne duble, jumătăți de romburi, prescuri.

Motivele geometrizate sau stilizate ce îmbogățesc iile tradiționale românești sunt romburile, pătratele, triunghiurile sau cercurile. Triunghiul, figură geometrică realizată cu ajutorul liniilor, are semnificații dintre cele mai cuprinzătoare. În primul rând simbolistica lui se bazează pe cifra trei și astfel este o reprezentare a lui Dumnezeu. Triunghiul echilateral, când apare singur, este o reprezentare a divinității supreme, a armoniei și proporțiilor[4]. Triunghiul isoscel cu baza mare ce are unghiul din vârf de 108^0 și cele de la bază de câte 36^0 de grade corespunde numărului de aur[5].

Triunghiul cu vârful în sus reprezintă bărbatul şi în acelaşi timp semnifică elanul, iar triunghiul cu vârful în jos reprezintă femeia. Baza triunghiului ne duce cu gândul la stabilitate, pe când laturile care urcă semnifică dinamismul. Două triunghiuri echilaterale suprapuse formează pecetea lui Solomon, despre care se spune că a fost primită din ceruri.

Din punct de vedere morfologic, ornamentele sunt geometrice, liber desenate sau o combinație a acestora, iar din punct de vedere structural omogene, eterogene, unilaterale, bilaterale, alternante, dese sau dispersate, simetrice, asimetrice, centrale, periferice etc.

Diferențele de ornamentare, care apar de la o zonă etnografică la alta, sunt determinate de tehnica folosită pentru redarea motivului ornamental ales și de culorile folosite, iar de la o epocă la alta, de la o localitate la alta au existat anumite preferințe cromatice, care permit datarea și localizarea piesei.

III. Ia românească în spațiul european

Ia românească reprezintă un simbol al culturii noastre, o moștenire culturală a strămoșilor noștri și, mai nou, un trend internațional, care aduce prestigiu poporului român și totul se datorează simbolurilor ce împodobesc această costumație.

---

1 *Cf.* Aristida Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982, p. 59, *apud* Elena Rodica Coltea, *Portul popular din județul Arad*, Editura Etnologică, București, 2014, p. 15.

2 *Cf. Ibidem*.

3 *Cf.* www.florideie.ro, consultat pe 12.07.2019.

4 *Cf.* Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol 3, Editura Artemis, București, 1994, p. 384.

5 *Cf. Ibidem*.

Astăzi, motivele tradiționale românești sunt o sursă de inspirație pentru artiști, scriitori și nu numai, o istorie nemuritoare transmisă de predecesorii noștri, plină de valori, credințe și cunoștințe codificate sub forma unui alfabet al formelor și culorilor.

Se poate observa o adaptare a iei populare la epoca moderna: materialele folosite nu mai sunt cele obținute în gospodărie, din plante precum cânepa, inul, ci au fost înlocuite cu mătasea, velurul, voalul, iar culorile sunt îndrăznețe, negru pentru partea de fundal, structura este modificată, este adăugat gulerul strâns la gât, mânecile scurte.

Ia românească, împodobită sau nu, cu broderii complexe și simboluri de o frumusețe sofisticată, cu o cromatică care împletește o diversitate atrăgătoare de nuanțe, tinde să devină un must-have în orice garderobă. Purtată cu ocazia unei plimbări sau la un eveniment special, ia românească se transformă, încet, dar sigur, în piesa centrală a multor ținute.

Element definitoriu pentru imaginarul tradițional românesc, ia a reușit să păstreze o simbolistică și o serie de caracteristici care o fac să se integreze cu succes, inclusiv în peisajul modern românesc și internațional. Piesă vestimentară care vorbește despre identitatea românească, ia are, poate paradoxal, succes mai mult pentru străini, care văd în ea o îmbinare între exotism și lucrătură fină, estetică, așa cum și noi suntem atrași de vestimentația tradițională a altor popoare și o purtăm, ducând mai departe diverse tradiții dincolo de granițele lor.

Dorindu-se reamintirea valorii pe care o are, dar și perpetuarea și dăinuirea tradiției, s-a stabilit data de 24 Iunie, o zi în care ia românească este sărbătorită de către toate femeile din lumea întreagă. Această dedicație este un mijloc de promovare a culturii noastre, a iei, ca simbol al identității românilor. Dacă vom contribui la păstrarea acestei zile ca omagiu adus minunatei noastre ii, vom reuși să ne redobândim tradiția strămoșească, pierdută pe alocuri.

Ia tradițională a inspirat multe figuri artistice și a apărut, de-a lungul timpului, în tablouri ale pictorilor de seamă, dar și în colecțiile marilor designeri de modă sau chiar în scrierile unor autori.

Numeroase personalități ale României au integrat în garderoba lor ia: regina Maria, principesele Ileana și Elena, cântăreața Maria Tănase. Regina Maria, care a fost și artistă, soldat, diplomat, a manifestat atracție față de arta populară românească, de multe ori adaptându-și garderoba în funcție de aceasta. Regina Maria s-a lăsat fotografiată deseori în ia populară, boemia acelor vremuri fiind influențată de exemplul vestimentar al reginei[6].

Una dintre operele de artă care înfățișează o țărancă româncă în port popular este celebra *România revoluționară*, tablou pictat de Constantin Daniel

6 *Cf*. www.învietraditia.ro, consultat pe 12.07.2019.

Rosenthal și simbol al revoluției de la 1848. Muza sa este soția revoluționarului C.A. Rosetti, rămasă în istorie drept Maria Rosetti, prima ziaristă din România[1].

Deseori, frumusețea iei românești a depășit granițele țării: mulți pictori care au fost inspirați de ie au reprezentat-o în picturile lor – Camil Ressu, Ion Theodorescu-Sion, Francisc Sirato, Nicolae Tonitza, Dumitru Ghiață, Carol Popp de Szathmári, Theodor Aman, Gheorghe Tattarescu și îndeosebi Nicolae Grigorescu.

De-a lungul timpului, ia a atras atenția a numeroși artiști: celebrul designer internațional Yves Saint Laurent a creat o întreagă colecție inspirată de ia românească, în anii 1980, colecție care ulterior i-a inspirat și pe alți designeri celebri: Jean Paul Gaultier, Kenzo, Tom Ford, Oscar de la Renta, Agatha Ruiz de la Prada, Anna Sui sau Philippe Guilet.

Dintre designerii români îi amintim pe Adrian Oianu, Corina Vlădescu și Ingrid Vlasov. Tendința designerilor străini a fost de a păstra caracteristicile iei românești tradiționale aproape în întregime, despre colecția lui Yves Saint Laurent spunându-se că piesele sale sunt „identice" cu iile românești.

Ia este „cartea noastră de vizită" în afara granițelor țării, ne reprezintă pe noi ca popor, simbolizează tradițiile și rădăcinile noastre și este o piesă autentică și specifică portului popular tradițional românesc. Croiala și cromatica deosebită a iei, specifică portului popular românesc, au determinat ca ia românească să fie purtată cu mândrie de către români și în secolul al XXI-lea, apeciată și îmbrăcată de persoane din afara granițelor țării noastre. În prezent, ia a fost reactualizată, iar tot mai multe femei optează pentru ie atunci când își compun o ținută.

Bibliografie:

1. Aldea, Gheorghe; Florea Bobu Florescu; Paul Petrescu, *Arta populară românească*, Editura Academiei R.S.R., București, 1969.
2. Avramescu, Elena; Florea Bobu Florescu, *Broderiile la români*, Editura de stat pentru imprimate și publicații, București, 1959.
3. Buzilă, Varvara, *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid practic*, UNESCO, Chișinău, 2011.
4. Chevalier, Jean; Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol 3, Editura Artemis, București, 1994.
5. Coltea, Elena Rodica, *Portul popular din județul Arad*, Editura Etnologică, București, 2014.
6. *Dicționar Explicativ al Limbii Române*, Editura Cartier, București, 2002.
7. Mihail, Zamfira, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, Editura Academiei Republicii Socia-

1 *Cf. Ibidem.*

liste România, București, 1978.
8. Petrescu, Paul; Georgeta Stoica; Maria Bocse, *Dicționar de artă populară românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
9. Secoșan, Elena; Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, București, 1984.
10. www.florideie.ro

Summary:

IA - ELEMENT OF NATIONAL IDENTITY OF THE ROMANIAN

In our study, Romanian ethnic blouse – element of national identity, we presented in a synthetic, yet convincing manner the importance of this item of clothing, the Romanian ethnic blouse, for the definition and prominence of our national identity. We presented the etymology of this word, as well as its evolution in time, the composing elements of the national clothing, the main features of the ethnic blouse, its cut and types of ethnic blouses, the chromatic elements and the symbols of the popular motifs embroidered on it. We also presented synthetically the history of the Romanian ethnic blouse, indicating with the help of historical documents the moment when it appeared.

Moreover, we presented types of ethnic blouses, depending on the geographical region and on the colours used to embroider it, its cut, also depending on its origin, on the features of each area, in order to distinguish the ethnic blouse on regions when it is worn. As for the presence of the symbols on the ethnic blouse, we focused on the cross, spiral, geometrical lines and shapes as well as on their Christian spiritual symbolism.

Keywords: folklore, traditional costumes, ethnic blouse, motifs, symbols

Vadim BOȚ

LIMBAJUL IDEOLOGIC CA INSTRUMENT DE PROTEJARE A PATRIMONIULUI CULTURAL IMATERIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ideologia este o noțiune mult disputată în literatura de specialitate din cauza credințelor cu încărcătură simbolică și a modului deseori exagerat în care ea prezintă, interpretează și evaluează lumea cu scopul de a modela, mobiliza și dirija pe oameni să se angajeze pe o anumită linie de acțiune. Totodată, Silviu Brucan menționează că fiecare ideologie este astfel formulată de teoreticeni, încât să constituie un ansamblu coerent de idei, pe care un om sau un grup social să le aibă despre lumea și societatea în care trăiesc[1], subliniind că fără ideologie, drept catalizator, nu există acțiune socială a maselor pe scară largă. Mihaela Miroiu indică în lucrarea sa, că ideologiile sunt în genere apariții moderne, progeneturi intelectual-politice ale etapei istorice în care oamenii au devenit suficient de liberi și de încrezători în demnitatea și creativitatea lor, încât să își închipuie că pot să schimbe societatea în feluri neînchipuite de predecesorii lor, care au trăit generație după generație în societăți închise, în moduri de viață repetitive[2]. Cu cât suntem mai conștienți în privința propriilor angajamente ideologice, cu atât suntem mai capabili să le analizăm critic pe ale altora, să preferăm și să aderăm ideologic în cunoștință de cauză[3]. Potrivit opiniei lui Ion Florea și Constantin Borgeanu, „viața ideologică contemporană demonstrează, de asemenea, funcționalitatea ideologiilor în diverse sisteme sociale ca o condiție de existență și dezvoltare a acestora. Ideologiile nu pot fi private doar ca un fenomen negativ chiar atunci când conținutul lor sau aspectele fundamentale ale acestuia sunt respinse de pe alte poziții ideologice. Ele se dovedesc a fi absolut necesare funcționării mecanismului social".[4] Karl Mannheim susține că ideologia, aflându-se în pozițiile ontologice, poartă și caracter metafizic, astfel percepând mersul istoriei din punct de vedere ideologic, conștientizezi acțiunile persoanelor într-o societate dată în momentul actual și, prin urmare, se iau decizii eficiente în folosul acestei societăți[5]. Conform lui B. Terence și R. Dagger, o ideologie oferă o explicație asupra cauzelor care fac condițiile sociale, politice

1 S. Brucan, *Îndreptar-dicționar de politilogie.* București: Editura Nemira, 1993, pp. 22-23.

2 M. Miroiu, *Ideologii politice actuale: semnificații, evoluții și impact*. În: Ideologii politice: o perspectivă etică. Iași: Polirom, 2012, p.15.

3 *Ibidem*, p.19

4 I. Florea, C. Borgeanu. *Ideologie și contemporaneitate.* București: Editură Politică, 1984, p.16.

5 K. Mannheim, *Ideologie și utopie*. 1929, p.46.

și economice să fie așa cum sunt, în special în timp de criză. Funcția ideologiilor este aceea de a oferi standarde de evaluare a condițiilor sociale. Oricare ar fi poziția, este clar că toate ideologiile oferă standarde sau indicații care îi ajută pe oameni să aprecieze, să judece, să evalueze politicile și condițiile sociale astfel, încât să poată decide dacă aceste politici sau condiții sunt bune, rele sau neutre[6]. Din cele spuse mai sus putem să punctăm o afirmație esențială lui Ion Florea, că procesul de secularizare și schimbarea naturii ideologiilor în cadrul diverselor sisteme sociale a creat necesitatea unei rețele mai largi de instituții și relații care constituie suportul, instrumentul unei activității ideologice directe sau voalate, dar indispensabile funcționării mecanismului social. Însemnătatea promovării unor noi mecanisme de acțiune socială explică valoarea crescândă a ideologiilor, multiplicarea instituțiilor specializate în răspândirea și afirmarea lor în forme variate, în conformitate cu situațiile specifice fiecărui sistem social, fiecărei țări, fiecărui popor[7]. Din această afirmație desprindem și părerea lui Virgil Măgureanu și anume, că criteriile structurale ajută la individualizarea și diferențierea ideologiilor politice. Acestea sunt: aria de răspândire generală a unei ideologii, structurarea și logica sa internă. Criteriile vizează capacitatea unei ideologii de a percepe corect aspirația membrilor unei organizații politice, sistemul lor de valori, precum și capacitatea de a le oferi mijloace de acțiune adecvate pentru atingerea obiectivelor[8].

În contextul de idei abordat, privind ideologia în general, după părerea noastră, se creează un limbaj ideologic. Acest limbaj alcătuiește arhitectură simbolică, în care ideologia și limbajul se împletesc și adesea se confundă. Se evidențiează dimensiunea socială a raportului dintre aceste două elemente. Adica această arhitectură simbolică transmite un conținut valoric, unind în jurul lui grupuri de producători ai valorilor supreme sau, altfel spus, – colectivități de oameni ce împărtășesc valori comune, deci o valoare ideologică.

Potrivit lui Anton Carpinschi, motivând poziții și interese de grup, proiectând o suprarealitate dezirabilă ordonatoare, ideologicul este o gândire implicată esențialmente politic, care prin natura sa urmărește prefigurarea unui „suprareal paradigmatic" destinat să servească drept normă, program, ghid al acțiunii sociale[9]. Se prefigurează anumite norme ce determină acțiuni concrete. Și tot aici el adaugă, că limbajul ideologic își extrage cuvintele, expresiile, atât din viață politică, cât și din domenii extrapolitice. În limbajul ideologic există o varietate de cuvinte plecând de la mitologie, trecând prin religie și ajungând până la morală, filosofie și gândirea raționalist-științifică. Există un limbaj ideologic

6 Ball Terence, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic.* Iași: Polirom, 2000, p.23.
7 I. Florea, C. Borgeanu, *Ideologie și contemporaneitate.* București: Editură Politică, 1984, p.31.
8 V. Măgureanu, *Sociologie politică.* București: RAO, 2006, p.391.
9 A. Carpinschi, *Deschidere și sens în gîndirea politică.* Iași: Institutul European, 1995, p.43.

format din cuvinte, propoziții, slogane, lozinci elaborate la nivele protologic și paralogic ale gândirii, dar și din noțiuni, concepte provenind din celelalte nivele de gândiri[1]. Referindu-se la funcțiile limbajului ideologic, Carpinschi relevă că limbajul ideologic trebuie să fie și informativ și participativ, depășind exclusivitatea extremelor, explicând că o pură participare ar fi o fuziune în care ar dispare originalitatea, clacându-se în monotonia locurilor comune și invers, o pură informare ar fi total „nemaiauzită" și deci, imposibil de înțeles. Fără participare, nici o informare nu poate fi transmisă și înțeleasă, cu cât o informație este mai nouă, cu atât ea are nevoie, pentru a fi primită și acceptată, de operații preparatorii, efectuate prin limbajul participativ[2].

Nu putem trece cu vederea opinia lui Ioan Milica, care punctează, că prin latura material-concretă, a cărei constituire, convenționalizare și întrebuințare evidențiază dimensiunea socială a raportului ideologie–limbaj, simbolul capătă o articulare cultural-istorică specifică. Prin latura ideal-abstractă, a cărei complexitate oglindește dimensiunea cognitivă a raportului ideologie–limbaj, simbolul transmite un conținut valoric[3]. După părerea noastră, rezonanța unui simbol este cu atât mai activă, cu cât el se acordă mai bine cu starea spirituală a unei persoane, a unei societăți în anumite situații, simbolul fiind strâns legat de psihologia colectivă, astfel generând un limbaj ideologic ce manifestă o comportare morală în colectivitate.

În această ordine de idei, notăm viziunea lui Nicolae Kallos, care a precizat că atât ideologia cât și morala presupun o anumită ierarhie a valorilor. Atât una, cât și cealaltă servesc drept călăuza pentru individ, pentru grup, în vederea formării distincției între bine și rău, dintre dorit și nedorit, dintre just și nejust. Nici ideologia și nici chiar așa-zisă morală general-umană nu sunt lipsite de sentimente. Ideologia și morala sunt, ambele, „părtinitoare". Ideologia și morala justifică deopotrivă acțiunile noastre; acțiunea umană nu poate fi concepută decât ca fiind justificată într-un fel sau altul. Omul acționează într-un mod sau altul, deoarece consideră just a acționa așa și nu altfel; tocmai ideologia și morala sa îi oferă justificarea necesară[4].

Așadar, din cele spuse mai sus putem desprinde câteva idei, și anume: fără ideologie nu există acțiune socială pe scară largă de mase; funcționalitatea ideologiilor în diverse sisteme sociale prezintă o condiție de existență și dezvoltare a acestora; însemnătatea crescândă a ideologiilor promovează mecanisme de acțiune socială. Astfel, se cristalizează un limbaj ideologic concentrând în jurul lui o anumită colectivitate, care prefigurează anumite simboluri ce transmit un

1 *Ibidem*, p.44.
2 *Ibidem*, p.46.
3 I. Milică, *Ideologie și limbaj*. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", p.90.
4 N. Kallos, *Sociologie, politică, ideologie.* Timișoara, 1975: Editura Facla, p.146.

conținut valoric. Se creează o gândire spirituală implicată, care prin natura sa determină norme și programe a acțiunilor concrete. După părerea noastră, acest limbaj ideologic, aceste acțiuni sociale, trebuie să fie îndreptate spre protejarea patrimoniului cultural. Vom remarca aici, că accentul se pune pe abordarea patrimoniului cultural imaterial, care poartă un caracter spiritual, conținând trăsături strâns legate de limbajul ideologic.

Pentru a vedea mai profund interacțiunea dintre aceste două elemente și poziția limbajului ideologic ca instrument de influența pentru protejarea patrimoniului, vom analiza mai detaliat subiectul patrimoniului cultural imaterial. Anton Moraru explică ideea astfel: „Noțiunea de imaterial înseamnă un termen care se dosebește sau este diferit de materia reală a vieții culturale, este ceva necesar, spiritual, este un fenomen care există numai în conștiință. Noțiunea de imaterial provine de la latinescul *imaterialis*, ceea ce înseamnă existența conținutului unui obiect numai în conștiința omului și a societății. A avea conștiință patrimoniului cultural imaterial înseamnă a fi cu conștiința împăcată, a nu avea nimic să-și reproșeze”[5].

Conform Legii Republicii Moldova[6], patrimoniul cultural imaterial reprezintă totalitatea elementelor creației tradiționale autentice, valoroase din perspectivă istorică și culturală, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblul de practici, reprezentări, expresii, cunoștințe și abilități, împreună cu instrumente, obiecte, artefacte, vestimentație specifică, accesorii și spații culturale asociate acestora, pe care comunități, grupuri și, după caz, persoane le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural. Punctăm tot aici ce înseamnă sintagma *protejare*, care reprezintă un sistem de măsuri juridice, administrative, financiare, tehnice și științifice de identificare, documentare, cercetare, de conservare, transmitere, promovare, revitalizare și de punere în valoare a elementelor patrimoniului cultural imaterial. Mai este și noțiunea de *salvgardarea*, care presupune aplicarea măsurilor operative și a măsurilor de durată, care asigură revitalizarea și viabilitatea elementelor de patrimoniu cultural imaterial amenințate de pericolul dispariției. După cum vedem, ceea ce am reflectatat mai sus referitor la limbajul ideologic cu aspectul lui simbolistic, coincide cu majoritatea elementelor patrimoniului cultural imaterial, adică conținând creații valoroase din perspectivă istorică și culturală, practici, reprezentări, expresii, cunoștințe și abilități, împreună cu instrumente, obiecte, artefacte, vestimentație specifică, accesorii și spații

5 A. Moraru, *Cu privire la patrimoniul cultural imaterial național românesc din Republica Moldova*. Literatura și Arta: nr.21, 2013, p.3.

6 Vezi: Lege privind protejarea patrimoniului cultural immaterial Nr.58 din 29.03.2012 // M.O.: Nr.76-80 din 20.04.2012.

culturale asociate acestora. Toate simbolurile respective structurează un mod de comunicare în societate sau, mai bine zis, în comunitate, astfel credem că prin limbajul ideologic se promovează şi elementele patrimoniului cultural imaterial posedând şi postură instrumentului de protejare, adică de documentare, cercetare, de conservare, transmitere, promovare, revitalizare şi de punere în valoare a elementelor patrimoniului cultural imaterial.

În articolul său, Varvara Buzilă subliniază că Convențiile şi legislația națională în domeniu se referă fie la patrimoniul cultural şi natural, fie la patrimoniul cultural imobil, mobil şi intangibil, în practică diferențierea acestor domenii avansând şi mai mult, pentru o bună cunoaştere a componentelor fiecăruia. Dintre toate aceste categorii, cel mai târziu a intrat în uzul public sintagma patrimoniu cultural imaterial, pentru că în comunitatea ştiințifică din Republica Moldova discuțiile despre patrimoniul cultural imaterial au început abia după ce a fost aprobată Convenția UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial[1]. Adică se încerca atunci articularea instrumentarului oferit de acest document la abordarea realităților cultural tradiționale în spațiul nostru.

Referindu-se la neajunsurile ce țin de protejarea patrimoniului cultural imaterial, şi Anton Moraru a evidențiat foarte clar, că „Sunt conducători, politicieni care trebuie să rezolve problemele patrimoniului cultural imaterial, dar nu o fac, deoarece le este convenabilă hibernarea conştiinței. Ei nu se manifestă sincer, deschis, fără nicio mustrare de conştiință în acest domeniu. Ei nu poartă nicio grijă fața de patrimoniul cultural imaterial. Mentalitatea clasei politice privind patrimoniul cultural imaterial este foarte mobilă, schimbătoare. Percepția sa cu privire la patrimoniul cultural imaterial se modifică permanent în funcție de hrana spirituală propagată de mass-media în societatea noastră. Spațiul şi conținutul mental nu întotdeauna se conformează legilor spiritului şi obiectului real”[2].

Nu putem lăsă fără vedere nici opinia lui Vasile Chiseliță referitoare la declinul spiritualității autohtone, care se regăseşte în patrimoniul cultural imaterial, evident şi în protejarea acestui domeniu. V. Chiseliță evidențiează, că decadența ruralității spirituale s-a accentuat dramatic în epocă colectivizării comuniste forțate din a doua jumătatea a secolului XX. Dar o nouă turnură în acest proces de revizuire, reasamblare, reechilibrare şi reaşezare dinamică a valorilor culturii tradiționale se remarcă în aşa-numita „perioadă de tranziție” de la răspântia secolelor XX-XXI. Satul patriarhal pare a nu mai constitui astăzi un cadru referențial unic şi imuabil al creației imateriale. Mereu în schimbare şi primenire,

1 V. Buzilă. *Salvgardarea patrimoniului cultural imaterial.* Akademos: Revista de ştiință, inovare, cultură şi artă. Nr.2 (17), 2010, p.44.

2 A. Moraru, *Cu privire la patrimoniul cultural imaterial național românesc din Republica Moldova*. Literatura şi Arta: nr.21, 2013, p.3.

sub presiunea noilor factori economici, comunitatea rurală își modifică esențial cadrul său vital. În noile condiții de viață socială se impune o nouă artă populară, aflată în diverse relații de complementaritate cu arta tradițională, însă tot mai strâns legată de valorile economice, de lumea tranzacțiilor comerciale[3]. Nu putem să nu fim de acord cu afirmația respectivă. Suntem de părerea că comunitatea în general, dar și fiecare persoană în particular din această comunitate trebuie să-și formulize scopuri pertinente, fundamentate pe criterii clare de deosebire ce este bine de ce este rău pentru ea în ansamblu și pentru fiecare membru al ei, să dețină acest limbaj ideologic, să protejeze valorile supreme, care se regăsesc în patrimoniul cultural imaterial. Cu alte cuvinte, o colectivitate care nu dispune de criteriile menționate, nu se poate dezvolta, ea nici nu poate să existe, ci se destramă treptat, degenerează pe zi ce trece. După Varvara Buzilă, solidarizarea societății, reactualizarea spiritului de apartenență la spațiul cultural al Republicii Moldova, stimularea spiritului creativ al tuturor comunităților pe fundalul conservării valorilor moștenite, la fel ca și atingerea altor obiective majore trasate pentru sporirea coeziunii sociale și pentru consolidarea societății, se pot realiza și prin reconsiderarea domeniului patrimoniului cultural imaterial, care are resurse latente, teoretic inepuizabile, nevalorificate suficient[4]. Considerăm că pentru ca domeniul respectiv să fie suficient valorificat și păstrat în mediul lui tradițional de existență și să fie transmis din generație în generație, trebuie indispensabil să-l promovăm, dar mai cu seamă să-l protejăm prin metodele limbajului ideologic, care neapărat va aduce lumină în esența patrimoniului cultural imaterial.

Limbajul ideologic ca instrument de protejare trebuie să-l dețină nu numai oamenii de rând, dar desigur și autoritățile publice, având la îndemână instrumente juridice. După cele menționate mai sus, protejarea presupune și măsuri juridice, administrative, financiare, tehnice și științifice. Adică, prin limbajul ideologic să se asigure aplicarea politicilor de protejare în teritoriu, în special în comunitățile purtătoare de patrimoniu, să susțină prin măsuri concrete viabilitatea patrimoniului cultural imaterial și transmiterea lui către tânăra generație. Elaborarea strategiei în acest caz va fi o necesitate stringetă pentru administrarea eficientă în domeniul protejării elementelor patrimoniului cultural imaterial, care va include un șir de activități științifice și tehnice.

Concluzionând, putem afirma că limbajul ideologic, ca instrument de protejare al patrimoniului cultural imaterial, trebuie se se manifeste ca instrument persuasiv, de joncțiune al metodelor favorabile pentru protejarea valorilor supreme, care fac parte din patrimoniul imaterial. Dăinurea colectivității

3 V. Chiseliță, *Patrimoniul cultural imaterial și modernitatea: muzica tradițională în tranziție.* Revista de știință, inovare, cultură și artă. Akademos: Nr.3 (18), 2010, p.113.

4 V. Buzilă, *Salvgardarea patrimoniului cultural imaterial.* Revista de știință, inovare, cultură și artă Akademos: Nr.2 (17), 2010, p.47.

depinde direct de acest factor. Altfel zis, fără conştientizarea de către colectivitate a rostului său ca fapt al conştiinţei sociale, ca purtător al valorilor spirituale, nu putem conta pe supraviețuirea tradițiilor strămoşilor noştri. Numai prin raportarea la același set de valori se formează o identitate comună, care se afirmă și dăinuiește exclusiv prin participarea a mai multe generații. Prin urmare, patrimoniul cultural imaterial, ca totalitate a elementelor creației tradiționale autentice, valoroase din perspectivă istorică și culturală, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblul de practici, reprezentări, expresii, cunoștințe și abilități, face parte din patrimoniul cultural al țării noastre și, evident, necesită o protejare și salvgardare de calitate înaltă.

Bibliografie

1. Brucan Silviu. *Îndreptar-dicționar de politilogie.* Bucureşti: Editura Nemira, 1993, 300 p.

2. Buzilă Varvara. *Salvgardarea patrimoniului cultural imaterial.* Akademos: Revista de știință, inovare, cultură și artă, Nr.2 (17), 2010, pp. 44-48.

3. Carpinschi Anton. *Deschidere și sens în gîndirea politică*. Iaşi: Institutul European, 1995.

4. Chiseliță Vasile. *Patrimoniul cultural imaterial şi modernitatea: muzica tradițională în tranziție.* Revista de știință, inovare, cultură şi artă Akademos: Nr.3 (18), 2010, pp.112-116.

5. Florea Ion, Borgeanu, Constantin. *Ideologie şi contemporaneitate.* Bucureşti, 1984: Editură Politică, 285 p.

6. Kallos Nicolae. *Sociologie, politică, ideologie.* Timişoara, 1975: Editura Facla.

7. Lege privind protejarea patrimoniului cultural imaterial Nr.58 din 29.03.2012, în Monitorul Oficial: Nr.76-80 din 20.04.2012.

8. Mannheim Karl. *Ideologie și utopie*. 1929, 162 p.

9. Măgureanu Virgil. *Sociologie politică.* Bucureşti: RAO, 2006, 405 p.

10. Miroiu Mihaela. *Ideologii politice actuale: semnificații, evoluții și impact*, în: Ideologii politice: o perspectivă etică. Iaşi:Polirom, 2012, 475 p.

11. Milică Ioan. *Ideologie și limbaj*. Iaşi: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza».

12. Moraru Anton. *Cu privire la patrimoniul cultural imaterial național românesc din Republica Moldova*. Literatura și Arta: nr.21, 2013.

13. Terence Ball, Dagger, Richard. *Ideologii politice şi idealul democratic.* Iaşi: Polirom, 2000, 272 p.

Summary:

IDEOLOGICAL LANGUAGE AS AN INSTRUMENT FOR PROTECTING THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In this article we propose to analyze the value of ideological language in promoting the protection and safeguarding of the intangible cultural heritage in the Republic of Moldova, which has an essential character in raising cultural-spiritual immunity in our society. Every state is defined by territory, society, national interests, government, laws, history, culture, national economy, way of life - all these characteristics distinguishing it from any other state, having its own ideological language as a fact of thought that carries meaning and meanings with social-political value. Thus, the immaterial cultural patrimony as a whole of the elements of authentic traditional creation, valuable from a historical and cultural perspective, transmitted from generation to generation, expressed in literary, musical, choreographic or theatrical forms, as well as a set of practices, representations, expressions, knowledge and abilities. it is part of our country's cultural heritage and obviously needs high quality protection and safeguarding. We are firmly convinced that this rigor will be carried out and will have continuity through the instrument of ideological language, having in itself structured ideas and strong aspirations for the respective task.

Keywords: ideological language, itangible cultural heritage, social action, common values, protection.

Sergiu BOȚOLIN

VIZITELE DE EXPRIMARE A LOIALITĂȚII FAȚĂ DE TRON CA STRATEGIE DE INTEGRARE A NOBILIMII LOCALE. CAZUL BASARABIEI ÎN PRIMUL SFERT AL SECOLULUI AL XIX-LEA

Aspectul social al procesului de încorporare a noilor teritorii în cadrul imperiului evidențiază importanța dialogului între elitele locale și Curte. Includerea provinciilor recent anexate în sistemul politico-administrativ al Imperiului rus depindea în mare măsură de abilitatea și preseverența de care dădeau dovadă elitele locale în lupta pentru privilegii. Formularea unor obiective comune cât și adoptarea unei strategii de apărare a drepturilor istorice ar fi sporit șansele Basarabiei să păstreze un model de dezvoltare similar anumitor provincii periferic-occidentale, unul bazat pe autonomie cu implicarea activă a elitei locale în administrația regională. Cadrul privilegiat prin care se facilita inserția teritoriilor recent anexate în structurile politico-administrative ale imperiului putea fi lejer restrâns în contextul unor animozități interpersonale, lipsei unei viziuni univoce din partea stării sociale superioare. Competiția acerbă pentru resurse și influență în care s-au implicat/angajat exponenții elitei basarabene și oficialii de la Chișinău a degenerat în conflicte deschise, ceea ce a condus la dezechilibre în funcționarea aparatului administrativ. În aceste condiții, Centrul și-a permis să intervină decisiv în vederea omogenizării politicilor aplicate în Basarabia și diminuării caracterului specific de care beneficia provincia în primii ani de după anexare.

Transformarea elitei basarabene în subiect imperial și integrarea acesteia în cadrul structurilor sociale ale imperiului țin în mare măsură și de primele manifestări corporatiste ale acesteia, întreprinse după 1812. Drept manifestări corporatiste pot fi considerate acele prime tentative de formulare a obiectivelor comune, dar și de identificare a celui mai eficient canal de comunicare cu Centrul, de preferat fără intermedierea din partea autorităților de la Chișinău. De remarcat că nobilimea (dvorenimea) basarabeană reprezenta un produs al unui context inedit pentru acest teritoriu, și anume cel al Imperiului rus. Din acest considerent, acțiunile nobilimii locale în primul sfert al secolului al XIX-lea pot părea uneori fortuite, lipsite de coordonare, urmând un traseu oportunist de realizare a intereselor personale. Folosim termenului de nobil sau dvorean în cazul stării superioare a Basarabiei, și nu cel de boier, drept unul generic utilizat de către contemporani, inclusiv oficiali ruși, pentru exponenții păturilor superioare din Principate. Deși formal, starea nobiliară (dvorenimea) basarabeană va fi

legitimată abia către anul 1818, odată cu adoptarea Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia, totuși termenul dvorean/nobil este unul uzual, folosit în corespondența oficială de după 1812.

Primele încercări de cristalizare sau ceea ce putem considera manifestări corporatiste a comunității nobiliare basarabene au avut loc în cadrul unor întruniri pe parcursul primilor ani de dominație a Imperiului rus în spațiul pruto-nistrean. În acest sens au fost examinate documentele de arhivă ce țin de organizarea adunărilor nobilimii basarabene din 1814 și 1819, ambele convocate în scopul delegării reprezentanților nobilimii locale la Sankt-Petersburg pentru a fi primiți în audiență de împărat[1]. Este important de analizat primele vizite ale elitei basarabene la împărat, or, anume în cadrul acestora, prin anumite forme de expresie standardizate, se modelau imaginile celor doi subiecți, unul față de celălalt, constituind un instrument simbolic de stabilire a relațiilor dintre Centru și Periferie. Ritualul complex și plin de fast al audiențelor de la Curte era poate cel mai spectaculos, drept urmare și eficient, mod de reprezentare a puterii imperiale.

Omagiul adus împăratului de către elitele teritoriilor recent anexate reprezenta un procedeu frecvent utilizat în Imperiul rus pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Motivul formal, declarat de Curte, al unor asemenea audiențe, consta în explicarea în fața noilor supuși a politicilor duse de Centru[2]. Prin astfel de audiențe festive au trecut anterior și elitele livoniene, estoniene, finlandeze, georgiene, tătare, poloneze și altele[3]. Or, condiția sine qua non de acceptare în calitate de subiect imperial, și prin urmare recunoașterea dreptului de proprietate, era anume exprimarea loialității față de Centru, fapt prevăzut și în Tratatul de Pace de la București din 16 mai 1812[4]. Mai mult ca atât, ceremonia în sine conta extrem de mult și pentru Curte. Împăratului Alexandru I, recent întors de la Congresul de la Viena, i se recunoștea calitatea de salvator și de făuritor al păcii în Europa[5], dar, în același timp, justifica actul de anexare prin pretinsa recunoștință din partea populației băștinașe, reprezentată de deputații nobilimii basarabene.

Pe parcursul primului sfert al secolului al XIX-lea, vizitele la Sankt-

1 А. Крупенски, *Полный список лиц избраных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9.

2 В. Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан Владимир. Т.1. СПб. : ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2018, p. 19.

3 В. Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан Владимир. Т.1. СПб. : ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2018, p. 19.

4 Basarabia în colecția completă a legilor Imperiului Rus. Volumul 1. Documente extrase din Colecția 1 (1649 - 1825), ed. Cartdidact 2017, p. 511-518

5 S. Ghervas, Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe, Cartier, 2014

Petersburg s-au dovedit a fi pentru elita locală un instrument destul de eficient în comunicarea sa cu Centru, mai ales în tentativa acesteia de a se impune în fața autorităților regionale. Drept dovadă sunt solicitările repetate din partea nobilimii locale de a apărea în fața Împăratului[1] cât și relatările cu privire la încheierea cu succes a unor astfel de vizite[2]. Deși, aparent și strict formal, vizitele se rezumau la niște ritualuri de complezență, efectul acestora putea eventual să schimbe raportul de forțe la Chișinău, stabilind trasee de dezvoltare într-o regiune recent anexată și prin urmare instabilă din punct de vedere politico-admnistrativ. Drept argument, putem aminti că, după exprimarea doleanțelor de către reprezentanții nobilimii în fața Împăratului, în cadrul audienței din 1814, autoritățile imperiale decid delegarea lui P. Svinin pentru a proba argumentele invocate de elita locală, în ciuda eforturilor lui I. Hartingh, guvernatorul civil și militar al Basarabiei, de a convinge autoritățile centrale cu privire la incapacitatea de administrare a Basarabiei în baza legilor locale și cu implicarea nobilimii băștinașe. Mai mult ca atât, raportul lui P. Svinin, care era pe alocuri diametral opus celui efectuat de către N. Baikov cu ceva timp mai devreme, a fost poate decisiv într-o perioadă de testare a regimului autonom provizoriu implementat în provincie.

În pofida faptului că, în 1818, a fost aprobat Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia, act elaborat în baza legilor și tradițiilor locale, nobilimea basarabeană, totuși, se simțea în continuare constrânsă în drepturi. Astfel, către sfârșitul anului 1818, mareșalul nobilimii basarabene D.C. Râșcanu solicită permisiunea de a trimite o delegație la Sankt-Petersburg. Audiența avea scopul de solicita împăratului crearea unui comitet pentru elaborarea unei culegeri de legi locale[3]. Astfel, delegarea reprezentanților elitei locale la Curte constituia un element esențial al procesului de acordare a drepturilor de autonomie, or, anume în cadrul unor astfel de ceremonii era declarată voința monarhului, fiind în același timp o ocazie bună de expunere a solicitărilor din partea elitei locale[4].

De menționat, că vizitele din primul sfert al secolului al XIX-lea se desfășurau în contextul escaladării conflictului între elita locală și autoritățile de la Chișinău, atunci când structura politico-administrativă a noii provincii purta un caracter tranzitoriu, ambiguu și maleabil, provocând o adevărată competiție

1 В. Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан Владимир. Т.1. СПб. : ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2018, p. 20

2 Vezi scrsioarea lui S.K. Veazmitinov către Gavriil Bănulescu - Bodoni În:А. Крупенски, *Полный список лиц избраных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9-10.

3 Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare ANRM), F. 88, inv.1, d. 33, f. 5.

4 В. Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан Владимир. Т.1. СПб. : ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2018, p. 20

între cei doi subiecți sociali, Curtea atribuindu-și calitatea de arbitru în dispută. Uneori, anume intenția de a trimite o delegație la Sankt-Petersburg provoca acutizarea relațiilor dintre conducerea regiunii și exponenții elitei locale. Spre exemplu, în 1819, solictarea mareșalului nobilimii basarabene D.C. Râșcanu către contele A. Arakceev a fost catalogată de către rezidentul plenipotențiar A. Bahmetiev, drept o depășire a atribuțiilor și o insultă față de instituția rezidentului plenipotențiar. A. Bahmetiev, vădit deranjat de conținutul scrisorii, ținând cont și de faptul că nobilimea se plângea de nerespectarea drepturilor populației băștinașe, făcea aluzie la lipsa unor informații cu privire la existența unui act prin care se consimțea acordul unanim de a solicita permisiunea pentru efectuarea vizitei reprezentanților nobilimii la Sankt-Petersburg. Suplimentar, rezidentul plenipotențiar se arata sceptic și în privința acordării mandatului lui D.C. Râșcanu de a implementa decizia Adunării nobiliare[5]. Având dubii în privința respectării procedurii, rezidentul plenipotențiar solicită prezentarea documentelor necesare pentru a da curs inițiativei, cum ar fi: când și unde a avut loc convocarea comunitărții nobiliare și de la cine s-a solicitat permisiunea; care a fost componența numerică și dacă toți unanim au votat rezoluția sau doar o parte și câți anume[6]. A fost suficient ca timp de o săptămână rezidentul plenipotențiar să nu obțină actele solicitate pentru a trece la acuzații directe față de mareșalul nobilimii. Astfel, lui D.C. Râșcanu i se inculpa neglijență în serviciu. Mai mult ca atât, rezidentul plenipotențiar consideră ocuparea funcției de mareșal al nobilimii drept impropriu pentru o astfel de persoană. Toate carențele în activitatea mareșalului sunt trecute cu vederea doar din considerentul pretinsei experiențe a lui D.C. Râșcanu, însă și mai mult din speranța că mareșalul nobilimii își va revizui comportamentul[7]. În concluzie, Pavel Bahmetiev îl soma pe mareșalul nobilimii să prezinte actele solicitate anterior în termen de o zi[8].

Analiza documentelor de arhivă ce țin de organizarea a două vizite la Sankt-Petersburg în 1814 și 1819 permite să afirmăm că procedura de organizare a vizitelor la Curte avea un grad sporit de complexitate. Rețeaua de raporturi interpresonale cât și multitudinea pașilor ce trebuiau efectuați în vederea respectării procedurii conduceau la antrenarea unui număr mare de funcționari, asumarea unor costuri considerabile, dar și la extensia perioadei de organizare. Astfel, pentru a fi acceptați în audiență la împărat, comunitatea nobiliară convocată în cadrul unei adunări oficiale, deciziile căreia trebuiau neapărat consemnate într-un proces verbal, mandata un reprezentant cu dreptul de a solicita permisiunea de a fi acceptați în audiență la împărat. În cazul în care se

5 ANRM, F. 88, inv.1, d. 33 , f. 9 verso.
6 ANRM, F. 88, inv.1, d. 33 , f. 10.
7 ANRM, F. 88, inv.1, d. 33 , f. 13.
8 ANRM, F. 88, inv.1, d. 33 , f. 13 verso.

acceptă intenția de a organiza o vizită la Sankt-Petersburg, autoritatea supremă a regiunii dispunea convocarea unei adunări nobiliare, dar deja cu scopul de a desemna reprezentanții (deputații) din partea nobilimii basarabene, care ar urma să apară în fața împăratului. La 22 iunie 1814, 52 de participanți la Adunarea nobiliară, prezidată, deloc întâmplător, de mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni – persoană de încredere a autorităților centrale și un intermediar eficient al dialogului dintre nobilime și funcționarii ruși de la Chișinău, au decis delegarea a trei reprezentanți la Sank-Petersburg, și anume: spătarii D. Bucșăneanu, I.M. Sturdza și banul D.C. Râșcanu, toți cu o anumită experiență în administrarea Țării Moldova de până la anexarea Basarabiei[1].

Formatul adunării, era, de asemenea, convenit cu autoritatea supremă a regiunii. Spre exemplu, se admitea întrunirea doar a nobililor aflați atunci în Chișinău, așa cum s-a procedat în 1814, sau se convocau și cei aflați în alte ținuturi, ca în cazul adunării din 1819. Convocarea unui număr redus al nobililor basarabeni în 1814 este explicată în demersul lui I.M. Hartingh către ministrul poliției S.K. Veazmitinov prin inexistența la acea vreme a unei structuri nobiliare basarabene. Astfel, I.M. Hartingh a fost nevoit să-i convoace doar pe acei nobili, care se aflau în acel moment în orașul Chișinău[2]. Selectarea celei de-a doua opțiuni, ce implica participarea și a nobililor stabiliți în afara Chișinăului, provoca mai multe dificultăți, de la cele ce țin de informarea celor aflați în afara Chișinăului până la cele operaționale în cazul detașării nobililor aflați în serviciul de stat. Informarea cu privire la convocarea unei adunări nobiliare se efectua prin înștiințarea sub semnătură a fiecărui nobil în parte. Executarea acestei sarcinii era atribuită ispravnicilor de către guvernatorul civil al Basarabiei.

Ulterior se purcedea la organizarea propriu-zisă a adunării nobiliare. Se întocmea atât lista nobililor prezenți, cât și lista candidaților pentru a face parte din delegație. Între timp, poliția asigura pregătirea unui spațiu adecvat pentru desfășurarea adunării și transmitea avizelor prin care se solicita în mod obligatoriu prezența. Atunci când se accepta ca și nobilii aflați în serviciul de stat să poată participa la adunare, autoritățile veneau cu anumite reglementări stricte. În cazul anumitor funcționari, obligațiile ce le reveneau implica prezența permanentă la locul de muncă, cum ar fi cazul comisarilor sau a trezorierilor[3]. De asemenea, convocarea tuturor nobililor din Basarabia era îngreunată de starea deplorabilă a infrastructurii drumurilor și de instituirea frecventă a regimului de carantină în

1 А. Крупенски, *Полный список лиц избраных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9.

2 D. Poștarencu, *Introducerea instituției nobiliare în Basarabia*. În: Nobilimea basarabeană în epoca Reformelor din Imperiul Rus. Chișinău, 2013, p. 65

3 ANRM, F. 88, inv.1, d. 33, f. 62.

jurul Chișinăului, așa cum a fost în 1919, când Basarabia a fost afectată de ciumă.

Organizarea vizitelor la Sankt-Petersburg reprezenta un test pentru corporația nobiliară, aparatul administrativ al regiunii, dar în același timp provoca relația extrem de sensibilă dintre elita locală și exponenții altor stări sociale. Deplasarea reprezentanților nobilimii locale la Sankt-Petersburg a provocat nemulțumiri și printre mazili și ruptași, care și-au manifestat interesul de a fi reprezentați și ei în fața țarului. Drept răspuns, nobilii au comunicat că ei vor reprezenta la Sankt-Petersburg interesele întregii populații și nu doar a stării privilegiate. Totuși, rezidentul plenipotențiar, Pavel Bahmetiev, profitând de animozitățile dintre reprezentanții diferitor stări sociale, anulează rezultatele primelor alegeri și convoacă o nouă adunare, unde reprezentanții nobilimii basarabene urmau să fie aleși de către exponenții tuturor stărilor sociale.

După cum reiese din cele relatate mai sus, organizarea vizitelor la Curte implica costuri considerabile. În condițiile lipsei unor mijloace publice de finanțare, ținând cont de faptul că provincia se afla în stadiul incipient de organizare politico-administrativă, nobilimea basarabeană în 1814 a căutat soluții pentru identificarea a 5 mii de galbeni olandezi necesari pentru organizarea vizitei la Sankt-Petersburg și pentru procurarea celor 150 de cai pentru a fi donați armatei imperiale. Suma trebuia distribuită proporțional între nobili și cler conform veniturilor anuale obținute de fiecare domeniu în parte. Deoarece colectarea unei astfel de sume ar fi durat prea mult timp, nobilii au decis creditarea acțiunii de către patru nobili, și anume: Ioan Bașota, Gheorghe Donici, Pavel Macaresco și Alexandru Panait[4]. Dar și pentru aceștia suma reprezenta o povară financiară considerabilă, astfel, solicitarea societății nobiliare i-a pus în fața situației de a împrumuta pe propria răspundere suma de 3 500 de galbeni olandezi, desigur cu perceperea la scadență și a unei dobânzi de 1,5% lunar. Restul, aproximativ 1 500 de galbeni olandezi, veneau sub forma celor 75 de cai oferiți ca împrumut de nobilul Gheorghe Donici[5]. Banii erau împrumutați pe propria răspundere, deoarece o atare adunare a nobilimii, ca cea convocată de guvernatorul Hartingh în data de 22 iunie 1814, încă nu dispunea de legitimitate în calitate organ de reprezentare colectivă, fiind o soluție ad-hoc de soluționare a unei cereri a autorităților centrale[6]. În condițiile când nici către anul 1824 banii nu au fost restituiți celor patru nobili menționați, ei au fost supuși procedurii de executare, fiind nevoiți să-și gajeze proprietăți pentru obținerea unor noi împrumuturi, sau să-și vândă o parte din bunuri, în special animale, la preț derizoriu, totul pentru a-și stinge datoriile față de creditori[7]. Numeroasele plângeri depuse de cele patru

4 ANRM, F. 88, inv.1, d. 12, f. 137.

5 ANRM, F. 88, inv.1, d. 12, f. 137.

6 В. Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан Владимир. Т.1. СПб.: ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2018, p. 142

7 ANRM, F. 88, inv.1, d. 12, f.10 v, 137.

persoane vizate au ajuns până la Curte. În 1824, împăratul solicită guvernatorului general M.S. Voronțov să urgenteze soluționarea cazului și să calmeze spiritele din societatea nobiliară basarabeană[1]. În răspuns, M.S. Voronțov declara că, la acea dată, era dificil să soluționeze problema atâta timp cât nu erau de găsit rapoartele prin care se urmărea colectarea banilor și nici nu se cunoștea unde sunt o parte din banii despre care se știe că au fost colectați[2].

Ulterior, neînțelegerile în cadrul nobilimii locale au recidivat într-un conflict deschis la primele alegeri nobiliare din 1818. Cu toate acestea, în pofida lipsei, către anul 1814, a unei Cărți Genealogice, dar și a problemelor majore apărute în demersurile nobilimii de a organiza ceva în comun acord, putem constata că instituția nobiliară din Basarabia se prefigura, iar drept confirmare a acestui fapt servește acceptul împăratului însăși de a primi delegațiile nobililor basarabeni. Intenția de a organiza o vizită a nobilimii basarabene și în 1819 denotă eficiența acestui canal de comunicare, ce s-a transformat într-o strategie în competiția cu autoritățile regionale, de aici și reticența conducerii regiunii de a da curs unor astfel de solicitări. Totodată, materialele de arhivă arată că nici nobilimea locală nu reprezenta o structură monolit în intenții și fapte, iar organizarea vizitelor la Sankt-Petersburg, în special cea din 1814, a demonstrat pe deplin acest lucru.

Bibliografie:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova, F. 88, inv.1, d. 12, d.33.
2. Basarabia în colecția completă a legilor Imperiului Rus. Volumul 1. Documente extrase din Colecția 1 (1649-1825), ed. Cartdidact 2017.
3. Bezviconi Gheorghe, Semimileniul Chișinăului, Chișinău, Editura MUSEUM, 1996.
4. Ghervas Stella, Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe, Chișinău, Cartier, 2014
5. Poștarencu Dinu, Introducerea Instituției Nobiliare în Basarabia. În: Nobilimea Basarabeană în Epoca Reformelor din Imperiul Rus. În memoria lui Alexandru Matei Cotruță, Chișinău, ed. Reclama 2013, p. 64-74.
6. Крупенски А.Н., Полный список лиц избраных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением, СПб, 1912.
7. Кушко Андрей, Таки Виктор (при участии Грома О.), Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917), серия Historia Rossica / Окрайны Российской империи, М., изд. Новое литературное обозрение, 2012.
8. Морозан Владимир, Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.: в 2 т./ Морозан Владимир. Т.1. СПб; изд. ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2018.

1 ANRM, F. 88, inv.1, d. 12, f. 82.

2 ANRM, F 88, inv.1, d. 12, f. 164.

9. Морозан В. Организация дворянского общества в Бессарабской области в 1812 – 1823 гг. În: История, университет, историк. 2014. Т. 19. С. 26-57.
10. Трубецкой Б.А., Пушкин в Молдавии: Монографическое исследование, Chișinău, Literatura artistică, 1990.

Summary:

The existence of a Bessarabian nobility can be confirmed by its official meetings during the first years of domination of the Russian Empire in Bessarabia. The first public assemblies of the Bessarabian nobility can be considered the one of June 22, 1814 from Chisinau. Its purpose was to delegate representatives of the local nobility to St. Petersburg. Paying homage to the Emperor by the elites of the newly annexed territories was a practice commonly used in the Russian Empire during the 18th and 19th centuries. Despite the reports regarding the successful conclusion of the visits, the problems encountered in organizing it have lasted for almost a decade. Numerous nobility complaints about the misappropriation and mistaken collection of the money needed for the visit are present in the Fund No 88 of the National Archives. Also, the desire of the nobles to be accepted in the audience by the Emperor caused conflicts with the regional officials but also disagreements with the representations of other social groups. Despite these facts, during the first quarter of the nineteenth century, the visits to St. Petersburg proved to be for the local elite a very effective tool in its communication with the Center, especially in its attempt to impose itself. in front of regional authorities.

Keywords: Bessarabia; Russian Empire; nobility; periphery, homage.

Mihail CHILARU

ORIGINILE LEGIONARISMULUI ÎN BASARABIA. PONDEREA ȘI ROLUL MINORITĂȚII EVREIEȘTI

Conform datelor indicate în presă și în studiile vremii, Basarabia avea la 1918 o populație de circa 2.642.000 de locuitori. Tabloul etnic și confesional al provinciei era unul divers. În pofida proceselor sociale și demografice din ultimii o sută de ani, românii continuau a fi populația majoritară și alcătuiau circa 64,0% din populație. Minoritățile etnice însă, erau reprezentate în proporții diferite: 10,2% – evrei, 9,7% – ucraineni, 5,6% – bulgari și găgăuzi, 3,0% – germani, 2,8% – velicoruși ș.a. Evreii, ca minoritate etnică, alcătuiau o pondere importantă pe teritoriul Basarabiei. Datele statistice indică un număr de circa 267 mii de evrei la începutul perioadei interbelice, dintre care 138 mii populație rurală și 129 mii populație urbană. În orașul Chișinău, populația urbană era apreciată la 133 mii locuitori, dintre care evreii numărau circa 62 mii, fiind astfel cea mai numeroasă comunitate[1]. Atât în Chișinău, cât și în târgurile și orașele Basarabiei, unde majoritatea dominantă o reprezenta populația evreiască, limba rusă era considerată singura limbă „cultă" acceptabilă. La 1922, după o călătorie prin Basarabia, un diplomat francez consemna configurația etnică și starea de spirit din orașele basarabene. Acesta relata că populația urbană era „pur rusească și israelită și violent antiromânească". În aceeași ordine de idei, Ștefan Ciobanu menționa în lucrarea *Orașele în Basarabia*[2] că: „dacă cineva ar vrea să-și facă o impresie despre Basarabia după orașele sale, ar comite cea mai cumplită eroare. Orașele Basarabiei, în general vorbind, nu sunt emanația naturală a satelor care le înconjoară, expresia logică a vieților sătenilor, având doar forme sociale și economice deosebite, dar același suflet, aceeași limbă și aceleași tradiții și obiceiuri. Marea majoritate a orașelor, creație artificială a regimului rusesc, sunt în dezacord cu viața din satele înconjurătoare"[3].

Analizând tabloul confesional al localităților dintre Prut și Nistru, prin prisma numărului de edificii de cult, descoperim o situație asemănătoare cu cea

1 E. Giurgea, Observațiuni economice asupra Basarabiei, Imprimeria Statului, Chișinău, 1921, p.6; vezi și: *Enciu N. Populația Basarabiei la încheierea Primului Război Mondial*, în: In Memorian. Gheorghe Palade, 1950-2016. Chișinău, Bons Offices, 2018, p.288-290.

2 Este vorba despre lucrarea lui Ștefan Ciobanu Orașele în Basarabia: Monografie, Chișinău: Imprimeria Statului, 1925, p. 76.

3 I. Livezeanu, Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930. București: Humanitas, 1998, p. 112.

relatată de Ștefan Ciobanu. Evreii, ca grup etnic, aveau un număr impunător de sinagogi și case de oficiere a cultului mozaic. Situația pe județe se prezenta în modul următor: în Bălți, existau 49 de sinagogi și case de rit mozaic; în Cahul – 9; la Cetatea Albă – 4; la Hotin – 67; Ismail – 10; Lăpușna – 65; la Orhei – 40; la Soroca – 65, iar la Tighina – 33. Pe lângă acestea, funcționau și o serie de școli primare și medii cu predare în limba ebraică și idiș, cum ar fi liceul *Moghen-David* cu predare în ebraică, rețeaua de licee *Tarbut* cu predare în idiș, precum și numeroase biblioteci, ligi culturale ale evreilor. Din 1922, a început să fie editat cotidianul *Unsere Zeit*. În Chișinău, activau mai multe organizații sau asociații ca: organizația sionistă *He Halut*, asociația sportivă *Maccaby* sau *Liga Culturală Evreiască*[4].

Potrivit lui Eugen Giurgea, în Basarabia anului 1918 circa 87% din marii proprietari erau străini – ruși, evrei, ucraineni, bulgari[5], iar conform unor date statistice din 1922, existau circa 3816 patroni în sectorul industrial, dintre care 2862 aparțineau altor etnii decât cea română – minoritatea evreiască fiind cea mai bine reprezentată, cu un număr de 1609 patroni[6]. În 1923, în mediul urban din stânga Prutului, numărul întreprinzătorilor industriali era de 36 români, 202 evrei, 24 ruși, 4 polonezi etc.[7], iar potrivit surselor evreiești, la 1932 jumătate din medicii și peste 90% din dentiștii din Chișinău erau evrei[8]. Aceste date confirmă rolul important și determinant pe care îl deținea minoritatea evreiască din Basarabia în viața economică și socială a provinciei.

În contextul celor menționate, incontestabil este faptul că numărul evreilor în industrie, comerț, instituții bancare, învățământ și profesiuni libere, depășea cu mult ponderea ce le revenea conform numărului populației. Existența unei comunități evreiești numeroase, care controla sectorul economic, era un factor care trezea nemulțumirile și antipatia populației autohtone românești. Prezența disproporționată a ne-românilor în clasele avute, în profesiuni libere și printre studenți, crea românilor impresia că țara lor s-ar fi aflat sub ocupație.

Drept studiu de caz al situației orașelor și târgurilor din Basarabia, mai poate fi menționată și veracitatea din târgul Ungheni – centru comercial activ și atractiv pentru activități economice datorită poziționării geografice avantajoase. Conform recensământului din 1897, din cei 1833 de locuitori pe care îi avea așezarea, 1136 erau de origine iudaică. În anii interbelici, ponderea acestora s-a accentuat considerabil, iar la 1932, din cei 4250 de locuitori, numărul evreilor era de peste 3000. Fiind majoritari, aceștia gestionau peste 80% din economia și finanțele localității, ceea ce dădea naștere unor resentimente din partea românilor.

4 V. Nicolenco, Extrema Dreaptă în Basarabia (1923-1940). Chișinău: Civitas, 1999, p.19.
5 E. Giurgea, Din trecutul și prezentul Basarabiei. 1918-1925. București, 1928, p.8.
6 I. Scurtu, Boar L. Minorități naționale din România. 1918-1925. București, 1995, p. 242-243.
7 *Ibidem*, p.94.
8 I. Livezeanu, Op. cit., p.152.

Cei din urmă, se simțeau conduși și terorizați de o clasă masonică. Astfel, deloc întâmplător este momentul desfășurării primelor activități legionare din Basarabia anume la Ungheni, acolo unde a și fost înființată prima tabără de muncă din România. La 8 mai 1924, în momentul întâmpinării delegației legionare la Ungheni de către șeful organizației locale Olimpiu Lascăr, cu prilejul înființării taberei, acesta ar fi exclamat la un moment dat: „Bine ați venit, domnilor, căci târgul Ungheni e plin ca un stup de jidani. Poate, văzându-vă, își vor mai tăia din obrăznicie. Noi, o mână de creștini, suntem terorizați de ei”[1].

În această ordine de idei, putem concluziona că minoritatea evreiască din Basarabia deținea o pondere impunătoare atât ca populație urbană, activă confesional și social, dar mai ales din punct de vedere al dominanței economice asupra băștinașilor. Situația respectivă era perpetuată înainte de 1918 și prindea rădăcini mai puternice în condițiile stabilite de statul român în primii ani după Marea Unire.

Odată cu semnarea actului de la 1918, clasa conducătoare de la București s-a confruntat cu problemele înfăptuirii unirii administrative. Un subiect „în vogă” la acea vreme, care a fost adus în atenția societății românești, era cel al drepturilor politice pentru minoritățile naționale din teritoriile alipite. Această problemă avea să fie consemnată prin ratificarea actelor de unire și prin decretele din 30 decembrie 1918, 28 mai și 12 august 1919, care stabileau acordarea cetățeniei locuitorilor evrei ce o solicitau. În urma presiunilor organizațiilor evreiești internaționale, tratatele de pace semnate la Conferința de Pace de la Paris, de asemenea, trebuiau să prevadă în mod expres acordarea cetățeniei pentru evrei[2]. Astfel, în tratatul de pace de la Trianon, semnat de România, în articolul 7 se menționa: „România se obligă a recunoaște ca supuși români, de plin drept și fără o formalitate, pe evreii locuind în țară pe teritoriile României și care nu pot a se prevala de nici o altă naționalitate”[3]. Pe lângă tratatul semnat de statul român, recunoașterea drepturilor minorităților se făcea prin includerea în articolele 5, 7, 8, 22, 25, 28 și 29 din Constituția României de la 1923, a frazei generice: „toți românii, fără deosebire de…etc.”[4]. Prin această formulă se încerca a include în conceptul românismului, pe toți locuitorii noului stat, inclusiv minoritarii evrei. Dar, un aspect important care nu a fost luat în calcul, vizavi de minoritățile etnice, este atitudinea manifestată față de statul în care își duceau existența, precum

1 V. Iucal, Prezențe legionare în Ungheniul interbelic. În: Revista de Istorie și Cultură „Cugetul”, Chișinău: Prut Internațional, 2003, Nr. 3 (19), p. 23.

2 I. Scurtu, L. Boar, Minoritățile naționale din România. 1918-1925. Documente. București, 1995, p. 382-383.

3 P. Otu, România în primul război mondial. Marea Unire - 1918. București, Ed. Litera, 2017, p. 128.

4 F. Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, București, 1998, p. 329.

și față de ideea integrării în formula românismului propus de autorități. Caracterizând atitudinea evreilor din România față de ideea de integrare în statul nou format, istoricul Jean Ancel[5] critica dur realitățile românești ale epocii și susținea că în România erau mai mulți evrei săraci, […] închiși într-un fel de ghetouri impuse de ei înșiși, decât în orice altă zonă europeană, cu excepția Poloniei[6]. Istoricul Armin Heinen evidențiază ideea că, datorită absenței unei perioade de emancipare liberală, evreii din Basarabia și Vechiul Regat n-au putut fi asimilați. Patria lor era comunitatea religioasă de care depindeau, trăiau în ghetouri alese de ei înșiși, iar căsniciile cu românii erau rare. În interiorul populației evreiești, numărului mare de meșteșugari, complet sărăciți și ducând un trai mizer i se opunea un număr mic de întreprinzători, medici și avocați, care atrăgeau atenția[7]. Afirmațiile că evreii nu au putut fi asimilați sau că „trăiau în ghetouri", evidențierea traiului mizer, sunt mai mult decât o încercare a unor autori de a simpatiza populația evreiască, prin descrierea dezolantă a situației economice și sociale din Basarabia. Și chiar dacă condițiile economice ale evreilor din Basarabia erau mai dificile decât în alte zone ale Europei, acestea nu erau mai rele decât cele ale populației autohtone, care suferise pierderi considerabile în urma proceselor sociale, politice, economice și demografice din perioada precedentă.

Datele statistice oferite de Recensământul de la 1930 indică faptul că din cei 206 958 evrei din Basarabia, 201 278 au declarat că limba lor maternă este idiș[8]. Unii călători ai timpului chiar remarcau cu uimire că la Chișinău majoritatea firmelor de prăvălii, de ateliere erau scrise numai în limba idiș, fără vreo traducere în română sau rusă[9]. Evreii, ca minoritate etnică, se considerau membri ai minorității naționale evreiești, iar organizațiile lor culturale și sociale aveau la bază componente naționale evreiești. Organizația *Uniunea Evreilor Români* susținea ideea menținerii specificului național evreiesc și era împotriva integrării în societatea românească[10]. Un aspect ce merită menționat este și faptul că chiar după implementarea Legii cetățeniei din 1924, circa 80 mii de evrei români au rămas nenaturalizați, iar în 1928, majoritatea acestora trăiau în Basarabia[11].

În același context, evreii basarabeni erau înclinați să învinovățească statul și guvernul român de proastă administrare și de incapacitatea soluționării

5 Istoric izraelian, de origine evreu, născut la Iași, România, tema sa majoră de cercetare fiind legată de minoritatea evreiască din România.

6 J. Ancel, Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România. 1939-1947. Memorii. În: Introducere la Alexandru Şafran, Bucureşti, 1996, p. 20.

7 A. Heinen, Legiunea „Arhanghelul Mihail". Mişcare socială şi organizaţie politică. O contribuţie la problema fascismului internaţional, Bucureşti: Humanitas, ed. a 2-a, 2006, p. 38.

8 I. Livezeanu, Op. cit., p. 152.

9 A. Moraru, Ciubotaru B. Garda de Fier în Basarabia. Documente, vol.1, Chișinău, 2011, p.20.

10 V. Nicolenco, Op. cit., p. 17-18.

11 I. Livezeanu, Op. cit., p. 152.

problemelor economice[1]. Ținând cont de activitatea preponderentă a evreilor, antisemitismul basarabean s-a dezvoltat în mediul economic, acolo unde circulau diverse zvonuri că evreii ar beneficia de diferite facilități, sau că țăranii basarabeni se simțeau înșelați de comercianții evrei. Pentru populația românească din Basarabia, era deranjantă implicarea evreilor în profesiuni „neproductive" precum comerțul, cămătăria, medicina sau avocatura. Astfel, acuzațiile cele mai dese îndreptate împotriva evreilor erau că aceștia exploatează populația autohtonă, mai ales prin cămătărie. Aceste acuzații nu erau desigur pe placul intelectualilor evrei din Vechiul Regat[2].

Pe de altă parte, percepția autorităților române era că principalul element periculos organizației de stat din Basarabia erau evreii și societățile lor, care propagau comunismul prin intermediul tinerilor din comunitate[3]. Chiar din primii ani ai prezenței românești în Basarabia, se relatează despre identificarea comuniștilor agitatori ca fiind etnici evrei. La 20 decembrie 1920, Brigada Specială de Siguranță Cahul raporta că „numeroși bolșevici din județ și din oraș au fost arestați și trimiși în judecată Curții Marțiale. Mare parte din acești revoluționari erau evrei"[4]. Aproape în toate descoperirile teroriste și comuniste care se făcuseră în curs de nouă ani în această provincie, s-a dovedit amestecul fie drept colaboratori, fie în calitate de conducători, a membrilor Ligii Culturale Evreiești[5]. În acest mod, asocierea imaginii evreului cu bolșevismul și transformarea ulterioară a comunismului în dușmanul principal al națiunii a fost un element-cheie în nașterea spiritelor ostile evreilor, mergându-se astfel până la violențe[6].

Apariția extremei drepte naționaliste nu poate fi analizată rectiliniu, aceasta trebuie văzută pe fundalul unui contrast puternic între diferite stări de spirit, al unei atmosfere sociale neobișnuit de încărcate emoțional, în care ascensiunea socio-politică și națională către o societate modernă a maselor se ciocnea cu o pronunțată frică de pierdere[7]. Frica minoritarilor evrei era pierderea drepturilor și libertăților, pierderea specificului național, dar mai ales a beneficiilor economice, iar frica autorităților era cea a pierderii Basarabiei și a integrității sale teritoriale. Atitudinea evreilor față de asimilare și păstrarea specificului național nu făcea decât să crească nemulțumirile autorităților, care puneau un accent

1 I. Rus, Românii și minoritarii în Basarabia interbelică. În: Revista de istorie a Moldovei, Chișinău, 1994. Anul V. Nr.1 (17), p. 35-36.

2 V. Nicolenco, Op. cit., p. 20.

3 Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare - ANRM.), F.680, inv.1, d. 16, fila 40.

4 ANRM., F.680, inv.1, d. 17, fila 43-44.

5 I. Scurtu, ș.a. Op. cit., p. 586.

6 R. Bruja, Extrema dreaptă în Bucovina. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2012, p. 52-53.

7 O. Schmitt, Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului", ed. Humanitas, București, 2017, p. 19.

deosebit pe unitatea națională a românilor și pe independența statului. În cazul apariției conflictelor, etnicii evrei deseori apelau la organizațiile internaționale și presa din străinătate pentru a mediatiza cazurile și deseori vina era pusă în cârca autorităților. Majoritatea evreilor, de rând cu reprezentanți ai altor minorități din Basarabia, nu au manifestat loialitate față de statul român, considerând nejustificată destrămarea Imperiului țarist. Cu toate că le-au oferit drepturi și posibilități garantate de Constituție, autoritățile nu au ezitat să manifeste un răspuns similar atitudinii minoritarilor. Populația evreiască, pe tot parcursul perioadei interbelice, a fost învinuită de promovarea ideologiei comuniste, de acțiuni de destabilizare a situației politice sau de terorism[8], iar „când se făceau arestări ale evreilor din organizațiile comuniste, întotdeauna interveneau evreii cu situație bună și din societatea evreiască înaltă”[9]. În acest sens, un caz interesant este relatat în februarie 1934 la Orhei, unde fiind „arestat un evreu comunist, ai cărui părinți aveau avere de peste zece milioane și pentru eliberarea lui a intervenit mamă-sa, care după ce i-a făcut aspre observațiuni asupra cum se comportă fiul său, […] Numita femeie i-a răspuns că, mai bine decât să stea cu cele zece milioane în casă și cu feciorul la pușcărie, mai bine preferă să piardă aceste milioane, dar să știe că cel puțin fiul ei este procuror în Rusia”[10].

Totodată, în majoritatea conflictelor apărute între populația evreiască și creștini, autoritățile fie se eschivau, fie luau măsuri extreme pentru ambele tabere, generând astfel nemulțumiri de ambele părți. Raporturile în cauză au căpătat trăsături ale unui cerc vicios, în care nu se mai cunoaște inițiatorul primului pas ostil, iar actorii unui grup consideră *apriori* că trebuie să dejoace planurile agresive ale altui grup, contribuind astfel la menținerea stării conflictuale și oferind posibilitatea apariției în spațiul basarabean a formațiunilor de extremă dreapta.

O caracteristică a antisemitismului în provincie este că nu a prins decât parțial, în rândul populației înstărite, fiind mai mult un curent specific categoriilor nemulțumite de noile realități, sau a celor declasate[11], iar această categorie o reprezentau în marea majoritate țăranii, care erau și cea mai reprezentativă clasă socială.

Modul de trai, atitudinea superioară, conservatismul, dar și implicarea în activități comerciale a evreilor, aspecte cotidiene atât de diferite de cele ale băștinașilor, deseori au generat nemulțumiri și conflicte. Este un fapt cunoscut că în fruntea partidului comunist erau numeroși evrei sau ei chiar alcătuiau marea majoritate a membrilor. Astfel, antisemitismul extremei de dreapta s-a contrapus ideilor comunismului promovat de aceștia. Corneliu Zelea Codreanu afirma că

8 ANRM., F.680, inv.1, d. 3393, fila 77, 91, 120.
9 ANRM., F.680, inv.1, d. 3393, fila 169-170.
10 *Ibidem*, fila 170-171.
11 R. Bruja, Op.cit., p.55.

„conducătorii muncitorilor români comuniști nu erau nici români și nici muncitori", ei erau evrei.

Dezvoltarea curentului antisemit în Basarabia, cât și în celelalte provincii unite, s-a datorat și faptului că minoritatea evreiască deținea poziții dominante în viața economică – industrie, bănci, comerț; în structura administrativă, dar și socială, iar acest lucru irita în cea mai mare măsură populația creștină din Basarabia.

Premisele enunțate mai sus au contribuit inevitabil la apariția și dezvoltarea curentului extremist de dreapta, dintre care cele mai reprezentative formațiuni pentru Basarabia au fost Legionarismul și Cuzismul. Componenta antisemită nu a lipsit din programul Ligii Apărării Național-Creștine în nici un moment, cu toate că uneori a fost aspru criticată chiar de membrii săi[1]. Garda de Fier, pe de altă parte, fără un program politic a promovat un antisemitism violent ce a impresionat întreaga Europă, iar activitățile antisemite ale lui Nicolai Negru în Basarabia, fără motivație financiară sau personală, au demonstrat că nemulțumirea țăranilor față de acest grup minoritar merita atenție, dar mai ales vigilență din partea autorităților. Din momentul în care Guvernul nu înfăptuia solicitările creștinilor, au apărut grupări capabile să realizeze acest deziderat, acestea transformându-se ulterior în partide, formațiuni de extremă dreapta și chiar „echipe ale morții". Alegerile din 1937 aveau să arate preferințele, dar mai ales „protestul" creștinilor basarabeni de pe ambele maluri ale Prutului.

Bibliografie

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM.), F.680, inv.1, d. 16, 17, 3393.
2. Giurgea, Eugen, Din trecutul și prezentul Basarabiei. 1918-1925. București, 1928.
3. Enciu Nicolae. Populația Basarabiei la încheierea Primului Război Mondial, în: In Memorian. Gheorghe Palade, 1950-2016. Chișinău, Bons Offices, 2018, p. 288-290.
4. Ciobanu Ștefan. Orașele în Basarabia. Monografie, Chișinău: Imprimeria Statului, 1925.
5. Livezeanu Irina. Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930. București, Editura Humanitas, 1998.
6. Nicolenco Viorica. Extrema Dreaptă în Basarabia (1923-1940). Chișinău: Civitas, 1999.
7. Scurtu Ioan, Boar Liviu. Minorități naționale din România. 1918-1925. Bu-

1 Este vorba despre Nicolae Negru, liderul formațiuniii *Liga Creștinilor Basarabeni*, care aderase la L.A.N.C. în 1928, acesta avea să declare ulterior că, oamenii de încredere din Basarabia ai profesorului Cuza au îmbrățișat antisemitismul doar „ca mijloc de căpătuială", nefiind de fapt interesați în promovarea antisemitismului.

cureşti, 1995.
8. Iucal Vasile. Prezențe legionare în Ungheniul interbelic. În: Revista de Istorie și Cultură „Cugetul", Chișinău: Prut Internațional, 2003, Nr. 3 (19), p. 23.
9. Otu Petre. România în primul război mondial. Marea Unire - 1918. București, Ed. Litera, 2017.
10. Constantiniu Florin. O istorie sinceră a poporului român, București, 1998.
11. Ancel Jean. Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România. 1939-1947. Memorii. În: Introducere la Alexandru Șafran, București, 1996, p.20.
12. Heinen Armin. Legiunea „Arhanghelul Mihail". Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional, București: Humanitas, ed. a 2-a, 2006.
13. Moraru Alexandru. Ciubotaru Benedict. Garda de Fier în Basarabia. Documente, vol.1, Chișinău, 2011.
14. Rus Ionaș. Românii și minoritarii în Basarabia interbelică. În: Revista de istorie a Moldovei, Chișinău, 1994. Anul V. Nr.1 (17), p. 35-36.
15. Bruja Radu Florian, Extrema dreaptă în Bucovina. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2012.
16. Schmitt Oliver Jens, Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea „Căpitanului", ed. Humanitas, București, 2017.

Summary:

Based on a wide range of documentary, statistical and historiographic sources, the present study aims to develop and complete the problem of the emergence and ascension of legionary movement in the interwar Bessarabia. The article develops the topic of anti-Semitism and right-wing extremism by returning to its origins. The political, confessional and social beliefs of the Jewish minority, different from those of the native population, created some of the premises of the ascension of the far-right Movement in interwar Bessarabia.

Keywords: anti-Semitism, Jewish minority, legionary, Christian nationalism, interwar Bessarabia.

Mariana COCIERU

IMPORTANȚA CREAȚIEI POPULARE ORALE ȘI A LITERATURII SCRISE ÎN EDUCAȚIA ETNOCULTURALĂ A TINEREI GENERAȚII

Educarea gustului estetic prin promovarea și valorificarea tradițiilor naționale a reprezentat întotdeauna un deziderat important pentru generațiile în vârstă, or, noile prevederi privind perspectiva integrării valorilor materiale și spirituale naționale în contextul celor europene, dar și strategia de salvgardare a patrimoniului cultural intangibil reiterează acest subiect din ce în ce mai profund și complex. Indiferent de meseria practicată: agricultor, profesor, lemnar, medic etc., părinții încearcă să-și educe odraslele în spiritul celor mai bune tradiții moștenite de secole de la predecesori. Concomitent, cele avizate sunt implementate în practică și de către cadrele didactice. Indiscutabil, exact în situația în care se află obiceiul pământului, este și literatura scrisă, aparținând unui popor și justificată de a fi transmisă generațiilor ulterioare. Întreaga creație artistică de autor abundă în valori educative vehiculate în țesătura operelor artistice, iar cea dedicată copiilor – îndeosebi. Substanțiale sunt operele scriitorilor care îmbină în plăsmuirile lor tradiția folclorică cu ficțiunea proprie, prin acestea susținându-se continuitatea și suplinirea valorilor pe care copilul le deprinde de acasă, grație părinților sau a buneilor.

Marele filozof și artist al cuvântului Lucian Blaga a enunțat câteva adevăruri esențiale, viabile și actualmente. Prin maxima „veșnicia s-a născut la sat", omul de cultură reitera un adevăr de sorginte mitico-filozofică. Satul, prin ambianța sa etnofolclorică, caracteristică spațiului rural, reprezintă întoarcerea la izvoare, la origini. În plan mitologic, ne atenționează Mircea Eliade, „întoarcerea la origine" „ne îngăduie să trăim din nou timpul în care lucrurile s-au manifestat pentru prima oară, [și – *n. n.*] constituie o experiență de o importanță capitală pentru societatea arhaică"[1]. Iar, în plan literar, constată exegeta Ana Ghilaș, „presupune revenirea la anumite teme, motive tradiționale (*recte* etnice), plăsmuirea personajelor de factură folclorică și o întoarcere (firească) sau o re-descoperire a modelului romanului românesc interbelic pe linia lui Camil Petrescu (Aureliu Busuioc, *Singur în fața dragostei*) și cea a lui Mihail Sadoveanu (Ion Druță)"[2].

1 M. Eliade, Aspecte ale mitului. În românește de Paul G. Dinopol. Prefață de Vasile Nicolescu. București: Univers, 1978, p. 33

2 A. Ghilaș, Romanul lui Vladimir Beșleagă (valențe psihanalitice). În: Akademos. 2011, nr. 2(21), p. 135.

E o prestanță a modelului etno-epic „bonus pastor" (Dan Mănucă), care în contextul literar românesc, adaugă în continuare cercetătoarea, se manifestă prin: „îmbinarea liricului cu epicul, întoarcerea spre axiologia populară, accentuarea elementului rustic (devenit acum, la această etapă, «probleme ale satului»), țăranul (acum: săteanul, omul de la țară) ca păstrător al tradiției, simbioza dintre mit și realitate, simbolurile specifice: satul, casa, focul din vatră ș.a."[3].

Într-un studiu consacrat elogierii satului românesc, scriitorul L. Blaga viza nu doar reiterarea creației populare orale de către literatura scrisă: „Cultura majoră nu repetă cultura minoră, ci o sublimează, nu o mărește în chip mecanic și virtuos, ci o monumentalizează potrivit unor vii forme, accente, atitudini și orizonturi lăuntrice. Nu prin imitare cu orice preț a creațiilor populare vom face saltul de atâtea ori încercat într-o cultură majoră. Apropiindu-ne de cultura populară trebuie să ne însuflețim mai mult de elanul ei stilistic interior, viu și activ, decât de întruchipări ca atare"[4]. Prin punctul său teoretic instruia confrații de condei să progreseze în cunoașterea și transfigurarea estetică a constituentelor etnofolclorice, astfel încât să se realizeze o relație de adâncime între cele două culturi, liberă și creatoare. Extins și asupra procesului didactic, literatura scrisă, în genere, dar, mai ales cea pentru copii, asemeni folclorului, urmează să contribuie la „educarea *«autocunoașterii – [ca] premisă a identității personale»*. <...> În acest sens, cultivarea unei trăsături fundamentale – **libertatea** – ca una dintre dimensiunile indispensabile oricărei personalități ar trebui să constituie pilonul întregii activități educative"[5]. Ceea ce ar urmă să obțină fiecare cadru didactic, aflat în plan profesional alături de moștenirea culturală a poporului, ține de educarea unei generații libere și creative, capabile să conștientizeze noțiunile estetice legate de bine și rău, frumos și urât, pozitiv – negativ etc., necesare instruirii unor precepte morale și sociale.

Esențială, în sensul predilecției pentru moștenirea spirituală pe care ar trebui să o cultivăm copiilor, este libertatea raționalizării valorii inestimabile a culturii profunde a poporului român, deprinderea unui gust estetic în promovarea unor mostre de creație orală, alegerea corectă și adecvată a materialului etnofolcloric necesar dezvoltării lor intelectuale, pentru a deveni personalități demne de un neam care a muncit enorm la salvgardarea identității lor naționale.

Fiecare etapă din diacronia existențială a unui individ poate fi caracterizată și din punctul de vedere al specificului elementelor etnofolclorice valorificate și promovate. Astfel pentru copiii mici de până la un an sunt caracteristice creațiile

3 *Ibidem.*

4 L. Blaga, Elogiu satului românesc: discurs rostit la 5 iunie 1937 în ședință solemnă. În: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. București: Imprimeria Națională, 1937, p. 15-16.

5 E. Székely, Literatura pentru copii și tineri. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior", 2006, p. 7.

folclorice, care contribuie dezvoltării lui psihologice și intelectuale. Printre acestea evidențiem cântecele de leagăn. Aceste produse folclorice, remarcă exegeta Eliza Botezatu, ca o „expresie specifică sensibilității și înțelepciunii populare <...>, rămâne o sublimare a dragostei părintești: materia lui fundamentală (sentimentul sevă, care îl nutrește și îi dirijează dinamica interioară) este sentimentul matern, motiv din care B. S. Vinogradov și O. I. Capița și alți cercetători ai folclorului pentru copii îl califică drept lirică a maternității”[1], observație reiterată și de folcloristul din Basarabia Nicolae Băieșu, care în mod deosebit a fost preocupat de creațiile folclorice pentru copii. Printre funcțiile esențiale ale cântecului de leagăn: de a liniști, de a adormi, cea mai importantă, din punct de vedere educativ, este „faptul că îl învață să vorbească, îl deprinde cu cuvântul frumos”[2]. Insistând asupra relațiilor funcționale ale cântecului de leagăn cu „reprezentările tradiționale” (B. Putilov), cu sferele importante din experiența existențială a unui popor, vom observa că creatorul anonim, ca un adevărat înțelept artist cu o profundă și complexă sensibilitate, dă dovadă de un bun simț de psiholog, o abilitate excepțională de pedagog în plăsmuirea acestei specii folclorice. Și creatorul scriitor excelează aceleași trăsături ale unui veritabil dascăl plăsmuind creații de o valoare indiscutabilă la educarea generației în creștere. Prin urmare, literatura pentru copii conține și opere artistice în care specia cântecul de leagăn are un rol deosebit. Folcloristul N. Băieșu ne atenționează asupra faptului că multe „creații artistice din repertoriul copiilor au la bază unele lucrări în stil popular ale scriitorilor clasici sau contemporani”[3]. Printre cei care au contribuit la educarea prin perpetuare a cântecului de leagăn apropiat de cel autentic sunt: I. Creangă, A. Mateevici, N. Costenco, P. Darie, A. Lupan, L. Deleanu, V. Roșca, G. Vieru, D. Matcovschi, I. Gheorghiță, I. Hadârcă, L. Sobețchi etc. Pe lângă aceasta, în literatura pentru copii există creații care pornind de la specia folclorică ajung să valorifice un areal mult mai complex de elemente, devenind un fel de „înțelepciune transfigurată” cu „o filozofie a lor, care nu are nimic, copilăresc sau gratuit”, este o „filozofie implicită, subiacentă actului liric, cu idei și concepte transparente, accesibile puterilor de înțelegere ale copilului”[4].

În procesul de inițiere a copilului, atât literatura populară, cât și cea scrisă transmit informații sistematizate într-o ordine diacronică a perceperii cunoștințelor. Însoțit eventual de un adult, părinte sau cadru didactic, acesta este instruit prin prezentări și explicații: ce este luna, cum arată soarele etc., astfel că realitatea care urmează a fi raționalizată „se multiplică în straturile ei

1 E. Botezatu, Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune. Chișinău: Știința, 1987, p. 222.
2 *Idem,* p. 224.
3 Folclorul copiilor. Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de Nicolae Băieșu. Chișinău: Știința, 1978, p. 13.
4 E. Botezatu, Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune. Chișinău: Știința, 1987, p. 246.

de profunzime, se lărgește, devine mai variată și de necuprins, dar și potențele intelectuale ale copilului cresc”[5].

Pe măsură ce copiii înaintează, adulții îi delectează cu diverse poezioare, formule și jocuri despre părți ale corpului, procese fiziologice, ființe, obiecte din mediul înconjurător. Bunăoară, scriitorul Spiridon Vangheli excelează preponderent în valorificarea respectivelor creații din folclorul copiilor. Astfel observăm preluarea unor poezii-formule dedicate fenomenelor naturii, faunei, florei, cimilituri, numărători, crearea micropoveștilor: *Moș Crăciunii* etc. Exemplificăm: *„Nour, bour, îți dau iarbă, / Scoate luna de sub barbă, / Nour, bour, nu fi prost, / Pune luna unde-a fost!”*[6]*; „Ruză, buburuză, / Încotro vei zbura, / Acolo m-oi însura”*[7]*; „Unuieli, buburuz, / Ne-am ascuns într-un harbuz!”*[8]*; „Nour, nour, împărat, / Ce stai nour, încălțat? / Nour, nour, mă asculți? / Hai, descalță-te desculț! / Poartă-ți piciorușele / Pe la toate ușile…”*[9]*; „Un pai, / Un susai, / Hei, tractorule, ce stai? / N-are timp nenea Isai!”*[10]*; „Mie una, / Ție două – / Și-ți mai dau și-o coadă nouă!”*[11]; *„Vâjâieli / Prin nuieli, / Cotcodaci / Prin copaci!”*[12]*; „Nani, nani, / Mâna mamei…”*[13]*; „Lie, lie, / Ciocârlie, / Cântec dulce / Din câmpie!”*[14] etc.

De la vârsta de 3 ani, copiilor, deja cu un orizont mai larg de cunoștințe, li se citesc sau relatează diverse povestioare scurte, accesibile, despre diferite vietăți, fenomene, de regulă cu un conținut amuzant, dar instructiv și educativ. Poveștile reprezintă „primele și cele mai strălucite încercări ale pedagogiei populare [*trad. n.*]”[15], ele contribuie la formarea modului de a gândi, facilitând dezvoltarea caracterului și a personalității la copii. Ascultându-le, mica generație ajunge a le interpreta, adăugându-le elemente noi, se autoregăsește în unele personaje, le condamnă pe cele negative, întreprinde diverse comparații, își dezvoltă capacitatea de a relata fantezist într-un limbaj mai plastic și cât mai expresiv: „ca și omul primitiv, copilul mic are o logică a sa, mai bine spus o mentalitate prelogică. De aici ușurința cu care confundă cauza cu efectul, cu care găsește soluții animistice,

5 *Idem*, p. 246.
6 S. Vangheli, Măria sa Guguță: proză, poezie. Ed. a II-a. Chișinău: Literatura Artistică, 1989, p. 252.
7 S. Vangheli, Columb în Australia. Chișinău: Lumina, 1972, p. 54.
8 S. Vangheli, Măria sa Guguță: proză, poezie. Chișinău: Literatura Artistică, ed. a II-a, 1989, p. 260.
9 *Idem*, p. 239.
10 *Idem,* p. 105.
11 *Ibidem.*
12 *Idem*, p. 78.
13 *Idem*, p. 76.
14 *Idem*, p. 22.
15 К. Ушинский, Избранные педагогические произведения. Москва: Просвещение, 1968, p. 130.

cu care însuflețește obiectele și umanizează lumea necuvântătoarelor, cu care admite miraculosul ca o rezolvare posibilă”[1]. Grație fanteziei declanșatoare copilul transfigurează realitatea într-o lume a fantasticului, unde toate obiectele ce-l înconjoară sunt însuflețite, vietățile pot vorbi cu grai omenesc, iar copilul își atribuie calități ale adulților.

Referindu-ne în continuare la educarea prin literatura pentru copii, vom preciza că primele cărți de contact ale copilului sunt cele cu basme sau povești. Inițial – cele cu animale, mai târziu – cele fantastice. Latura educativă a basmelor este atribuită competențelor de a supune unei analize critice lumea înconjurătoare: „ele stimulează procesele cognitive și afective ale copiilor, contribuie la formarea trăsăturilor de voință și caracter”[2].

Grație basmelor, copiii determină noțiunile despre adevăr, minciună, dreptate, curaj, eroism, cinste, tenacitate, sârguință, muncă etc. Desfășurarea pe orizontală a acțiunilor din povești le dezvoltă capacitatea de a memora, de a-și imagina și observa lucrurile, de a analiza anumite acțiuni ale eroilor narațiunilor populare.

Pe lângă creatorii anonimi de basme se înscriu și scriitorii, justificați fiind să extindă literatura destinată copiilor, contribuind astfel la instruirea și educarea abilităților cognitive ale segmentului infantil. De o reală valoare pedagogică sunt basmele lui Ion Creangă, Mihai Eminescu, Barbu Delavrancea, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, George Meniuc, Liviu Deleanu, Valentin Roșca, Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Vladimir Russu, Spiridon Vangheli, Filip Mironov, Iulian Filip ș. a.

Asemenea basmelor și miturile posedă valențe instructiv-educative, în primul rând, datorită funcției lor fundamentale de a constitui *tentative de percepere a lumii înconjurătoare*, *de conștientizare a viziunii asupra epocii din care au parvenit;* de a reprezenta *o fuziune sentimentală a omului cu fenomenele axis mundi* (de unde – personificarea elementelor neînsuflețite)[3]; „ele lărgesc și aprofundează orizontul de cunoștințe al copiilor, punându-i în contact cu popoare și civilizații, mentalități și obiceiuri pe care lecțiile de istorie nu le pot mijloci într-o formă atrăgătoare”[4]

Procesul instructiv-educativ include în programul de studiu creații ale scriitorilor care s-au inspirat, au preluat ori au transfigurat estetic miturile

1 I. Stanciu, Literatura pentru copii. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1968, p. 14.

2 V. Goia, Literatura pentru copii și tineret: pentru institutori, învățători și educatoare. Cluj-Napoca: Dacia, 2003, p. 111.

3 Токарев, А., Мелетинский, Е. М. Мифология. În: Мифы народов мира. Энциклопедия в двух томах. Том 1. Москва: Советская Энциклопедия, 1987, p. 14.

4 V. Goia, Literatura pentru copii și tineret: pentru institutori, învățători și educatoare. Cluj-Napoca: Dacia, 2003, p. 111.

fundamentale ale poporului român. De evidențiat sunt creațiile scriitorilor: Gheorghe Asachi (*Dochia și Traian*), Ion Heliade-Rădulescu (*Zburătorul*), Mihai Eminescu (*Povestea Dochiei și ursitoarele, Mușatin și codrul, Călin (file din poveste), Luceafărul*), Mihail Sadoveanu (*Baltagul*), George Coșbuc (*Nunta Zamfirei, Moartea lui Fulger*), Lucian Blaga (*Mănăstirea Argeșului*), Liviu Rebreanu (*Adam și Eva*), George Meniuc (*Caloianul*), Ion Druță (*Toiagul păstoriei, Sania*) etc. Nu mai puțin importante sunt și miturile prelucrate, repovestite, adaptate de scriitorii noștri: Alexandru Mitru (*Legendele Olimpului, Zeii și eroii, Din marile legende ale lumii*), Constantin Dragomir (*Coiful magic*) etc.

Printre creațiile ce dezvoltă spiritul estetic, moralizator și satiric sunt snoavele. Prelucrători de snoave sau creatori de opere care valorifică personajele și isprăvile acestora în literatura română sunt scriitorii: Costache Negruzzi (*Păcală și Tândală sau Morala moldavă*), Vasile Alecsandri (*Sânziana și Pepelea*), Liviu Rebreanu *(Păcală și Tândală*), Corneliu Buzinschi (*Păcală și Tândală*), Petre Dulfu (*Isprăvile lui Păcală*), Ioan Slavici (*Păcală în satul lui*), Ion Creangă (*Prostia omenească*) etc.

Prin denotația moralizatoare pe care o germinează, snoava – specie folclorică, precum și cea de autor, educă tinerei generații spiritul de distincție între categoriile estetice și sociale antinomice: bun-rău, prost-înțelept, harnic-leneș, moral-imoral, dreptate-nedreptate, dragoste-ură, bogat-sărac, tânăr-bătrân, vitejie-lașitate, darnic-zgârcit etc. Aceste concepte și le însușește copilul din felul de a vorbi și a acționa al personajelor, din finalul moralizator, deseori concluzionat printr-o expresie paremiologică. Și această specie folclorică își are bine conturată funcționalitatea sa instructiv-educativă asupra tinerei generații, anume grație sensului moralizant pe care îl generează.

În concluzie, motivul copilului, al pruncului mult dorit, atât de frecvent în basmele noastre folclorice, dar și în miturile cosmogonice e un „simbol ecumenic al începutului, al lucrului nou, al vieții totale, al evenimentelor excepționale, al trăiniciei, al eternității”[5]. Probabil, pornind de la acest precept ontologic se dezvoltă întreaga literatură destinată copiilor, incluzând atât veritabile creații folclorice, cât și plăsmuiri artistice ale maeștrilor de condei.

5 M. Eliade, Drumul spre centru. Antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu. București: Univers, 1991, p. 420.

Bibliografie:

1. Eliade Mircea. *Aspecte ale mitului.* În româneşte de Paul G. Dinopol. Prefață de Vasile Nicolescu. Bucureşti: Univers, 1978. 196+XIV p.
2. Ghilaş Ana. *Romanul lui Vladimir Beşleagă (valenţe psihanalitice).* În: Akademos. Chişinău, 2011, nr. 2(21), pp. 135-137.
3. Blaga Lucian. *Elogiu satului românesc: discurs rostit la 5 iunie 1937 în ședință solemnă*. În: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Bucureşti: Imprimeria Națională, 1937, pp. 3-16.
4. Székely Eva Monica. *Literatura pentru copii și tineri*. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior", 2006. 178 p.
5. Botezatu Eliza. *Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune.* Chișinău: Ştiinţa, 1987. 288 p.
6. *Folclorul copiilor.* Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de Nicolae Băieșu. Chișinău: *Ştiinţa*, 1978. 181 p.
7. Vangheli Spiridon. *Măria sa Guguță: proză, poezie.* Ediția a II-a. Chișinău: Literatura Artistică, 1989. 404 p.
8. Vangheli Spiridon. *Columb în Australia*. Chișinău: Lumina, 1972. p. 88.
9. Ушинский К. Д. *Избранные педагогические произведения*. Москва: Просвещение, 1968. 556 с.
10. Stanciu Ilie. *Literatura pentru copii.* Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1968. 224 p.
11. Goia Vistian. *Literatura pentru copii și tineret: pentru institutori, învățători și educatoare*. Cluj-Napoca: Dacia, 2003. 280 p.
12. *Мифы народов мира.* Энциклопедия в двух томах. Том 1. Москва: Советская Энциклопедия, 1987. 673 p.
13. Eliade Mircea. *Drumul spre centru.* Antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu. Bucureşti: Univers, 1991. 608 p.

Summary:

In this approach, are potentiated the educational-aesthetic valences that the intangible cultural heritage denotes being reported to the younger generation. The attention drawn to some folkloric segments, such as the lullaby, the fairy tale, the myth, the story, the anecdote, which through their functions contribute to the improvement of the pedagogical process. Are enumerated some of the literature reference works which cover the same precepts necessary for growth and training of children.

Educating the aesthetic taste by promoting and capitalizing on national traditions has always been an important decision for the older generations, the new provisions regarding the perspective of integrating national material and spiritual values in the context of the European ones, but also the strategy of safeguarding the intangible cultural heritage reiterates this topic from deeper and more complex. Essential, in the sense of the predilection for spiritual inheritance that we should cultivate for children, is the freedom to rationalize the invaluable value of the deep culture of the Romanian people, to acquire an aesthetic taste in promoting oral creation samples, in the correct and adequate choice of the ethno folkloric material necessary for the development their intellectuals, to become personalities worthy of a nation that has worked enormously to safeguard their national identity.

Keywords: educational-aesthetic valences, ethno cultural education, popular creation, elements of the intangible cultural heritage

Elena COJUHARI

HARDINESS AS A FACTOR OF SUCCESSFUL SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF MIGRANT STUDENTS

Since the second half of the last century, migration processes have taken on truly global proportions; they did not pass by the Republic of Moldova either. In search of not only work, but also education, thousands of young people leave our country every year. According to the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova[1], the number of emigrants increases every year, having reached 159,118 people by 2017, 28,479 of whom are young people aged 15 to 24, that is, the same generation that could build the future of the state. The dynamics of this indicator, starting from 2014, is presented in table 1.

Table 1. Emigrants based on border crossing data by Age groups, Years, Indicators[2].

Age category / year	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
total	123,379	12,6893	153,184	159,118
15-19	9,467	6,390	6,586	6,410
20-24	16,603	8,886	9,825	9,722

The decision to emigrate, as well as the very process of moving and adapting to a new society, is accompanied by a number of difficulties for the person, who is still in the process of psychological formation. First of all, from a psychological point of view, these difficulties are connected with the breaking of socially significant ties with family and friends, an abrupt change of social environment, a feeling of the difference in mentalities, a subjective feeling of loss in life, alienation. Based on this, it was supposed that the students, who dare to make this decision, have a number of special psychological characteristics necessary for overcoming obstacles and self-actualization in the new society. However, the attainment of the activity and the realization of the personal potential of migrant students depends not only on the success of socio-psychological adaptation, but also on the formation of such a personal construct as hardiness,

1 National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova – statistica.gov.md

2 Emigrants and immigrants based on border crossing data by Age groups, Years, Indicators and Sex / National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova – http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice__POPrec__POP070/POP070100rcl.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

which is an integrative personal quality that allows a person to effectively cope with stress and transform stressful situations into new opportunities[3]. Thus, *the hypothesis of* the study was formulated: there is a correlation between the level of hardiness (and its components) and the psycho-social adaptation, as well as a statistically significant difference between the indices of hardiness of migrant and non-migrant students. Since students, as a potential personnel reserve of a country, constitute a group that in the future will have the most powerful influence on the development of society, we believe that studying their psychological characteristics, including vitality and characteristics of socio-psychological adaptation, is relevant.

The concept of hardiness, first introduced by the American psychologist S. Cobasa to designate a kind of psychological construct, the formation of which allows the individual to withstand stressful situations[4], was further scientifically developed in the studies of many scientists: S. Maddy, P. Tillich, V. Florian, M. Mikulincer, D. Taubman etc.[5]. Salvatore Maddy considers hardiness as a factor of existential courage, allowing a person to be less dependent on situational experiences, as well as to overcome basic anxiety, which is actualized in moments of uncertainty and the need for choice[4]. According to P. Tillich, the concept of "hardiness" is similar to the concept of "courage to be"[6]. The Russian psychologist D. Leontyev defines: "hardiness is a system of beliefs about oneself, about the world, about the relations with the world"[7] (Leontyev, 2006, p. 4); hardiness - "an integrative personal quality that transforms stressful events into new opportunities and also includes three elements: commitment, control, and challenge"[8]; "It is hardiness that determines our ability to withstand stress" (Leontyev, Three whales of vitality)[7]. The severity of hardiness, in general, and its components prevents the occurrence of internal stress in stressful situations due to hardy coping with stress and perceiving them as less significant[6].

---

3 Е. Куашева, Жизнестойкость и ценностно-смысловые предпочтения личности: согласованность и противоречия (на материале сотрудников органов внутренних дел) // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. 3 Педагогика и психология. 2011. №3. С. 173-178.

4 S. Maddiy, Dispositional hardiness in health and effectiveness // Encyclopedia of mental health / ed. by H.S. Friedman. San Diego (CA): Academic Press, 1998. – P. 323–335.

5 Л. Молчанова, Жизнестойкость как фактор устойчивости к психическому выгоранию представителей экстремальных профессий // Клиническая и медицинская психология: исследования, обучение, практика: электрон. науч. журн. 2015. N 4 (10): http://medpsy.ru/climp.

6 Psylab – энциклопедия психодиагностики: http://psylab.info/Тест_жизнестойкости.

7 Д. Леонтьев, Е. Рассказова, Тест жизнестойкости. М, 2006. С. 4.

8 Зубцов Ю. Три кита жизнестойкости // Psychologies: http://www.psychologies.ru/wellbeing/harmony/tri-kita-jiznestoykosti/

Thus, resilient people in stressful situations and situations of uncertainty are less affected by situational experiences and cope better with basic anxiety. They also have a much lower risk of developing psychosomatic diseases[1]. Such people are involved in solving emerging problems, more often take responsibility for the outcome of events. So, stressful conditions act on them not as a depressing factor, but as an opportunity to reveal their potential.

The term "adaptation" in the broad sense means "the interaction of living organisms and the environment, leading to their best adaptation to life and activity"[2]. Aristotle laid the foundation for studying this phenomenon, and the term was introduced into scientific use in 1865 by the German physiologist H. Aubert[3]. In social psychology, socio-psychological adaptation is considered as adaptation of a person to the social environment, interaction with it (D.A. Andreeva, M. Mead, T. Parsons, J. Piaget and others).

Migration is an ambiguous process. In our case, we are talking about a "brain drain" from the Republic of Moldova, which, of course, negatively affects the development of the state, and, on the contrary, is a positive development for host countries. The leadership of these countries, realizing the possible advantages of this situation, is creating more and more comfortable conditions for strengthening the flow of talented youth, among which are facilitated conditions for entering higher education institutions, allocation of grants for training foreign students, and simplified schemes for obtaining citizenship. In recent years, the Russian Federation has also become one of these countries, having formulated in 2014 a Concept for promoting Russian education on the basis of Rossotrudnichestvo representative offices abroad. Our study was conducted on the basis of Moscow universities (107 students in total), which included:

- Plekhanov Russian University of Economics (no. = 51);
- Gubkin Russian State University of Oil and Gas (no. = 39);
- Kutafin Moscow State Law University (no. = 6);
- State Academic University of Humanities (no. = 4);
- Moscow Institute of Physics and Technology (no. = 3);
- Moscow State Psychological and Pedagogical University (no = 2);
- Moscow State Linguistic University (no = 2).

In order to conduct a comparative analysis of the level of vitality and socio-psychological adaptation, the subjects were divided into two groups:

- Migrant students (no. = 50);

1 S. Maddi, D. Khoshaba, Hardiness and Mental Health // Journal of Personality Assessment, 1994, Oct. Vol. 63, № 2. – P. 265–274.

2 В. Крысько. Социальная психология: курс лекций, 3-е изд. Москва: Омега-Л, 2006.

3 И. Кряжева. Социально-психологические факторы адаптированности личности:Автореферат дис...канд.психол.наук. Москва,1980.

• Non-migrant students (no. = 57).

Most of the subjects in the group of migrant students (30 out of 57) were citizens of the Republic of Moldova. Students from Ukraine, Belarus, Azerbaijan, Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, and Kyrgyzstan also took part in the study.

The age distribution of the subjects is shown in Fig. 1. The study was conducted on-line using the Google Forms service.

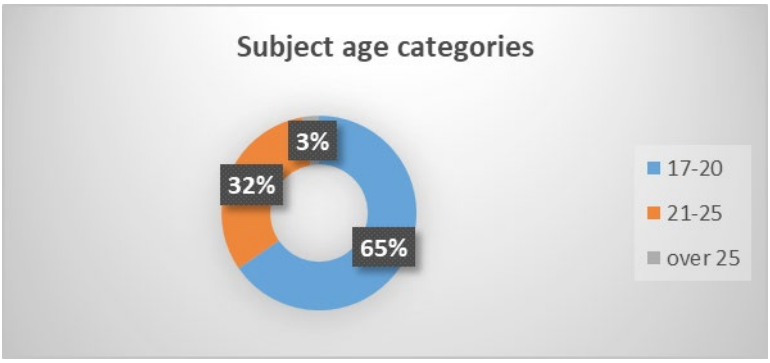

Figure 1. *Distribution of test subjects by age categories*

The following empirical research methods were used:

1) diagnosis of social and psychological adaptation by K. Rogers - R. Diamond;

2) hardiness survey by S. Muddy.

Comparative characteristics of the hardiness of migrant students and non -migrant students. The analysis of the data is displayed on the diagrams (Figures 2, 3, 4, 5). Fig. 2 shows that the vast majority of subjects from the group of migrant students (72%) have an average level of hardiness, almost a quarter (24%) has a high level and only 4% have a low level. At the same time, the situation for non-migrant students is a completely different one: almost a third of the subjects (30%) have a low level of hardiness, and only 12% have a high level of hardiness.

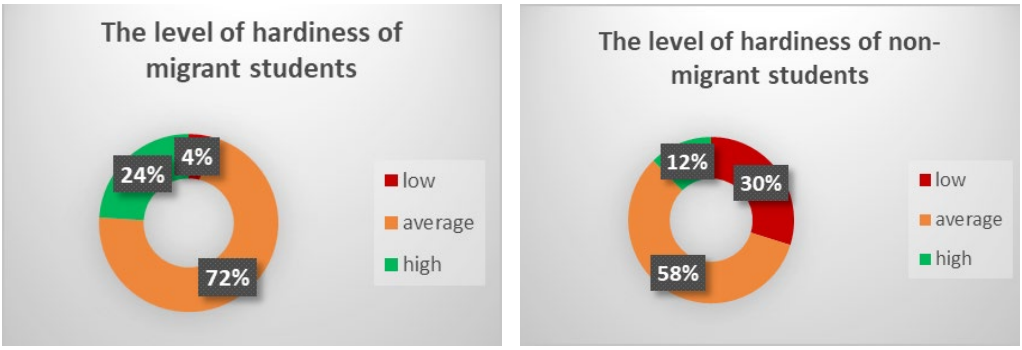

Figure 2. *The distribution of subjects by level of hardiness*

There are also differences in the degree of student commitment (Fig. 3).

Thus, migrant students have a greater degree of commitment - significantly more subjects with high commitment (40% compared to 12%) and less low rates (12% compared to 42%). This suggests that migrant students are more likely to infuse, delve into the current situation and solve problems, rather than stay away. They are characterized by the belief that "involvement in what is happening gives the maximum chance to find something worthwhile and interesting to the individual", that "the world is generous", therefore they often enjoy any activity, perceiving it as opening up new opportunities.

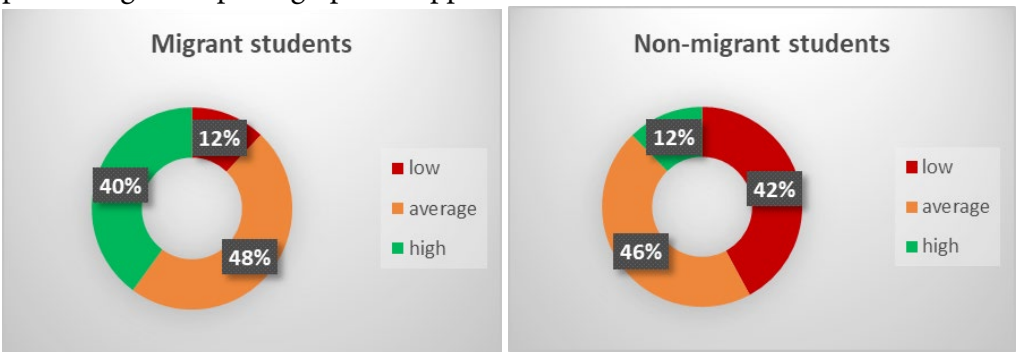

Figure 3. *Results on the Commitment scale*

High scores on the "Control" scale (Fig. 4 - 47% of the studied migrant students have a high indicator, 53% - an average one) reflect the feeling that a person chooses his own destiny, his own path. Based on the data obtained, it can be argued that migrant students are convinced that the struggle allows to influence the outcome of what is happening, even if success is not guaranteed, therefore, the manifestation of an active life position is more characteristic of them.

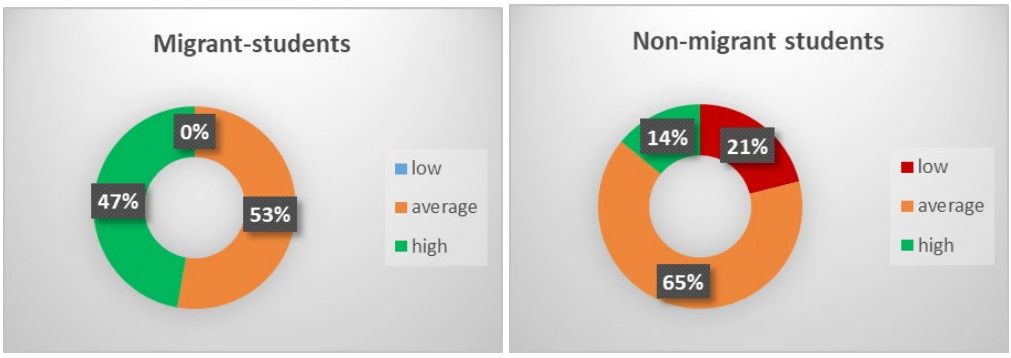

Figure 4. *Results on the scale "Control"*

Also, the results of the analysis show that migrant students have a higher rate of risk acceptance (Fig. 5): they learn about the world and learn through experience, it is not so important whether they are positive or negative. For the most part, life for them is a way of gaining experience, which is why they are

often ready to act even without reliable guarantees of success, at their own peril and risk. Moreover, knowledge gained from experience is applied in later life.

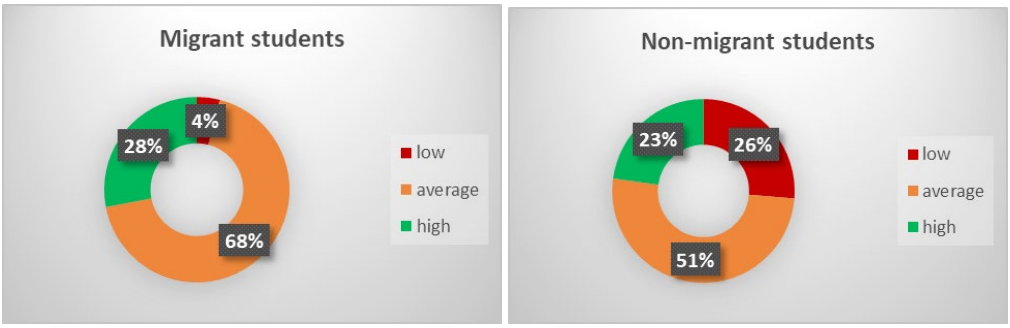

Figure 5. *Results on the Challenge Scale*

The average value of points for each of the scales for each group of the sample is presented in the comparative diagram (Fig. 6) in points on the Osin-Rasskazova scale.

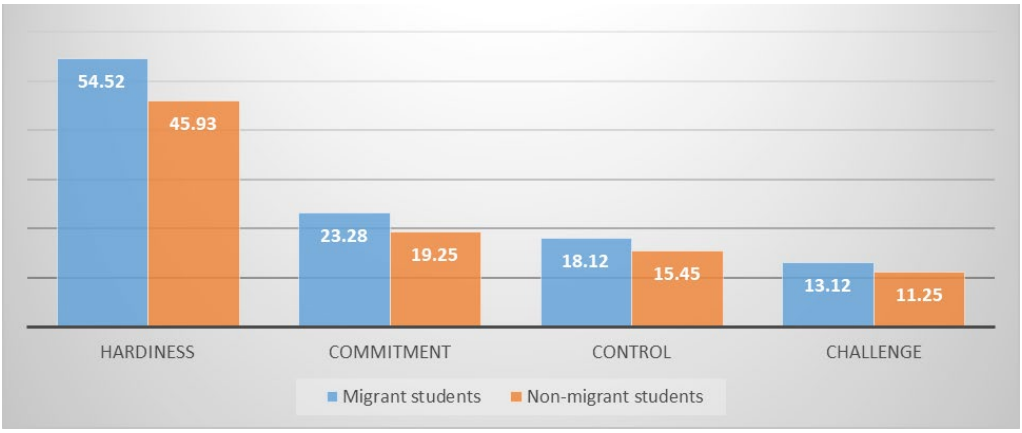

Figure 6. Average values of indicators on the scales of the test of hardiness

According to the normative data on the test, the value of the level of hardiness of migrant students can be estimated as "above average", of non-migrant students - "below average". Similarly, the points were distributed on the scales of "commitment", "control". On the "challenge" scale, the values of both groups crossed the "above average" mark.

In order to verify the statistical significance of differences in the level of hardiness, the nonparametric Mann-Whitney U-test was calculated. As a result of the calculations, the value $U_{emp} = 971$ was obtained at critical values: $U_{cr} = \begin{cases} 1051, p = 0{,}01 \\ 1161, p = 0.05 \end{cases} U_{cr} = \begin{cases} 1051, p = 0{,}01 \\ 1161, p = 0.05 \end{cases}$. Thus, the obtained empirical value is in the zone of significance, therefore, the differences are significant.

Psychological characteristics of socio-psychological adaptation of

migrant students. The methodology for diagnosing the socio-psychological adaptation of C. Rogers - R. Diamond allows us to assess the severity of the following indicators: adaptability, maladaptation, acceptance / rejection of oneself, acceptance / rejection of others, emotional comfort / discomfort, internal / external control, dominance / compliance, escapism (avoiding problems). The percentage of students with a low, medium, and high level of severity of the listed characteristics is presented in Figures 7-13.

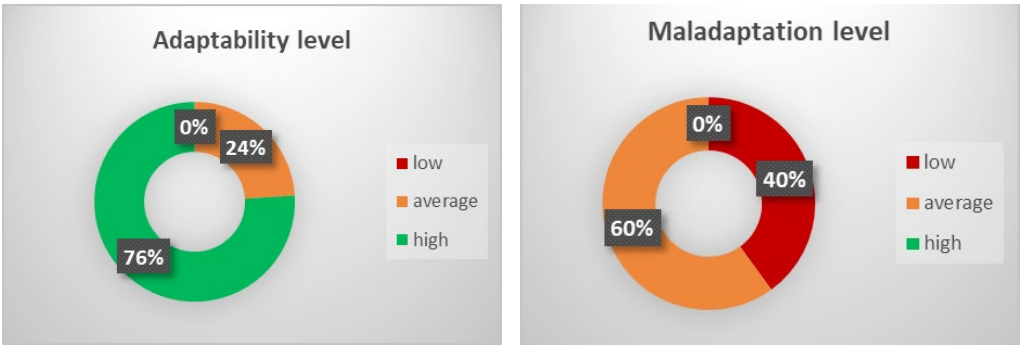

Figure 7. *The ratio of migrant students in terms of adaptability / maladaptation*

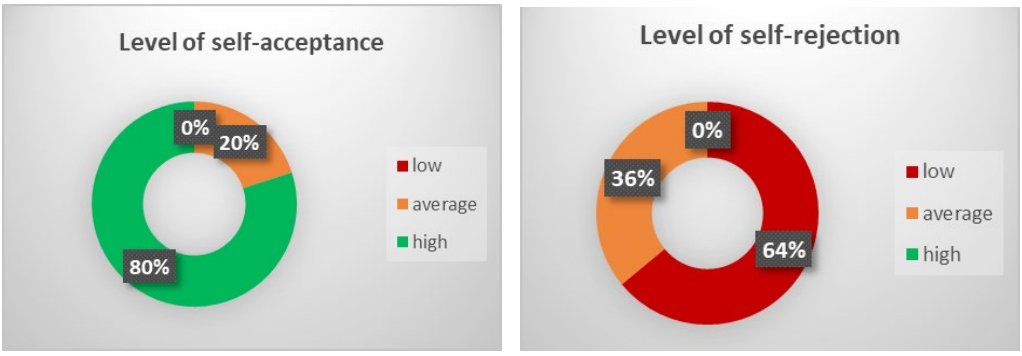

Figure 8. *The ratio of migrant students in terms of self-acceptance / rejection*

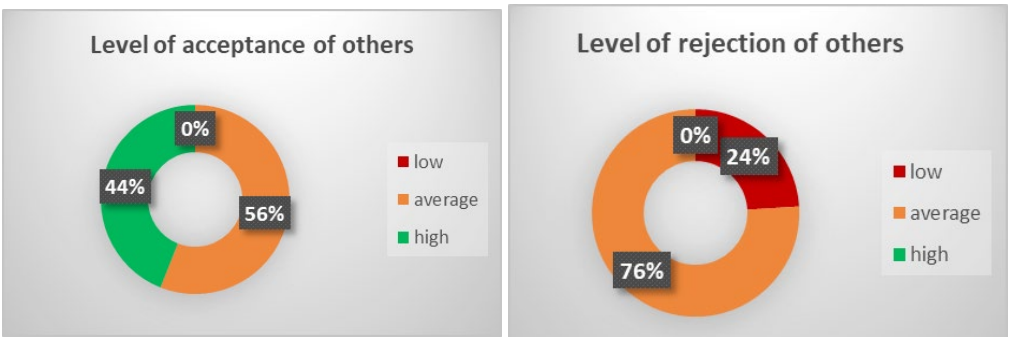

Figure 9. *The ratio of migrant students in terms of acceptance / rejection of others*

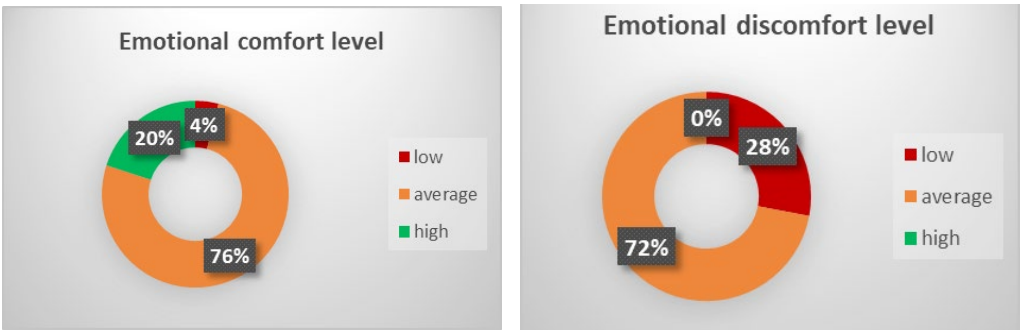

Figure 10. *The ratio of migrant students in terms of emotional comfort / discomfort*

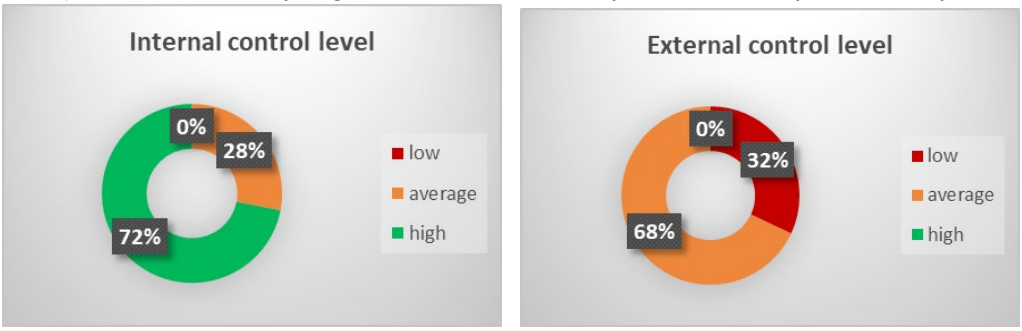

Figure 11. *Ratio of migrant students by level of internality / externality*

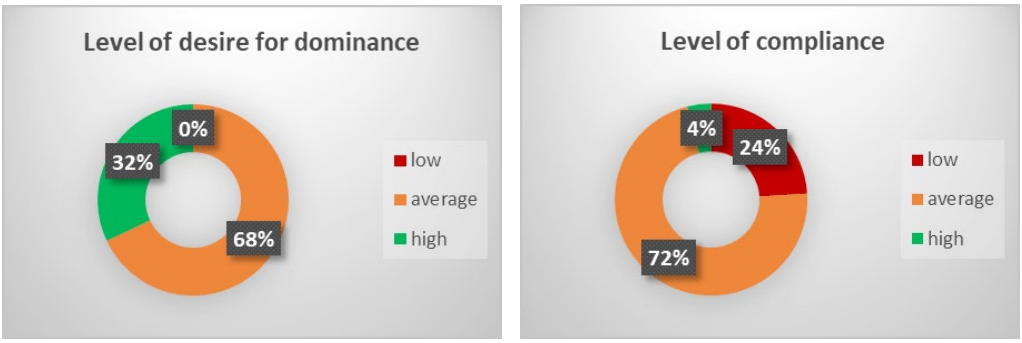

Figure 12. *The ratio of migrant students by the level of desire for dominance / compliance*

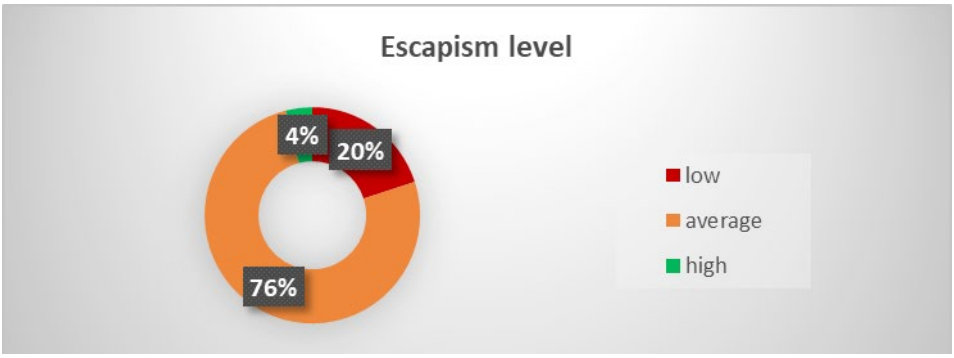

Figure 13. The ratio of migrant students by the level of escapism (avoiding problems)

Thus, migrant students generally have high rates in terms of adaptability, self-acceptance and others, emotional comfort and internality (internal locus of control), and aspiration for domination. Low scores are noted for such characteristics as maladaptation, rejection of oneself and others, emotional discomfort, externalism (external locus of control), compliance, escapism (avoiding problems). In order to be able to compare the two groups of the sample, the average values were calculated on the scales of the diagnostic methodology of socio-psychological adaptation of Rogers-Diamond (Fig. 14).

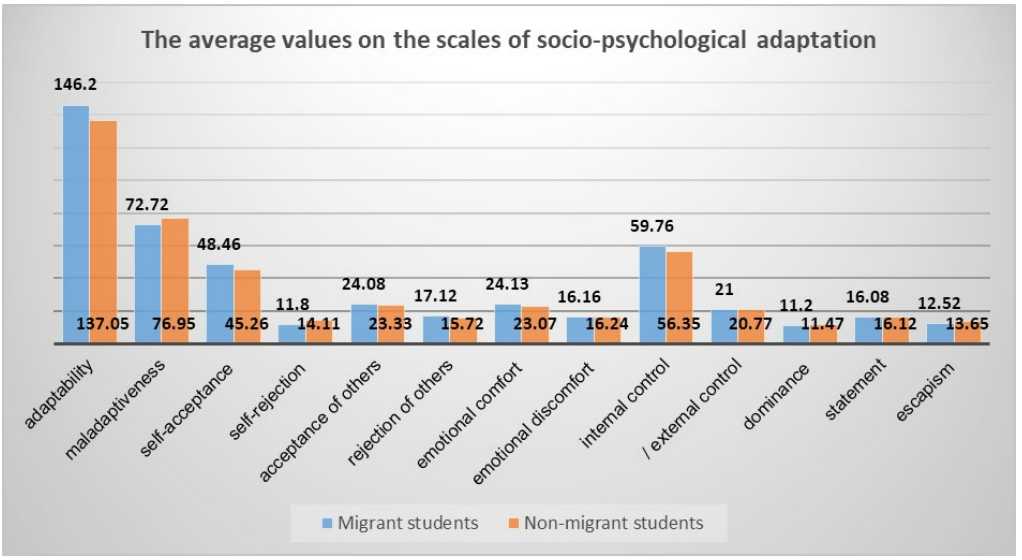

Figure 14. *Comparative chart of average values for the parameters of socio-psychological adaptation of migrant students and non-migrant students.*

So, according to the results of this study, migrant students have a higher level of adaptability and a lower level of maladaptation than non-migrant students. This suggests that they (migrant students) have a higher ability to adapt to the requirements and assessment criteria existing in society due to the appropriation of the norms and values of this society than the students who have not changed their place of residence. Slight differences exist on other scales: self-acceptance is higher, rejection is lower; emotional comfort and internal control are higher, escapism is lower. However, since the difference in data is small, we assume that it can be neglected. In general, it can be noted that the tested migrant students successfully adapted to the new society and became full members.

Studying the features of the connection of socio-psychological adaptation and the level of resilience of migrant students. To identify the correlation between the studied characteristics, the value of the correlation coefficient of K. Spearman's ranks was calculated (**r_s = 0.474**). For a given sample

size, the value of the coefficient $\mathbf{r_s}$ falls into the zone of significance, respectively, the hypothesis is confirmed - the correlation between the level of adaptability of migrant students and their level of vitality is statistically significant.

The correlation coefficients between other scales of methods are presented in table 2. The values of statistically significant correlations are marked with a "*".

Table 2. Correlations between the scales of the diagnostic methodology for socio-psychological adaptation of C. Rogers - R. Diamond and the hardiness test S. Muddy.

	Hardiness	Commitment	Control	Challenge
Adaptability	**0,474***	**0,458***	**0,402***	**0,414***
Maladaptation	**-0,631***	**-0,555***	**-0,558***	**-0,587***
Self-acceptance	**0,413***	**0,404***	**0,349***	**0,388***
Self-rejection	0,084	0,089	**-0,439***	**-0,504***
Acceptance of others	**0,37***	**0,361***	**0,284***	**0,322***
Rejection of others	**-0,58***	**-0,536***	**-0,441***	**-0,524***
Emotional comfort	**0,355***	**0,325***	**0,334***	**0,308***
Emotional discomfort	**-0,552***	**-0,474***	**-0,511***	**-0,509***
Internal control	**0,048***	0,059	0,054	0,007
External control	**-0,519***	**-0,411***	-0,019	**-0,491***
Dominance	-0,066	-0,038	-0,056	-0,029
Compliance	**-0,368***	**-0,291***	**-0,379***	**-0,357***
Escapism	**-0,495***	**-0,388***	**-0,399***	**-0,52***

Analyzing the results of calculations, it can be noted that such a personal quality as *hardiness* correlates with many indicators that make up the essence of socio-psychological adaptation. Thus, a direct correlation between vitality and such factors as adaptability, self-acceptance, acceptance of others, emotional comfort, internal control was revealed. This suggests that the higher the level of hardiness of a person, the easier it is for a person to adapt to a new environment, the more positively he evaluates himself and others, the more comfortable he feels emotionally and the higher the level of internality (the ability to take responsibility for one's life [13]). And vice versa: the less he has a tendency to maladaptive behavior, to the rejection of others and emotional discomfort, the less he tends to attribute the results of his activity to external factors (externalism), the lower his tendency to compliance and escapism - this is evidenced by the revealed negative connections with the corresponding traits.

Such a personality trait as *commitment* positively correlates with personal adaptability, acceptance of oneself and others, emotional comfort; and negatively - with maladaptation, rejection of others, emotional discomfort, externalism, statement and escapism.

High *control* in many respects determines such traits as adaptability, self-acceptance, acceptance of others and emotional comfort. A low level of this indicator can cause maladaptation, rejection of oneself and others, emotional discomfort, compliance and avoiding problems.

Such a component of resilience as *challenge* is also significant. Like control, it is associated with many positive aspects of socio-psychological adaptation, and its low level, respectively, can be associated with maladaptation of the personality, rejection of oneself and others, emotional discomfort, high externalism, compliance and escapism.

Based on the results obtained, we can also conclude that on average, migrated students are more adaptive and have a higher level of vitality than the students who do not change their place of residence. It is namely these qualities that ensure successful socio-psychological adaptation in any society and contribute to the disclosure of personal potential. Often, such students achieve success not only in educational activities, but also in building a further career, but not at home. In this regard, we believe that the Government of the Republic of Moldova needs to take urgent measures to stop the drain of such a valuable human resource - to create the necessary socio-economic conditions so that the most talented, resilient, adaptive, involved, purposeful young people contribute to the development of their country and not of a foreign one.

Bibliography

1. Emigrants and immigrants based on border crossing data by Age groups, Years, Indicators and Sex / National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova – http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice__POPrec__POP070/POP070100rcl.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
2. Maddi S.R. Dispositional hardiness in health and effectiveness // Encyclopedia of mental health / ed. by H.S. Friedman. San Diego (CA): Academic Press, 1998. – P. 323–335.
3. Maddi S.R., Khoshaba D.M. Hardiness and Mental Health // Journal of Personality Assessment, 1994, Oct. Vol. 63, № 2. – P. 265–274.
4. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova – statistica.gov.md.
5. Psylab – энциклопедия психодиагностики: http://psylab.info/Тест_жизнестойкости.
6. Зубцов Ю. Три кита жизнестойкости // Psychologies: http://www.psychologies.ru/wellbeing/harmony/tri-kita-jiznestoykosti/
7. Куашева Е. Р. Жизнестойкость и ценностно-смысловые предпочтения

личности: согласованность и противоречия (на материале сотрудников органов внутренних дел) // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. 3 Педагогика и психология. 2011. №3. С. 173-178.
8. Крысько В.Г. Социальная психология: курс лекций / В.Г. Крысько. – 3-е изд. – М.: Омега-Л, 2006. – 352 с.
9. Кряжева И. К. Социально-психологические факторы адаптированности личности:Автореферат дис...канд.психол.наук. — М.,1980. — 24 с.
10. Леонтьев Д.А., Рассказова Е.И. Тест жизнестойкости. М, 2006. С. 4.
11. Молчанова Л.Н. Жизнестойкость как фактор устойчивости к психическому выгоранию представителей экстремальных профессий // Клиническая и медицинская психология: исследования, обучение, практика: электрон. науч. журн. 2015. N 4 (10): http://medpsy.ru/climp.

Summary:

This article concerns the relations between hardiness and socio-psychological adaptation of migrant students. The current level and the features of socio-psychological adaptation and hardiness of modern students have been identified. A comparative analysis was carried out between the characteristics of socio-psychological adaptation and the hardiness of migrant students and non-migrant students. The psychological characteristics of migrant students according to the studied characteristics are presented. Multiple statistically significant correlations between hardiness (and its components) and socio-psychological adaptation have been identified. It has been proved, that migrant students are more adaptive, demonstrate a higher level of hardiness, commitment, control and challenge than the non-migrant students.

Keywords: migration, migrant students, socio-psychological adaptation, hardiness, psychological characteristics.

Cristian CONSTANTIN

ȘCOALA MEDIE TEHNICĂ DE COLECTARE ȘI CONSERVARE A CEREALELOR DIN BUCUREȘTI / BRĂILA: PRIVIRE GENERALĂ (1951–1955)

Din punct de vedere economic România a fost, de cele mai multe, ori dependentă de recoltele de cereale până la jumătatea secolului al XX-lea. Trecerea de la formele structurilor economiei capitaliste către orânduielile comuniste s-a produs în salturi, cu o intensificare a frecvenței și durității după 30 decembrie 1947. Legăturile comerciale cu partenerii occidentali, atât de firești și foarte bine consolidate pe parcursul unui secol de exploatare capitalistă a hinterlandului danubian de către cele mai iscusite minți negustorești internaționale, dar și din imediata vecinătate orientală, au fost preschimbate cu obligațiile de achitare a datoriilor de război și de aprovizionare a marelui prieten hămesit de la Răsărit[1]. Foametea din anii 1946–1947 a fost o perioadă de privare alimentară majoră a populației României, cu o intensitate mai accentuată în regiunile din estul țării, fiind o consecință a unui complex de cauze. Seceta accentuată din Moldova și Bărăgan s-a repercutat asupra structurilor productive din aceste regiuni importante pentru asigurarea stocului de hrană al populației și de valorificare a exporturilor. Dar distrugerile provocate de cel de-al Doilea Război Mondial, staționarea Armatei Roșii în această parte a țării, obligațiile de asigurare a hranei pentru soldații sovietici în baza condițiilor dure impuse în Armistițiul cu Uniunea Sovietică, precum și insuficienta guvernare a zonei răsăritene a statului de către autoritățile române de la București au agravat starea agriculturii românești postbelice. Peste toate acestea s-au văzut și efectele negative ale aplicării unei reforme agrare iluzorii pentru țărănime în 1945. Peste Prut, în Basarabia devenită Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (parte componentă a Uniunii Sovietice), situația îmbrăca forma unei politici de înfometare a propriei populații ostile demersurilor de sovietizare a societății în întregul său ansamblu[2].

Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 a fixat despăgubirile da-

1 Interpretări pe larg în Ivan T. Berend, *Central and Eastern Europe, 1944–1993: Detour from the periphery to the periphery*, Cambridge & New York, Cambridge University Press, 1996; Maria Mureșan, Dumitru Mureșan, *Istoria economiei*, București, Editura Economică, 1998.

2 A se vedea doar câteva interpretări ale foametei din Basarabia dintre anii 1946 și 1947 la Valeriu Pasat, *Foametea postbelică în RSS Moldovenească. Politica de stat în condițiile catastrofei*, în „Akademos", nr. 2(25), iunie 2012, p. 45–54; Igor Caşu, *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924–1956*, Chișinău, Editura Cartier, p. 189–233.

torate de România la un total de 300 milioane de dolari americani. Nu se punea problema ca datoriile să fie plătite imediat și în bani, ci s-a solicitat achitarea acestora prin livrarea de produse, la prețurile din 1938 (inferioare celor consemnate după război). Cerințele impuse de sovietici au „amplificat hemoragia de avuție națională”[3].

Cerealele, motorul economic al României moderne, reprezentau doar 5,33% (682.700 tone; 16.002.500 dolari) din valoarea totală a obligațiilor de livrare de produse ale României în contul despăgubirilor de război către Uniunea Sovietică[4]. Dar prin livrările de bovine și cabaline, precum și cele de utilaj industrial și de material rulant, capacitatea de rulare a ciclurilor de producție din agricultură, industrie și transporturi a fost afectată substanțial. Coroborate cu pierderile suferite în cea de a doua conflagrație mondială, livrările către Uniunea Sovietică au contribuit la „scăderea dramatică a producției” în a doua parte a deceniului al cincilea. Pentru analiștii economiei postbelice, grâul și porumbul au rămas indicatorii de referință ai economiei românești și după război. Interpretarea diverselor surse și reducerea teritorială suferită de statul român, nu oferă o perspectivă atât de sumbră asupra producției de cereale per locuitor. Așadar, producția de cereale a României a atins după război doar 303,4 kg/locuitor, în condițiile în care în 1938 a fost de 549,3 kg/locuitor. Un regres, dar nu la fel de considerabil, a fost înregistrat și în domeniul industrial. Efectele dramatice prin care trecea țara sunt vizibile din scăderea consumului de alimente și din aportul caloric zilnic al acestora. Spre exemplu, dacă în 1938 un român consuma în medie 2.760 calorii/zilnic, în 1947 s-a înregistrat o scădere până la valoarea de 2.350 calorii/zi[5].

În istoriografie se consideră că în anul 1950 s-a finalizat refacerea economică a României după război, iar produsul social și venitul național au atins valorile antebelice. Dacă primii ani postbelici pot fi considerați nefești din punct de vedere economic pentru statul român, implementarea la București, la fel ca în celelalte state „depozitare” de trupe sovietice, a unui regim politic de tip comunist a fost finalizată prin proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947. Restructurarea economiei românești după modelul sovietic a presupus naționalizarea întreprinderilor industriale și a majorității serviciilor și a fondului locativ urban. Lumea satului s-a confruntat cu cooperativizarea pământului și a inventarului agricol, începută în 1949 și încheiată oficial în anul 1962[6]. În 1950,

3 Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, Iași, Polirom, 2010, p. 332.

4 Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945–1947)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică,1986, p. 39.

5 B. Murgescu, *op. cit.*, p. 334–335.

6 Vezi preschimbările prin care a trecut satul românesc în anii colectivizării la Dorin Dobrincu,

economia și românii păreau acomodați și resemnați cu modelul unui stat și a unei economii, în care legea era atributul dictaturii proletariatului. În paralel, organele de partid și de stat de la București au demarat un amplu proces de investiții planificate asupra sectoarelor considerate importante pentru economia țării. Dar o analiză pertinentă trebuie să evidențieze și investiția umană în sfera de producție. Educația, în spiritul și sub stricta supraveghere a partidului-stat, a devenit modalitatea principală de creștere a calității umane angrenate în sectoarele economice din România, dar totodată și o modalitate la îndemână de control și combatere a derapajelor de linia trasată de organele de conducere de la București[1].

Începând cu anul 1949, la nivel central se stabileau obiectivele economice și recolta care să susțină aceste țeluri proletare, luându-se în calcul diferențieri de la o regiune la alta în funcție de specificitatea locului. În urma politicii de stat cu privire la contractări – prin achiziționarea de produse direct de la țărani, la prețuri oficiale – „perimetrul infracțional a fost deplasat din zona desfacerii și consumului, în cea a producției”[2].

Nepredarea cotelor solicitate de către organele de partid și de stat se pedepsea conform Decretului 183/1949. Emis la 30 aprilie 1949, decretul amintit prevedea sancțiuni drastice pentru „dosirea, distrugerea ori denaturarea produselor sau a mărfurilor”. Sancțiunile pecuniare erau destul de dure, iar pentru nerespectarea planului de stat era prevăzută închisoarea corecțională între 1 și 12 ani, coroborată cu o amendă de la 10.0000 la 100.000 de lei[3]. Regimul de colectare s-a înăsprit de la un an la altul prin creșterea cotelor și reducerea termenilor de predare. În 1952 s-a ajuns la doar 10 zile pentru predarea cantităților de produse impuse de stat. Țărănimea nu a privit cu entuziasm spre politica sistemului cotelor obligatorii. Prin transformarea acestui sistem într-un proces de amploare au fost create disfuncționalități în desfășurarea acestuia, agravând și mai mult situația țărănimii. Din cauza problemelor existente la planificarea și preluarea cotelor, rapoartele Direcțiilor Regionale de Securitate fac în mod constant trimitere la haosul creat în jurul procesului de colectare și recepție[4].

Specificitatea structurilor productive românești postbelice nu oferea ca-

Constantin Iordachi, *Țărănimea și puterea: Procesul de colectivizare a agriculturii în România: (1949–1962)*, Iași, Polirom, 2005; și Gail Kligman, Katherine Verdery, *Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949–1962)*, Iași, Polirom, 2015.

1 B. Murgescu, *op. cit.*, p. 330–340.

2 Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România: Represiunea*, vol. 1, *1949–1953*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004, p. 13.

3 Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, vol. 1, *1949–1953*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000, p. 34.

4 A se vedea exemple concludente în D. Cătănuș, O. Roske, *Colectivizarea agriculturii în România: Represiunea*, vol. 1, *1949–1953*, p. 15–16; și G. Kligman, K. Verdery, *op. cit.*

drul necesar obținerii unui randament crescut pe fondul utilizării unor semințe îndoielnice și expunerii îndelungate la intemperii. În foarte multe dintre cazuri, recoltele acopereau cu greu cota impusă de autoritățile comuniste. Pentru a spolia sistematic gospodăria țărănească și în scopul creșterii cantităților dobândite, organele de securitate au supravegheat îndeaproape operațiunile de colectare. Documentele epocii conservă mărturii ale unor note informative ce vizau lansarea de zvonuri, instigarea la nepredarea cotelor, predarea unor cantități însemnate de grâne infestate, sustragerea de la predarea cotelor, declararea unor suprafețe mai mici de pământ, acte de sabotaj asupra mașinilor agricole. Toate aceste rapoarte erau însoțite de arestări, procese fantomatice și încarcerarea sabotorilor[5], dar subliniază graba și lipsa de pregătire a cadrelor destinate unui proces de amploare. Nevoile stringente ale societății românești, supuse orânduirii impuse de Kremlinul comunist, i-au făcut pe liderii de la București să se gândească serios la introducerea unor cursuri sau școli destinate colectării produselor agroalimentare de la populația rurală.

Învățământul de partid din România, care trebuia să „producă ridicarea nivelului ideologic", a fost creat după modelul sovietic și servea formării de cadre destinate ocupării funcțiilor de răspundere în structurile centrale și locale ale partidului unic. Școala, conform lui Anatolii Vasilievici Lunacearski, trebuia să devină o „sursă de propagandă, un izvor de cunoștințe de instruire practică și de educație cetățenească"[6]. De aceea, Gheorghe Gheorghiu-Dej considera că menirea acesteia era de a educa oamenii „în spiritul devotamentului față de democrația populară și socialism, în spiritul urii neîmpăcate împotriva provocatorilor de război și a uneltelor lor, împotriva claselor exploatatoare, a celor ce răspândesc zvonuri, împotriva acelora care caută să împiedice construirea socialismului în țara noastră"[7]. În opinia liderilor Partidului Muncitoresc Român, Republica Populară Română avea „nevoie de milioane și milioane de făuritori conștienți ai noii societăți, necesitând largi mase de oameni pregătiți din punct de vedere profesional, politic și cultural"[8], iar în acest sens, „partidul și guvernul au început o acțiune de școlarizare și de luminare a maselor fără precedent în țara noastră,

5 Vezi contextul pe larg în D. Cătănuș, O. Roske, *Colectivizarea agriculturii în România: Represiunea*, vol. 1, *1949-1953*, p. 15–16.

6 Anatolii Vasilievici Lunacearski (23 noiembrie 1875, Poltava, – 23 decembrie 1933, Menton) a fost primul Comisar al Poporului pentru Instrucția Publică, responsabil de sectorul cultură și educație din Rusia sovietică. Vezi A.V. Lunacearski, *Despre educație și învățământ*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 26.

7 Gheorghe Gheorghiu-Dej *apud* Nicoleta Ionescu-Gurău, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948–1950: transformări instituționale*, București, Editura Bic All, 2005, p. 249.

8 Mihai Dinu Gheorghiu, *Intelectualii în câmpul puterii. Morfologii și traiectorii sociale*, Iași, Polirom, 2007, p. 15.

a trecut la o acțiune de calificare, de pregătire a cadrelor"[1]. Pentru acoperirea necesarului și instruirea activiștilor de partid, au fost create școli politice administrative cu o durată a studiilor ce a variat între 3 și 6 luni. Scopul principal al acestor instituții de învățământ l-a reprezentat asigurarea stabilității cadrelor P.M.R., prin frecventarea unor cursuri de pe urma cărora pregătirea ideologică și administrativă a cadrelor din comitetele locale urma să crească[2]. În cadrul acestor cursuri s-a pus accentul și pe susținerea unor lecții și însușirea unor cunoștințe din sectorul agricol, încă preponderent și cam singura modalitate de asigurare a hranei populației din România populară în lipsa unor relații libere de schimb cu piața liberă[3]. Programul seminariilor urmărea și problemele existente la nivelul agriculturii, precum: transformarea socialistă a agriculturii (G.A.C., S.M.T., G.A.S., întovărășirile agricole, cooperative agricole de producție); probleme privitoare la organizarea agriculturii, principalele plante cerealiere, legumicultura, pomicultura, viticultura și principalele reguli agrotehnice; elemente de statistică și chiar noțiuni elementare de economie[4].

Dar în tot acest interval era o penurie de personal specializat în mai toate domeniile. Anii prigoanei împotriva „elementelor reacționare" au afectat poate cel mai mult sectoare precum educația, producția și valorificarea principalelor resurse economice ale României.

Deși Regatul României a fost pentru mai bine de jumătate de secol un grânar european important, talpa țării, viitorul bazin de racolare al cadrelor de nădejde pentru Partidul Muncitoresc / Comunist Român, nu stăpânea nici pe departe fenomenul complex al comerțului exterior cu cereale. Exporturile se aflau la capătul unui proces laborios ce începea cu producția, urmat de selecția recoltelor, depozitarea și transportul mărfii. Mulți au fost cei care s-au aplecat să studieze această problematică, dar foarte puțini dintre aceștia au reușit să explice temeinic întregul lanț al slăbiciunilor de care era dependentă economia Vechiu-

1 *Ibidem*.

2 Vezi descrierea funcționării unei asemenea școli politice administrative la Corina Buțea, *Școala politică administrativă de la Brăila (1951–1959). Privire generală*, în „Danubius", vol. 32, 2014, p. 369–381.

3 În cadrul Școlii Politice-Administrative de la Brăila se avea în vedere o bibliografie minimală formată din lucrărilor unor ideologi sovietici traduși în epocă pentru a facilita accesul cadrelor Partidului Muncitoresc Român. Au fost studiate lucrări precum: F. Coșelev, *Calea colhozurilor – calea spre socialism*, București, Editura P.M.R., 1948; *Victoria regimului colhoznic în URSS din colecția ARLUS*, Editura Cartea Rusă, 1949; *Sovietul sătesc din colecția ARLUS*; articole propagandistice din „Scânteia". A se vedea procesele verbale ale cursurilor și seminariilor ținute în cadrul Școlii Politice-Administrative de la Brăila în Serviciul județean Brăila al Arhivelor Naționale ale României [abreviat: SJBrANR], fond Școala Administrativă Brăila, dosar 1/1951, f. 26–27.

4 C. Buțea, *op. cit*., p. 380.

lui Regat și care continua să fie o problemă esențială a României Mari.

Un caz elocvent îl reprezintă cel al lui Emil Mihail Brancovici, născut în 1865, de profesie inginer chimist și absolvent al Facultății de Științe din Nancy. Printre preocupările sale s-a numărat și studiul întregului proces de colectare și comercializare a cerealelor românești. După înființarea Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale în 1913, E.M. Brancovici a devenit profesor la catedra de comerțul cerealelor și al derivatelor. Activitatea de deputat (1926) și senator (1931), din partea Partidului Național Liberal, a condus la arestarea sa în noaptea de 5/6 mai 1950 în „lotul demnitarilor", urmată de detenția de la închisoarea din Sighet. În anul 1957 se stingea din viață la București. În prima jumătate a secolului al XX-lea a redactat o serie de lucrări dedicate relațiilor comerciale ale României cu alte state, numindu-și activitatea drept o „aplecare atentă asupra celui mai de seamă comerț al țării, cel cu cereale"[5].

Lipsa personalului de specialitate și nevoia crescută de a exploata un domeniu important în cadrul economiei românești antebelice, i-a împins pe liderii politici de la București să identifice contramăsuri pentru lipsa de experiență a noilor cadre din domeniul colectării și desfacerii cerealelor. În acest sens, în vara lui 1951 s-a luat decizia deschiderii unei instituții de învățământ care urmărea să suplinească aceste lipsuri, *Școala medie tehnică de colectare și conservare a cerealelor București*[6]. La 31 august 1953, școala din București a fost mutată la Brăila, unde au fost transferați elevii, materialul didactic și arhiva instituției[7]. La Brăila a fost unificată cu o instituție similară (*Școala de colectare a cerealelor Brăila*), care până atunci funcționa alături de *Școala de morărit Brăila*[8]. Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 247/1955, *Școala de colectare Brăila* a fost desființată, considerându-se că și-a atins scopul pentru care a fost înființată[9]. Măsuri simila-

5 Emil Mihail Brancovici, *Technica comerțului de cereale în special comerțul cerealelor românești*, vol. 1, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1915; idem, *Organizarea comerțului de cereale în România*, București, Atelierele Grafice „Tiparul Românesc", 1922. A se vedea o scurtă biografie a lui Emil Mihai Brancovici la adresele https://goo.gl/vnBMhA și https://goo.gl/ik6cmw (consultate pe 25.06.2016).

6 Până la acest moment nu am putut identifica imobilele în care au funcționat școala, cantina și căminul acestei instituții de învățământ. Documentele conservate în fondul arhivistic de la Serviciul Județean Brăila al arhivelor Naționale ale României păstrează astfel de informații, abundă însă statele de plata ale personalului școlii, planurile de învățământ și cataloagele elevilor.

7 SJBrANR, fond Şcoala medie tehnică de colectare şi conservare a cerealelor Brăila, inventar.

8 Documentele de arhivă ale școlii de colectare din Brăila (1951–1953) au fost integrate în dosarele școlii de morărit brăilene. Iar de la 1 septembrie 1953 *Școala de colectare Brăila* dispune de un fond propriu, comasat cu cel al școlii din București, disponibil la SJBrANR.

9 Fondul arhivistic al acesteia a fost transferat la F.A.S. București, iar în 1979 a ajuns la F.A.S. Brăila. Inventarierea după 1990 a condus identificarea a 162 de unități arhivistice create între anii 1951 și 1955, dintre care 69 de unități arhivistice au fost create în perioada funcționării școlii

re au fost luate pentru majoritatea instituțiilor de profil din țară.

Pentru a înțelege mecanismele de funcționare a școlii de colectare din Brăila și ce s-a întâmplat cu instituția similară din capitală, transferată în orașul de la Dunăre în august 1953, trebuie să privim asupra modalităților rudimentare de existență cotidiană ale unor asemenea centre de educație proletară.

Școala profesională de morărit Amidon Dextrină a funcționat la Brăila între anii 1949 și 1955. Hotărârea de înființarea a fost luată de către Ministerului Comerțului și Alimentației prin decizia nr. 81378/1948. Această școală de morărit și panificație a funcționat într-un local de pe strada „Mihai Sebastian" (fostă „Coroanei") la numărul 20. Durata studiilor era de trei ani și a fost urmată de către tineri între 14 și 16 ani. Cursurile au început în septembrie 1949 cu o clasă de 40 de elevi. Primul director al instituției a fost profesorul Laver Iancu. Dar nevoia de cadre specializate a condus la înființarea a încă două instituții de învățământ la Brăila, a căror specialitate a vizat principalele recolte din România: cerealele. *Școala profesională de colectare și conservare a produselor agricole* și *Școala profesională de laboranți produse agricole* funcționau în aceeași clădire cu școala de morărit și panificație. Aceste școli aveau serviciile de contabilitate, corespondență și secretariat în comun[1]. De aceea, suntem de părere că *Școala medie tehnică de colectare și conservare a cerealelor Brăila* a funcționat în condițiile anterioare unificării cu școala similară din București.

În primul an de studiu (1951–1952) la *Școala Medie Mixtă Technică pentru Colectarea și Conservarea Produselor Agricole București* planul de învățământ cuprindea următoarele materii: Limba Română, Limba Rusă, Istoria, Geografia, Matematica, Chimia, Desen tehnic, Agrozootehnia, Tehnologia produselor agricole, Educația fizică, Ansamblul coral și Dirigenția[2]. Însușirea valorilor culturale comuniste impunea și tinerilor cerealiști, ca întregii școli românești post-1948, studierea limbii ruse încă din clasa a IV-a primară și până la absolvirea liceului. Cultura generală a elevilor școlii formatoare de viitori specialiști în domeniul cerealelor era completată prin studierea istoriei în spiritul prieteniei româno-ruse și cu aportul bibliografic și științific al fostelor elemente ilegaliste, devenite cu concursul partidului cadre de nădejde pentru rescrierea istoriei românilor. Cel mai celebru și dăunător „istoric" după 23 august 1944 a fost Mihail Roller. Acesta a coordonat un grup de (pseudo)istorici care au redactat manualul unic școlar sovieto-român pentru clasa a VIII-a *Istoria României*, publicat la Editura de Stat din București în anul 1947. Dincolo de noțiunile marxist-leniniste de periodi-

din București; a se vedea inventarul fondului Școala medie tehnică de colectare și conservare a cerealelor Brăila de la SJBrANR.

1 SJBrANR, fond Școala profesională de morărit, Amidon Dextrină, *Brăila*, inventar.

2 SJBrANR, fond Școala medie tehnică de colectare și conservare a cerealelor Brăila, dosar 11/1951, f. 37–38.

zare, evoluție socială, de îndoctrinare și de propagandă comunistă a Partidului Muncitoresc Român, Mihail Roller a pus accentul pe influența predominantă slavă în formarea etnică a românilor și s-a declarat un antisionist convins[3]. Or, fără a se interpreta ca o eroare logică specifică gândirii deziderative, înfierarea elementelor sioniste avea repercusiuni indirecte și asupra însușirii, priceperii și aplicării normelor comerciale liberale, care au dominat hinterlandul danubian pentru mai bine de un secol, de către cursanții școlii de cerealiști. Este foarte bine cunoscută contribuția majoră a elementelor alogene în integrarea și dezvoltarea rețelelor internaționale comerciale. Iar din acest punct de vedere, privarea cursanților de orice referire pozitivă la activitatea desfășurată de foștii moșieri și arendași (cu precădere evrei) constituia un atentat la educația tinerilor și „sabota" actul educațional prin omisiunea contribuției științifice a acestora[4].

Pentru a înțelege mai bine specificitatea cultivării intensive a grânelor era nevoie de însușirea unor noțiuni de chimie, agrozootehnie și desen tehnic. Pentru întocmirea statisticilor a fost necesară completarea studiilor, parcurgerea unor cursuri temeinice de algebră, iar activitățile sportive și de ansamblu coral aveau rolul de a strânge legăturile din cadrul colectivului și de a mării doza de inoculare comunistă la care erau supuși școlarii[5].

Toma Dumitru a deținut funcția de director al *Școlii Medii Tehnice de Recepționare – Conservare ale CS.C.P.A. Brăila* în anul școlar 1954–1955. Intrarea în lichidare a instituției de învățământ profesional din Brăila a produs schimbări asupra planului de învățământ. Cursurile celor trei ani au fost comasate pe parcursul a doar trei săptămâni în care cursanții au aprofundat pe cât se poate următoarele materii[6]:

	Anul I	**Anul II**	**Anul III**
Cultură Generală:			
Limba Română	5	4	4
Limba Rusă	3	3	3

3 Șerban Papacostea. *Istoriografie si actualitate*, în „Revista 22", 10.01.2006, online la adresa https://goo.gl/SFRqWf (consultată pe 23.10.2017) și Cristina Diac, *Academicianul fără operă*, în „Jurnalul Național", 25 aprilie 2007, online la adresa https://goo.gl/tv7wKf (consultată pe 23.10.2017).

4 Interpretări asupra modului în care cultura și educația acționau pentru crearea „omului nou" la Cristian Vasile, *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*, București, Humanitas, 2015, *passim*.

5 Dincolo de materiile specifice domeniului de activitate, elevii școlii de colectare a cerealelor erau obligați să studieze materii umaniste profund afectate de reforma educațională comunistă.

6 SJBrANR, fond Școala medie tehnică de colectare și conservare a cerealelor Brăila, dosar 149/1955, f. 6–7.

Istoria R.P.R.	3	3	-
Matematica	8	7	-
Fizica	5	-	-
Chimie Generală	4	-	-
Educaţie Politică	-	-	2
Tehnică Generală:			
Geografie economică	2	2	-
Agrofitotehnie	2	-	-
Mecanica tehnică şi maşini de forţă	-	6	6
Electrotehnica	-	-	4
Desen	2	2	-
Tehnică Specială:			
Chimie biologică şi alimentară	-	2	3
Tehnica recepţionării şi conservării produselor agricole	-	5	2
Silozuri, magazii, depozite şi utilaje	-	-	3
Duşmanii produselor agricole	-	-	2
Organizarea şi evidenţa colectărilor	-	-	2
Organizarea recepţionării livrărilor şi transporturilor	-	-	2
Tehnica decuscutării	-	-	-
Uscarea cerealelor	-	-	2
Higiena, tehnica securităţii şi protecţia muncii	-	-	-
Total ore săptămână	**34**	**34**	**35**

În decursul a trei ani se observă elaborarea unei curricule școlare mai ample și punerea accentului pe noțiunile de „tehnică specială". Prin audierea cursurilor de chimie și biologie alimentară, modalitățile de recepționare și conservare a produselor agricole se putea crea o imagine de ansamblu asupra complexității procesului de producție a unor specii superioare și agreate de piețe internaționale, în acest context destinate parteneriatului cu Uniunea Sovietică[1]. De asemenea, au fost introduse și cursuri ce priveau organizarea și evidența colectărilor și modul de recepționare a livrărilor, dar și chestiuni legate de transportul unor produse cu un volum ridicat. Uscarea cerealelor recepționate a ridicat mereu o problemă esențială pentru stocarea pe termen îndelungat a grânelor, iar acest lucru trebuia însușit și de către elevii școlilor de specialitate[2]. Se observă în acest

1 Vezi interpretări pe larg la Florian Banu, *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la Sovrom, 1936–1956*, Bucureşti, Editura Nemira, 2004.

2 În epocă au fost elaborate mai multe lucrări de specialitate care aveau rolul de a suplini lipsa de

sens reîntoarcerea la procedeele specifice lumii cerealelor anterioare intrării tancurilor sovietice pe teritoriul României.

Conform proceselor de predare a inventarului școlii, instituția beneficia de dotări complexe printre care se găsea și aparatură de specialitate, precum: Vlagomer, aparate Soxlet, balanțe farmaceutice, balanțe tehnice, balanțe analitice, becuri Bunzen sau Teclu, băi de apă, centrifuge, capsule de cântărit, cilindri gradați, clești și cleme diferite, etuve, cuptoare, farinotoane, linguri de laborator de formele lupe, mojare, cu pistile, pensete, pipete, reșouri, sonde, spatule, termometre, borcane, baloane, pâlnii, perii, sticle de ceas, samovare, aparate Andronescu, capsule pentru calcinat, biurete, exicatoare, refrigerente stative pentru sticlărie de laborator, microscoape[3].

În scurta sa existență, *Școala medie tehnică de colectare și conservare a cerealelor* din București, mutată și contopită cu cea de la Brăila, a constituit un instrument pentru crearea unor cadre vrednice pentru îndeplinirea unor sarcini deloc în asentimentul majorității populației. Cu toate acestea, apariția unor asemenea instituții de învățământ demonstrează traiectoria firească pe care a luat-o diviziunea socială a muncii în primii ani ai instaurării orânduirii socialiste în România și nu trebuie blamată întru totul. Dincolo de inocularea noțiunilor de materialism dialectic, supus ochiului vigilent al Securității statului, curricula și noțiunile studiate urmau firescul lucrurilor din orice societate a secolului al XX-lea.

experiență a cadrelor didactice. A se vedea câteva din lucrările editate în epocă: V. Homutescu, *Îngrijirea semănăturilor de cereale*, București, Editura de Stat pentru Literatură Științifică și Didactică, 1951; Z.V. Ivanova, *Dăunătorii din depozitele de cereale și combaterea lor*, București, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, 1952; *Cereale: Descrierea soiurilor de plante cultivate în R.P.R. și tehnica recunoașterii lor în* câmp, București, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, 1952; Gh. Stănescu, *Dezinfectarea pe cale umedă a depozitelor de cereale*, București, Editura Agro-Silvică de Stat, 1954,

3 Nota Ministerului Colectărilor, Direcția cadre, secția Pregătirea cadrelor către Școala medie tehnică de recepționare regiunea Brăila, condusă de directorul Zagaevschi Mihail, dată la București în 11 iunie 1955; în SJBrANR, fond Școala medie tehnică de colectare și conservare a cerealelor Brăila, dosar 149/1955, f. 8.

Summary:

THE SCHOOL OF GRAIN COLLECTION AND PRESERVATION FROM BUCHAREST / BRĂILA: AN OVERVIEW (1951–1955)

The international events that followed the Second World War sent the Romanian economy into the sphere of action of the Kremlin puppeteers. The education was the main way towards the creation of a Communist Romania. In Brăila, a school of grain collection and preservation was created, where students were introduced, first of all, the Communist ideology, and secondly, to economic activities. The years of the Second World War ended the liberal enterprise which had produced the majority of capital that had moved through the Romanian economy over a century. The major purpose of these activities was to create the communist society, structured upon the common ownership of the means of productions and characterized by the absence of social classes.

Keywords: *productive structures; education; school curricula; totalitarianism; proletarians.*

Adrian DOLGHI

IMPACTUL COLECTIVIZĂRII ASUPRA VIEȚII COTIDIENE DIN RSS MOLDOVENEASCĂ (1944-1951)

Introducere

Viața cotidiană în mediul rural din spațiul pruto-nistrean s-a desfășurat de secole în cadrul tradițional al gospodăriilor țărănești. Odată cu instaurarea puterii sovietice (1940), apoi reinstaurarea ei (1944), în acest spațiu au demarat procese politice și social-economice care au avut loc în întreg spațiul URSS cu două decenii mai înainte. Sovietizarea satelor și colectivizarea gospodăriilor țărănești sunt acele procese care au schimbat economia agrară, dar și în general imaginea satului basarabean – cu impact radical asupra vieții și modului de viață a populației din Basarabia.

Nu ne vom opri asupra politicii de stat, politicii economice în teritoriu, dar vom încerca să surprindem transformările sociale și în plan cotidian, care au avut loc în primul deceniu postbelic.

Construcția unei societăți fără clase, conform ideologiei comuniste oficiale, fundamentate anterior de teoreticienii marxiști-leniniști, în percepție stalinistă însemna „lichidarea fizică a clasei capitaliste" – în mediul lor tradițional, această categorie era alcătuită de țăranii înstăriți. Lichidarea fizică, după cum demonstrează vasta literatură științifică asupra represiunilor staliniste, s-a realizat prin executare, arestare, deportare, expropriere, înfricoșare, forțare de a intra în colhoz. Categoria țăranilor înstăriți a fost numită impropriu „chiaburi", „culaci".

Anii 1940-1941, timp în care teritoriul Basarabiei s-a aflat sub ocupație sovietică, nu a schimbat substanțial societatea basarabeană care ducea un mod de viață tradițional, fiind însă afectată de represiunile din acea perioadă și de anii grei ai războiului care au urmat până în 1945.

Odată cu restabilirea puterii sovietice în anul 1944, a început transformarea societății basarabene într-o societate sovietică după modelul care deja exista în URSS. Acel model a fost importat din RASSM, care construise deja un regim, o ierarhie a organelor politice.

Sfârșitul războiului inspira speranțe populației la o viață mai bună, încetarea presiunilor, operațiilor militare, a lipsurilor, întoarcerea soldaților de pe front etc. Însă după cum s-a demonstrat ulterior, ororile războiului au fost înlocuite de cele ale regimului stalinist: foamete, alte deportări și represiuni.

Condițiile grele de viață atât în mediul urban, cât și în cel rural erau moti-

vate în conștiința colectivă și prin intermediul propagandei despre situația economică grea de după război. În general era o motivație corectă, dar suplimentată și de numeroase politici specifice regimului totalitar, care au afectat întreaga populație a RSSM: deportările, foametea, colectivizarea. În anii postbelici are loc formarea *omului sovietic* și a *societății sovietice* inclusiv în plan cotidian, întrucât cetățeanul sovietic își desfășura fiecare zi în familie, la serviciu, în instituțiile administrative, iar copiii la școală ori grădiniță.

Dacă soldații sovietici, care au luptat în țările Europei de Est și de Vest până în Germania, au observat contrastul dintre nivelul de trai al populației occidentale și cel din URSS, atunci populația din Basarabia a fost ruptă de la modul de viață tradițional și impusă să accepte alt model de viață, străin. Sovietizarea vieții rurale în RSSM avea loc după modelul constituit deja în teritoriile URSS în anii antebelici. Prioritatea numărul 1 reprezenta lichidarea proprietății private și a tuturor „elementelor burgheze" existente în localitățile rurale – colectivizarea gospodăriilor agricole – transformarea țăranilor basarabeni în muncitori agricoli, cărora nu le aparținea *de facto* nici mijloacele de producție și nici rezultatul muncii lor – deși în cazul colhozurilor se declara formal că dețin în proprietate colectivă atât pământurile, inventarul agricol, imobilele cât și roada și veniturile obținute.

Demararea procesului de colectivizare

Remarcăm modul sistemic de acțiune a puterii sovietice în vederea restabilirii regimului în anul 1944, manifestat în toate domeniile – politic, social-economic și cultural. Este evident faptul că în perioada 1941-1944 au fost elaborate planuri riguroase de „eliberare" a Basarabiei, dar și de preluare rapidă sub control a tuturor sferelor de activitate din spațiul cucerit. Deși colhozurile nu se bucurau de popularitate printre țărani, până în primăvara anului 1945 în republică au fost restabilite 223 de colhozuri și 50 de sovhozuri[1].

Într-o informație parvenită la CC al PC(b) din Moldova, în Secția Agricultură, se menționează situația din sovhozul „Albota". Din informație aflăm că în anii 1945-1948 director al sovhozului era V.A. Malinin și că în acea perioadă sovhozul nu a îndeplinit planurile de stat de dezvoltare a gospodăriei, a creșterii roadei și a productivității animalelor. În 1946 planul de dezvoltare a creșterii animalelor a fost îndeplinit la indicatorul vitelor mari cornute cu 70% și la oi – cu 75%, iar în anul 1947 sovhozul a predat numai 47,3% din planul pentru lapte și 53% din cel pentru lână. Se aduc acuzații că directorul sovhozului nu a organizat corespunzător lucrările de semănat și recoltare. Însă cele mai grave încălcări directorul sovhozului le-ar fi comis în privința cadrelor: „a permis îmbâcsirea

1 V. Pasat, RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953). Chișinău: Cartier, 2011, p. 117.

cadrelor sovhozului cu chiaburi și alte elemente dușmănoase, a avut o atitudine indiferentă față de necesitățile muncitorilor"[2].

Problema ritmurilor lente ale colectivizării în RSS Moldovenească era la ordinea zilei la CC al PC (b) din Uniunea Sovietică, astfel că s-a emis o hotărâre la 4 octombrie 1948 asupra raportului Biroului CC al PC(b) cu privire la situația din RSS Moldovenească. În hotărârea menționată au fost punctate problemele principale ale dezvoltării economice și culturale, în special cu referire la procesul de constituire a colhozurilor[3].

În vederea implementării hotărârii, CC al PC(b) din Moldova și Consiliul de Miniștri al RSSM au monitorizat strict problema colectivizării și au început să întreprindă acțiuni concrete în vederea accelerării procesului de organizare și consolidare a colhozurilor. Cu acest scop, în ajutorul raioanelor au fost delegați 208 lucrători de partid și sovietici. Pentru accelerarea procesului de colectivizare, constituirea grupurilor de inițiativă se făcea cu participarea organelor de partid și de stat. În perioada 4 octombrie 1948 – 10 martie 1949 au fost constituite 406 colhozuri noi, iar la 10 martie 1949 în raioanele de vest ale RSSM (din dreapta Nistrului) erau în total 846 de arteluri agricole (gospodării colective)[4].

Conform raportului cu privire la implementarea hotărârii CC al PC(B) din URSS, pentru intensificarea propagandei organizării colhozurilor au fost editate în „limba moldovenească" lucrările lui I.V. Stalin: „Discursul la Primul Congres al colhoznicilor"; „Cu privire la cele trei lozinci esențiale ale partidului în privința problemei agrare"; „Cu privire la politica lichidării culăcimii, ca clasă"; ale lui M.I. Kalinin: „Cu privire la orânduirea colhoznică și colhoznici"; 15 broșuri referitoare la construcția colhoznică, 956 mii de exemplare de afișe și postere propagandistice, de asemenea 118 mii de exemplare de broșuri și cărți despre tehnica agricolă[5]. Problema colectivizării a fost luată la control de CC al PC(b) din Moldova și Consiliul de Miniștri pentru a grăbi ritmurile și a colectiviza toate terenurile agricole. Membrii CC, dar și ai Consiliului de Miniștri vizitau frecvent raioanele și localitățile rurale pentru a verifica starea lucrurilor și a intensifica procesul. Toate neajunsurile erau raportate – acolo unde funcționarii locali nu justificau așteptările, erau concediați și înlocuiți cu alții. Procesul a luat amploare, și în raportul către CC cu privire la colectivizare se semnalează chiar o problemă: colhozurile erau organizate mai rapid decât se reușea pregătirea cadrelor calificate pentru conducerea lor. Au fost inițiate cursuri de recalificare pentru președinții de colhozuri, socotitori, brigadieri, zootehnicieni ș.a.[6]

2 Arhiva Organizațiilor Social Politice din Republica Moldova (AOSP RM). F.51, inv.8, d.62, f.13.
3 AOSP RM. F.51, inv.8, d.62, f.57.
4 AOSP RM. F.51, inv.8, d.62, f.57.
5 AOSP RM. F.51, inv.8, d.62, f.59.
6 AOSP RM. F.51, inv.8, d.62, f.61.

În RSS Moldovenească, precum și în alte regiuni ale Uniunii Sovietice, foametea a fost rezultatul activității Partidului Comunist (bolșevic) și a structurilor statului sovietic. Politica agrară, fiscală și represivă a statului sovietică a fost cauza principală a înfometării populației și a mortalității înalte în anii 1946-1947.

Este necesar, de asemenea, de subliniat faptul că politica agrară și în special cea fiscală erau orientate spre colectarea a cât mai multe produse agricole și mijloace bănești, populația RSSM livrând în perioada 1944-1952 circa 2 181 2 mii tone de cereale și achitând 400 milioane de ruble impozit agricol[1]. În urma secetei și a achizițiilor forțate de cereale, comuniștii au cauzat moartea de foame a 62 786 de oameni în 1946 și 153 622 în 1947, iar sute de mii erau bolnavi de distrofie[2]. Estimativ, în Moldova Sovietică au murit de distrofie alimentară între 150 și 200 de mii de persoane[3]. Spre toamna anului 1947 în RSSM începuseră să fie depășite cele mai grele consecințe ale foametei. În fața conducerii republicii se puneau noi obiective: efectuarea transformărilor socialiste. În acest sens, lichidarea „chiaburimii" și colectivizarea erau elemente de construcție a unei noi societăți fără clase.

Deși ritmurile colectivizării creșteau, rezultatele se lăsau încă așteptate. Pentru a stimula creșterea roadei, în sensul creșterii productivității muncii, au fost organizate întreceri socialiste cu luarea angajamentelor de către colectivele de colhoznici în scrisori adresate lui Stalin[4]. Astfel, țăranii care au fost forțați să intre în colhozuri erau impuși la muncă intensivă atât pentru realizarea planurilor, cât și a „angajamentelor" asumate față de Stalin. Aceste întreceri socialiste și adresări lui Stalin erau foarte frecvente în colhozurile din RSSM și prezentau o pârghie de presiune asupra țăranilor, obligați să muncească.

În perioada noiembrie 1948 – februarie 1949 CC al PC(b) din Moldova a delegat în localitățile rurale din dreapta Nistrului 387 de comuniști, iar pentru lunile martie-aprilie 1949 era planificată venirea a încă 200 de persoane[5]. Numărul de organizații primare de partid din localitățile rurale în perioada menționată de patru luni a crescut de la 288 la 415, iar numărul total de comuniști a crescut de la 2605 la 3134 de persoane. În această perioadă în comsomol au fost primite 6304 persoane, inclusiv 2906 moldoveni, fiind constituite 348 de organizații comsomoliste. Astfel, către luna martie 1949 organizații comsomoliste existau

1 M. Gribincea. Basarabia în primii ani de ocupație sovietic 1944-1950. Cluj: Dacia, 1995, p. 48.

2 Голод в Молдове (1946-1947): Сборник документов. Сост. Царан А.М. (руководитель кол.). Кишинев: Ştiinţa, 1993, p. 9.

3 Moldovenii sub teroarea bolșevică: Sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. Chișinău: Serebia, 2010, p. 58.

4 AOSP RM. F.51, inv.8, d.62, f.62..

5 AOSP RM. F.51, inv.8, d.62, f.66.

deja în toate satele din republică[6].

Vom constata că începând cu anul 1948 politica de colectivizare a agriculturii se intensifică în RSSM, propaganda comunistă în general și cea a colectivizării în mod special capătă amploare. Propagandiștii și organizațiile de partid și comsomoliste devin prezente în toate satele. Cu toate acestea, deși numărul de colhozuri crește, autoritățile sovietice rămân nemulțumite de ritmurile colectivizării, dorind-o mai rapidă și totală, recurgând și la măsuri de intimidare și chiar represive asupra populației rurale, propaganda imaginii negative a chiaburilor și a necesității predării bunurilor în colhoz devine omniprezentă în satele din RSSM.

Odată cu demararea procesului de pregătire pentru deportare, întocmirea listelor așa-numiților culaci și propaganda luptei cu elementele înstărite, în sate este semnalată accelerarea procesului de colectivizare. Colectivizarea a marcat esențial viața cotidiană a țăranilor, dar și a întregii populații rurale, deoarece colhozul devenea principala celulă economică din sate în locul gospodăriilor țărănești de până la acel moment. Astfel, această schimbare forțată a modului de gospodărire a dus la schimbarea din temelii a modului de viață la sate. Frica, după cum reiese din documentele timpului și din mărturii, a fost factorul hotărâtor care i-a determinat pe țărani să-și predea bunurile și să intre în colhoz, deoarece în paralel cu demararea procesului de colectivizare se efectua o propagandă prin toate mijloacele a luptei de clasă cu exploatatorii, elementele capitaliste – chiaburii.

Această luptă presupunea și acțiuni represive împotriva persoanelor pentru început doar etichetate, iar mai târziu și deportate. În culegerea de documente alcătuită de Mariana Țăranu Scrisori către Stalin sau spovedaniile celor ocupați (1947-1953) desprindem un șir de adresări către Stalin, în care sunt elucidate realitățile cotidiene ale procesului de colectivizare:

„Când s-a organizat colhozul „Lenin", eu (autorul scrisorii este Oxente Crâjanovschi, n.a.) *m-am înscris imediat. Conform Regulamentului Artelurilor agricole, eu am întrunit toate condițiile, adică am dat inventar atât viu cât și neviu, de asemenea, semințe și furaje. În anul 1941 eu aveam în folosință șapte ha de pământ, la venirea Puterii sovietice mi-au mai dat 2,20 ha și deja dețineam 9,20 ha. Conform clasificării gospodăriilor țărănești, eu făceam parte din categoria mijlocașilor.*

(...) Conducătorii de la raion se bazează pe unele afirmații mincinoase ale unor persoane care mă invidiază pentru terenurile mele pe care am sădit livadă și vie, care au pică pe mine și trimit persoane neutre și dezinteresate ca să verifice informațiile.

6 AOSP RM. F.51, inv.8, d.62, f.66.

Conform deciziei sovietului raional al deputaților din Florești de la 7 decembrie 1948 s-a confirmat că gospodăria mea este de chiaburi și am fost dat afară din colhoz"[1].

Desprindem din document faptul că persoana vizată a dat în colhoz inventar și animale, furaje și pământuri, însă probabil și-a lăsat o parte din bunurile care îi aparțineau și sie, ceea ce a stârnit invidia unor vecini sau persoane din rândul autorităților locale.

Ion Vlas își descrie situația materială și se plânge că a fost inclus pe nedrept în rândul chiaburilor: „*În 1947 sovietul sătesc mi-a transmis de la mama 2,5 ha de pământ și am început să-l prelucrăm. În primăvara anului 1948 am cerut de la sovietul sătesc pământ și mi-au dat, astfel la moment dețin 6,5 ha de pământ arabil și 0,5 ha pe lângă casă, în total 7,00 ha.*

În gospodăria mea, în afară de un cal și o vacă, nu mai am nimic.

În viața mea nu am deținut nici o mașină complicată: mașină de treierat nu am avut. În gospodăria noastră argați nu au fost, nu am exploatat pe nimeni, venituri nelucrate nu am avut. Pământul l-am prelucrat singur, împreună cu familia"[2].

Ivan Prodan din satul Răspopeni se plânge pe faptul că a fost inclus în rândul chiaburilor, considerați dușmani și elemente de clasă „În timpul întocmirii listelor chiaburilor la sovietul sătesc Răspopeni gospodăria mea a fost inclusă în aceste liste, dar așa și nu-mi este clar din ce considerente. Nu există nici un motiv ca gospodăria mea să fie considerată a fi gospodărie de chiabur. Înainte de anul 1941, dar și în prezent gospodăria mea constituie: o casă țărănească, o șură, pământ pe lângă casă – *0,15 ha, vie – 0,24 ha, pășuni – 0,64 ha, pământ arabil – 4,50 ha, un cal, o vacă, o viță, cinci oi, familia constă din patru suflete. Singuri ne prelucrăm lotul, niciodată nu am avut muncitori, niciodată în viață nu am folosit munca năimită a altor țărani, niciodată nu am avut mașini, nu m-am ocupat cu specula, tot timpul m-am ocupat de agricultură. Este dureros să ți se zică chiabur pe nedrept, nu există nici o dovadă că gospodăria mea este de chiaburi. Postavca la stat am achitat-o la timp, atât produsele alimentare, cât și sursele financiare, îmi pare rău că sunt etichetat astfel*"[3].

Realitățile descrise a gospodăriei atestă un mod de gospodărire și de viață tradițională care nu se încadra modului de organizare economică a statului sovietic. Astfel, chiar și gospodăriile mici ale țăranilor urmau să fie lichidate, persoanele deportate, constituindu-se unitatea economică rurală de tip socialist

1 M. S. Țăranu (editor), *Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953)*. Chișinău: Pontos, 2014. p. 92-93.

2 Ion Vlas a scris scrisoarea la 26 ianuarie 1949, cu cinci luni înainte de deportarea din 5-6 iulie 1949. Vezi: M. S. Țăranu (editor), *Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953)*. Chișinău: Pontos, 2014, p.92-93

3 Ibidem, p.

– colhozul. Realitățile surprinse în scrisoarea reprodusă atestă o situație generală pe teritoriul RSSM în anii 1947-1949, scrisorile incluse în culegerea citată parvin reprezentativ din toate raioanele țării. Tragedia umană a persoanelor înscrise în lista chiaburilor consta în faptul că erau etichetate în calitate de persoane periculoase societății, gospodăriile chiaburilor fiind impozitate conform unor norme speciale mai mult; chiaburii erau considerați dușmănoși și se aflau permanent în vizorul autorităților, iar aceste liste au servit drept ciorne pentru altele – cele ale persoanelor deportate. Povara fiscală, presiunile autorităților, condamnarea publică – acestea erau realitățile sociale și cotidiene în care activau persoanele incluse în listele chiaburilor. Aceste realități de asemenea au constituit o etapă importantă în procesul colectivizării și constituirii modului de viață socialist în RSSM în care nu putea, conform tezelor ideologice, să existe proprietate privată.

Deportările ca instrument al colectivizării

Campania de anihilare a „dușmanilor de clasă" – a chiaburilor, în perioada 1947-1951 a redus și mai mult numărul țăranilor, moldoveni în majoritate absolută, fiind deportate, în general, în perioada 1941-1951 în jur de 16 000 de familii[4].

În tabel observăm că pe parcursul anului 1949 procentul gospodăriilor ce au intrat în colhoz crește de la 19,8 la 80,8%[5].

Evoluția colectivizării în raioanele din stânga Nistrului din RSSM în anul 1949[6]

Data	Numărul colhozurilor	Gospodării	% ale colectivizării
1 ianuarie	588	91102	19,8
1 februarie	678	101650	22,0
15 martie	881	134060	29,2
1 aprilie	925	139756	30,5
1 mai	925	140460	30,7
10 iunie	939	141043	30,9
1 iulie	965	147156	32,2
20 august	1593	302041	66,0
1 septembrie	1715	330489	71,7
1 octombrie	1743	354538	77,5

4 M. Gribincea, Basarabia în primii ani de ocupație sovietică 1944-1950. Cluj: Dacia, 1995, p. 145.

5 В.И. Царанов, Очерки социально-экономического развития Молдовы (1940-1960 гг.). Cișinău: Elan-Poligraf, 2011, p.191.

6 *Ibidem*.

1 noiembrie	1725	357422	78,4
1 decembrie	1743	366400	79,2
1 ianuarie 1950 г.	1747	368790	80,8

La 1 ianuarie 1949 în raioanele dintre Prut și Nistru erau 588 de colhozuri, care întruneau cca 91 000 de familii și cca 20% din numărul total. Vom observa o creștere rapidă a numărului de solicitări de a intra în colhoz.

Presiunile economice și administrative asupra țăranilor îi determina să roage autoritățile să fie incluși în colhozuri. Astfel, exemplul lui Sava Ionco din satul Olișcani ne demonstrează că a fost inclus în lista chiaburilor, iar pentru că el și soția sa erau lipsă de acasă în noaptea de 5-6 iulie 1949, au fost deportați feciorul său și soția acestuia, deși a fost demonstrat că nu se încadrează în criteriile pentru a fi etichetat chiabur. Cu toate acestea, presiunile asupra sa au continuat, după cum menționează însuși Sava Ionco în plângerea sa către Stalin: *„(...) am întârziat puțin cu darea pâinii. Dacă toate acestea nu s-ar fi întâmplat, eu aș fi reușit pentru că tot timpul eu dădeam pâinea printre primii. Și în acest an tot așa am vrut, dar nu a ieșit bine. Ei pe mine m-au amendat cu 12000 de ruble pe care trebuie să le achit timp de o lună, aceasta pe lângă postavcă. Acum Vă rog încă o dată, tov. Stalin I.V., dați indicație ca să fiu exclus din listele chiaburilor și să fiu primit în colhoz. Vreau să trăiesc colhoznic. Voi munci mai bine decât am muncit la mine*". Astfel, după cum observăm, constituirea colhozurilor și a modului de viață socialist s-a desfășurat cu represiuni, victime și suferințe din partea păturilor largi ale populației. Renunțarea la proprietatea acumulată prin muncă de către țărani reprezenta și aceasta o dramă socială, care s-a întâmplat în toate localitățile rurale din RSSM. Documentele citate reflectă o stare generală a întregii societăți basarabene din anul 1949. Situații bizare erau întâlnite într-un șir de sate din RSSM. Pământurile unor țărani au fost incluse în colhoz, dar țăranii nu au fost incluși, iar în primăvara anului 1949 au primit plan pentru semănat: *„Dragă Iosif Visarionovici, Vă rugăm, dați indicație ca să nu-și bată joc de noi, văduvele, soții cărora au decedat pe front și care nu suntem înscrise în colhoz. Este timpul de semănat. Planul de semănat l-am primit, dar nu avem unde semăna, deoarece pământurile noastre sunt în colhoz*"[1].

Rezultatul cel mai important al deportărilor în masă, după cum au și mizat organizatorii acestora, era accelerarea bruscă a ritmurilor colectivizării în republică. Conducerea RSSM remarca cu satisfacție afluxul mare de cereri ale țăranilor de a fi înscriși în colhozuri în toate raioanele. La 16 iulie MSS al RSSM comunica: *„În satul Calfa, raionul Bender, nu exista colhoz, iar după operațiune* a fost înființat imediat un colhoz mare. Au fost înființate colhozuri în satele

1 M. S. Țăranu (editor), *Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953).* Chișinău: Pontos, 2014, 2014, p.286.

Copanca, Chircăiești ș.a. din același raion. În satul Selište, raionul Nisporeni, în zilele de 8 și 9 iulie 219 țărani au prezentat cereri de intrare în colhoz. În satul Baroncea, raio*nul Drochia, din cele 350 de gospodării peste 200 au prezentat cereri"*[877]. *Într-un comunicat al MSS din 1 august se spunea: „În s. Dângeni, raionul Ocnița, în decursul zilelor de 8-11 iulie au fost prezentate 130 de cereri de intrare în colhoz. Orășelul Slobodca al sovietului sătesc Ruseni, raionul Ocnița, a fost complet colectivizat până la 11 iulie"*[2] etc.

În martie 1949, în urma „solicitării" conducătorilor comuniști locali, Moscova „permite" deportarea a în jur de 39 000 de persoane – „chiaburi, activiști ai partidelor profasciste" etc., lucru care a fost realizat la 6 aprilie. La 1 mai erau deja 925 de colhozuri, care întruneau 30% din gospodăriile țărănești. Însă lovitura de grație a fost dată în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949, în cadrul operațiunii „Iug", în urma căreia numărul gospodăriilor colectivizate crescuse de 2,2 ori până la 72,3%, spre sfârșitul anului 1950 reușindu-se colectivizarea, conform datelor publicate de I. Fruntașu, la 97% din gospodării[3]. Relevant este raportul lui N. Koval la Plenara a III-a a CC al PC(b)M din 1-2 decembrie 1949, în care acesta a afirmat direct că: „O mare importanță în colectivizarea reușită a agriculturii a avut-o trecerea de la politica de limitare la politica de lichidare a chiaburimii ca clasă și efectuarea, în legătură cu aceasta, a deportării peste hotarele republicii a unei părți considerabile a chiaburimii și a altor elemente ostile. Această măsură a creat cele mai favorabile condiții pentru accelerarea ritmurilor transformărilor socialiste la sate".

Mărturiile de arhivă, dar și cele realizate de victimele acestor represiuni, demonstrează caracterul inuman al acestora. De exemplu Fiodor Cociu din Hîncești mărturisește: *„(...) eu am fost ridicat în 1949, la ora trei de noapte, pe data de 6 iulie. Au venit noaptea: căpitanul rus cu un detașament de ostași ruși și cu ei a fost N.F. Groza. Ne-au spus că suntem ridicați și ne-au urcat în mașină: părinții noștri, împreună cu mine, eu în vârstă de 17 ani. Auzind că în numai 30 de minute avem voie să luăm cu noi ce putem, părinții au început să verse lacrimi de sânge și să strige în toate părțile, dar degeaba. Nu ne-au ascultat durerea noastră. Noi am avut două puduri de grăunțe de popușoi, tot ce-am luat de-ale mâncării cu noi. Colea Groza, care era predsedatel' selisoveta, care multă viață ne-a băut și ne-a mâncat, n-o să uit cum striga la noi să urcăm la mașină mai repede. Eu am vrut să intru în casă să-mi iau un palton sau vre-o haină, dar am fost izbit și bătut de soldații ruși, căci ziceau că vreau să dau foc la casă.*

După ce am fost porniți la drum, s-au oprit lângă miliția raională, au luat documentele noastre. În timpul ăsta a alergat fratele cel mai mare, Cociu Vasile,

2 V. Pasat, RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953). Chișinău: Cartier, 2011, p.348.

3 AOSP RM. F.51, inv. 8, d.23, f. 7. Iu. Fruntașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002).* Chișinău: Cartier, 2002, p.176.

care și-a cerut voie de la ofițerul rus să-și ia rămas bun de la noi și ne-a dat o traistă cu pâine coaptă de casă. Apoi ne-au pornit la Chișinău. De la Chișinău, noaptea, ne-au dus la Strășeni. De acolo, după trei sutce suferind de foame și sete, ne-au îmbarcat la vagoane care ne-au îndreptat spre Siberia[1]".

Deportările staliniste au fost o formă de represiune aplicată pe larg în URSS, implementată și în RSS Moldovenească pentru atingerea obiectivelor politice de instaurare definitivă a puterii sovietice și a controlului acesteia asupra populației. În RSSM metoda a fost utilizată inclusiv pentru accelerarea ritmurilor colectivizării și preluarea controlului total asupra terenurilor agricole, a agriculturii în calitate de ramură economică importantă, dar și asupra populației.

Practic, în 1950, colectivizarea în RSSM a fost terminată. Agricultura aproape în total devine colectivizată, gospodării de stat (sovhozuri etc.) rămân puține. Către 1 ianuarie 1950, în RSSM erau 1 747 de colhozuri care cuprindeau 468 422 de gospodării particulare țărănești. În colhozuri au fost integrați aproape 228 mii de bărbați apți de muncă și 466 mii de femei, 125 mii de adolescenți. Fiind impuși cu forța să intre în colhoz, oamenii aveau o atitudine neglijentă față de muncă[2].

Impactul colectivizării asupra vieții cotidiene

O oarecare închipuire despre stările de spirit dominante în satele din dreapta Nistrului în perioada deportărilor în masă poate fi făcută pe baza notelor informative ale MSS. Subliniind „reacția pozitivă" a țăranilor la represiunile contra „chiaburilor" (care, chiar dacă exista, era și ea în măsură considerabilă o consecință a fricii), lucrătorii securității de stat comunicau destul de deschis și despre „afirmațiile antisovietice" și disperarea țăranilor: „...Oriunde te uiți - numai jale și jale, căci în noaptea aceasta au ridicat 60 de familii, iar acum așteptăm când ne vor lua și pe noi. Domnica e fericită că a murit, ea doarme și nimeni n-are s-o deranjeze..."; „...Mă simt foarte rău pentru că în sat e mare nenorocire, căci au deportat multă lume..."[3]

În scopul controlului stării de spirit a populației și orientării lor în albia necesară, în organizațiile și instituțiile țării aveau loc agitații și lecturi ale materialelor cu hotărârile congreselor și plenarelor. Atmosfera socială de la începutul anilor 1950 reflectă reacția maselor la „dosarul medicilor", cu privire la care a fost

1 Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz. Chișinău: Balacron, 2016. Vol.2: Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova, p.65.

2 B. Vizer, Economia și starea socială a populației din Moldova (anii '40 - '80 ai sec. XX). Chișinău: Î.E.P. Știința, 2012, p.114.

3 V. Pasat, RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953). Chișinău: Cartier, 2011, p.348.

desfășurată o campanie propagandistică în regiunile țări de condamnare a medicilor, de care depindea viața „conducătorului" și celor apropiați lui. Populația era în totalitate de partea regimului, și cerea nu doar condamnarea și împușcarea vinovaților, dar și „sfârtecarea lor în bucăți". Astfel de „rezolvare a problemei" este specifică sfârșitului epocii staliniste, când propaganda dușmanului imaginar și a luptei de clasă era la apogeu. Dar scopul consta de fapt în scutirea eforturilor personale și punerea lor pe seama unui vinovat inventat, „a dușmanilor poporului" care sabotează dezvoltarea și politica corectă a statului. Amintindu-și despre dosarul „medicilor", Hrușciov menționa că „doar un om-produs al politicii staliniste putea inocula un astfel de gând sălbatic, că suntem înconjurați de dușmani, și că aproape în fiecare om de alături trebuie să vedem un dușman[4]". În RSSM un impact hotărâtor asupra constituirii opiniei publice („necesitatea de a fi cetățeni fideli" statului și partidului pentru a putea supraviețui și a nu pune în pericol pe cei apropiați, familiile) au avut foametea organizată, colectivizarea forțată, deportările staliniste din anii 1949, 1951, dar și persecuțiile continuie asupra intelectualității.

În anii 1950, obiectivelor de reconstrucție a conștiinței maselor în albia necesară a fost subordonată propaganda, care era constituită din câteva teze fundamentale. Se afirma că societatea sovietică este socialistă și de aceea se află în stare de tranziție. Orientarea spre viitorul comunist permitea să se neglijeze problemele vitale ale contemporaneității. „Astăzi sarcinile principale ale PCUS, se afirma în statutul partidului, aprobat în octombrie 1952 – constau în faptul că trebuie să fie construită societatea comunistă pe calea trecerii treptate de la socialism la comunism"[5].

Propaganda oficială tindea să creeze populației opinia că în sfera socială deosebirile economice dintre oameni trec pe planul al doilea. La sfârșitul perioadei staliniste a fost creat un sistem de valori unic, în cadrul căruia cei care nu erau mulțumiți de societatea în care „răul se poate întâmpla la periferie" puteau doar oamenii lipsiți de sentimente umane, cosmopoliți. Propaganda a creat „imaginea dușmanului"[6], care în localitățile rurale în contextul colectivizării erau țăranii înstăriți și care nu „doreau" să cedeze bunurile în colhoz, cei care nu acceptau tacit puterea sovietică, cei care aveau educație occidentală etc.

Această imagine a fost creată în conștiința oamenilor prin inducerea emoțiilor și atitudinilor dușmănoase față de alții, invocarea permanentă a pericolului din exterior și a celui din interior. Se încuraja atitudinea de ură față de țări, po-

4 Н.С. Хрущев, Время. Люди. Власть. Кн. 1. Москва: ИИК „Московские Новости", 1999, pp. 89, 94.

5 КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Изд. 9-е. Т. 8. М., 1985. С. 286.

6 А.В. Фатеев, Образ врага в советской пропаганде: 1945-1954 гг. Москва, 1999. С. 220.

poare, oameni, grupuri de persoane. A exprima opinii critice față de orice evenimente din țară, mai ales față de autorități, se interzicea categoric.

Finalizarea colectivizării a însemnat instaurarea unor noi relații social-economice în localitățile rurale, instaurarea proprietății colective (de fapt de stat) asupra pământului și mijloacelor de producție. Aceste procese au determinat schimbări esențiale în viața cotidiană a populației, fostul țăran, proprietar sau arendaș de pământ, a devenit muncitor agricol. În competențele și acțiunile colhoznicului nu mai intra planificarea propriei activități economice, a gospodăriei, asigurarea familiei din munca pe ogorul propriu. Colhoznicul – muncitorul agricol – doar executa sarcinile de muncă primite în colhoz, pentru care era remunerat, iar din acea remunerare urma să se întrețină pe sine și familia sa. Au dispărut în acest sens proprietarii de bunuri și „inechitatea socială" între țărani, însă a apărut o altă inechitate în raport cu nomenclatura care devenise privilegiată și avea un acces mai mare la resurse și posibilitățile de a-și satisface necesitățile de bunuri de consum, locuințe etc.

Impactul „formativ" al terorii este relevat de următoarea relatare: *„Îmi amintesc anul '40, apoi '44. Cu câtă neîmpăcare și ură priveau oamenii simpli, majoritatea absolută a populației dintre Prut și Nistru, la musafirii nepoftiți, la ordinea instituită de ei! Părea o neîmpăcare pe viață, pe vecie. Cu atât mai mult cu cât sătenii erau forțați să-și dea la grămadă pământul, vitele de tracțiune, inventarul agricol, să se întorloace în colhozuri. Se împotriveau, bineînțeles, și până în toamna lui '49 pe întreg teritoriul fuseseră înjghebate doar unde și unde (de regulă, în localitățile mici, populate de ucraineni) asemenea gospodării și numai după deportările masive din acea vară s-a produs colectivizarea totală. Îmi amintesc câte lacrimi s-au vărsat, câte blesteme s-au rostit atunci, câtă ură comună colcăia pretutindeni. Se părea că nimeni niciodată nu va mai domoli, nu va mai împăca această lume.*

Dar a trecut un anumit timp, nu secole și nici decenii, colea vreo câțiva anișori! și moldovenii noștri, adică noi, am prins la «coraj»: «Lasă că ne deprindem și cu acestea... La urma urmelor, și sovieticii îs oameni... Și colhozurile sânt o formă de gospodărire... Și Siberia nu-i peste lume și nu e pustie definitiv... Se poate de trăit».

Apoi, încetul cu încetul (iar uneori și destul de «operativ»), ne-am obișnuit a face lucru de haram («ce, lucrez la mine ca să mă strădui din răsputeri?!») sau în genere a trândăvi. Apoi ne-am deprins și cu una din cele mai urâte și detestate până atunci de către întregul nostru neam apucătură – cea de a fi cu «mâna lungă», adică de a fura. Ne-am obișnuit până într-atâta, că azi nici o lege nu poate dezrădăcina această molimă, această râie națională. Și ne-am deprins, ne-am obișnuit să ni-i facem pe ocupanți frați, iar pe frați – ocupanți. Și ne-am obișnuit să ne mâncăm înde noi, și să ne trădăm, și să ne strangulăm. Și ne-am obișnuit să

ne rușinăm de limba mamei, de obiceiurile strămoșești, de istoria noastră, de ceea ce suntem noi înșine"[1].

După ocuparea Basarabiei de către Rusia Sovietică, elita politică și economică a fost exterminată, supusă represiunilor, trimisă în regiunile îndepărtate ale URSS, în condiții dificile de supraviețuire. Istoricii sovietici chiar au recunoscut represaliile care, însă, au fost îndreptate, absolut corect, în viziunea lor, împotriva „dușmanilor" statului sovietic.

Până la intrarea în colhoz, țăranul își dedica întreaga activitate lucrărilor agricole pe propriul teren agricol, aparținându-i și rezultatul muncii. După intrarea în colhoz, țăranul s-a transformat în muncitor agricol, primind o remunerare pentru munca sa, roada obținută deja aparținea gospodăriei care preda cea mai mare parte statului conform unor planuri adoptate la nivelul conducerii partidului și al statului.

Colhozul și organizațiile locale ale partidului tindeau să cuprindă și să ocupe tot timpul colhoznicului, implicându-l în întreceri socialiste pentru ridicarea productivității muncii, viața de partid care instaura controlul și asupra vieții private. Un rol important în mobilizarea și controlul asupra individului în cadrul colhozului l-au avut ceremoniile și sărbătorile comuniste de nivel local, care erau practicate în localitățile rurale.

Statul sovietic promova, după cum reise din ideologia oficială, datinile și ritualurile consacrate muncii. Pe lângă sărbătorile oficiale de nivel unional sau republican, s-au instituit sărbători la nivel local, în cadrul fiecărei gospodării colective: celebrarea dinastiilor de muncitori sau colhoznici, sărbătorile secerii și ciocanului, viței-de-vie, ultimului snop, petrecerea la pensie a veteranilor muncii și altele. Prin aceste sărbători inițiatorii doreau să educe prin muncă societatea. O atenție deosebită se acorda sărbătorilor consacrate conferirii titlului de „colectiv al muncii comuniste" brigăzilor, secțiilor, întreprinderilor, sovhozurilor, colhozurilor ș.a. Se promova necesitatea sărbătoririi, deoarece „proslăvesc munca omului sovietic"[2], elaborându-se scenarii de organizare și desfășurare a sărbătorilor și ritualurilor festive.

Organizatorii și o mare parte a participanților o reprezentau cadrele venite din RASS Moldovenească, din alte regiuni ale statului sovietic, care deja aveau practica și „experiența acestor sărbători" și pentru ei acestea după 1944, nu reprezentau o noutate sau o problemă cu trecutul și tradiția. Pe când pentru populația locală, atât puterea politică, orânduirea economică, cât și ideologia și

1 Mihail G., Ciubotaru, *Ne obișnuim cu toate celea. Chiar și cu umilința.* Luceafărul, nr. 55, 08.09.2000. Citat după: Iu. Fruntașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002).* Chișinău: Cartier, 2002, p.178.

2 В. С. Зеленчук, Л. Д. Лоскутова, *Ноиле сэрбэторь, датинь ши ритуалурь (рекомандэрь практиче].* Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1986, p. 6.

valorile spirituale promovate erau noutate și ceva străin.

Populația nu înțelegea elogierea evenimentelor revoluționare, amintirea unor valori marxiste artificiale, pompos elogiate, după modelul ceremoniilor religioase. Sărbătorile oficiale aveau scopul să consolideze relația cu puterea prin intermediul participării comune la sărbători și cercemonii; fixau în conștiința socială evenimentele importante pentru țară, date, fapte; contribuia la răspândirea și consolidarea în masă a ideilor propagandistice, viziunilor, valorilor, ideologiei; serveau drept factor al înfrățirii popoarelor; formau simțul mândriei pentru țara lor; erau folosite în calitate de mecanism de stabilizare a situației social-politice.

Propaganda sublinia incontinuu așa-zisele daune ale tradițiilor religioase și sărbătorilor tradiționale. Conform propagandiștilor, este dăunător doliul, care însoțește ritualurile funerare tradiționale. Etnografii din RSSM constată în satul Copanca în anul 1961: o daună mare producerii colhoznice o aduc sărbătorile. Conform calculelor făcute de etnografi, din martie până în luna iunie se sărbătoresc 10 sărbători. De regulă, ieșirea la lucru în aceste zile se micșora drastic. Deosebit de multe absențe de la serviciu erau în zilele de sărbători mari: Paște, Ispas, Duminica Mare. În aceste zile de la serviciu lipseau 80-100 membri ai brigăzii[1]. Etnografii constată cu bucurie că „În lupta pentru depășirea sărbătorilor religioase o importanță mare o au noile sărbători sovietice, care în ultimii ani intră din ce în ce mai larg în viața cotidiană a satului. Noile sărbători sunt dedicate muncii, ele poartă un caracter colectiv. Se sărbătoresc vesel și festiv în sat astfel de sărbători ca „Ziua roadei în brigadă", „Ziua tânărului specialist", „Sărbătoarea revoluționară de 1 Mai" și altele[2].

„Partidul Comunist ducea o luptă intransigentă împotriva tradițiilor, obiceiurilor, deprinderilor dăunătoare ale trecutului și, totodată, manifesta o atitudine grijulie față de toate valorile progresiste, prețioase, create de popor", afirmau V. Zelenciuc și L. Loscutova. De asemenea, etnografii subliniau: „Practica demonstrează că numai simpla negare a datinilor și obiceiurilor perimate pe calea dezvăluirii și explicării esențelor arhaice este ineficientă în lupta pentru lichidarea lor. De aceea răspândirea și afirmarea noilor ritualuri constituie o parte componentă a activității de transformare a traiului oamenilor sovietici"[3]. Sovietizarea vieții cotidiene însemna și lichidarea tradițiilor și complementarea unor noi sărbători cu caracter socialist. Activitatea în colhoz a țăranilor însemna și implicarea în activitățile ideologice și culturale desfășurate în cadrul acestuia.

1 Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei (AȘ AȘM). F.24, inv. 3, d.3, f.14.
2 AȘ AȘM. F.24, inv. 3, d.3, f.14.
3 В. С. Зеленчук, Л. Д. Лоскутова, *op. cit.*, p. 3.

Concluzii

Colectivizarea a avut drept consecință instaurarea unor noi relații social-economice în localitățile rurale din RSS Moldovenească, instaurarea proprietății colective (de fapt de stat) asupra pământului și mijloacelor de producție. De asemenea, prin colectivizare s-a instaurat controlul economic și politic asupra locuitorilor de la sate, lipsindu-i de pământ în calitate de sursă de existență și instituind dependența de colhoz, de locul de muncă. Modul tradițional de viață practicat în Basarabia a fost dislocat de un model sovietic al vieții cotidiene, implementat pe larg și în alte regiuni ale Uniunii Sovietice. Rolul principal în procesul de colectivizare și, prin urmare, în cel de sovietizare a localităților rurale din RSS Moldovenească l-au avut cadrele alogene, cu experiența vieții sovietice din perioada interbelică. Aceștia au aplicat politica represivă a statului sovietic în teritoriu, dar și pe cea social-economică și culturală. Satul sovietic s-a transformat, a dobândit noi caracteristici impuse prin metode de comandă și represive: rechiziții forțate, foametea organizată, deportări, intimidări și presiuni. Aceste procese au determinat schimbări esențiale în viața cotidiană a populației, fostul țăran proprietar sau arendaș de pământ a devenit muncitor agricol. Colectivizarea însemna implicarea totală a colhoznicului în activitatea întreprinderii agricole: implicarea în activitățile ideologice și culturale; practicarea unui șir de noi „tradiții" și sărbători cu caracter socialist; imitarea modului de viață sovietic. Imitarea repetată a modelului social sovietic din mediul rural, precum și a scenariilor de sărbători socialiste, a influențat modul de viață a populației. Viața cotidiană a colhoznicului a devenit ocupată în întregime cu muncile agricole pe câmpul colhozului, evenimente politico-propagandistice și culturale, sărbători și valori comuniste.

Bibliografie:

1. Arhiva Organizațiilor Social Politice din Republica Moldova (AOSP RM). F.51, inv. 8, d.23.
2. AOSP RM. F.51, inv.8, d.62.
3. Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei (AȘ AȘM). F.24, inv. 3, d.3, f.14.
4. Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz. Chișinău: Balacron, 2016. Vol.2: Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova.
5. Ciubotaru Mihail G. Ne obișnuim cu toate celea. Chiar și cu umilința. Luceafărul, nr. 55, 08.09.2000.
6. Fruntașu Iu. O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002). Chișinău: Carti-

er, 2002.
7. Gribincea M. Basarabia în primii ani de ocupație sovietic 1944-1950. Cluj: Dacia, 1995.
8. Moldovenii sub teroarea bolșevică: Sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. Chișinău : Serebia, 2010.
9. Pasat V.. RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953). Chișinău: Cartier, 2011.
10. Țăranu M. S. (editor), Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953). Chișinău: Pontos, 2014.
11. Vizer B. Economia și starea socială a populației din Moldova (anii ’40 - ’80 ai sec. XX). Chișinău: Î.E.P. Știința, 2012.
12. Голод в Молдове (1946-1947): Сборник документов. Сост. Царан А.М. (руководитель кол.). Кишинев: Ştiinţa, 1993.
13. Зеленчук В. С., Лоскутова Л. Д. Ноиле сэрбэторь, датинь ши ритуалурь (рекомандэрь практиче]. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1986.
14. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Изд. 9-е. Т. 8. М., 1985. С. 286.
15. Фатеев А.В. Образ врага в советской пропаганде: 1945-1954 гг. Москва, 1999.
16. Хрущев Н.С. Время. Люди. Власть. Кн. 1. Москва: ИИК „Московские Новости”, 1999.
17. Царанов В.И. Очерки социально-экономического развития Молдовы (1940-1960 гг.). Cișinău: Elan-Poligraf, 2011.

Summary:

The impact of collectivization on the daily life in the Moldavian SSR (1944-1951)

The collectivization had as a consequence the establishment of new social-economic relations in the rural localities of the Moldavian SSR, as well as the institution of the collective (in fact state) property on the land and the means of production. Also, through collectivization, the economic and political control was established on the inhabitants of the villages, depriving them of land as a source of existence and instituting the dependence on kolkhoz, on the work place. The process of collectivization was carried out by repressive methods: forced requisitions, organized famine, deportations, intimidations and pressures. These processes led to essential changes in the daily life of the population, the former peasant, owner or landholder, became an agricultural worker. Collectivization meant the total involvement of the kolkhoznik in the activity of the agricultural enterprise: the involvement in the ideological and cultural activities; the practice of a series of new "traditions" and holidays with a socialist character; imitation of the Soviet way of life.

Keywords: collectivization, repression, daily life, Soviet way of life.

Diana EȚCO

NOI ȘCOLI BISERICEȘTI PRIMARE ÎN AREALUL BASARABEAN LA SFÂRȘIT DE SECOL AL XIX-LEA

Școlile bisericești primare au jucat un rol important în dezvoltarea cultural-spirituală a Basarabiei. Studiile în cadrul acestor unități școlare erau accesibile reprezentanților tinerelor generații din toate păturile sociale, inclusiv celor mai vulnerabile, care, în caz contrar, nu ar fi avut acces la instruirea primară. În epoca reformelor din anii '60-70 ai sec. al XIX-lea, școlile ministeriale și cele de zemstvă au beneficiat de o susținere privilegiată din partea statului, în schimb, școlile bisericești primare au fost ignorate în această privință. Nu li s-a oferit nici susținere politică, nici financiară, drept consecința numărul lor s-a redus considerabil. Din cauza insuficienței mijloacelor financiare, multe din școlile bisericești au trecut în subordinea zemstvelor sau au fost închise. După atentatul asupra țarului Alexandru al II-lea din 1881, autoritățile țariste au conștientizat rolul Bisericii în calitate de temelie spirituală a Imperiului. Drept consecință s-a conturat clar ideea, că nu se pot obține rezultate benefice în dezvoltarea spirituală a poporului până nu se va acorda clerului rolul principal în instruirea publică primară[1].

Cel mai fervent promotor și adept al acestei politici a fost ober-procurorul sinodal Constantin Pobedonosțev, instituit în funcția respectivă la 24 aprilie 1880. Regimul țarist a găsit în el un apărător sagace si i-a rezervat rolul de reprezentant al Guvernului în Sf. Sinod din Petersburg. Consecvent atitudinii sale de ostaș al ordinii de stat, Pobedonosțev manifestă o propensiune exagerată pentru intransigență și pragmatism. In aceasta ordine de idei, el a elaborat un program complex, care prevedea rezolvarea problemelor interne și externe ale autocrației țariste. Una din direcțiile de bază ale acestui program era reformarea învățământului public[2]. Reforma prevedea ancorarea învățământului primar pe valorile religiei ortodoxe, organizarea lui în deplină concordanță cu Biserica Ortodoxă Rusă și limitarea activității zemstvelor la capitolul instructiv-educativ.

În acest context a și fost elaborat *Regulamentul școlilor bisericești parohiale*, adoptat la 13 iunie 1884[3].

În conformitate cu prevederile adoptate prin Regulamentul învățământului primar din 1884, aprobat de către Sf. Sinod de la Sankt-Petersburg, s-a constituit

1 ANRM, F.209, inv.1, d.8, f.1-6.

2 ANRM; F.209, inv., d.8, f.1-6.

3 Полное собрание законов Российской Империи, Собрание Третье, Том IV, 1884 г, СПб,1887, p.372.

următoarea tipologie a rețelei de școli bisericești:

1) școli „de gramotă" (alfabetizare);
2) școli duminicale;
3) școli bisericești-parohiale cu o singură clasă (termenul de studii doi ani);
4) școli bisericești-parohiale de două clase (termenul de studii – 4 ani de zile);
5) școli de învățători.

Programa de studii pentru noile școli bisericești-parohiale includea următoarele discipline școlare:

Limba rusă – 7 ore săptămânal;

Religia – 7 ore săptămânal;

Limba slavonă bisericească – 4 ore (în an. I și II de studii);

Aritmetica – 6 ore, iar în anul III și IV – câte 4 ore;

Cântul bisericesc – 4 ore;

Istoria Rusiei – 2 ore (în I jum. a an. III de studii); 3 ore (în a II jum. a an. III);

Caligrafia – 3 ore (în anul I de studii); 2 ore (în anul II; III; IV);

Lucrul manual la fete – 4 ore[4].

Cele mai multe ore din programul de studii au fost rezervate limbii ruse și religiei, fapt care confirmă concluziile noastre privitoare la destinația cu conotații politice a acestui tip de școli. În ansamblu se prevedeau 46 de ore, dintre care 31 reveneau obiectelor laice și 15 ore obiectelor cu caracter teologic.

Așadar, în anul 1884, sub egida Sf. Sinod din Petersburg și a ober-procurorului sinodal Pobedonoșțev, s-a demarat un nou proces de reformare a învățământului primar, care a impulsionat apariția pe întreg teritoriul imperiului țarist a unei noi rețele de școli bisericești-parohiale[5]. Scopul acestor școli era modelarea spirituală a tinerei generații în deplină concordanță cu idealul religios și naționalist rus, care ar fi asigurat „*regenerarea spirituală și perfecțiunea morală a populației*"[6]. S-a stabilit ca școlile bisericești parohiale să fie înființate de către preotul paroh și doar cu acordul preotului paroh, ceilalți reprezentanți ai clerului aveau dreptul să contribuie la activitatea noilor unități școlare[7].

În toamna anului 1885 în Imperiul rus a fost inaugurată organizarea școlilor primare de tip model pe lângă seminarele teologice. În cadrul acestor școli, seminariștii din clasele a V-a și a VI-a, sub îndrumarea nemijlocită atât a profesorilor de religie și pedagogie, cât și a învățătorilor din școala de tip model, se familiarizau și exersau în practica pedagogică. Inițial, seminariștii doar asistau

4 ANRM, F.209, inv.1, d.8, f.4.
5 ANRM, F.209, inv.1, d.8, f.1-6.
6 Stoicov Ioan, op.cit., p.43.
7 ANRM, F.209, inv.1, d.8, f.5.

la orele de studii, apoi, după ce acumulau deprinderi și cunoștințe practice, își exersau capacitățile pedagogice[1].

La 14 decembrie 1886 a fost înființată școala primară de tip model a Seminarului Teologic din Chișinău. Era o școală de o clasă, cu termenul de studii de doi ani, plasată în incinta sediului principal al Seminarului. Avea în dotare două săli de studii, care anterior serveau administrației seminarului; aici erau convocate ședințele festive. Funcția de director al școlii a revenit protoiereului Ioan Butuc de la biserica Sfântul Tiron din Chișinău[2].

Corpul didactic era format din profesori ai seminarului și ai școlii duhovnicești de băieți. Învățătorul Școlii duhovnicești de băieți din Chișinău, Inochentie Bobrovnițki, a fost numit în funcția de învățător de Limba rusă și Caligrafie; Cântul bisericesc era predat de Andrei Leleavski, învățător la școala duhovnicească de băieți; Limba slavonă bisericească – de Nicolai Ravenski, profesor la seminar; Aritmetica – de Pavel Hotoviți, profesor seminarial, și Ivan Iațimirski, registrator de colegiu.

La 11 iunie 1887 titlul de Epitrop pe viață s-a conferit cetățeanului de onoare Pericle Rodoconache, care a decis să aloce anual în bugetul școlii 300 de ruble[3].

Procesul instructiv-educativ era monitorizat de un Consiliu special, în componența căruia intra: rectorul seminarului, protoiereul Alexandru Ianovski, profesorul de didactică Mihail Luzanovski, învățătorul de religie și directorul școlii. Bugetul școlii era gestionat de către adunarea executivă a administrației seminariale.

La momentul instituirii școlii de tip model de pe lângă Seminarul Teologic din Chișinău, erau înmatriculați la studii doar șase elevi. Evolutiv, numărul lor a crescut și, la 1 februarie 1887, deja erau înscriși la studii 50 de elevi, dintre care șase erau copii ai clerului, patru – copii ai funcționarilor de stat, 11 – ai militarilor, 27 – ai latifundiarilor, doi – din familii de țărani. După cenzul de vârstă, opt aveau 7 ani, zece – 8 ani, treisprezece – 9 ani, opt – 10 ani, șase – 11 ani, unu – 12 ani și patru – 13 ani.

Procesul instructiv-educativ în cadrul școlii bisericești primare de tip model era organizat în conformitate cu programa școlară, elaborată de către Sfântul Sinod pentru școlile bisericești-parohiale. Prin urmare, la obiectul Legea Domnului în anul școlar 1886-1887 s-au studiat următoarele: rugăciunile primare; din Istoria Sfântă a Vechiului Testament – geneza luminii; decăderea omului; Cain și Abel; potopul; Noe și familia sa; Babilonul; patriarhii – Avraam, Isaac, Iacob și Iosif; din Istoria Sfântă a Noului Testament – nașterea lui Ioan Botezătorul,

1 ANRM; F.1862, inv.9, d.654, f.1.

2 Кишиневские Епархиальные Ведомости,1887, Nr.22, p.851.

3 *Ibidem.*

nașterea Preasfintei Fecioare Maria, Intrarea în templu, Bunavestire și nașterea lui Isus Cristos.

La limba rusă s-au studiat sunetele, literele, silabele și cuvintele; s-au citit texte după abecedarul lui Belâi, cărțile lui Ermin și Volotovski; s-au învățat pe de rost poezii. S-a studiat gramatica și caligrafia; s-au dezvoltat deprinderi și priceperi de a scrie după dictare cuvinte cu semnul moale la sfârșitul și mijlocul cuvântului.

La limba slavonă bisericească s-au dezvoltat abilități de a citi după abecedarul chirilic slavon.

La aritmetică s-au învățat cifrele până la 20, elevii antrenându-se a calcula în minte și a rezolva probleme cu utilizarea numeralor până la 10.

La cântul bisericesc au exersat interpretarea în unison și pe două voci rugăciunile: Tatăl Nostru, Împărate Ceresc, Fecioara Maria, Demnitatea de a fi, Salvează, Doamne, oamenii Tăi, Cristos a înviat, precum și extrase din Liturghia lui Ioan Gură de Aur[4].

La momentul înființării școlii, contingentul de elevi era foarte mic și, implicit, existau diferențe mari de vârstă între elevii înscriși la studii. Faptul în cauză s-a repercutat negativ asupra organizării procesului instructiv-educativ, dar, în pofida tuturor dificultăților cu care s-a confruntat școala la început de cale, la finele primului an școlar, grație măiestriei pedagogilor, s-au constituit două clase distincte, și în cadrul testărilor anuale toți elevii au demonstrat cunoștințe bune.

După adoptarea noului regulament al școlilor bisericești-parohiale, la 1885, autoritățile ecleziastice locale au pus pe rol problema construirii noilor școli bisericești-parohiale pe proprietățile mănăstirilor închinate. A fost elaborat un raport despre proprietățile mănăstirilor de peste hotare, și, în baza lui, Consiliul Eparhial Școlar a adoptat decizia de a institui școli bisericești-parohiale în următoarele localități: Căpriana, Horodiște și Ciorăști din județul Chișinău; Ustia, Holercani, Trebujeni, Scala-Horodiște, Răspopeni și Cucuruzeni din județul Orhei; Cotova, Braicova și Calarașovca din județul Soroca; Poleana, județul Hotin; Parcova, Chetroșica-Nouă, Danul, Măgura și Rădeni din județul Bălți; Purcari, județul Akkerman; Copanca, județul Bender[5].

În anul 1886, arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului Serghie a intervenit pe lângă Sfântul Sinod, cerând să i se permită deschiderea noilor școli bisericești-parohiale din veniturile moșiilor mănăstirești de peste hotare.

La 31 ianuarie 1886 Sfântul Sinod a dat aviz pozitiv cererii în cauză și a autorizat să fie transferate în contul viitoarelor școli suma de 58000 ruble din veniturile mănăstirilor închinate peste hotare, din care anual urmau să se decon-

4 *Ibidem.*

5 Кишиневские Епархиальные Ведомости, 1887, Nr.23, p.895.

teze pentru fiecare școală în parte câte 436 de ruble, per total (pentru cele 20 de școli) – 8720 de ruble.

Pentru realizarea celor propuse a fost cooptat și directorul școlilor populare din Basarabia, Fiodor Soloviov, care și-a asumat obligația de a dirija întreg procesul de organizare a activității viitoarelor unități școlare. La sugestia sa, s-a constatat, că e mai rațional ca în loc de localitățile Horodiște, Scala-Horodiște, Braicova și Poleana să fie deschise școli în satele Vorniceni, județul Chișinău; Oxentia, județul Orhei, și tot la insistențele sale au fost încheiate acorduri sociale cu reprezentanții obștilor sătești din localitățile unde urmau să fie deschise școli bisericești-parohiale noi, în baza cărora asociațiile sătești se obligau să coparticipe la înălțarea edificiilor școlare prin asigurarea transportării materialelor de construcții și să monitorizeze procesul instructiv-educativ. Prin urmare, obștea sătească din Ciorăști a donat pentru construcția localului școlar o deseatină și 15 stânjeni pătrați; cea din Copanca – o deseatină și 260 stânjeni pătrați; din Răspopeni – 260 stânjeni pătrați; din Calarașovca – câte ½ deseatină, iar în restul localităților – câte o deseatină.

Toate obștile sătești din localitățile unde urmau să fie deschise noile școli și-au asumat responsabilitatea de a repara anual școlile din cont propriu. Obștea sătească din satele Ciorăști, Vorniceni, Copanca, Purcari, Oxentia, Rădeni, Parcova, Chetroșica-Nouă, Măgura, Calarașovca, Moșani și Clocușna și-a asumat responsabilitatea să asigure din propriile surse financiare angajarea paznicului pentru școli. Obștile din satele Ciorăști, Vorniceni, Oxentia și Parcova urmau să asigure cu lemne școlile, iar cele din satele Rădeni și Cotova și-au luat angajamentul de a dona anual pentru întreținerea școlilor câte o sută de ruble, din satele Parcova și Moșani – câte 50 de ruble, din satul Danul – 115 ruble și din localitatea Cojușna – să doneze doi stânjeni de lemne[1].

Lucrările de construcție a viitoarelor școli urmau să fie gestionate de către negustorul Iosif Haiduc, în care autoritățile eparhiale aveau încrederea deplină, ținându-se cont de conștiinciozitatea sa, pe care a demonstrat-o la înălțarea altor edificii eparhiale. Pentru construcția fiecărei școli bisericești-parohiale era prevăzută alocarea a 3633 sau 3918 ruble, conform calculelor făcute, dar, grație ajutorului acordat de obștile sătești, construcția acestor școli a costat câte 2900 de ruble.

La începutul anului școlar 1886-1887 au fost date în exploatare cele 20 de școli bisericești-parohiale noi, înființate din contul veniturilor moșiilor mănăstirilor închinate peste hotare, dintre care 16 au fost construite din piatră albă și 4 din lemn (în satele Rădeni, Ciorăști, Vorniceni și Căpriana). Toate edificiile au fost înălțate după un model comun, elaborat de arhitectul gubernial. Acestea

1 *Ibidem*.

aveau 28 de arşini în lungime, 12 arşini în lățime și 5 arşini în înălțime. Localurile erau suficient de spațioase, aveau în dotare sală de clasă, prevăzută pentru cca 70 de elevi, bibliotecă, o sală de clasă rezervă, pentru deschiderea clasei a II-a de studii, două odăi pentru învățători și cantină. Fiecare edificiu școlar a fost acoperit cu șindrilă și avea pe lângă el o magazie. Școlile au fost înzestrate cu 16 bănci școlare, fiecare având câte trei arşini în lungime, un dulap pentru cărți, tablă de clasă, o masă și două scaune. Școlile din piatră au fost asigurate cu bunuri în valoare de 300 de ruble iar cele din lemn – 2000 de ruble. Consiliul Eparhial Școlar a distribuit la toate cele 20 de școli manualele și materialele didactice, necesare organizării procesului instructiv[2].

În anul școlar 1886-1887 în eparhia Chișinăului au fost înființate 20 de școli bisericești-parohiale pe proprietățile mănăstirilor de peste hotare. Spre deosebire de celelalte școli, în școlile bisericești-parohiale nu era prevăzută remunerarea cadrelor didactice. Pentru a se înlătura inconsecvențele acestui sistem, în special pentru a favoriza politica cadrelor didactice, în anul 1888, la data de 26 noiembrie Sf. Sinod a promulgat legea, conform căreia era introdusă titulatura de învățător și învățătoare pentru școlile bisericești-parohiale, în baza căreia învățătorii acestor școli erau declarați drept membri ai corporației învățământului din întreg Imperiul rus, făcând parte din ierarhia cadrelor didactice din școlile primare și secundare. Calificarea și competența cadrelor didactice era abilitată prin intermediul unui examen special, instituit de către Ministerul Instruirii, în baza căruia era eliberat certificatul de confirmare a funcției. Examenele aveau loc doar în incinta Seminariilor teologice și Școlii Eparhiale de fete.

Egalarea în drepturi a învățătorilor din școlile bisericești-parohiale cu cei din școlile ministeriale și de zemstvă a reprezentat prin sine un act revoluționar în instituirea acestui sistem de învățământ. În calitate de cadre didactice în noile școli bisericești-parohiale erau antrenați preoții parohi, alți reprezentanții ai clerului și învățătorii laici, a căror activitate pedagogică era monitorizată riguros de către autoritățile parohiale[3].

Învățătorilor angajați în școlile bisericești-parohiale li se garantau din partea statului un șir de privilegii. În afară de salariul prevăzut între 150 și 300 de ruble anual, ei mai erau asigurați cu spațiu locativ, servitori și li se prestau unele servicii sociale[4].

În anul școlar 1888-1889, în eparhia Chișinăului și Hotinului funcționau 112 școli bisericești primare, dintre care 68 de școli bisericești-parohiale de o clasă și 44 de școli *de gramotă* (alfabetizare). În școlile „de gramotă" Religia era

2 Кишиневские Епархиальные Ведомости, 1887, Nr.23, p.895.

3 Полное собрание законов Российской Империи, Собрание Третье, Том IV, 1884 г., СПб,1887, p.374.

4 *Ibidem*.

predată de 36 preoți parohi, doi diaconi, doi psalmiști și patru învățători laici care activau sub îndrumarea preoților. Disciplinele școlare laice erau predate de 18 preoți, un diacon, 9 psalmiști, doi foști elevi ai seminarului teologic, trei absolvente a școlii eparhiale de fete, trei elevi ai școlilor spirituale, cinci absolvenți ai școlii orășenești și trei persoane cu studii particulare[1]. Cântul bisericesc se preda doar în acele școli, unde în calitate de învățători erau absolvenți ai instituțiilor de învățământ teologic[2]. În cele 68 de școli bisericești-parohiale de o clasă au fost antrenați pentru predarea Religiei și a obiectelor cu caracter religios 57 de preoți-absolvenți ai seminarului teologic; doi diaconi și doi psalmiști, care nu au absolvit cursul complet de studiu în seminarul teologic; șapte absolvente a școlii eparhiale de fete[3]. Pentru predarea disciplinelor școlare laice – trei preoți; patru diaconi; 9 psalmiști; un absolvent al seminarului teologic; patru foști seminariști, care s-au eliberat din diferite clase ale seminarului; un absolvent al școlii spirituale; 23 de absolvente a școlii eparhiale; 10 posesori ai titlului de învățător popular; șase absolvenți ai școlilor populare de două clase; și șapte absolvenți ai școlilor județene și orășenești[4].

În baza rapoartelor inspectorilor școlari, consiliile școlare județene prezentau Consiliului eparhial școlar date despre cei mai buni învățători din școlile bisericești-parohiale, care s-au remarcat prin succese deosebite pe tărâmul pedagogic, fiind remunerați pe potrivă. În anul școlar 1890-1891, pentru *județul Chișinău* au fost nominalizați: învățătorul școlii bisericești-parohiale de pe lângă biserica Sf. Tiron, protoiereul Ioan Butuc, absolvent al seminarului, cu un stagiu pedagogic de patru ani; învățătorul Andrei Pavlenco, învățător la aceeași școală, absolventul școlii spirituale, care activa în funcția de învățător de șase ani; învățătorul școlii bisericești-parohiale de pe lângă biserica Înălțării Domnului, Vasile Vulpanovici, elev al seminarului teologic, cu un stagiu pedagogic de patru ani în școală; învățătorul școlii din Căpriana, preotul Andrei Gavrilan, absolventul seminarului teologic, fiind în această funcție de patru ani, și învățătorul Timofei Handjam, deținător al titlului de învățător popular, care, de asemenea, activa în această funcție de patru ani[5].

Din *Județul Akkerman* au fost remarcați învățătorul școlii din localitatea Turlac, preotul Serghie Ratușevski, absolvent al seminarului teologic, cu un stagiu pedagogic de doi ani, și învățătorul aceleiași școli Vasile Rudenco, absolvent al școlii orășenești, care a activat în această funcție cinci ani; învățătorul școlii din localitatea Budac, preotul Iacob Iusipenco, absolvent al seminarului teologic,

1 ANRM, F.209, inv.1, d.26, f.14.
2 ANRM, F.209, inv.1, d.26, f.10.
3 ANRM, F.209, inv.1, d.26, f.8.
4 ANRM, F.209, inv.1, d.26, f.11.
5 *Ibidem*, p.722-724.

avea la activ 8 ani de muncă pedagogică; învățătorul școlii din satul Păpușoi, preotul Petru Lozanov, absolvent al seminarului teologic, și învățătorul Ivan Tverdievici, deținător al titlului de învățător popular, ambii în serviciu de doi ani; învățătorul școlii din Tatarbunar, preotul Daniel Levițki, absolvent al seminarului teologic, cu opt ani de stagiu pedagogic.

Pentru *Județul Bender* au fost nominalizați învățătorul școlii din Caramurza, preotul Constantin Bobeico, absolvent al seminarului teologic, și învățătorul Constantin Bobeico, deținător al titlului de învățător popular, ambii în serviciu de șapte ani; învățătorul școlii din Chircăești, diaconul Ioan Jovmir, în această funcție activa cinci ani; învățătoarea școlii din Copanca, Ana Nemțan, absolventă a școlii eparhiale de fete, cu un stagiu pedagogic de patru ani; învățătoarea școlii din Gura-Bâcului, Ana Iașcenco, deținătoare a titlului de învățătoare, cu un stagiu pedagogic de doi ani; învățătoarea școlii din Cobusca Veche, Maria Uzunova, absolventă a școlii eparhiale de fete, în această funcție de patru ani, și învățătoarea școlii din Cobusca Nouă, Maria Malai, deținătoare a titlului de învățătoare, în serviciu pedagogic de patru ani.

În *județul Bălți* a fost menționată învățătoarea școlii din Năpădeni, Natalia Aganieva, absolventă a școlii eparhiale de fete, care activa în școală de șapte ani, și învățătorul școlii din Danul, preotul Alexandru Heresco, absolvent al seminarului teologic, la școală de patru ani.

Din *Județul Ismail* – învățătorul școlii din Spasc, Mihail Ciavdarov, absolvent al seminarului de învățători, la școală de trei ani; învățătorul școlii din Novogradsk, preotul Vladimir Pranițki, absolvent al seminarului teologic, în funcția dată de doi ani, și învățătorul Ivan Gorak, de la institutul ceh, cu un stagiu pedagogic de doi ani; învățătoarea școlii din Zârnești, Olga Gherciu, absolventă a școlii eparhiale de fete, activa de trei ani.

În *județul Orhei* – învățătorul școlii din Oxentia, preotul Gheorghe Ulinici, absolvent al seminarului teologic, care activa în școală de patru ani, și învățătoarea Parascheva Moșneaga, absolventă a școlii eparhiale de fete, cu un stagiu pedagogic de doi ani.

Județul Soroca – învățătorul școlii din Vâsoca, preotul Ilie Coban, absolvent al seminarului teologic, la școală patru ani, și învățătoarea Elena Braducean, absolventă a școlii eparhiale de fete, în școală activa de doi ani; învățătorul școlii din Cotova, preotul Gheorghe Romanescul, absolvent al seminarului teologic, la școală – patru ani, și învățătoarea Zinovia Cernăuțan, absolventă a școlii eparhiale de fete, de asemenea, la școală – patru ani; învățătorul școlii din Stoicani, preotul Elisei Frunza, absolvent al seminarului teologic, la școală – patru ani, învățătorul Petru Verbițki, absolventul școlii județene Soroca, cu un stagiu pedagogic de doi ani; învățătorul școlii din Moșani, preotul Ioan Crocos, absolvent al

seminarului teologic, în școală activa de patru ani; învățătorul școlii din Corbul, preotul Gheorghe Cernăuțan, absolvent al seminarului teologic, în această funcție activa de cinci ani, Semion Davidcenco, absolventul școlii județene Soroca, cu un stagiu pedagogic de patru ani; învățătorul școlii din Lipnic, preotul Petru Dașchevici, absolvent al seminarului teologic, în școală activa de șase ani, Aristarh Samsonov, absolventul școlii județene Soroca, în școală activa de un an; învățătorul școlii din Cubolta, preotul Xenofont Nicolaev, absolvent al seminarului teologic, în această funcție se afla de trei ani, Gheorghe Bârca, deținător al titlului de învățător, de asemenea, activa de trei ani; învățătorul școlii din Senatovca, preotul Gheorghe Budacov, absolvent al seminarului teologic și învățătorul-psalmist Meletie Burjacovski, absolventul școlii județene Soroca, ambii aveau la activ șapte ani de stagiu pedagogic; învățătorul școlii din Coșmir, preotul Semion Ștefirța, absolvent al seminarului teologic, în școală, de asemenea, activa de șapte ani; învățătoarea școlii din Calarașevsc, Feodosia Climova, absolventă a școlii eparhiale de fete, cu un stagiu pedagogic de patru ani; învățătorul școlii din Rujnițk, Ivan Poremski, absolventul școlii județene, în această funcție se afla de doi ani; învățătorul școlii din Scaian, Ivan Ignatovici, absolventul școlii județene Soroca, în această funcție de un an.

Județul Hotin – învățătorul școlii din Bedrajsc, preotul Vasile Barus, absolvent al seminarului teologic, cu un stagiu pedagogic de patru ani, și învățătorul Nicanor Holdevici, absolvent al școlii populare, cu un stagiu pedagogic de trei ani[1].

În anul școlar 1898-1899, în Basarabia funcționau 566 de școli bisericești primare: trei școli secundare de învățători, trei școli bisericești-parohiale de două clase, 260 de școli bisericești-parohiale de o clasă și 300 de școli „de gramotă". În cadrul lor activa un contingent didactic format din cca 1000 de învățători, dintre care 435 erau preoți-parohi; 13 diaconi; 75 de psalmiști; 324 de învățători laici și 153 de învățătoare.[2]

Prin urmare, preoții parohi predau în 435 de școli bisericești primare (în 203 de școli bisericești-parohiale și 232 de școli „de gramotă"), în restul școlilor, predarea Religiei a revenit atât diferitor reprezentanți ai clerului, cât și învățătorilor laici[3]. Preoții erau scutiți de exercitarea funcției de învățător în școlile bisericești parohiale în anumite cazuri, cum ar fi necunoașterea limbii ruse, vârsta înaintată, distanța mare de la locul de trai până la unitatea școlară ș.a.[4].

În afară de Religie, restul disciplinelor școlare erau predate de către 104 reprezentanți ai clerului (inclusiv 16 preoți-parohi, care concomitent predau și

1 *Ibidem*.

2 Кишиневские Епархиальные Ведомости,1900, Nr.6, p.18.

3 ANRM, F.208, inv.4, p.1, d.1827, f.3.

4 ANRM, F.208, inv.4, p.1, d.1827, f.1-6.

Religia, 13 diaconi și 75 de psalmiști); 324 de învățători laici și 153 de învățătoare, deținătoare a titlului de învățători în școlile bisericești-parohiale.

În școlile bisericești-parohiale activau 168 de cadre didactice, deținătoare a titlului „învățător în școlile bisericești-parohiale" (opt preoți, opt diaconi, cinci psalmiști, 147 de învățători laici) și 113 învățătoare. În școlile „de gramotă" lucrau 260 de învățători (opt preoți, cinci diaconi, 70 de psalmiști și 177 de laici) și 40 de învățătoare.

În școlile bisericești-parohiale activau 258 de învățători laici cu studii speciale: patru absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău, 90 de absolvente a Școlii Eparhiale de fete din Chișinău, 23 de elevi ai Seminarului Teologic din Chișinău, 23 de elevi de la Școala spirituală de băieți, patru absolvenți de gimnaziu, 16 absolvenți ai școlii județene și trei absolvenți ai școlilor populare.

Contingentul didactic din școlile „de gramotă" era constituit din 217 învățători cu studii speciale: 12 absolvente a Școlii Eparhiale de fete din Chișinău, 16 aveau titlul de învățători, 9 din elevii seminarului teologic, 37 de elevi ai școlilor spirituale de băieți, 37 absolvenți ai școlii județene, 78 absolvenți ai școlii de două clase, trei absolvenți de gimnaziu, 17 – ai școlilor populare și 11 – cu pregătire particulară.

Trebuie să subliniem faptul, că 72% din contingentul didactic al școlilor bisericești-parohiale și 13% al școlilor „de gramotă" aveau statut juridic. *Per total*, în școlile bisericești parohiale ale eparhiei Chișinăului și Hotinului doar 46% din învățători erau cu statut juridic corespunzător[5].

Nerambursarea corespunzătoare a contribuit la completarea contingentului didactic din școlile bisericești parohiale cu persoane neabilitate juridic pentru a deține aceste funcții[6]. Ele constituiau cca jumătate din întreg contingentul didactic, doar 15% dintre ei aveau un stagiu de muncă mai mare de cinci ani, marea majoritate înregistrau doar 2-3 ani de activitate pedagogică[7]. Datorită cursurilor pedagogice, cadrele didactice din școlile bisericești primare dezvoltau aptitudinile, cunoștințele și abilitățile necesare unui randament pozitiv al procesului instructiv-educativ.

În școlile bisericești-parohiale din Basarabia la predarea disciplinelor școlare se utilizau doar manualele aprobate de către Sf. Sinod din Petersburg. În aceste școli, în special, se utilizau pentru predarea Religiei: *Noul Testament; Molitvelnicul bisericesc prescurtat; Introducere în Religie*, autor protoiereul P. Smirnov; Începuturile învățăturii creștine; Imagini din istoria Sfântă, autor V. Sidorski[8]. Gramatica slavonă-bisericească se preda după: *Abecedarul sinodal, Tăblițele de*

5 Кишиневские Епархиальные Ведомости,1900, Nr.6, p.22.
6 ANRM, f.208, inv.4, p.1, d.1827, f.3.
7 Кишиневские Епархиальные Ведомости,1900, Nr.6, p.18.
8 ANRM, F.209, inv. 1, d.26, f.16.

perete a literelor și rugăciunilor din editurile bisericești, Ceaslovul școlar, Psaltirea școlară, Octoihul școlar, Noul Testament în limba slavonă și *Manualul de gramatică slavonă-bisericească* al lui Iliuminski[1].

Limba rusă se preda după *Literele mobile, Abecedarul pentru străini, Abecedarul* lui Belâi, *Abecedarul școlar, Lecturi din Vechiul Testament* și *Noul Testament* în limba rusă, Școala de onoare și Șoala parohială a lui Eriomin și Volotovski și lucrarea *Solnâșco* a lui Radonejski, *Cartea de litere și exerciții de scris* a lui D. Popov.

La Cântul bisericesc se utilizau în calitate de manuale *Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur,* S. Miropolski, *Manual școlar al cântului pe note* și Îndrumar pentru studierea cântului bisericesc al lui D. Soloviov.

Pentru Aritmetică se utiliza *Culegerea de probleme și exemple pentru studierea aritmeticii primare*, a lui A. Goldenberg, și *Culegerea de probleme aritmetice* a lui T. Lubeneț[2].

Caligrafia se preda după *Scrierea rusă* și Îndrumarul metodic pentru învățarea scrisului al lui V. Gherbaci.

Doar pe parcursul anului școlar 1888-1889, Consiliul eparhial școlar a expediat școlilor bisericești-parohiale din eparhie 4677 de exemplare de manuale și literatură didactică. Ele au fost distribuite în 72 de școli, dintre care 40 de școli bisericești-parohiale și 32 „de gramotă”[3].

În anul școlar 1890-1891 marea majoritate a școlilor aveau în dotare manuale și materiale didactice din donații. Cu excepția manualelor donate de către Consiliul Școlar al Sf. Sinod, Consiliul Eparhial Școlar, la rândul său, a distribuit la 189 de școli (80 bisericești-parohiale și 109 „de gramotă”) 11999 de exemplare de manuale, prevăzute pentru toate disciplinele școlare, în sumă de 1731 ruble și 50 copeici, și rechizite școlare de 114 r. 52 c. Școlile din județele Akkerman și Bender au fost asigurate cu manuale și rechizite școlare de zemstvele locale, iar celor din Soroca și Hotin li s-au distribuit gratuit manuale de la depozitele de cărți locale; 31 de școli au fost subvenționate cu manuale de către obștile sătești și doar un număr redus de elevi au procurat manuale din banii părinților[4].

În cadrul cursurilor pedagogice pentru școlile bisericești primare s-a format o comisie consultativă pentru evaluarea manualelor școlare. S-a discutat despre manuale și auxiliare școlare recomandate spre utilizare în cadrul școlilor bisericești-parohiale – diferite modele de abecedare, crestomații și culegere de probleme la aritmetică. Au fost analizate minuțios abecedarele unor așa autori ca: Tihomirov, Veterov, Lubenț; preoților Ciachir, Codreanu, Puțâcovici, Grigo-

1 ANRM, F.209, inv. 1, d.26, f.17.

2 *Ibidem*.

3 ANRM, F.209, inv. 1, d.26, f.18.

4 Кишиневские Епархиальные Ведомости, 1891, Nr.22, p.725.

riev, Olenin, Treskin, Odințov și Bogoiavlenski; manuscrisele lui Pavlenkov și Reazanov. În baza unei analize metodice temeinice, drept cele mai reușite, care corespundeau cerințelor și etaloanelor pedagogice, au fost recunoscute abecedarele lui Grigoriev și Olenin Русское слово; abecedarul lui Treskin Книжные беседы; Odințov și Bogoiavlenski, Книга для чтения; Букварь de Tihomirov și *Abecedarul* lui Raznovan[5].

Dintre cărțile de lectură pentru limba rusă, au fost recunoscute drept cele mai potrivite de a se utiliza în școli: Русское слово a lui Grigoriev și Odințov, ediția a II-a; Книга для чтения a lui Odințov și Bogoiavlenski; Ясная звездочка a lui Gorbunov și Posadov; Добрые семена a lui Baranov, Русская речь a lui Volner și Treskin, partea a II-a; pentru secția a III-a: Книга для чтения a lui Radonejski și Золотые колосья a lui Gorbunov și Posadov; pentru predarea Aritmeticii: culegerile de probleme a lui Goldenberg, Vișnevski, Tenișev, Țvetkov, Evtușevski și Șoroh-Troțki[6].

După o analiză minuțioasă s-a stabilit că cele mai reușite manuale de predare a Aritmeticii erau cele elaborate de Goldenberg, Țvetcov și Vișnevski.

În școlile secundare, secția inferioară, Istoria Vechiului și Noului Testament se preda după manualul protoiereului A. Rudakov; în secția medie istoria bisericii creștine se preda după manualul protoiereului Smirnov Învățături primare din istoria bisericii creștine și Învățătura despre serviciul divin, autor protoiereul Sverelin. La disciplina școlară Statutul bisericesc elevii studiau oficierea cultului divin după cărțile de rit, care erau mereu prezente în clasă: *Evanghelia, Liturghierul, Molitvenicul, Aghiazmatarul, Tedeumul, Ceaslovul, Psaltirea, Octoihul, Mineele, Tipicul bisericesc* ș.a.[7], în baza cărora învățătorul de religie explica atât importanța și rolul fiecărei slujbe bisericești, cât și rânduiala ei.

După cum am mai menționat, în școlile bisericești-parohiale se punea accentul, în primul rând, pe educația moral-religioasă a elevilor. Informații despre modul în care era asigurat procesul educativ în școlile respective ne furnizează dările de seamă de la sfârșitului anului școlar, din care evidențiem următoarele: „*Caracterul religios moral al școlilor bisericești primare influențează benefic atât mintea cât și inima copiilor, determin*ând decisiv comportamentul lor și după absolvirea școlii”[8].

În raportul anual al școlilor bisericești-parohiale din eparhia Chișinăului se specifica, că: “… *Scopul de bază al dascălilor și celor ce supraveghează aceste școli trebuie să se identifice în creșterea copiilor în spiritul Bisericii ortodoxe ruse*”. Pentru realizarea lui, orele în școală se începeau și se încheiau zilnic cu rugă-

5 Кишиневские Епархиальные Ведомости, 1905, Nr.19, p.527.
6 *Ibidem*.
7 Кишиневские Епархиальные Ведомости,1900, Nr.7, p.48.
8 Кишиневские Епархиальные Ведомости,1899, Nr.12, p.305.

ciuni, dintre care unele erau interpretate în cor de întreaga clasă. În timpul lecțiilor se făceau pauze pentru a înălța rugăciuni, se cerea ca, după posibilități, toți elevii să frecventeze slujbele bisericești duminica și de sfintele sărbători. Pentru a-i stimula și încuraja pe elevi, celor mai capabili dintre ei, ce obțineau rezultate excelente la învățătură, li se oferea posibilitatea de a citi și cânta în strană în zilele de sărbătoare, eveniment considerat a fi o mare onoare atât pentru ei, cât și pentru părinții și învățătorii lor. În timpul Postului Mare învățătorii urmăreau ca elevii să înțeleagă menirea lui, scopul real al mărturisirii și cum trebuie de pregătit de împărtășanie[1].

La fel de concludent la acest capitol este și raportul revizorului școlilor bisericești-parohiale din județul Orhei, care dezaproba faptul că o parte a elevilor din școala bisericească-parohială din localitate în cazul condițiilor meteorologice nefavorabile nu frecventează sfintele slujbe de la biserică, „*pe când cei care anterior au învățat la școala bisericească, voluntar, fără a fi impuși de cineva, indiferent de intemperiile de afară, frecventează cu regularitate biserica și vin nu la începutul liturghiei, cum vin toți ceilalți, dar la începutul utreniei*", în continuare el adăuga că „*acești elevi, cu mult zel și însuflețire, citesc tot, până și canonul, cântând în strană împreună cu cântărețul, și nu părăsesc biserica până la sfârșitul liturghiei*"[2].

În raportul inspectorului școlilor din județul Ismail sunt expuse următoarele constatări, referitoare la rolul educativ al școlilor bisericești-parohiale: „… *locuitorii județului Ismail nu sunt obișnuiți să frecventeze lăcașul Domnului. Numai prin școala bisericească se poate obține ca tânăra generație să nu fie ca părinții lor*"[3].

Rolul educativ al școlilor bisericești-parohiale a fost evidențiat și în raportul revizorului școlilor bisericești parohiale din județul Hotin, care evidenția „*efectele benefice*" ale operei educației religios-morale a copiilor, realizată prin intermediul acestei școli: „… *se observă că îndată ce se deschide în parohie școli bisericești, peste câțiva ani se aude în biserică citirea clară și inteligibilă a elevilor cu cântarea lor simplă. Drept rezultat numărul ascultătorilor crește, și pe lângă adulți și bătrâni, care, de regulă, frecventează biserica, a început să fie prezent la slujbele religioase și tineretul. Plus la aceasta, copiii, primind acasă psaltirea, ceaslovul, evanghelia și alte cărți cu caracter religios-moral, familiarizează cu rânduiala slujbelor religioase și pe rudele lor. Nu o dată, eu personal, am avut ocazia să aud, de la părinții elevilor, mulțumiri profunde pentru buna orientare a școlilor bisericești-parohiale, care au găsit suflete devotate în orașul Hotin, de asemenea în satele din Belousovca și Vălcineț, ele, având o influență impunătoare asupra sec-*

1 Кишиневские Епархиальные Ведомости, 1891, Nr.23, p.760

2 Кишиневские Епархиальные Ведомости,1899, Nr.12, p.307-308.

3 *Ibidem*.

tanților din aceste sate"[4].

Luând cunoștință cu rapoartele anuale a școlilor bisericești-parohiale și rapoartele inspectorilor județeni ai școlilor bisericești-parohiale, constatăm, că acest sistem de învățământ își îndeplinea menirea educativă mai mult ca oricare altă forță din societate, promovând ortodoxismul rus în mentalitatea tinerelor generații.

Prin urmare, noua reforma școlară din anul 1884 a impulsionat apariția pe întreg teritoriul imperiului țarist, inclusiv în Basarabia, a unei noi rețele de școli bisericești-parohiale. S-a mărit considerabil numărul școlilor bisericești primare.

Creșterea vertiginoasă a numărului de școli bisericești-parohiale a generat problema cadrelor didactice și a subvențiilor necesare. Clerului parohial nu i-a reușit în deplinătate să corespundă exigențelor și provocărilor noii strategii de învățământ. Preoții parohiali și membrii parohiei (paracliserii, diaconii) au fost desemnați în calitate de cadre didactice în școlile bisericești-parohiale. În cazuri de excepție funcțiile date puteau fi preluate de către învățători laici. Preotul parohial urma să predea disciplinele școlare de bază din cadrul programei de învățământ a școlilor bisericești-parohiale, dintre care: Legea Domnului, limba slavonă bisericească și cântul bisericesc. Restul disciplinelor, prevăzute de programa școlară, reveneau celorlalți membri ai parohiei. Implicarea, atât a preotului, cât și a celorlalți slujitori bisericești în procesul instructiv-educativ, a contribuit esențial la devalorificarea sistemului școlilor bisericești-parohiale.

Conceptul formulat la elaborarea noului sistem de învățământ primar în școlile bisericești-parohiale depășea limitele unor strategii cu caracter îngust-național, destinate pentru populația ortodoxă de origine rusă din Imperiul țarist. Aportul decisiv al unor personalități notorii au contribuit ca proiectul să se înscrie pe coordonatele unei culturi universale.

În mod emblematic în noul concept se prefigurează practici de iluminism teoretic și optimist, care urmau să asigure trecerea de la cultura etnică la una civică. La elaborarea strategiei de mai sus s-a ținut cont de componența multinațională și eterogenitatea poli-etnică din Imperiul rus, imperativul căreia asigura deschiderea școlilor pentru populația de diferite etnii, în special în regiunile poli-etnice, așa cum era de ex. în Basarabia.

Noua politică de învățământ exprima viziunile misionare ale politicii externe țariste de la sf. sec. al XIX-lea. Structura școlilor bisericești-parohiale avea drept scop asigurarea cu cheltuieli minimale a unei instruiri în masă a tinerei generații.

4 *Ibidem*.

Summary

New parochial church schools in Bessarabia at the end of the 19th school

The primary church schools played an important role in the cultural-spiritual development of Bessarabia.

In the primary church schools a very large contingent of children were trained

The primary church schools were accessible to all children from all social backgrounds.

The third period framed within the chronological limits of the reform era of the 1960s: 1867-1884 is characterized by the functioning of the primary church schools based on a new regulation, promoting the organization of the theological school on the basis of some principles with modernizing elements, giving preference to secular education. The fourth period of activity of the theological school falls within the chronological limits of the period of reaction of the „Pobiedonostev regime" (1884 - 1905). The primary church schools was reformed after a new regulation adopted in 1884, by means of which were suppressed some previous provisions aimed at organizing the theological school, introducing retrograde restrictions promoting Russian imperial chauvinism.

The network of Bessarabian theological schools, which asserted during the XIX-th century – in the XX-th century were the propulsors of a universal culture based on Orthodoxy values.

By the efforts of the authorities, it has been created a modern theological educational system, which included deep knowledge of school disciplines. As a result, the Bessarabian intellectual elite was formed, which presents itself as a complex social-cultural phenomenon, being a result of the activity of the Bessarabian school of theology.

Within this school there have been formed personalities that have manifested themselves in the most diverse fields, both theological and economic, in the legal, medical, wine-growing, agricultural, literary field, etc., based on the knowledge acquired at Chisinau Theological Seminar.

Keyords: school, education, clergy, students, the curriculum, professors.

Alina FELEA

DELIMITAREA STATUTULUI DE FEMEIE CĂSĂTORITĂ ÎN ȚARA MOLDOVEI REFLECTAT ÎN DOCUMENTE DIN SEC. AL XVII-LEA – ÎNC. SEC. AL XIX-LEA

În ultimele decenii în istoriografia națională sunt abordate tot mai des tematicile istoriei familiei. Printre lucrările de referință cu privire la căsătorie și familie în spațiul românesc, vom remarca cercetările Șaroltei Solcan, Violetei Barbu, Mariei Magdalena Szekely, Sorinei Paula Bolovan, Constanței Ghițulescu, Georgetei Fodor, ale lui Mircea Brie etc.[1]. Aceste studii fundamentale au în mare parte în prim-plan fie căsătoria, fie divorțul și în general istoria familiei în Țara Românească și Transilvania în segmentul cronologic al sec. XVII – înc. sec. al XIX-lea, doar în unele cazuri și în unele aspecte făcându-se referire la instituțiile familiale și la căsătoria din Țara Moldovei. Pentru spațiul geografic cercetat vom menționa lucrarea Liliei Zabolotnaia, în care se pune accent pe rolul femeii în relațiile de familie, subliniindu-se rolul acesteia la încheierea căsătoriei, dar și la inițierea divorțului, referindu-se la Țara Moldovei, însă în segmentul cronologic

1 Ș. Solcan, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, București, 2005; V. Barbu, „*Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu dispartă". Studii asupra divorțului în Țara Românească în perioada 1780-1850*, în *Revista de Istorie*, III, 11-12, 1992, p. 1143-1155; Idem, *Pagini din istoria căsătoriei în Țările Române. Căsătoria ca sacrament (secolul al XVII-lea),* în *Studii și Materiale de Istorie Medie,* Volumul XXIII, 2005, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", p. 101-117; Idem, *Familia în secolul al XVII-lea în Țările Române,* Editura Universității din București, București, 1999; V. Barbu, *De bono conjugali. O istorie a familiei din Țara Românească în secolul al XVII-lea.* București, Editura Meridiane, 2001; *De la comunitate la societate. Studii de istoria familiei din Țara Românească sub Vechiul Regim.* Coordonator V. Barbu, Institutul Cultural Român, București, 2007; Constanța Ghițulescu, *Zestre între normă și practică. Țara Românească în secolul al XVII-lea (I)*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. XVIII, 2000, p. 213-222; Idem, *Zestre între normă și practică. Țara Românească în secolul al XVII-lea (II)*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. XVIII, 2001, p. 255-263; Idem, *Familie și societate în Țara Românească (secolul al XVII-lea)*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. XX, 2002, p. 89-114; Idem, *În șalvari și cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țările Românești a secolului al XVIII-lea*, București, 2004; Maria Magdalena Szekely, *Structuri de familie în societatea medievală moldovenească*, în Arhiva Genealogică, IV (IX), 1997, 1-2, p. 59-117; Georgeta Fodor (Chirilă), *Aspecte privind statutul juridic al femeii căsătorite din Țara Românească și Moldova reflectat de pravilele domnești din secolul al XVII-lea*, în *Studia Universitatis Petru Maior*, Historia 3, p. 74-75; M. Brie, *Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Condiționări exterioare și strategii maritale,* Oradea, 2009; Idem, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX* – începutul secolului XX), Oradea, 2008.

de până la începutul sec. al XVIII-lea[1].

În studiul de față ne vom referi la analiza modului de delimitare a statutului de femeie căsătorită din Țara Moldovei în sec. al XVII-lea – înc. sec. al XIX-lea, bazându-ne, în mare parte, pe documente publicate. Sursele documentare au fost selectate din valoroasele colecții de documente, alcătuite de istorici notorii: Nicolae Iorga, Iacov Antonovici, Ioan Caproșu, Demir Dragnev, Larisa Svetlicinâi etc., însumând *Studii și documente cu privire la istoria românilor, Surete și izvoade (documente slavo-române*), *Documente bârlădene, Documenta Romaniae Historica*, *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea (1801-1806)* continuare la colecția *Moldova în epoca feudalismului*[2] *etc.* Un rol important în cercetare le au și inscripțiile și însemnările marginale de pe cărți.

În sursele documentare din sec. al XVII-lea – înc. sec. al XIX-lea din Țara Moldovei statutul unei femei căsătorite este remarcat prin diverși termeni: *soție, soț, femeie, cneaghină etc.*.

Termenul *soție* este utilizat în numeroase documente ce țin de vânzare – cumpărare, donație, moștenire etc., precizându-se a cui soție anume este. Astfel, la 23 marie 1641 o oarecare „Buna Dănileasa, soția lui Dănilă", împreună cu copiii a vândut ocina[3]. La 10 octombrie 1720 „Balaban, împreună cu soțâe me Todosâe" face un zapis de vânzare[4]. În contextul unei jalobe din 3 iunie 1802 este pomenită „Nastasâe, fimei văduvă și săracă…, soție mortului Enachi Pană din sat Bogzăștii"[5]. La 12 septembrie 1803 este pomenită Ileana, „soție răposatului pit(ar) Climent", căreia i se confirmă zapisul de vânzare a unei crâșme în orașul Iași[6].

---

1 Lilia Zabolotnaia, *Femeia în relațiile de familie din Țara Moldovei în contextul european până la începutul sec. al XVIII-lea:* (Căsătorie, logodnă, divorț) /; red. coord.: Ilona Czamańska. – Ch.: Pontos, 2011.

2 *Studii* și documente cu privire la istoria românilor. Vol. 6. Partea a II-a. Cărți domnești, zapise și răvașe. Tipărite în întregime sau ca regestre și întovărășite cu note explicative de N. Iorga, București, 1904 (în continuare *Studii*); *Documente bârlădene*, vol. I. Cărți domnești de scutiri, acte de proprietate, inscripții și însemnări, adunate de la bisericile din orașul Bârlad, Bârlad, 1911, *Documenta Romaniae Historica*. A. Moldova (în continuare *DRH)*, vol. XXVI (1641-1642). Volum întocmit de I. Caproșu. București, 2003; colecția *Moldova în epoca feudalismului* (în continuare *MEF*), *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea (1801-1806)* continuare la colecția *Moldova în epoca feudalismului*. Vol. XII, volum realizat de Larisa Svetlicinâi, Demir Dragnev și Eugenia Bociarov. Chișinău, 2012 (în continuare *DPIȚM*) și alte volume din aceste colecții.

3 *DRH*, vol. XXVI (1641-1642), p.53.

4 *MEF*, Vol. IX, coord. Demir Dragnev, memb. cor. al AȘM, volum alc. de L. Svetlicinâi, D. Dragnev și E. Bociarov. Chișinău, 2004, p.52.

5 *DPIȚM*, p.110.

6 *Ibidem*, p.196.

De remarcat este faptul că și femeile, și bărbații utilizau acest termen pentru a indica statutul marital al femeii. La 22 iunie 1613 „Ștefca, fiul lui Dumitru tel, locuitor din târgul Botoșanilor", împreună cu soția sa Dolca, cumpără un Tetraevanghel[7].

Vom menționa, că în slavonă termenul *soție* este indicat prin trei sintagme: подружїя, съжителница, жена. Astfel, în 1601, într-o inscripție de carte este menționat „iereu popa Dumitru și soția lui Gafta (подружїя его Гафта – n.a.)"[8], pe un Tetraevanghel în 1604 lasă o inscripție „Carp, robul lui Dumnezeu, cu fratele său Simeon, cu soțiile lor (с женами – n.a.), cu Tatiana și cu Casca"[9], iar o inscripție din 1608 o remarcă pe Agahia, soția lui Manoil (Маноил и съжителница Агахіе)[10].

În unele cazuri pentru a desemna soția se utiliza termenul masculin *soț*, ceea ce o dată în plus vine să demonstreze că societatea Țării Moldovei în perioada sec. al XVII-lea – înc. sec. al XIX-lea este una masculină, dominată de familia patriarhală. La 1 februarie 1713 „Ivașco cu soțul său" au făcut pomană o Evanghelie[11]. În 1716-1717 pe o Evanghelie este făcută inscripția despre răscumpărarea cărții de către „preotul Vasilie și cu soțu-meu Marie, Matheiu, cu soțu-seu Măriuța, i Ilii cu soțo seu, Eftimie, și Ion cu soțu seu, Anna"[12]. La 21 mai 1760 în contextul elaborării unui zapis pentru o parte de sat, Chirică Capșe scrie că împreună „cu soțul meu Nastasie" dă zapis la „mâna dumisale mai mare fratelui mieu Ștefan Capșie și giupânesii dumisale Marii"[13]. În acest document avem utilizarea a doi termeni ce indică statutul marital al femeii – *soț* și *giupânească*.

Determinativul *soț* pentru indicarea statutului de soție era utilizat atât de bărbați, cât și de femei, din diferite categorii sociale. Astfel, pe mai multe cărți liturgice sunt identificate inscripții cu remarcarea determinativului *soț*: în 1727 pe o Evanghelie se menționează că este răscumărată de „Chiriță șimanu și cu soțul mieu Safta"[14]; în 1741 „eu Apostol, sin lui Valie Huma, și cu al meu soț, anume Tudora" leagă o Evanghelie[15]; în 1744 „Hariton cazacul saiman...cu soțul meu Safta"[16]; la 10 aprilie 1746 cumpără o Evanghelie „N(e)agul zahanagiul, dimpreună

7 Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei, vol. *I (1429-1750)*. Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu (în continuare Însemnări *I*). Iași, 2008, p.155.
8 *Ibidem*, p.131.
9 *Ibidem*, p.132-133.
10 *Ibidem*, p.144.
11 *Ibidem*, p.394.
12 *Ibidem*, p.410.
13 *Studii*, vol.6, p.64.
14 Însemnări *I*, p.445.
15 *Ibidem*, p.492.
16 *Ibidem*, p.525.

cu soțul meu, Ilinca"[1]; într-o însemnare datată din 6 aprilie 1795 se menționează: „Această sfântă carte, anume Ev(an)gh(e)lie, au cumpărat-o robul lui Dumnezeu Gligoraș, zet Mohoranului și cu soțul lui Gașița ot Hincăuți"[2]; în 1796 un „Vasile Berenghe cu soțul său Maria" cumpără o Liturghie[3].

Și femeile căsătorite se identificau drept *soț*. Astfel în 1780 „Nastasie, ce am fost soț lui Lupașco Carp mazil" vinde partea ei din Ivănești[4], iar pomenita Marie Capșe, „soțu răposatului Ștefan Capșe", își elaborează diata la 28 iulie 1793[5].

Termenul *femeie*, care desemna femeia căsătorită, este utilizat pentru indicarea soțiilor din diferite categorii sociale. La 17 ianuarie 1641 „Ion Focea uricar, cu fămeia Măriica" vând un țigan[6]; la 4 aprilie 1641 „Ianăș și cu fămiaia lui Draga" au vândut un razor de 12 pași, iar „Alexa și Costin cu fămeile lor, Varvara și Chirvasiia…au vândut a lor dreaptă ocină"[7]; la 5 aprilie 1641 sunt amintiți „Andronic de Vitănește(i) și cu fămeia mea Măriica, fata lui Ilie"[8]. La 1701, în contextul pomenirii unei răscumpărări, este amintită „femeia noastră a Ilenii", stolniceasa, iar în 1702 Miron, spătarul, ia parte la o înțelegere „împreună cu fămee me, Marie, fata lui Ilie Sauli"[9]. La 18 septembrie 1730 este menționat „Ion Coruiu …și cu fămeia mia Lupa, fata Ilinții"[10], care fac o vânzare la Iași. La 17 aprilie 1735 un oarecare Ion Bărlic face zapis de vânzare a unei moșii pentru patruzeci de lei „care bani s-au prețuit niște borfe a femei meli, a Sandei"[11]. O serie de inscripții de pe cărți remarcă utilizarea acestui determinativ: la 20 ianuarie 1701 „Antonie Jora hatmanul cu femeia sa Catrina" dau pomană[12]; în 1723-1724 un „Toader Ordze dimpreună cu femie me Cărstina" au cumpărat o Evanghelie[13]; la 20 iulie 1730 Necula „și cu fame(ia) sa Marii, fata Neculii Țâru" au cumpărat o Evanghelie[14] etc.

Cu același determinativ *femeie* bărbații vorbeau și despre statutul altor femei căsătorite. La 12 ianuarie 1641 în contextul întăririi lui Lupașco stolnic

1 Însemnări *I*, p.535.
2 *Ibidem*, p.76.
3 *Ibidem*, p.1.
4 *Studii*, vol. 6, p.107.
5 *Ibidem*, p.66
6 DRH, vol. XXVI, p.7, nr.8.
7 *Ibidem*, p.58, nr.66
8 *Ibidem*, nr.61.
9 *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*. Vol. 2: Moldova. Ed. de V. Mihordea, Ș. Papacostea, F. Constantiniu, București, 1966, p.94, 97.
10 *Studii*, vol. 6, p.43.
11 *Ibidem*, p.64.
12 Însemnări *I*, p.362; *Documente* bârlădene, vol. I. Cărți domnești de scutiri, acte de proprietate, inscripții și însemnări, adunate de la bisericile din orașul Bârlad, Bârlad, 1911, p.333.
13 Însemnări *I*, p.367.
14 *Ibidem*, p.450-451.

a unui rob de către Vasile Lupu „șerbu țigan, anume Isaiu, cu femeia lui și cu feciori”[15]. Deci și domnii țării cu termenul *femeie* indicau soțiile supușilor săi, indiferent de categoria socială, inclusiv pe soțiile boierilor. Astfel, în 1642 Vasile vodă întărește o vânzare făcută de „Grigorie Hurmeziu și cu fămeaia lui, cu Condachiia”[16]. La 25 iulie 1719 în contextul întăririi unei proprietăți se remarcă: „ce easte partea Feantii, fimeii lui Apostol Mihuțeț”[17]. Deci, pe întreaga perioadă de cercetare constatăm: contemporanii epocii, bărbați, subliniau statutul de femeie căsătorită, inclusiv și al soțiilor lor, folosind termenul *femeie*.

Femeile, la rândul lor, de asemenea în numeroase cazuri se identificau în calitate de persoană căsătorită utilizând termenul *femeie*. Astfel, la 6 august 1716, la o vânzare de moșie Sanda scrie „eu, fămeia Ursului”[18].

În sursele legislative ale timpului femeia căsătorită este numită *muiare.* Astfel, în *Carte românească de învățătură,* cu referire la faptele amorale ale unei femei căsătorite, se menționează: „Gl.16. 1. Nu-ș va piarde numai zestrele muierea ceia ce va fi făcut preacurvie, ce însă-și va piiarde și darurile câte i-au fost dăruit de bărbatul și acelea toate le va lua înapoi”[19].

Una dintre sintagmele cele mai des utilizate pentru a desemna o soție de boier este cea de *jupâneasă*. Astfel, la 1651 este pomenită Măricuța, jupâneasa „răposatului Simion Gheuca, ce-au fost medelnicer”[20], la 13 ianuarie 1667 în contextul vânzării unei părți de moșie este menționată „giupâneasa Todosicăi Jora”[21].

Determinativul *jupâneasă* era utilizat atât în discursul bărbaților, cât și al femeilor. De exemplu, pe un *Tipic* este o însemnare din 15 aprilie 1610 precum că este făcut de „Teodor Boul vistiarnicul și cu giupâneasa lui Agahia”[22], la 27 ianuarie 1641 este remarcat un zapis făcut de „răposatul Ion, ficiorul Condrei vamășul, și a giupânesei Sofronii, fata lui Dumitru Neagoe ce au fostu pah(arnic)”[23], în 1677, în contextul unei danii, este pomenit „Păladie vornicului de Bârlad … și giupânesei dumisale”[24], în 1694 se menționează actul de vânzare –cumpărare a unui sat de la „giopâneasa lui Alexandru Bohoș ce-au fost hatman”[25], în 1721

15 *DRH*, vol. XXVI, p.3, nr.4.
16 *Studii*, vol.6, p.57.
17 *MEF*, vol.IX, p.42.
18 *Ibidem*, p.31.
19 *Carte Românească de învățătură (1646).* Ediție critică întocmită de Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc al Academiei R.P.R., condus de Andrei Rădulescu, București, 1961, gl.16 și altele.
20 *Studii*, vol.6, p.20.
21 *Ibidem*, p.26-27.
22 Însemnări *I*, p.150.
23 *DRH*, vol. XXVI.
24 *Studii*, vol.6, p.31.
25 *Ibidem*, p.37.

este amintit un zapis de mărturie de la „Crâstea, biv vel pitar, și de la giupâneasa lui Mariia”[1], în 1723 la o vânzare de parte de moșie la Bujoreni este menționată „Nastasie, giupâneasa dumisali lui Avram Căpitanul”[2].

Această formă de desemnare a statutului de femeie căsătorită poate să varieze, astfel că în diferite documente una și aceeași persoană poate fi numită fie jupânească, fie cneaghină. De exemplu, la 9 februarie 1641 este amintită „Nastasiala, ce am fost giupâneasa răpăusatului Ghiorghie Bașotă visternicului”[3], iar la 20 februarie 1641 aceeași persoană este pomenită drept „cneaghina răposatului Gheorghie Bașotă vistier”[4].

Un alt termen utilizat pentru a indica femeia căsătorită, după cum am remarcat mai sus, este cel de *cneaghină*. Astfel, în martie 1622, în contextul unei întăriri de sat este pomenit Scărlet și *cneaghina* lui Maria[5]. În 1624 în contextul unei întărituri a satului Stolniceni pe Gârla și satul Scumpia, din ținutul Iași este amintită „Păscălina, cneaghina lui Lupul Stroici, logofăt”[6]; la 18 aprilie 1641 sunt amintite cumpărături de la Todosia, cneaghina lui Iachim Bandur, fost vornic; Tofana, cneaghina lui Ionașco Bucilescu[7].

Alți termeni folosiți în perioada sec. al XVII-lea – înc. sec. al XIX-lea pentru sublinierea statutului marital, dar și al celui social, sunt cei legați de dregătoria sau categoria socială a soțului, și prin acest fapt subliniindu-se principiul patriarhal al societății din Țara Moldovei. Documentele remarcă în acest sens utilizarea termenilor *logofeteasă, păhărniceasă, medelnicereasă, spătăreasă* etc. La 15 martie 1717 „Iliana, logofetiasa a răposatului Necolai Costin” face danie[8]. La 5 mai 1803 într-o pricină pentru moșiile Usărești și Bârlădeni din ținutul Lăpușna este pomenită spătăreasa Safta Bogdăneasa[9]. La 30 august 1808 în contextul restituirii unei sume de bani este amintită Ilinca Paladi logofeteasa[10].

Uneori, aceste determinative se suprapun. Astfel, într-un document din 1641 este remarcată cneaghina Nastasia visterniceasa[11]. Scrisoarea logofetesei

1 *MEF*, vol.IX, p.55.
2 *Studii*, vol.6, p.41.
3 *DRH*, vol. XXVI, p.20.
4 *Ibidem*, p.30.
5 *Studii*, vol. 6, p.18.
6 *DRH, A.,* vol. XVIII, p.245.
7 *DRH*, vol. XXVI, p.83.
8 *MEF*, vol. IX, p.35.
9 *DPIȚM*, p.138.
10 *Documente privitoare la istoria Țara Moldovei în perioada Războiului ruso-turc (august 1808-iunie 1809).* Volum întocmit de Demir Dragnev, Larisa Svetlicinâi (coordonatori și editori), Teodor Candu, Tudor Ciobanu (editori), București-Brăila, 2017, p 141.
11 *DRH,* vol. XXVI, p.30.

Ecaterina Sturza din 3 septembrie 1808 este adresată postelnicesei Ancuța Roset[12].

Toate determinativele enumerate mai sus se utilizau atât în timpul vieții ambilor soți, cât și după decesul unuia dintre ei, în acte remarcându-se cel „răposat". Astfel, la 14 ianuarie 1641 Vasile Lupu face o întăritură „Anthemiei, cneaghina răposatului Bucium, vornic"[13]

O altă variantă a identificării statutului de femeie căsătorită este *preluarea numelui soțului*, prin adăugarea sufixelor. Nicolae Constantinescu remarcă faptul că încă din sec. al XV-lea vechiul sistem onomastic român „ a creat pentru soție o formă de nume, alipind la numele soțului sufixele: -aia, -anca, -easa, -iasa, -oaia, -uia, redate în graiul moldovean ca : -oae, -oi, -ue, cu sau fără prenumele respectivei soții"[14]. Aceste variante de prezentare a soției se întâlnesc pe parcursul întregii perioade cercetate. În documentele timpului este clar redat că acest determinativ arată statutul de soție a cuiva. De exemplu, „eu, Buna Dănileasa, soția lui Dănilă"[15]. Numele de familie cu sufixul -easa este întâlnit în cazul cneaghinei Salomia Vorontăreasa, amintită la 21 aprilie 1641[16]; în 1671 în contextul cumpărării unei părți de sat este pomenită Tăbăneasa[17].

Numele de familie cu sufixul -oaie la fel sunt menționate. De exemplu, la 22 martie 1641 cneaghina Todosiia *Nicorițoaie* relatează despre ocina sa, în timpul „când a fost pribeagă în Țara Leșească"[18]; Anița *Joroaie* este pomenită în documentul din 15 februarie 1721, când se face o împărțire de moșie, precizându-se partea Aniței Joroaie, ceva mai sus fiind specificat că este jupâneasa Irimicăi Jora[19]. Sulgereasa „Catrina Băntășoai" este amintită în contextual cercetării pricinii cu serdarul Manolache Radul la 30 septembrie 1808[20].

Același N. Constaninescu subliniază faptul că „dacă numele marital se formează din porecla sau din numele profesiunii soțului i se adaugă sufixul *-iță*"[21]. Astfel de cazuri sunt remarcate la 1671, într-o inscrpție de pe un Apostol pe care l-a cumpărat Parascheva *cojocărița, Iacoboaie* (sublinierea noastră – n.a.)[22], deci sunt utilizate ambele determinative – și a ocupației soțului, și a numelui lui.

---

12 *Documente privitoare la istoria Țara Moldovei în perioada Războiului ruso-turc (august 1808-iunie 1809)*, p.66.

13 DRH, vol. XXVI, p.5, nr.5.

14 N. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p.XXXIV.

15 La 23 martie 1641 împreună cu copiii vinde ocina. *DRH,* vol.XXVI, p.53.

16 *DRH,* vol. XXVI, p.90.

17 *MEF*, vol. 6, p.65.

18 *DRH*, vol. XXVI.

19 *MEF*, vol. IX, p.35.

20 *Documente privitoare la istoria Țara Moldovei în perioada Războiului ruso-turc (august 1808-iunie 1809*), p. 202.

21 N. Constantinescu, *Op.cit*, p.XXXV.

22 Însemnări I, p.517.

Faptul că femeia era căsătorită este subliniat și prin adjectivul *măritată*.

În concluzie, constatăm că în perioada sec. al XVII-lea – începutul sec. al XIX-lea, în documente sunt remarcate mai multe sintagme pentru a determina statututul unei femei căsătorite: soție, soț, muiare, femeie, spătărească etc. Aceste determinative erau utilizate atât în discursurile femeilor, cât și în cele ale bărbaților. Statutul de femeie măritată putea fi subliniat și prin sufixe adăugate la nume.

Bibliografie selectivă

1. Șarolta Solcan, *Familia în secolul al XVII-lea în Țările Române,* Editura Universității din București, București, 1999.
2. Violeta Barbu, *De bono conjugali. O istorie a familiei din Țara Românească în secolul al XVII-lea.* București, Editura Meridiane, 2001.
3. Constanța Ghițulescu, *În șalvari și cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țările Românești a secolului al XVIII-lea*, București, 2004.
4. Maria Magdalena Szekely, *Structuri de familie în societatea medievală moldovenească*, în Arhiva Genealogică, IV (IX), 1997, 1-2, p. 59-117.
5. Georgeta Fodor (Chirilă), *Aspecte privind statutul juridic al femeii căsătorite din Țara Românească și Moldova reflectat de pravilele domnești din secolul al XVII-lea*, în Studia Universitatis Petru Maior, Historia 3, p. 74-75.
6. Mircea Brie, *Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX). Condiționări exterioare și strategii maritale,* Oradea, 2009.
7. Lilia Zabolotnaia, *Femeia în relațiile de familie din Țara Moldovei în contextul european până la începutul sec. al XVIII-lea:* (Căsătorie, logodnă, divorț) /; red. coord.: Ilona Czamańska. Chișinău: Pontos, 2011.
8. *Studii și documente cu privire la istoria românilor*. Vol.6. Partea a II-a. Cărți domnești, zapise și răvașe. Tipărite în întregime sau ca regeste și întovărășite cu note explicative de N. Iorga, București, 1904.
9. *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea (1801-1806)* continuare la colecția *Moldova în epoca feudalismului*. Vol. XII, volum realizat de Larisa Svetlicinâi, Demir Dragnev și Eugenia Bociarov. Chișinău, 2012.
10. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXVI (1641-1642). Volum întocmit de I. Caproșu. București, 2003.
11. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. IX, Vol. IX, coord. Demir Dragnev, memb. cor. al AȘM, volum alc. de L. Svetlicinâi, D. Dragnev și E. Bociarov. Chișinău, 2004.
12. *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei, vol. I (1429-*

1750). Un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu. Iași, 2008.
13. *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*. Vol. 2: Moldova. Ed. De V. Mihordea, Ș. Papacostea, F. Constantiniu, București, 1966.
14. *Documente bârlădene*, vol.I. Cărți domnești de scutiri, acte de proprietate, inscripții și însemnări, adunate de la bisericile din orașul Bârlad, Bârlad, 1911.
15. *Carte Românească de învățătură (1646).* Ediție critică întocmită de Colectivul pentru Vechiul Drept Românesc al Academiei R.P.R., condus de Andrei Rădulescu, București, 1961.
16. *Documente privitoare la istoria Țara Moldovei în perioada Războiului ruso-turc (august 1808-iunie 1809).* Volum întocmit de Demir Dragnev, Larisa Svetlicinâi (coordonatori și editori), Teodor Candu, Tudor Ciobanu (editori), București-Brăila, 2017.
17. N. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963.

Summary:

The study refers to the analysis of the delimitation of the status of married woman in Moldova in XVIIth century- beginning of XIXth century and is based on the published documentary sources. The article presents different variants of the determinations of the satiety of a married woman.

Keywords: Moldova, family, the XVIIth century – beggining of the XIXth century, wife.

Nina IVANOVA

LOCAL IDENTITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: SOME SPECIFIC FEATURES (ON THE EXAMPLE OF VADUL-RASCOV LOCALITY)

The relations between an ethnicity and the territory form one of the most important aspects of ethnogenesis, for initially the territory provided survival of the groups, which later formed an ethnicity. Nevertheless, historic processes such as wars, migrations, mixing of populations gradually transformed the sense of what we call territorial identity. The modern global processes of globalization and formation of a common informational space lead to some more drastic changes in the understanding of territoriality.

Since local identity is interconnected with the social and personal identities, it is important to study how it helps to find ways of keeping one's identity in the world of unstable boundaries. In the context of a globalizing world, it is significant to find the answer, what it mean to identify oneself with a place and to have a sense of belongingness to it.

A. Paasi, a well-known researcher of regions, argues that symbols play a key role in making sense of a region, because symbols are able to connect the past, the present and the future of a region, producing and reproducing social integration and socio-spatial differences, which form some kind of regional boundaries[1]. The author also underlines the role of actors (activists, advocates, regional institutions) in the process of production and reproduction of identities.

In the research of territorial identity, it is crucial to distinguish urban and rural area identities. As a rule rural population demonstrates a higher level of local territorial identification. To a great extent, a strong sense of connection with the place of residence is expressed in the formation of "primordial" (essentialist) complexes of family, kin and neighborhood interactions[2]. In general, researchers identified the following oppositions between urban and rural area structures: nature – culture, collectivism – individualism, dependence – freedom, tradition – innovation, irrationality – rationality, stability – mobility, naturalness - artificiality etc. Rural time is natural and cyclic, subject to the daily and annual rhythm of agricultural works; urban time is rationalized and does not depend on the natural cycles (Горнова, 2010, 37). Here we can see the parallel with M. Eliade's op-

1 **A**. Paasi, K. Zimmerbauer, *Theory and practice of the region: a contextual analysis of the transformation of Finnish regions*. Treballs de la Societat Catalana de Geografia, 71-72, 2011, p. 167.

2 Е. Карлова, Территориальная идентичность населения в Центральной России. Дисс. на соиск.уч.ст.канд.геог.наук. М, 2015, p.26.

position of lineal/historic time and cyclic/archetypical time, which he ascribed to the archaic societies[3].

Located on the picturesque Nistru riverbank Vadul-Rascov locality has a rich history, starting from prehistoric findings and documental fixation in 1447. Historically, it was a trade small town with an advantageous location. Across the river, a Transnistrian village Rascov is situated, known for its active Catholic Church and the ruins of a big old synagogue, which attracts the tourists' great attention. Vadul-Rascov is honored due to the two well-known writers – Dumitru Matcovschi and Ihil Schreibman, who wrote in Yiddish. Historically, it was a village with mixed population – at the beginning of XX century half of its residents were Jews, and there were 7 active synagogues. Among the places of interest, there is a big old Jewish cemetery, the old church of Michael the Archangel, a water spring, the house-museum of Dumitru Matcovschi, the old watchtower. In Socola locality, which makes part of the commune, the annual festival «Nistrule cu apa rece» is held [4]. Thus, the given village has a wide range of objective characteristics: picturesque nature, historic monuments, eminent personalities, places to see, attraction for the tourists.

In our research, 30 respondents – residents of the village - took part. The questionnaire comprised a list of questions regarding the importance of local identity for the respondents, their subjective perception of the village by means of associations, the estimation of the village attractiveness, its objective characteristics etc. The native village in their memories is connected mainly with the immediate circle (family, relatives, and home folk), some life experiences, the village itself and its residents; culture is rarely mentioned. Relationship with the village is also mainly perceived through the family members.

The projective question "What will you take as a memory about your home village in case you have to leave it forever?" helps to understand the local identity of the villagers. The majority of the answers included objects connected with the one's family.

Due to the questions about the village history, important events of the nearest past, we could distinguish certain continuity with the past, for example, the respondents mentioned the main occupations of the village in the past (trade, fairs), identified some cultural and historic peculiarities. The reference is made, though to a relatively recent past, existing in the personal memories, and treats the economic sphere and the daily life. The respondents did not mention any more distanced events, which comprise the richness of the region's history. It can be probably explained by the specificity of rural time perception, which is

3 М. Элиаде, Миф о вечном возвращении. Москва: Алетейя, 1998.

4 *Localitățile Republicii Moldova.*Vol. 14, Chișinău, 2016, p. 523.

the cyclic ahistorical time (by M. Eliade).

By estimating the difference among the regions, their village and the capital, Chisinau, no certain attractiveness of some other localities was revealed. Some respondents mentioned that in Chisinau people live better, richer.

While describing their local specificity, the respondents underlined its natural beauty (beautiful location) and domesticity of its residents. There were many negative characteristics as well, mainly of social and economic character (poverty, mud, many old people, abandoned houses etc.). As neighbors, they see the neighborhood locations (Socola, Climauti, Poiana), but without pointing out the differences. Nobody mentioned the Transnistrian Rascov, though seen in an immediate proximity across the river. Probably it is a specific part of a narrowed local identity, perceived not just in geographical, but ethnic, politic and socio-cultural boundaries as well.

With regard to the local events, the perception of the respondents showed a relative unanimity just in the case of the death of the poet D. Matcovschi and annual commemorative day celebration, because the research was carried out after Easter. D. Matcovschi is probably the local brand. The frequent mentioning of commemorative day sustains the idea of cyclic holidays' predominance, which scale time in traditional societies. This can be underpinned by the fact that local celebrations have a rather small proportion among the other important holidays, which are mainly religious ones.

One more interesting moment is about events, which help the respondents to feel themselves residents of their village. Hypothetically, it could be "hramul satului" (Village Patron Day) or other religious holidays. But in the case of Vadul-Rascov, there was a list of individual family events (for example, weddings, commemorations, funerals etc.). On one hand, a large proportion of family events/celebrations confirm the idea that family plays a key role in local identity formation of Vadul-Rascov residents. On the other hand, a large number of residents probably take part in the village family celebrations, what confirms the importance of "primordial" social connections.

As result, we can see a typical traditional rural society, where the local identity comprises a natural part of the social order. Its main compound parts are family and immediate circle, which provide the initial socialization, agricultural labor, and geographic environment. Culture and traditions are not consciously reflected, being though an essential part of everyday life. Positive features of local identity include the unique relief, richness of nature and pride for the famous compatriot – poet, who became the brand of the locality due to the actions of different actors. Nevertheless, economic problems predominate and overlap the residents' interest to the place. That's why the main criterion of "another"

territory is that "there they live better/worse". Local identity is part of a general rural worldview, and is seen in the annual cycle of holidays and agricultural works in the context of lack of interest to the linear history and singular significant facts. In general, the local identity of the residents is narrow, being limited by geographical and social frames.

References

1. Localitățile Republicii Moldova.Vol. 14, Chişinău:2016.
2. Paasi A., Zimmerbauer K. Theory and practice of the region: a contextual analysis of the transformation of Finnish regions. Treballs de la Societat Catalana de Geografia, 71-72, 2011, pp. 163-178
3. Карлова Е.В. Территориальная идентичность населения в Центральной России. Дисс. на соиск.уч.ст.канд.геог.наук. М, 2015
4. Горнова Г.В. Антропологические аспекты антиномии города и деревни. Вестн. Ом. ун-та. 2010. № 3. С. 34–36
5. Элиаде М. Миф о вечном возвращении. Москва: Алетейя, 1998

Summary:

The article deals with the research of local identity phenomenon, carried out in Vadul-Rascov locality. Studying the importance of local identity helps to find out ways of keeping one's identity in the globalizing world of unstable boundaries. The results showed a positive local identity of the villagers with its common and specific features. The given local identity includes the natural environment, family and immediate circle, agricultural cycle, religious holidays which are all interconnected and form the rural pattern. In general, local identity of the residents is narrow, being limited by geographical and social frames. The sense of connection with the place of residence is expressed in the formation of "primordial" complexes of family, kin and neighborhood interactions.

Keywords: local identity, ethnic, territory, locality, rural society

Vladimir KRAVCENKO

GRAFICA DE CARTE PENTRU COPII ÎN CONTEXTUL TRADIȚIEI ROMÂNEȘTI: REPERE ISTORICE

Grafica de carte pentru copii este un domeniu al graficii de carte cu un specific condiționat de vârsta cititorului, de normele realizării poligrafice, de legile perceperii textului, de particularitățile narativului literar. În țările europene, este legată și de tradițiile naționale ale educației copiilor, determinate istoric prin binomul religios–laic, cu alte cuvinte, prin procesul eliberării cărții de sub tutela bisericească și laicizarea ei. În România acesta a fost de lungă durată, ceea ce a și prefigurat specificul național în grafică[1].

Evident, arta ilustrației cărților pentru copii este influențată în bună măsură de filosofia educației. Metodele timpurii de compunere a vizualului cărților europene erau limitate la caracterul religios al artelor plastice. Semnificația culturii în sensul tradițional (dezvăluirea mișcării spre divin) se manifesta în cărțile pentru copii prin tonalitatea didacticistă și povățuitor-instructivă. Aceasta a rezultat din doctrinele oficiale ale bisericii romano-catolice și creștin-ortodoxe. În conformitate cu Noul Testament, era recunoscută inocența, puritatea morală și trupească a copiilor („Micșorați-vă ca și copiii, dacă vreți să intrați acolo [în Regatul lui Dumnezeu]" – Evanghelia după Matei), însă nu se acorda atenție particularităților microcosmului unic în care trăiește fiecare copil. Copilăria era privită simplist, drept o etapă de tranziție spre viitor, oricum trecătoare, și copilul – ca un adult „nedesăvârșit" (imperfect).

Din epoca medievală timpurie și până la finele secolul al XV-lea, când tipograful german Johannes Gutenberg a adaptat tehnica imprimării pe scânduri de lemn pentru publicarea edițiilor de masă, astfel dând naștere tiparului modern, în diferite regiuni europene au fost confecționate cărți-manuscrise, bogat ornamentate cu portrete ale unor sfinți și compoziții biblice pe frontispicii. Aceste produse unicat (executate într-un singur sau în câteva exemplare) au fost destinate doar studioșilor interesați de text, nu de ilustrații. Or, în edițiile de așa fel, inclusiv și în cele românești, pe înțelesul copiilor erau doar imaginile cărților religioase, concepute pe calea schematizării și stilizării primitiviste. Scenele figurative erau de felul celor ce se regăseau în foile pliante (nelegate) pentru lectură populară pe teme populare cotidiene și pe teme populare biblice, răspândite pe larg în Europa înaintea erei tiparului, în secolele XIII–XV. Acestea erau ilustrate cu

1 Gh. Buluță, Cultura scrisă la români. București: DIP, 1996.

desene schematice grotești, gravate în lemn de autori anonimi. Cărțile destinate țăranilor sau oamenilor (copiilor) simpli, care reprezintă un fel de versiune legată a foilor pliante sus-menționate, au apărut în România ca urmare a distribuirii cărților de format mic de tip *blockbuch* sau cartea populară germană. Practica evaluării valorilor naționale pe baza celor împrumutate din alte regiuni europene se referă și la primele abecedare ilustrate (sau bucoavne), care erau unicele ediții destinate copiilor la etapa inițială de evoluție a industriei cărților tipărite.

Tradițiile de ilustrare a literaturii pentru copii în România s-au format în două direcții principale în conformitate cu ideile religioase asupra educației: de tip romano-catolic – în zona vest-carpatică (Transilvania), care multă vreme a făcut parte din Imperiul habsburgic, și de tip creștin-ortodox, în zona de est a spațiului cultural românesc (Țara Românească, Moldova). Editarea cărților în zona vest-carpatică s-a dezvoltat după modelul german, iar în zona est-carpatică – după cel francez. În sens mai larg, aceste tradiții au fost opuse reciproc, Franța pe o parte și Germania (și Imperiul habsburgic) pe de altă fiind marii rivali europeni. Deci, dezvoltarea bilaterală era condiționată de mai mulți factori: tendințele didacticiste și puriste ale atitudinii față de copil din Franța și din Germania, originalitatea culturii editoriale a acestor două țări europene principial diferite între ele, afinitățile lingvistice între limbile franceză și română, influența Parisului, a Münchenului și a Vienei (a centrelor artistice importante) asupra culturii naționale.

Procesul de lungă durată al laicizării artei plastice în Europa de Vest s-a produs odată cu răspândirea ideilor reformatoare (sau ale protestantismului) și, în paralel, cu liberalizarea comerțului și creșterea urbanismului. În contextul opunerii doctrinelor catolicismului, în arta plastică se afirmau imagini contradictorii, din punct de vedere tradițional, ținând de bucuriile și suferințele existenței umane (pământești). Raționalizarea întruchipărilor vizuale ale inocenței a reieșit din interes deosebit față de lumea copiilor, rezultându-se în mai multe inovații în domeniul psihologiei, pedagogiei, fiziologiei etc. Conform doctrinelor protestantiste, în procesul instruirii copiilor trebuie luată în considerație, printre altele, dorința firească a copilului de a contacta atractivul în carte. Dat fiind că el „comunică" în direct cu cartea, preferă în mod normal pozele colorate celor monocrome. Decuparea imaginilor din cărți trebuie privită nu ca o simplă ștrengărie a lui, dar ca un mod mai mult sau puțin obișnuit de studierea lumii înconjurătoare, care poate rezulta într-o mare descoperire făcută de el în viitor... Astfel se afirma originala tradiție de creare (ilustrare) a cărților menite să-l instruiască și să-l informeze pe copil prin distracție.

În rezumat, pe parcursul secolelor XV–XX, în diferite țări occidentale (Marea Britanie, Germania, Franța) s-au afirmat tradițiile de ilustrare a cărților

pentru copii. Ele au rădăcini în două grupuri de opinii politico-profesionale. În primul rând, în anumite viziuni naționale privind exprimarea mentalității poporului și a umorului. Inițial ele figurau ca instrumente ale marii polemici culturale europene și elemente de exprimare artistică a națiunilor pure, dar cu timpul s-au transformat în standarde internaționale de creare a cărților pentru copii, prezentându-se drept mari realizări culturale ale civilizației europene. În al doilea rând, în convingerile despre un specific vizual aparte al cărților pentru copii, diferit de cel religios-moralizator și instructiv-educațional. În ansamblu, acestea au prefigurat evoluția graficii de carte din Europa în ultimele trei secole.

Spre deosebire de Europa de Vest, în România procesul laicizării cărții și era tiparului nu au inițiat simultan, prima carte tipărită văzând lumina zilei la mai puțin de 50 de ani după invenția lui Gutenberg[1], iar prima carte pentru copii – în secolul al XVIII-lea, după laicizarea segmentului editorial. Aceasta pauză istorică este condiționată de binomul rural–urban corespunzător celui cărturăresc religios–laic.

Chiar și până în secolul al XX-lea cultura copilăriei în România avea un caracter rural-tradițional, dovadă servind expoziția Universul infantil. Imagini, veșminte și colecții din secolul al XIX-lea, organizată de Biblioteca Academiei Române din București și Institutul de Istoria artei „G. Oprescu" din București în Sala de expoziții „Theodor Pallady" al Bibliotecii Academiei Române în perioada 5-17 septembrie 2019. O bună parte a obiectelor expuse la BAR reprezintă foto și păpușe costumate, provenite din sate din diferite regiuni ale țării. Se știe că anume în spațiul urban este posibilă apariția cărților non-religioase și non-instructive. În așa mod, faptul că cartea românească și-a obținut caracterul laic relativ târziu, în secolul al XVIII-lea, a redus perioada de dezvoltare a cărții pentru copii practic la o perioadă scurtă de un secol și jumătate.

În ceea ce privește prezentarea grafică a aparițiilor editoriale, realizările și standartele culturii protestantiste din cele naționale deveneau internaționale în mod intensiv (includem aici și *blockbuch*-urile, și primele abecedare xilogravate), cu toate că ele toate sunt produse sau cel puțin au rădăcini în ambientul specific vest-european. Tot mai solicitate și actuale s-au dovedit a fi aparențele dinamice nemaivăzute până atunci, neavând neapărat ținută artistică înaltă, de felul operelor de artă, ci fiind interesante ca estetică. În România, unde orice tendință nouă avea să se contopească cu tradiționalismul ofensiv al culturii locale de factura neapărat religioasă, stilizarea imaginilor destinate publicării în cărți pentru copii s-a produs pe calea caricaturizării.

Unul dintre primii care au studiat fenomenul comicului în arta plastică a

1 D. Simonescu, Gh. Buluță, Pagini din istoria cărții românești. București: Editura Ion Creangă, 1981.

fost poetul și criticul literar francez din secolul al XIX-lea Charles Baudelaire. Potrivit lui, în râsul obișnuit se întrezărește esența diabolică: în societate adesea este semn de nebunie și cel înțelept, de obicei, nu i se supune. Doar râsul copiilor, provocat de bucuria sinceră, îl considera firesc, asemănându-l cu un mugure de floare. Criticul a evidențiat particularitățile „naționale" ale umorului popoarelor europene și a examinat cum s-au reliefat ele în opera marilor pictori[2]. Dacă e să ne referim la această clasificare făcută încă în 1855, artiștii români au exprimat întreagă gamă de umor european, de la grotescul ușor sau de tip bufonadă a tradiției „veselei, zgomotoasei și inocentei Italii", cu umorul carnavalesc și cu o predilecție de caracterizare tipologică, nu psihologică, la aparențele usturător satirice de tip englez sau spaniol.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea grafica de carte pentru copii în România s-a dezvoltat sub puternica influență a tradiției ateiste de provenienţă rusă (sovietică), vădită în iconografia și stilistica imaginilor. Ca urmare a creșterii cantitative enorme a edițiilor, a avut loc excluderea programată a referințelor la educația autohtonă religioasă din epocile trecute, fiind promovată tradiția „noilor timpuri", a caracterului lapidar și auster al imaginilor. Cu toate că, în linii mari, grafica de carte pentru copii ca gen de arta plastică se consideră puțin politizată comparativ cu alte genuri, în anii '50 și '60 ea a fost afectată de politica externă (succesele internaționale ale URSS și SUA) și internă (creșterea primei generații postbelice) în cea mai mare măsură, îndeosebi, în Basarabia (RSSM). De altfel, s-a accentuat și mai mult caracterul laic al cărții. Ca atare, tradiția sovietică învechită a vizualului cu mesajul propagandistic ascuns sau vădit nu s-a înrădăcinat în conștiința românească, însă pictorii au îmbrățișat abilități de „bun meșteșug" și înaltă performanță, devenită o altă tradiție de realizare a operelor de artă din întregul spațiul cultural est-european.

În anii '80-'90 ai secolului al XX-lea în țările vestice s-a stabilit o nouă tradiție – recunoașterea benzilor desenate drept fenomen cultural. Anterior, printre intelectuali și oamenii instruiți edițiile ieftine de tip *comics* au fost privite drept producția meseriașilor, care aduce doar daună dezvoltării copilului. Însă datorită americanilor, artistului plastic Will Eisner, care a numit *comics*-urile drept arta secvențională[3] și cercetătorului Scott McCloud[4], care a considerat *comics*-ul produs al culturii vizuale contemporane, benzile desenate au fost recunoscute internațional ca facând parte din cultura de expresie artistică. De atunci

2 Ch. Baudelaire, Despre esența râsului în artele plastice. În: Pictorul vieții contemporane și alte curiozități. București: Meridiane, 1992.

3 W. Eisner, Comics and Sequential Art. Tamarac: Poorhouse Press, 1985.

4 S. McCloud, Understanding Comics. The Invisible Art. New York: Harper Collins, 1994.

încoace, elementele grafice caracteristice *comics*-urilor pot fi regăsite în opere de artă: procedeul *storyboard* de organizare a spațiului, indicatorii mișcărilor, replicilor și gândurilor personajelor (linii, „bule" și „nori" cu text în interior), perspectivă liniară și diagonale exagerate, desenul degajat cu conturarea ș.a.

În lumea contemporană, în epoca globalizării și a dezvoltării vertiginoase a mijloacelor de comunicație, tradițiile naționale umoristice se încadrează în cultura de masă internațională. Cresc ca număr aspectele semantice ale glumelor, la fel ca și sursele de răspândire/distribuire a umorului (programe televizate, portaluri internet etc.). Sursele acestea de informații uniformizează vizualul, caricaturile deosebindu-se între ele doar prin nivelul de executare artistică. Chiar dacă ideile grafice ale artiștilor plastici constituie o variație la o temă deja cunoscută, ele nu se prezintă drept banale. Pictorii se abțin de la simplificarea excesivă ce poate duce la banalitate, ideea plastică devenind astfel incompatibilă cu viziunea poetică, bazată pe atitudinea binevoitoare față de copiii, însă fără indulgență.

În lucrările grafice executate de cei mai cunoscuți maeștri ai artei plastice românești sunt aplicate diferite metode de expresie plastică, o importantă caracteristică a ilustrațiilor fiind corespondența dintre stilul vizual și cel literar, care se stabilește la diferite niveluri narativ-semantice. Astfel, se evidențiază afinități de concepții plastice, ilustrațiile combinând esteticul cu cognitivul, dezvoltând la copii gustul pentru frumos, sentimentul de armonie cromatică, curiozitate, dragoste față de plaiul natal. Noul spirit, prezent în ilustrații, se contopește cu înalta măiestrie, inerentă perfecțiunii limbajului plastic ales de artist.

Prezenta cercetare este realizată cu sprijinul Institutului Cultural Român.

Bibliografie:

1. Baudelaire Ch. Despre esența râsului în artele plastice. În: Pictorul vieții contemporane și alte curiozități. București: Meridiane, 1992.
2. Buluță Gh. Cultura scrisă la români. București: DIP, 1996.
3. Eisner W. Comics and Sequential Art. Tamarac: Poorhouse Press, 1985.
4. McCloud S. Understanding Comics. The Invisible Art. New York: Harper Collins, 1994.
5. Simonescu D.; Buluță Gh. Pagini din istoria cărții românești. București: Editura Ion Creangă, 1981.

Summary:

CHILDREN'S BOOK ILLUSTRATION IN THE CONTEXT OF THE ROMANIAN TRADITION OF CHILDHOOD: HISTORICAL LANDMARKS

In the article, some conceptual points concerning the historical and geo-political correspondence of the children's books to the educational and aesthetic criteria, are considered. The author examines the history of children's books in Romania in two periods of development, according to the following stages of literacy of the Romanian population: up to the XXth century (initial literacy) and the XXth century (partial and full literacy). The structural basis of the analysis is claimed to be the religious-secular and rural-urban counterparts. For the first time the art of children's book illustration is examined entirely, as a synthesis of classical European traditions in a special artistic reinterpretation. Particular attention is paid to the humorous aspect of the illustrations.

Keywords: children's book, illustration, childhood, international, national, Romanian.

Ludmila MOISEI

PATRIMONIUL CULTURAL ÎN SISTEMUL EDUCAȚIONAL: STRATEGII DE PROMOVARE

Mediu al integrării și transformărilor sociale, esență a identității culturale, studierea patrimoniului cultural în sistemul educațional reprezintă un factor fundamental al vieții sociale, mai ales astăzi, când ne confruntăm cu o acută criză spirituală. Valorificarea patrimoniului cultural și etnocultural în educația tinerei generații reprezintă o prerogativă a noilor politici educaționale și culturale, aplicate în sistemul de învățământ actual. Totodată, promovarea patrimoniului se regăsește printre obiectivele esențiale ale Strategiei de dezvoltare a culturii Cultura 2020[1].

Necesitatea promovării patrimoniului cultural în sistemul educațional este determinată de următoarele realități socioculturale: omogenizarea dimensiunii culturale ca urmare a procesului de globalizare și impactul acestuia asupra tinerei generații, sensibilă la diverse influențe și la noile modele culturale, stil de viață și mentalitate; necesitatea promovării patrimoniului cultural ca o condiție a păstrării identității și educației în spiritul patriotismului cultural, atât de necesar în condițiile crizei identitare și culturale; școala este mediul în care tânăra generație se familiarizează cu istoria, cultura și patrimoniul național, necesar a fi perceput ca un izvor despre trecut și o resursă pentru viitor; persistența și consecvența manipulării culturale prin intermediul mass-media, neglijând specificul național și ignorând rolul anumitor instituții cu caracter educativ.

Actualmente, politica educațională a Republicii Moldova în direcția valorificării patrimoniului cultural este aplicată prin intermediul educației formale și nonformale, competențelor și obiectivelor specifice disciplinelor școlare obligatorii: istorie, educație civică, geografie, educație tehnologică, educație muzicală, precum și a celor opționale: educație interculturală, educație pentru toleranță, cultura bunei vecinătăți, istorie locală. Fiecare disciplină posedă propriile metode și procedee de lucru, prin care se valorifică cele mai importante aspecte cu referire la patrimoniul cultural tangibil și intangibil. Or, promovarea patrimoniului cultural în sistemul educațional implică aspecte pozitive ce conduc spre formarea cetățenilor în spiritul responsabilității civice, toleranței față de valorile etnoculturale și respectului față de identitatea culturală.

1 Ministerul Culturii al RM, Propunere de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor, 2012, http://www.particip.gov.md/public/files/PPP_muzee_22.10.2012.pdf.

De aceea, trebuie să menționăm că baza empirică a acestui studiu o constituie bunele practici de promovare a patrimoniului cultural și etnocultural la tânăra generație, desfășurate la IPLT „Alexei Mateevici", în cadrul disciplinelor socio-umanistice și estetice (istorie, geografie, educație civică, artă plastică, educație muzicală, educație tehnologică ș.a), acestea fiind arii curriculare care încurajează dialogul între generații, precum și explorarea valorilor culturale.

Aspecte tematice precum *plantele medicinii populare, coloranții naturali, calendarul agricol* sunt abordate în cadrul orelor de științe; *toponimica satului*, *peisajele geografice și culturale, monumentele naturii* – la geografie, *folclorul literar oral* – la literatura română, *ornamentica și cromatica populară, portul tradițional, croșetatul, broderia* – la arta plastică și educația tehnologică, *arta muzicală națională, folorul muzical* – la educația muzicală. Mai multe subiecte *cu referire la sărbători, ritualuri, etică și estetică* sunt discutate la orele de dirigenție, dar și cu ocazia manifestărilor tematice (Paștele, Crăciunul, Anul Nou, Dragobetele, Sf. Andrei, Mărțișorul ș.a). Pe lângă cunoștințele obținute, tinerii își dezvoltă abilități și competențe, orientându-se spre diverse funcții ale gândirii: să observe, să descrie oral, să întrebe pe bunei, părinți, ceea ce reprezintă de fapt mici cercetări de teren, interviuri și observație participativă.

Deoarece suntem o țară pluriculturală, încă din clasele primare se promovează activ abordarea multiculturală. De aceea, tangențial cu istoria poporului nostru se studiază istoria, cultura și tradițiile poporului rus, ucrainean, găgăuz și bulgar. Aceasta nu numai informează tânăra generație, dar contribuie la formarea conștiinței lor etnice, la însușirea valorilor general-umane și la dezvoltarea spiritualității. Chiar din clasele primare, în scopul creării condițiilor pentru autodeterminarea elevilor de vârstă școlară mică în pluralitatea etno-culturală din Republica Moldova, elevii urmează disciplina opțională *Cultura bunei vecinătăți*. Conform curriculei[2], finalitățile noii discipline se axează pe dezvoltarea toleranței, a relațiilor și comportamentului tolerant, în consecință – pe formarea unei culturi a bunei vecinătăți. După conținut, disciplina pune accent pe studierea ținutului natal, cuprinzând informații de natură istorică, geografică, literară și lingvistică despre Republica Moldova și populația ei. Disciplina dată îi învață pe elevi să aibă o atitudine grijulie față de țara noastră și etniile conlocuitoare. Lecțiile sunt concepute într-o cheie pașnică, binevoitoare, fără divizarea culturilor în „dominante" și „minore". Curricula se axează pe educația nonformală și metode interactive (jocuri, dezbateri, proiecte, excursii, cercetări individuale etc.), incluzând totodată mai mulți actori (părinți, rude, vecini ai elevului), activitatea didactică nelimitându-se la profesor și elev. Disciplina include mai multe

2 Cultura bunei vecinătăți. Curriculum la disciplina opțională pentru clasa I. Coord. Viorica Goraș Postică, Rima Bezede. Chișinău: Bonns Offices, 2015.

compartiemente: Mediul geografic, Istoria, Cultura tradițională și contemporană, Limba vecinului, Axiologia ș.a.

Importanță deosebită se acordă atelierelor de formare a unei atitudini obiective și a unei poziții emoțional-motivaționale pozitive față de sine și de cei din jur. Se exersează interacțiunea constructivă și unificarea grupului de elevi, se formează abilități și deprinderi care promovează alegerea conștientă a variantelor tolerante de comportament față de diversitatea culturală, religioasă și etnică a grupului. Pe parcursul studierii disciplinei, elevii urmează să învețe mai multe teme, precum: Republica Moldova este patria mea, Satul/orașul meu, Familia mea, Cultura poporului român și a altor popoare, facilitând conexiunea dintre etniile ce populează țara și istoria națională și cea locală. Elevilor li se prezintă concepția asupra lumii, elaborată timp de secole după parametrii principali ai vieții umane, cruciale pentru orice popor și orice epocă: Omul și relația lui cu natura, Omul și familia sa în cultura populară, Omul și moștenirea lui cultural-istorică etc. Disciplina în cauză le trezește elevilor interes conștientizat și dragoste față de patrie, plaiul natal, natură, cultură, tradiții, istorie națională și valorile spirituale ale poporului. În cadrul orelor se dezvoltă gustul estetic al elevilor și li se educă simțul frumosului în baza unor mostre de creație folclorică a poporului român, ucrainean, rus, găgăuz, bulgar etc. Pe de o parte, este necesar de a demonstra unicitatea și caracterul irepetabil al culturii, a-l învăța pe elev să înțeleagă limbajul artei populare. Anume cu ajutorul lui este cifrată în ritualurile, dansurile, vestimentația, arhitectura populară concepția despre lume a unei etnii. Pe de altă parte, elevul urmează o pregătire pentru explorarea continuă a diversității culturale a Republicii Moldova, ca parte componentă a procesului cultural-istoric european și mondial. În calitate de materie literară, se acordă prioritate speciilor de creație populară orală: basme, proverbe, zicători, cimilituri, ghicitori, strigături etc.

Subiecte importante în promovarea patrimoniului național natural se studiază la orele de *Geografie*. De exemplu, la lecția Caracterizarea economică a României, una din sarcini constă în elaborarea eseelor cu privire la cultura și tradițiile românești, sarcină ce implică sărbătorile naționale laice și religioase. Un rol aparte revine participării la diverse excursii sau drumeții, ce au drept scop descoperirea locurilor pitorești, a monumentelor naturii și peisajelor culturale.

Pentru a-i aduce pe copii la nivelul de conștientizare a faptului ca fiecare popor își formează un anumit mod de trai și cultură în dependență de valorile ce se promovează în localitate, elevii clasei a V-a urmează cursul opțional *Istoria și cultura locală*, unde se abordează teme precum locuința populară, portul tradițional, alimentația, ocupațiile, uneltele de muncă, sărbătorile de familie, jocurile copiilor, credințele, obiceiurile și datinile dezvăluite de părinți și bunici.

În cadrul educației preuniversitare, cunoașterea trecutului și ansamblului de valori naționale revine *Istoriei românilor și universală.* Chiar din clasa a V-a elevii studiază cultura civilizației românești Cucuteni-Tripolie și cultura geto-dacilor ca elemente de continuitate românească. Pentru fiecare clasă, curricula prevede subiecte ce contribuie la cunoașterea și promovarea valorilor naționale și culturale pentru toate epocile istorice.

Educația civică valorifică patrimoniul cultural din perspectiva democrației participative, sau tocmai un bun cetățean este în primul rând cel care-și cunoaște valorile identitare și contribuie la protejarea acestora. In cadrul orelor de Educație civică/ *Educație pentru societate*, elevii studiază subiecte cu referire la sarbatorile naționale și universale, valorile culturale materiale și spirituale, multiculturalism și educație în spiritul respecării patrimoniului național cultural.

O altă strategie de valorificare a patrimoniului cultural sunt orele de educație artistică, cum ar fi *Educația tehnologică, Educația plastică și Educația muzicală*.

Educația artistică este cea mai în măsură să treacă accentul de pe ipostaza reproductivă a învățământului pe ipostaza promovării potențialului creator al personalității și a orientării axiologice a individului în lume. Formarea capacității de a percepe și de a folosi mai departe valorile estetice merge la unison cu formarea capacității de a fi receptivi la valorile identitare în societatea în care tinerii trăiesc – tocmai pentru că valorile estetice sunt valori autentice, incontestabile, care au intrat definitiv în patrimoniul național și al universului estetic. Sensibilitatea față de fenomenul estetic, în special atunci când acesta se referă la patrimoniul artistic al unei societăți, condiționează preluarea valorilor tradiționale într-un mod eficient, care se adresează întregii personalități și nu numai talentului punctual al individului. Prin generalitatea sa, sensibilitatea estetică poate constitui, de asemenea, o punte de legătură interculturală pentru medierea valorilor, precum și capacitatea de a deosebi valorile de nonvalori. Receptivitatea estetică presupune, la un nivel mai înalt, cultivarea capacității de receptare personală spontană, autentică a valorilor reale. Gustul estetic, dincolo de faptul că oferă criteriile unei judecăți estetice, antrenează și capacitatea personală de apreciere a valorilor reale, iar emotivitatea estetică mobilizează potențialul de trăire afectivă superioară.

De aceea, în majoritatea școlilor s-au creat și s-au amenajat ateliere de educație tehnologică sau Casa Mare cu exponate etnografice și expoziții cu lucrări ale copiilor, aidoma caselor mari ale bunicilor. În cadrul orelor de educație tehnologică, atenție deosebită se acordă artei populare tradiționale, ca mediu al educației axiologice.

Arta tradițională susține cumulul de valori care constituie identitatea spi-

rituală a unei națiuni. În meșteșugurile și obiceiurile tradiționale se conservă și supraviețuiesc valori morale puternice, un univers specific de existență, care trebuie să fie trecut din generație în generație, de la vârstnici la tineri. Pe lângă faptul că aceste valori ne definesc ca oameni, ele sunt și termenii comuni prin care comunitățile pot comunica reciproc, depășind particularitățile și izolarea. Iar modul în care ele pot fi cel mai bine manifestate este prin limbajul cultural și, mai ales, artistic. Arta populară și tehnicile meșteșugărești conservate în timp au potențialul uriaș de a servi transmiterii mai departe a acestor valori, reprezentând esențializări ale unor coordonate umane autentice și perene, purtătoare ale unor simboluri interculturale care concentrează o puternică energie formatoare. De aceea este important ca mediile contemporane de educare a tinerilor să facă pași înspre obiceiurile și meșteșugurile tradiționale care nu trebuie să devină curiozități de expoziție, ci păstrate vii. Tinerii au șansa reală de a prelua valorile tradiționale ca valori identitare dintr-o tradiție vie, de a profita de experiența generațiilor vîrstnice și de a le comunica intercultural în efortul comun de a adaptare la o lume în continuă metamorfoză.

Dacă la unele discipline multe lucruri pot fi însușite în mod mecanic, pe de rost, nelăsând vreo urmă nici în conștiință, nici în suflet, educația muzicală presupune o angajare totală a elevului, căci „în muzică pot fi memorizate numai lucrurile înțelese și trăite emoțional". Interesul, gustul artistic, capacitatea de apreciere a operei muzicale și a propriei formări muzicale pot fi cultivate numai în cadrul practicilor muzicale, pornindu-se de la sensibilizarea pentru creațiile muzicale și până la dragostea pentru arta muzicală. Conform Curriculumului de educație muzicală, experiența muzicală, definită ca receptare activă și emoțională a muzicii, trebuie să contribuie la creșterea unui „suflet frumos", armonios, cu o aleasă sensibilitate pentru valorile etice și spirituale .

Un rol aparte în promovarea valorilor de patrimoniu îl are *educația muzicală*, ce presupune drept competențe utilizarea unor criterii de apreciere valorică a creațiilor muzicale de factură populară și cultă din tezaurul muzicii naționale; descrierea folclorului muzical ocazional și ritual care însoțește sărbătorile și obiceiurile populare, identificarea la auz a unor formații instrumentale și vocale, a unor interpreți reprezentativi ai culturii muzicale naționale, manifestarea interesului pentru valorile culturii muzicale naționale prin identificarea surselor de informație care pot susține o investigație a fenomenului cultural-artistic. Printre compartimentele de bază care se studiază pentru formarea acestor competențe sunt: valori perene ale muzicii naționale, valorile folclorului muzical național (doina, balada, colindul), muzica sacra, lăutarii și arta lăutărească în cultura muzicală națională, interpreți celebri ai culturii muzicale naționale, maeștri și capodopere. Prin urmare, pe lângă personalitățile de talie mondială, se studiază per-

sonalități naționale marcante, precum: Maria Cebotari, Maria Tănase, Tamara Ciobanu, Maria Bieșu, Gheorghe Zamfir, Serghei Lunchevici, Nicolae Sulac, Nicolae Botgros și Orchestra Națională „Lăutarii", Timotei Popovici, Ștefan Neaga, Eugen Doga, Dumitru Blajinu și Orchestra „Folclor", Ciprian Porumbescu, Gavriil Musicescu, Eugen Coca ș.a. Trebuie să recunoaștem că personalități notorii cum sunt Sofia Vicoveanca, Irina Loghin, de asemenea trebuie să se regăsească pe paginile manualului, iar unora – Maria Cebotari – să li se acorde o atenție deosebită.

Orele de educație muzicală explică și caracterul absolut al sincretismului în relația muzică-dans. Elevii învață să caracterizeze și să deosebească auditiv muzica diferitor tipuri de dans. În acest mod, se promovează interesul pentru tezaurul artei coregrafice populare: „Drăgaica", „Căluşarii", „Jocul zestrei", „Caloianul", care de altfel sunt reminescențe ale culturii și spiritualității geto-dacilor, învățându-se și în cadrul orelor de istorie, ceea ce conferă lecțiilor aspect interdisciplinar, cerință obligatorie în procesul de modernizare a învățământului.

Pe lângă cele curriculare, o stategie de promovare a patrimoniului cultural este inițierea proiectelor culturale, desfășurate la nivel de instituție, de comunitate, susținute de reprezentanții locali în scopul sensibilizării elevilor cu valorile de patrimoniu. Scopul proiectelor se regăsește în stimularea interesului elevilor față de cunoașterea, păstrarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural al unei comunități ca mijloc de construire a identității de grup. Exemple de proiecte culturale organizate în Liceul Teoretic „Alexei Mateevici" cu genericul: *Memoria în cartea de bucate, Bunele maniere și modele de comportament ieri și azi, Aranjarea mesei ieri și azi, Ornamentele în trecut și prezent.* O activitate care se bucură de receptivitate din partea copiilor și a părinților este organizarea *Zilei Europei* (9 mai), când copiii au sarcina de a pregăti bucate tradiționale specifice diferitor popoare: italian, spaniol, francez, englez, armean ș.a. Pe lângă aceste activități culturale, diriginții de clasă deseori practică întâlniri cu „tezaurele umane vii" – purtătorii valorilor tradiției populare și datinilor străbune: rapsozi, meșteri populari, dansatori, povestitori, bătrâni ai orășelului – persoane reprezentative atunci când vorbim de promovarea patrimoniului cultural.

Elevii IPLT „Alexei Mateevici" din or. Cricova, îndrumați de corpul didactic, contribuie la promovarea tradițiilor și cu ocazia Hramului bisericii (22 mai, sărbătoarea Sfântului Ierarh Nicolae). Alături de programul realizat în parteneriat cu căminul cultural și consiliul local, copiii își expun cele mai frumoase realizări din domeniul artei populare (croșetatul, brodatul, cioplitul în lemn ș.a.). Deasemenea, tradițional, de Sfântul Andrei, practicăm șezători cu cele mai cunoscute datini specifice acestei sărbători. Nu lipsesc nici atelierele de confecționare a mărțișoarelor, urmate de expoziții, cu ocazia sărbătorii de 1 Martie sau

cele de încondeiere a ouălor pascale, finalizate prin organizarea compozițiilor de Paști, cu ocazia sărbătorilor pascale.

Direcție strategică în promovarea culturii și valorilor naționale, este colaborarea școlii, comunității cu muzeul. În această ordine de idei, muzeul trebuie înțeles nu numai ca un mediu formativ – prin el însuși sau în relație cu școala – ci și ca un mod de cunoaștere didactică și de re-interpretare a realității[1]. Muzeul – alături de arhivă, bibliotecă, instituțiile de învățământ reprezintă una dintre valoroasele surse de educație din toate timpurile. În acest sens, am o putea vorbi despre o *pedagogie muzeală*[2], care în prezent devine o provocare nu numai teoretică, dar și expresia unei oportunități de conturare a unor strategii eficiente de ordin formativ, gata să complementeze ceea ce se realizează prin intermediul activităților școlare curente. Această idee de stimulare a interacțiunii pe linie educațională dintre muzeu și școală o regăsim în cadrul *Propunerilor de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor*[3]. De altfel, la origini, dar și în prezent, una dintre funcțiile majore ale muzeului este cea educativă, de prezentare, promovare și receptare a valorilor concrete dintr-un anumit domeniu de manifestare[4].

Indiferent de profilul muzeului (de artă, istorie, științele naturii, etnografic etc.), programele educative desfășurate în acest tip de instituție de educație nonformală posedă eficiență și *feed-back* pozitiv în promovarea valorilor de patrimoniu.

Pentru lecțiile de istorie, de exemplu, Muzeul Național de Istorie a Moldovei propune un program educațional cu genericul *Altfel de școală la muzeu*, adresat elevilor și studenților. Obiectivul principal al programului este învățarea în și prin muzeu, în contextul valorificării patrimoniului cultural istoric. Programul include Ciclul de lecții muzeale / vizite interactive, având la bază următoarele tematici:

- *Strămoșii noștri - istoria noastră;*
- *Civilizația daco-romană la Răsărit de Carpați. Columna lui Traian;*
- *Constituirea și consolidarea statului medieval moldovenesc;*
- *Școala, tiparul și gândirea științifică în evul mediu;*

1 C. Niculescu, Muzeologie Generală. București: Editura Didactica și Pedagogică, 1975.

2 R. Andrei, 2005, Pedagogia muzeală – programe și strategii, în Revista Muzeelor, nr. 3, 2005, r. http://www.revistamuzeelor.ro/arhpdf/2005.

3 http://www.particip.gov.md/public/files/PPP_muzee_22.10.2012.pdf. Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Propunere de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor, 2012.

4 L. Moisei, Aspecte ale educației pentru patrimoniul etnografic în cadrul relației școală-muzeu. În: Patrimoniul cultural național și universal: dialog istoric. Chișinău: Pontos, 2014, p. 265-271.

- *Basarabia în cadrul Imperiului rus, 1812-1917;*
- *Marea Unire și procesul de integrare a Basarabiei în România Mare;*
- *Cultura și învățământul în perioada interbelică;*
- *Represiunile și deportările staliniste.*

Ciclul poate cuprinde și alte teme, care se stabilesc de comun acord cu profesorul, dar și diverse ateliere, printre care: Atelierul de arheologie *Obiectul arheologic – o enigmă*; Atelierul *Tainele ceramicii preistorice*; Atelierul de *Modelare manuală din hârtie*; Atelierul *Istoria și arta scrisului.*

De asemenea, în cadrul ciclului de lecții muzeale se regăsește și proiectul „Un film la muzeu". Proiectul promovează filmul istoric și documentar ca mijloc de cunoaștere a istoriei, de cunoaștere interculturală. Cinemateca CLIO a muzeului asigură săptămânal proiecții de film istoric și documentar, precum și programe tematice (dezbateri, comentarii, întâlniri cu cineaști și istorici). Arhiva cinematecii înglobează peste 40 de filme printre care găsim: proiecții de filme: filme-reconstituiri (*Gumelnița, Bucșani, Magia Cucuteni, Cultura Cucuteni-Tripolie*), filme documentare despre marile imperii (*Bizanț - Imperiul pierdut*), despre cei mai de vază domnitori (*Voievodul. Măria sa Ștefan cel Mare și Sfânt, Constantin Brâncoveanu, Mihai Viteazul, dimensiunea europeană a unui erou*) despre mănăstirile Moldovei (*Mănăstirea Putna, Mănăstirea Neamț, Destinația Moldova. Mănăstirea Căpriana, Mănăstirea Hâncu*) și despre revoluțiile și războaiele care ne-au marcat istoria: *Arme cu tărie, suflet românesc* (aspecte militare ale Revoluției de la 1848); *Filmele Independenței* (mărturii documentare despre Războiul de Independență de la 1877-1878); *Oșteanul de la 1877* (Războiul de Independență de la 1877-1878); *Pe aici nu se trece!* (începutul Primului Război Mondial); *Ordin de luptă împotriva uitării* (veterani de război rememorează luptele din eroicul an 1917); *Răstignirea României* (pierderile teritoriale suferite de România în anul 1940); *Omenie în vremuri de restriște* (sprijinul acordat de România refugiaților polonezi în al II-lea Război Mondial): *Lagărul* (lagăre de concentrare din timpul celui de-al II Război Mondial).

Alte filme, pe care elevii și studenții le pot viziona în exclusivitate la muzeu, sunt consacrate Marii Uniri de la 1918: *Basarabia* (mișcarea națională din anii 1917-1918); *Marea Unire* (Alba Iulia, 1 decembrie 1918), crimelor comunismului: *Golgota Basarabiei* (crimele comunismului în Basarabia); *Memorialul durerii* (crimele comunismului în România); istoriei tricolorului (*Tricolorul din inimi*), dar și patrimoniului cultural: *Cartea religioasă medievală. Din colecția Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei*; *Chișinăul de odinioară în imagini* (sec. XIX – începutul sec. XX, în baza colecției de cărți poștale a muzeului); *Chișinău – o capitală europeană* (promovarea potențialului investițional, turistic și cultural al capitalei); *Alexandru Plămădeală și Școala de Arte Frumoase*

din Basarabia (sf. sec. XIX – anii 40 ai sec. XX).

În această perioadă critică, când învățământul se află la răscruce de drumuri, cadrele didactice trebuie să dea dovadă de multă imaginație în găsirea unor strategii interesante, atrăgătoare, care să stimuleze motivația elevilor pentru învățătură. Organizarea de activități educative, aplicate, cu diverse tematici din domeniile științelor naturii, arte/pictură, ecologie, istorie, tradiții, meșteșuguri, stimulează creativitatea copiilor și creează o legătură mai strânsă a acestora cu muzeul, care trebuie privit ca o instituție ce oferă o alternativă de petrecere în mod plăcut a timpului liber, dar și ca o completare a cunoștințelor teoretice.

Fiecare etnos, oricât de mic nu ar fi, oriunde nu ar locui, are la baza dezvoltării lui tendința de a dăinui. De aceea, fiecare etnie ar trebui să aibă propriul orgoliu și demnitatea de a-și păstra valorile create și transmise de la strămoși. Un popor va exista atâta timp, cât își va vorbi limba, își va păstra tradițiile, obiceiurile de familie, își va transmite valorile culturii naționale, își va instrui copiii în spiritul etnic și atitudinea respectuoasă față de toate etniile și cultura lor, sau altfel spus, va contribui la valorificarea patrimoniului cultural, pentru că studierea elementelor de patrimoniu în sistemul educațional ajută la îmbogățirea culturii generale a tinerilor, respectiv asigură informarea lor pe mai multe paliere de cunoaștere. Importanța educării tinerei generații în tiparele unei gândiri sănătoase sub aspect moral, etic și social este una stringentă, iar necesitatea stabilirii raporturilor solide între generații, axată pe continuitatea tradițiilor, pregătirea pentru viață prin intermediul normelor ce au reglementat viața tinerilor în deceniile precedente, reprezintă o oportunitate.

Bibliografie:

1. Andrei, Raluca, *Pedagogia muzeală – programe și strategii*. În: Revista Muzeelor, nr. 3. 2005. http://www.revistamuzeelor.ro/arhpdf/2005.
2. *Cultura bunei vecinătăți. Curriculum la disciplina opțională pentru clasa I*. Coord. Viorica Goraș Postică, Rima Bezede. Chișinău: Bons Offices, 2015.
3. Moisei, Ludmila. *Aspecte ale educației pentru patrimoniul etnografic în cadrul relației școală muzeu*. În: *Patrimoniul Cultural național și universal: dialog istoric. In honorem Valeria Cozma*. Chișinău: Pontos: 2014, p. 265-272.
4. Niculescu, Corina. *Muzeologie Generală*. București: Editura Didactica și Pedagogică, 1975.
5. Ploșniță, Elena. *Muzeul Basarabean în fluxul istoriei.* Chișinău, editura Civitas, 1998.
6. Zbuchea, Alexandra, *Educația formală și informală în muzee*, în *Revista Muzeelor*, nr. 1, 2006, http://www.revistamuzeelor.ro.
7. http://www.particip.gov.md/public/files/PPP_muzee_22.10.2012.pdf. Minis-

terul Culturii al Republicii Moldova, Propunere de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor, 2012.

Summary:

The purpose of this article is to present the role of ethnographic heritage museum education. In addition to the museum is an educational factor, thanks to which we know the past, the vestiges of which have marked our existence, he also has a teaching position. Therefore in public policies to streamline the work of museums insists dwell on school-museum collaboration. If you succeed practical application of the strategy, the younger generation will increasingly be interested in the historical past and the museum can acquire new facets and dimensions. In this way, we promote and we save ethnographic heritage through the younger generation.

Keywords: museum, school, education, cultural heritage.

Gheorghe NICOLAESCU

PRACTICI DE POLIFONIE INSTRUMENTALĂ CONSEMNATE ÎN PATRIMONIUL MUZICII ETNICE ROMÂNEȘTI

Muzica tradițională, fiind o muzică de esență monodică, executată individual sau în grup, continuă să fie prezentă în folclorul nostru nu numai în modalitatea simplă de organizare a materialului sonor, ci și într-o fază mai evoluată, mai complexă, numită polifonică.

Contrar monodiei, în practicile de polifonie instrumentală, consemnate în patrimoniul muzicii etnice, polifonia are ca însușire principală interpretarea concomitentă a mai multor linii melodice, atribuindu-i acestei organizări complexe diverse înfățișări sonore. În fond, aceste practici sunt o combinație de mai multe linii melodice, unde elementul melodic îl constituie ***componenta orizontală***, formând din suprapunerea sunetelor o altă ***componentă verticală***, numită - componentă armonică.

Aceste componente ale structuriilor polifonice reprezintă doi piloni opuși: unul orizontal, cu caracter de mișcare și derulare melodică, iar altul vertical, cu caracter de aderență armonică a sunetelor simultane. Interacțiunea dintre acești doi piloni are ca rezultat un echilibru sonor, care balansează uneori în favoarea factorului orizontal, alteori în a celui vertical. Drept urmare, în practicile de polifonie instrumentală, consemnate în patrimoniul muzicii etnice românești, există exemple doveditoare ce poartă amprenta preponderenței unuia din acești doi piloni, muzica unora având o structură polifonică, iar a altora - armonică sau omofonă.

În concluzie, rezultă că modalitățile de organizare a materialului sonor au în general la bază fie succesiunea simplă a sunetelor, aparținând culturilor monodice, fie combinarea lor simultană, proprie muzicii polifonice, concretizată atât prin polifonie, ca expresie a unei structuri cu preponderență orizontal-melodică, cât și prin omofonie, ca afirmare a coeziunii de natură armonică – polifonia și omofonia reprezentând ipostaze ale aceleiași modalități de organizare structurală.

Cercetările etnomuzicologice din ultimul timp au pus în lumină un domeniu intermediar de organizare sonoră, situat între monodie și polifonie. Este vorba de simultaneitatea de sunete, apărută în cursul executării în grup a monodiei, produsă prin suprapunerea mai multor variante individuale ale aceleiași melodii. Acest fenomen, numit eterofonie (*eteros:* alta, *foné:* voce), cuprinzând forme de polifonie rudimentară, este caracteristic culturilor monodice.

În muzica instrumentală găsim rudimente de polifonie, care se bazează pe ***principiul pedalei*** și este executată la unele instrumente muzicale, fiind prin construcția și natura lor polifonice: fluierul fără dop/cu dop, fluierul gemănat, cimpoiul, drâmba, vioara și armonica de gură.

Vorbind despre *pedală sau isonul instrumental/isonul gutural*, studiile demonstrează că în practica polifonică a muzicii de tradiție populară se întâlnesc:

1. Pedala simplă – ison instrumental/vocal cu o înălțime sonoră fixă;

2. Pedala mobilă, alternativă, variabilă – ison instrumental/vocal cu anumite înălțimi sonore flexibile.

În practicile de polifonie instrumentală predomină pedala pe treapta I-a a modului, însă uneori se schimbă pentru a corespunde conținutului melodiei. Pedala este reprezentată printr-un sunet lung, întrerupt din loc în loc sau marcat ritmic (în ritmul melodiei sau diferit). În alte cazuri, ambele posibilități sunt combinate. Alteori apare tendința de schimbare a pedalei după conturul melodiei.

Astfel, în practicile muzicii etnice există elemente de:

a) ***polifonie vocală*** (isonul vocal) prezent în unele genuri de cântec, în special în cântecul ceremonial funebru din Banat, interpretat antifonic, fiecare grup prelungind cadența finală, în timp ce celălalt reia melodia. În acest fel, melodia se desfășoară din când în când pe o pedală;

b) ***polifonie vocal-instrumentală*** oferită de eterofonie, evident în cazul interpretării concomitente a unei melodii de către voce și instrument. Vocea femeilor se intercalează cu versul fluierului într-o eterofonie, cântare întâmplătoare pe două sau mai multe voci. Această manieră de interpretare este prezentă în bocetul din Bucovina[1];

c) ***polifonie instrumentală*** oferită de instrumentele muzicale, natura sau construcția cărora oferă posibilitatea interpretării concomitente a două sau mai multe linii melodice: cimpoi, fluier gemănat, vioară, armonica de gură.

Fenomenul sonor al eterofoniei, ca mod de organizare al sintaxei muzicale, apare în contextul concomitenței unor procedee semnalate anterior, cu rol la fel de important ca și monodia, omofonia și polifonia. Momentele eterofonice sunt favorizate de utilizarea isoanelor pe care se suprapune linia melodică, intercalarea fragmentelor tematice în imitație, supraetajarea liniilor melodice.

Dintre instrumentele aerofone labiale, ***fluierul*** reprezintă un segment cu rezonanță polifonică în tradiția populară, socotit unul din cel mai vechi și mai răspândit instrument popular de suflat, din lemn.

La toate tipurile de fluiere uneori este folosit isonul gutural, un „gemut",

1 T. Alexandru, Armonie și polifonie în cântecul popular românesc, în: Folcloristică, Organologie, Muzicologie. Studii II. București: Editura Muzicală, 1978, p.24.

produs de organul vocal al instrumentistului[1]. Acest sunet gutural nu are o înălțime clară, el alunecă ascendent sau descendent de la un sunet la altul, la voia întâmplării sau după simțul interpretului, după derularea melodiei care cere un anumit sprijin armonic. Din arhiva AMTAP am selectat Hora cu „bâz-bâc" (număr de înregistrare 957 – 5), autorul fiind necunoscut:

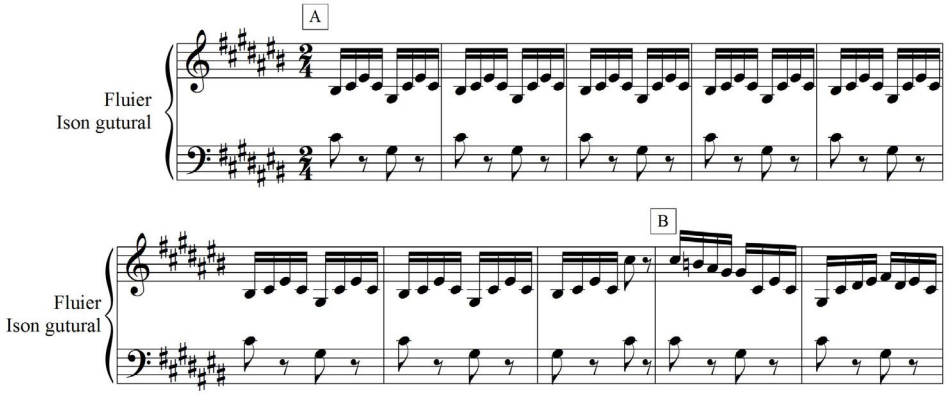

Fiind un instrument omofon și tot odată polifonic, cu anumite particularități și accesorii acustice, fluierul contribuie la formarea armonicilor prin intermediul isonului instrumental și prin cel de imitare a acestuia, numit ***isonul gutural***. Fiind emis sub formă de pedală în procesul interpretării și imprimându-i țesăturii sonore un caracter pronunțat polifonic, isonul gutural se manifestă ca formă de polifonie burdonică și în tradiția populară, se întâlnește sub două forme:

1. Cu pedală stabilă, axată pe fundamentala modului respectiv, care are cea mai largă circulație[2]. Din culegerea „Stilul muzical arhaic din ținutul Rădăuților" de Bîrleanu Viorel și Bucescu Florin, am selectat piesa nr. 52. „Lăbușul":

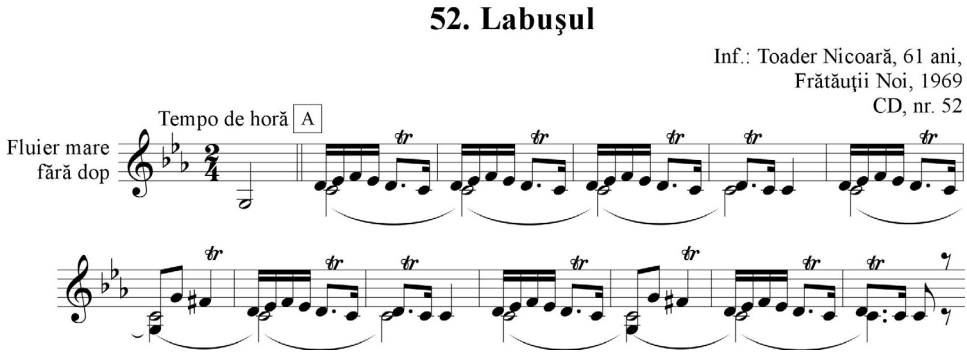

2. Cu fundal sonor, variabil sub aspect structural, fluctuant, urmând

1 Idem, p.49.

2 V. Chiseliță. Muzica Instrumentală din Nordul Bucovinei, Repertoriul de fluier. Chișinău: Editura Ştiința, 2002, pp. 190, 220, 225, 229, 244, 252, 258.

succesiv conturul desenului melodic[3].

Aceste tehnici ancestrale de acompaniere la fluier cu ison „gâjâit", executat vocal de interpret pentru înfrumusețarea melodiei, reprezintă o oportunitate pentru instrumentiști, având și scopul de a evita efectul nedorit al fluctuațiilor de registru (salt la cvintă, la octavă sau la alte armonice naturale apropiate) frecvent la toate tipurile de fluiere.

Rudimente de polifonie în interpretarea melodiilor cu acompaniament de ison instrumental neschimbat, se întâlnește și la ***fluierul gemănat***, cu două tuburi, care constituie o variantă a fluierului cu șase orificii, având alipit pe lânga fluierul propriu-zis, un altul care ține pedala (isonul). Cele două fluiere pot avea dimensiuni egale, alteori, cel de-al doilea tub poate fi mai scurt, dând astfel posibilitatea obținerii unei pedale variabile. Scara ambelor tuburi este diatonică. Sunt cunoscute trei feluri de fluiere gemănate și înălțimea pedalei este în funcție de construcția instrumentului:

a) cu amândouă fluiere la fel de lungi: primul (*fluierul melodic*) cu șase deschizături pentru degete și al doilea (*fluierul burdon*) - fără deschizături pentru degete – isonul se face la unison cu treapta a I-a a scării. Tubul fără deschizături pentru degete emite permanent în timpul interpretării un ison invariabil, iar celălalt, cu șase găuri digitale, execută melodia ca la fluierul obișnuit.

b) cu amândouă fluiere la fel de lungi:

- primul (*fluierul melodic*) cu șase deschizături pentru degete;

- al doilea (*fluierul burdon*) cu o deschizătură în dreptul primei deschizături a celuilalt fluier, emite un ison variabil: a) la unison cu fundamentala fluierului melodic când deschizătura este acoperită; b) la secundă superioară când deschizătura este descoperită.

- al doilea (*fluierul burdon*) cu patru găuri digitale, produce cinci sunete la unison, începând de la fundamentala *re*, iar începând cu deschizătura a patra este formată secunda în ascendență.

c) cu fluierul al doilea (*fluierul burdon*) mai scurt și fără deschizături pentru degete – isonul este la o octavă superioară fundamentalei[4].

Deoarece funcția fluierului în practicile muzicale de ieri și de azi este destul de amplă, aceasta impune instrumentului cerințe deosebite întru realizarea sarcinilor interpretative, și anume: executarea melodiilor *lirice, cantilene, de joc, de glumă, de jale, de imitare* cu prezența isonului instrumental[5].

Elemente de polifonie instrumentală constatăm în melodiile cu ison (pedala) statornic, aparținând unui alt instrument aerofon polifonic complex

3 Idem, pp. 223, 227, 252, 254, 288, 312, 330.

4 T. Alexandru, *Op. cit.,* p. 51.

5 V. Bârleanu. F. Bucescu. Melodii de Joc din Moldova. Iași: Caietele Arhivei de folclor, 1990, p. 71 (ison pe nota *fa*[1]), p. 95 (ison pe nota *fa*[1] *diez*).

numit ***cimpoiul***, denumirea căruia este aproape identică cu cele întâlnite în variantele regionale: ciumpoi, simpoi, cimponi, simponi, gaida (la aromâni) și constă dintr-un burduf, înzestrat cu trei tuburi: a) de suflare a aerului în rezervor; b) fluier melodic, *carabă*; c) fluier pentru ținerea isonului, *bâzoi*. Bâzoiul, acordat la isonul necesar (cvartă, cvintă, octavă), sună paralel cu melodia carabei cu un sunet prelung, formând factura polifonico-armonică. Fiind cunoscut de către poporul nostru încă din cele mai îndepărtate vremi, din veacul al XVI-lea, scripturile pomenesc de „glasurile cimpoaielor".

Etnomuzicologul Tiberiu Alexandru clasifică cimpoiul românesc în mai multe grupe după structura carabei și numarul de orificii digitale. Sunetul obținut prin comprimarea burdufului și ieșirea aerului (prin carabă și bâzoi) are un colorit ascuțit, potrivit pentru jocurile instrumentale, consemnate în diverse culegeri de folclor[1]. Din înregistrările de la Festivalul folcloric „Rapsozii Moldovei", conservate în arhiva CNCPPCI, am selectat următoarea piesă interpretată la cimpoi:

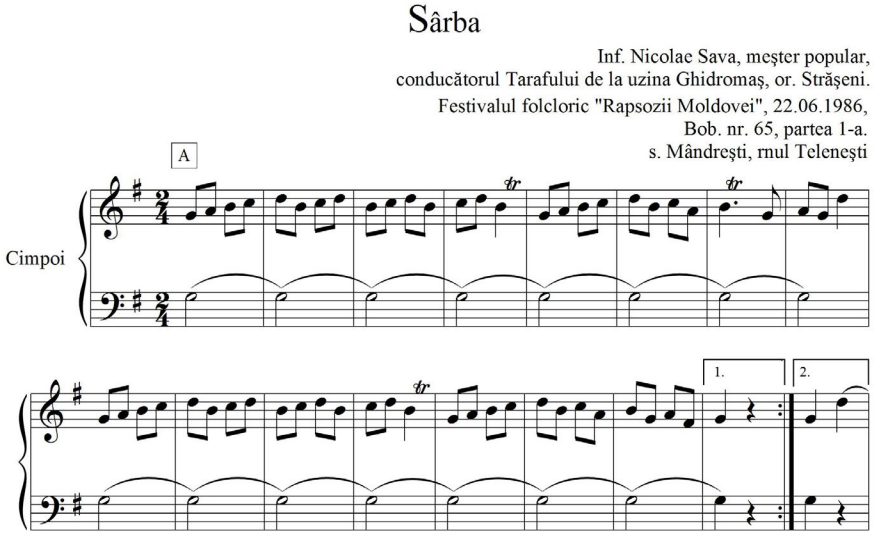

Din spectrul informațiilor pe care le deține stadiul actual al cercetărilor, cunoaștem două grupuri de cimpoaie:

a) ***cu țeava (caraba) melodică simplă*** (cu un singur tub, prevăzut cu o singură ancie) – numită carabă, emite un șir de sunete pentru executarea melodiilor într-o scară diatonică, adesea cu unele sunete ceva mai jos ori mai sus față de sistemul temperat, porninite de la octava sau cvarta/cvinta superioară a isonului dat de bâzoi, care scoate prelung un singur sunet grav în chip de pedală

1 Idem, p. 47 (ison pe nota *re*^{2}), p. 183 (ison pe notele *sol*^{1} și *re*^{2}), p. 212 (ison pe notele *la*^{1} și *do*^{2})]; D. Blajinu. Cântă inima și dorul. Chișinău: Editura Cartea Moldovei, 2000, p. 263 (ison pe nota *fa*^{1}).

continuă.

b) ***cu țeava (caraba) melodică dublă*** (cu două tuburi, sfredelite de obicei într-o singură bucată de lemn, fiecare prevăzut cu câte o ancie) - emite concomitent trei rânduri de sunete: a) pedala continuă a bâzoiului; b) pedala dublă cu cvinta și octava fundamentalei bâzoiului, emisă alternativ de tubul de ison al carabei duble, având o prezență de obicei, ritmată; c) scara diatonică cântată de celălalt tub al carabei.

Dintre intrumentele idiofone, **drâmba** emite tot timpul un sunet fundamental invariabil, un ison, care susține melodia propriu-zisă, construită dinur-un șir de armonice superioare (de la armonica 6 la a 16-a). Sunetul obținut prin ciupirea capătului limbii de oțel și amplificat de cavitățile de rezonanță este plin, iar instrumentiștii experimentați folosesc cu îndemânare armonicele atunci când execută melodiile cu ambitus mic[2].

Instrumentul este străvechi și este confecționat din metale. Se întâlnește drâmba în toate părțile lumii, având același principiu de producere a vibrațiilor prin ciupirea unei lame și amplificarea sunetelor în cavitatea bucală a executantului. Teodor T. Burada ne arată că drâmba se afla „la clasa de jos a poporului, la țigani mai ales". Vasile Alecsandri povestește despre prietenul său din copilărie Vasile Porojan, care suna din drâmbă ca un talent la care nu am putut ajunge niciodată și pe care-l admiram mai mult decât am admirat mai târziu talentul lui F. Liszt. Bartók ne informează că odinioară era instrumentul favorit al femeilor maramureșene, iar de la Gavriil Călinescu aflăm că „între instrumentele muzicale foarte întrebuințate în Moldova" se afla și drâmba „din care cânta mult femeile și fetele la țară"[3].

Inventată în China cu câteva mii de ani în urmă, **muzicuța** cu numele de „*Sheng*", devine un instrument practicat în muzica tradițională din Asia. Treptat, muzicuța își lărgește aria de răspândire și pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea se manifestă ca unul dintre cele mai populare instrumente muzicale în Europa.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, popularitatea muzicuței continuă să crească. Fondatorul companiei Hohner a modernizat muzicuța diatonică prin atribuirea unui buton (tijă) ce permitea alterarea notelor. Astfel, ceasornicarul german a lansat o nouă muzicuță, pe cea cromatică.

Astăzi se practică mai multe tipuri și modele de muzicuțe, încadrate în diverse dimensiuni și acordaje. Din întreaga diversitate se evidențiază două tipuri:

Muzicuța diatonică:

a) *cu un rând de găuri* – la care se cântă melodia și sunetul este produs de

2 V. Bârleanu. F. Bucescu. *Op.cit.,* p. 182 (ison pe nota *re*[1]), p.183 (ison pe nota la_1]

3 T. Alexandru, *Op. cit.,* p. 47.

o singură lamă (limbă);

b) *cu două rânduri a câte zece găuri*, servește pentru acompaniament și este ceva mai mare în comparație cu precedentul model. Sunetele produse de ambele rânduri sunt amplasate la interval de octavă perfectă. Cu o singură suflare se produc două sunete la interval de octavă;

c) *cu două rânduri de găuri* – emite sunetele din rândul de jos cu două octave mai sus față de primul rând, producând un efect admirabil la acompaniament.

Muzicuța cromatică este prevăzută cu o tijă mobilă, apăsată cu ajutorul degetului arătător al mâinii drepte, prin intermediul căreia tonurile sunt divizate în semitonuri, astfel că fiecare gaură dispune de patru sunete. Prin includerea tijei mobile, trecem într-o tonalitate învecinată la pas de semiton ascendent (din *Do major* în *Do diez major* sau enarmonica *Re bemol major*). Cu tija mobilă inclusă se poate interpreta la fel de comod ca și cu tija în poziție de repaos, doar că pentru obținerea sunetelor alterate se va face o mișcare inversă celei cu tija liberă, atât la suflat, cât și la aspirat. În urma exersărilor minuțioase, acțiunea de apăsare a tijei mobile intră în reflex și producerea sunetelor nu mai poate constitui o dificultate pentru interpret.

Un efect caracteristic produs de muzicuță, este interpretarea concomitentă a melodiei și a acompaniamentul, adică interpretarea polifonică. Aceasta nu se poate obține cu succes decât la muzicuțele diatonice de tipul II și III, și la muzicuța cromatică model I și II, care au în primele trei găuri sunete cu care se pot forma acorduri de tonică, de dominantă și de subdominantă.

Ca exemplu putem prezenta această melodie cu numărul de înregistrare 202-3 din arhiva AMTAP:

Melodii moldovenești

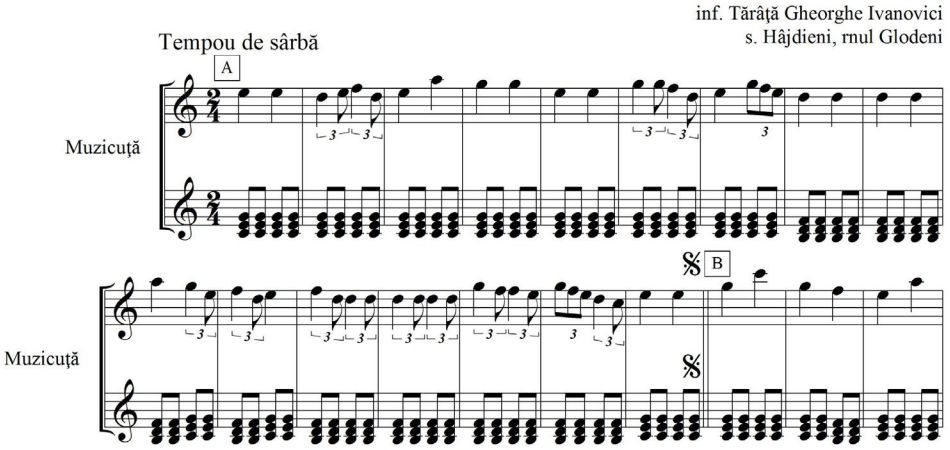

Înregistrările realizate de-a lungul timpului în spațiul culturii tradiționale

relevă bogăția genurilor muzicale interpretate la muzicuță, dintre care se disting: cântecul, muzica ritualurilor, obiceiurilor și jocurilor populare. Particularitățile expresive ale muzicii de muzicuță se remarcă prin arhaicitatea melodiilor, multe dintre ele construite pe baza unor scări muzicale cu sunete puține, dar cu un mod de organizare complex. Cântecele și jocurile au la bază structuri sonore comune, care determină unitatea, specificul și unicitatea muzicii tradiționale. Muzicuța este o emblemă stilistică din perimetrul culturii tradiționale românești, prezentă și în muzica jocurilor populare.

În culegerea sa, „Cântă inima și dorul", Dumitru Blajinu a inclus și piese interpretate la acest instrument[1].

În arhivele de folclor din Republica Moldova, sunt depozitate materiale audio, înregistrate în cadrul expedițiilor folclorice și festivalurilor de folclor organizate de AMTAP, CNCPCI, Institutul Patrimoniului Cultural.

Printre instrumentele cu corzi ciupite se consideră ***țitera*** - instrument popular de formă dreptunghiulară cu două grupe de corzi: melodică și acompaniamentică, care putea fi ținut pe genunchi și putea înlocui harpa, țambalul și chiar chitara. În popor, în textele cântecelor populare deseori regăsim cuvintele: *șeteraș, ceteraș,* care vorbesc despre larga răspândire a țiterei la moldoveni. Pe teritoriul Moldovei au fost în trecut utilizate și tipurile rusești de țiteră (guslă) cu două grifuri: una pentru melodie (6-7 corzi) și alta pentru acompaniament (5 corzi).

La țiteră pot fi interpretate melodii și succesiuni de acorduri. Dacă doi sau trei țiterași formează un ansamblu, rolurile pot fi distribuite astfel: un muzicant interpretează melodia, al doilea – acompaniamentul acordic, și al treilea - execută basul. La țiteră, care are corzi ce vibrează în gol, se formează pedale instrumentale, dând impresia de polifonie, fenomen observat de Béla Bartók în transcrierea melodiilor pentru acest instrument[2].

În Moldova, pe la începutul secolului al XIX-lea, de mare prezență în anturajul clasei dominante s-a bucurat ***vioara***, care a înlocuit kemanul, instrument cu coarde și arcuș. La terminologia sub care este cunoscută, se adaugă și unii termeni vechi (cetera, lăută), și alții, împrumutați de la popoarele vecine și minoritățile naționale (scripca, dibla, higheghe).

Înălțimea absolută a acordării viorii este empirică, dar îi sunt caracteristice și modificările acordajului obișnuit, numite scordaturi. Modificarea acordajului viorii e binevenit:

a) pentru obținerea unor efecte sonore speciale prin tensiunea mai mică a

1 D. Blajinu. Cântă inima și dorul. Chișinău: Editura Cartea Moldovei, 2000, pp. 137, 152, 153, 166, 190, 191, 197, 211.

2 V. Bârleanu. F. Bucescu. *Op.cit.,* p. 345 (ison pe nota *re*[1]), p. 401 (ison pe nota *re*[1] diez).

unor coarde, acordate sub înălțimea lor reală;

b) pentru realizarea unor efecte imitative; pentru a îngădui interpretarea unor melodii pe coarde duble; pentru a îmbogăți resursele sonore ale viorii destinată acompaniamentului;

c) pentru a înlesni executarea unor anume configurații melodice sau unor melodii în anumite scări și tonalități.

Pentru vioara care cântă melodia, scordaturile sunt de cele mai multe și specializate pentru anumite cântece. Schimbarea acordajului și tehnica de execuție, sunt utilizate din necesitatea unei cât mai depline interpretări a melosului nostru popular, fară a-i știrbi cu nimic bogăția conținutului și caracterul specific național.

Pentru a răspunde sarciniii de imitare a muzicii de cimpoi, vioara este adaptată la felurite scordaturi. Astfel, coarda *sol* este coborâtă cu o cvartă. Cântând pe coarda *re* și atingând tot timpul cu arcușul coarda sol_1 coborâtă la re_1, lăsată liberă, se imită isonul grav bâzâit scos de fluierul mare al cimpoiului[1]. Exemplu[2]:

1071. Sârba ca din cimpoi

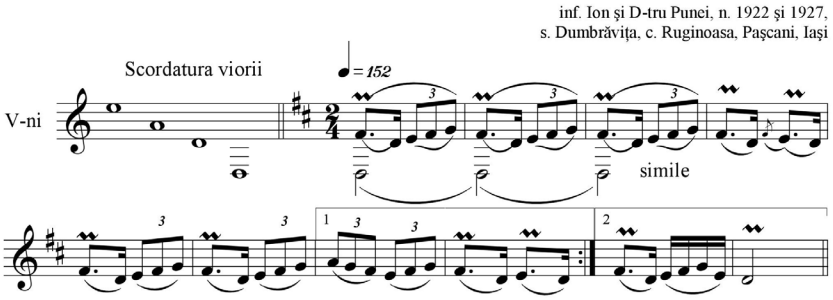

În Bihor, violoniștii utilizează ***pedala ritmată*** realizată cu ajutorul corzilor libere, apăsând cu același deget ambele corzi pentru obținerea polifoniei. Acest lucru este dovedit de transcrierile amănunțite făcute de Béla Bartók asupra materialului muzical cules din această zonă. Aceeași tehnică este folosită și în zona Banatului și a județului Alba[3].

Dintre scordaturile destinate să ușureze executarea unor pasage melodice,

1 D. Blajinu. Antologie de folclor muzical. 1107 – melodii și cântece din Moldova istorică. Constanța: Editura EX PONTO, 2002, p. 796 (scordatura sol_1 coborâtă la re_1, ison pe nota re_1), p. 797 (scordatura sol_1 coborâtă la re_1, ison pe nota re_1); C. Lupu. Folclor muzical instrumental din jud. Botoșani. Botoșani: Editura AXA, 1998, pp. 84, 126 (ison pe coarda naturală sol_1.

2 D. Blajinu. Antologie de folclor muzical. 1107 – melodii și cântece din Moldova istorică. Constanța: Editura EX PONTO, 2002, p. 796.

3 D. Blajinu Cântă inima și dorul. Chișinău: Editura Cartea Moldovei, 2000. p. 254.

cea mai des întâlnită este cea cu coarda *la*[1] coborâtă la *mi*[14].

Pot fi întâlnite scordaturi ce vizează modificarea acordajului la toate cele patru coarde[5].

Toate scordaturile descrise se întâlnesc exclusiv la viorile care cântă melodia. Cele mai multe sunt întrebuințate numai pentru anumite melodii de joc.

Tehnica empirică de interpretare la vioară ajunge adesea să folosească toate resursele cunoscute ale instrumentului: coarde duble, sunete supra-acute cântate dincolo de cele șapte poziții, flagiolete, pizzicate obșinute atât cu mâna dreaptă cât și cu stângă, staccato, spiccato, flautando etc., ce contribuie la îmbogățirea mijloacelor de expresie artistică, punând-o cât mai deplin în slujba intonațiilor cântecului popular.

Vioara cu ison gutural – unii violoniști însoțesc melodia cu un ison gutural, când nu au contrabas în taraf, adică o manieră de însoțire a melodiei cu o pedală fixă sau variabilă.

Informațiile cuprinse în acest discurs sunt departe de a fi complete, ele mărginindu-se doar la documentele disponibile în starea actuală a cercetărilor. Desigur, vor fi culese alte date, pe măsură ce lucrările de cercetare ale folclorului nostru vor continua și vor îmbogăți cunoștințele în acest domeniu. Trimiterile la documentele inedite publicate în culegerile de folclor, vor folosi celor care voiesc să adâncească unele laturi ale problemei. Cele relatate vor contribui la îmbogățirea cunoștințelor despre prezența elementelor polifonice și armonice în muzica tradițională românească pentru necesitățile de studiere a melosului nostru popular. Prin aplicarea tehnicii polifonice se urmărește identificarea valențelor și elementelor folclorice în scopul evidențierii atmosferei specifice cântecului popular românesc.

Referințe bibliografice:

1. Alexandru, Tiberiu. Armonie și polifonie în cântecul popular românesc, în: Folcloristică, Organologie, Muzicologie. Studii II. București: Editura Muzicală, 1978.
2. Alexandru, Tiberiu. Béla Bartók despre folclorul românesc. București: Editura Muzicală, 1958.
3. Bartók, Béla. Însemnări asupra cântecului popular românesc. București: Editura Muzicală, 1956.
4. Bârleanu, Viorel. Bucescu, Florin. Melodii de Joc din Moldova. Iași: Caietele

4 D. Blajinu. Antologie de folclor muzical. 1107 – Melodii și cântece din Moldova istorică. Constanța: Editura EX PONTO, 2002. pp. 789, 793, 794 (ison pe nota *re*[1]).

5 D. Blajinu. Antologie de folclor muzical. 1107 – melodii și cântece din Moldova istorică. Constanța: Editura EX PONTO, 2002, p. 791 (*sol*$_1$ urcată la *si*$_1$, *re*[1] urcată la *fa*[1] *diez*, *la*[1] coborâtă la *sol*[1] *diez*, *mi*[2] urcată la *sol*[2] *diez*).

Arhivei de folclor, 1990.
5. Bentoiu, Pascal. Trăsături ale armoniei în muzica populară, în: revista Muzica, nr. 5. pp. 11-15. București: Editura Muzicală, 1963.
6. Blajinu, Dumitru. Antologie de folclor muzical. 1107 – melodii și cântece din Moldova istorică. Constanța: Editura EX PONTO, 2002.
7. Blajinu, Dumitru. Cântă inima și dorul. Chișinău: Editura Cartea Moldovei, 2000.
8. Chiseliță, Vasile. Aspecte interculturale în muzica de joc din nordul Bucovinei și Basarabiei, în: revista Arta. Chișinău, 2001, pp. 69-74.
9. Chiseliță, Vasile. Muzica Instrumentală din Nordul Bucovinei, Repertoriul de fluier. Chișinău: Editura Știința, 2002.
10. Comișel, Emilia. Folclor muzical. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967.
11. Comișel, Emilia. Studii de etnomuzicologie. București: Editura Muzicală, 1986.
12. Ghilaș, Victor. Timbrul în muzica tradițională de ansamblu. Chișinău, 2001.
13. Lupu, Constantin. Folclor muzical instrumental din jud. Botoșani. Botoșani: Editura AXA, 1998.

Summary:

INSTRUMENTAL POLYFONIA PRACTICES RECOGNIZED IN THE HERITAGE OF ROMANIAN ETHNIC MUSIC

In this article, the statement is authenticated that in the perspective of any polyphonic study, the target of scientific research is the melody of each voice, even if in the material subjected to the case analysis there may be two, three or more melodic lines superimposed in the sound context and present with a clear individuality. The ethnomusicological researches speak of the existence of several polyphonic concepts in the area of traditional instrumental music, certifying, of course, examples of individual interpretation on a range of musical instruments such as: whistles of all types (with stopper, without stopper, geminate etc.), bagpipe, Jew's harp, mouth organ or harmonica of mouth, violin.

The refore, in the heritage of Romanian ethnic music we have polyphonic creations / with polyphonic elements: a) with one or two melodic planes, keeping other voices in a second space; b) with the melodic value of the voices reduced in favor of the independence of harmonic, rhythmic structures, etc. These polyphonic concepts fall within a certain degree of artistic skill of the anonymous author and can establish some fundamental benchmarks for the construction of the melody in this musical style.

Keywords: Instrumental polyphony, geminate whistle, bagpipe, harmonica of mouths, mouth organ, Jew's harp.

Liviu PETCU

DISCRETIO / ΔΙΆΚΡΙΣΙΣ ȘI RELAȚIA AVVA – UCENIC ÎN SCRIERILE SFÂNTULUI STRĂROMÂN IOAN CASIAN

Crâmpeie din viața Sfântului Ioan Casian

Cercetătorii care s-au aplecat asupra vieții și activității Sfântului Ioan Casian sunt de acord, în unanimitate, că el s-a născut în anul 360 și are origine scită. Teoria aceasta este îmbrățișată și de Vasile Pârvan care a făcut săpături în Dobrogea și a scos la iveală locul numit Vicus Cassiaci, socotit de Tillemont, E. Schwarz și Henri-Irénée Marrou ca fiind locul de naștere al Sfântului Ioan Casian. Profesorul Henri-Irénée Marrou, după ce a studiat rezultatul cercetărilor marelui istoric român Vasile Pârvan și ne-a vizitat țara, a declarat: „Patria lui Casian trebuie căutată în partea de apus a teritoriului care depinde de cetatea Histriei, aproape de linia care o desparte de aceea a Ulmetum-ului; undeva în Valea Casimcei, aproape de satul actual al Șeremetului, adică aproximativ 40 de kilometri nord-vest de orașul modern Constanța”[1].

Familia sa a fost creștină; el primește o educație creștină, inclusiv în cultura clasică, studiindu-i pe Virgiliu, Horațiu, Cicero etc. Era un om educat; vorbea fluent latina, dar și greaca, pe care o perfecționase în timpul șederii sale în Orient. Ucenicia adevărată și-o face la Betleem, unde ajunge împreună cu sora sa și prietenul său, Gherman. Din dorința de a cunoaște cât mai mult despre viața mănăstirească, merge în Egipt, în anul 385, unde se așază în pustiul sketic, la vest de Nil. Merge, de asmenea, în pustiul Nitric și cel al Kheliei. Se îndreaptă apoi la Constantinopol, unde este hirotonit diacon de către Sfântul Ioan Gură de Aur. Ulterior, e hirotonit preot la Roma, de către papa Inocențiu. Experiența, dobândită în pelerinajele sale, îl fac capabil de a reorganiza din temelii monahismul apusean, dându-i reguli și principii clare. Sfântul Casian era un om al scrisului. Vocabularul și sintaxa lui sunt cele ale unei persoane educate. Cea mai mare parte a scrisului său este dedicat monahismului. Moare în anul 435 și este venerat ca sfânt aproape imediat, atât în Răsărit, cât și în Apus. A rămas în istorie ca întemeietor al monahismului apusean și model pentru marii asceți sau mistici ce vor urma după el. Biserica Ortodoxă îl prăznuiește la 28 februarie[2].

1 J. I. Marrou, *La patrie de Jean Cassien*, *apud* Sfântul Ioan Casian, *Introducere*, în col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 57, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, București, 1979, p. 34.

2 Johannes Quasten, *Patrology*, vol. IV: The Golden Age of Latin Patristic Literature, translated into English by Rev. Placid Solari, edited by Angelo di Berardino, Christian Classics Publisher,

Propria judecată și *discretio* în primele așezăminte monahale din Egipt și Palestina.

Intenția exprimată a Sfântului Ioan Casian pentru scrierea sa *Așezămintele monahale* este de a transmite ceea ce aflase privind îndreptarea moralei și dobândirea unei vieți desăvârșite sub îndrumarea bătrânilor, părinților, pe linia obiceiurilor Egiptului și Palestinei (pe care le considera continuatoarele învățăturii apostolice), astfel încât monahismul galic să fie clădit pe ele. În concepția lui, nevoitorii egipteni erau continuatori ai vieții monahale pe care o învățaseră de la bătrânii lor. În mănăstire, călugărilor nu le era permis să-și conducă viețile sau să ghideze viețile celorlalți până când nu atingeau desăvârșirea în disciplinele practice și nu învățau supunerea și umilința. Încă de la început, Sfântul Casian subliniază importanța parcurgerii procesului de formare monahală (colectivă și personală). Judecata personală este considerată potențial subiectivă, astfel, călugărilor li se spune să se supună cu obediență umilă acelor *confrères* mai vârstnici și mai experimentați. O astfel de supunere umilă și recursul la tradiție, la ceilalți și la rațiunea lor sunt înțelese a constitui o expresie a *discretio* / διάκρισις sau, altfel spus, a dreptei judecăți sau a discernământului.

Cele ce vor fi concatenate mai jos sunt scrise, cu precădere, pentru monahi, însă și credincioșii de rând pot afla învățături prețioase pentru dobândirea discernământului, care vine de la Dumnezeu, însă sub îndrumarea atentă a unui părinte duhovnicesc sau duhovnic care îl va acompania continuu pe nevoitor pe calea vieții sale duhovnicești.

Pentru justificarea unei astfel de supuneri umile față de altul putem oferi lesne multe exemple; ne rezumăm însă la unul și anume exemplul Sfântului Pavel și a lui Anania (Fap. 9, 1-19). După cum spune el, Hristos l-a îndrumat pe Pavel să învețe calea desăvârșirii de la Anania și nu direct de la Dumnezeu, pentru a evita orice rău exemplu de nesupunere prin care călugării presupun că singur Dumnezeu ar trebui să-i învețe, și nu bătrânii lor. Astfel, cerințele monahale impun călugărilor să fie învățați de bătrâni și nu să se bazeze pe propria lor judecată și *discretio* (discernământ). Părinții din deșert consideră că o fundație a prieteniei adevărate este supunerea mutuală față de dorințele celuilalt, pentru că aceasta îndepărtează orice cauză de dispute învrăjbitoare și are ca rezultat acea iubire fraternă care va distinge (*discerno*) călugărul de restul lumii. Se spune că refuzând să se bazeze pe propria judecată și supunându-se, în schimb, celorlalți, călugării evită înșelăciunea diavolească. Spre exemplu, supunându-se examinării mai vârstnicilor *confrères*, Satana, care poate apărea ca un înger al luminii (II Cor. 11, 14) nu va mai putea să le întunece gândurile și cunoașterea. Pentru un

Texas, 1983, p. 512-514, 522; Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu și Pr. Lect. Univ. Dr. Lucian-Dumitru Colda, *Patrologie*, vol. II, Editura Basilica, București, 2015, p. 441-442.

călugăr, esența adevăratului discernământ rezidă în judecata celuilalt, și nu în propria judecată. O astfel de supunere reclamă umilință, pentru că până și cel mai cunoscător și mai inteligent poate fi înșelat, iar cel cu sufletul mai lent poate fi mai perceptiv.

Încă de la început, novicii erau plasați sub autoritatea călugărilor mai vârstnici, în primul rând pentru a învăța umilința și apoi, sub un nou novice mai experimentat (el însuși sub autoritatea bătrânului[1]), pentru a învăța supunerea și cum să depășească λογισμοί sau gândurile intruzive și rele. Novicii erau învățați să nu se bazeze pe propriul discernământ în problema λογισμοί, ca să nu fie înșelați de diavol. În schimb, erau învățați să-și releve gândurile în fața unui vârstnic mai îmbunătățit duhovnicește și să fie „apărați" de discernământul său; rușinea la revelarea unui gând este considerată ca semn sigur că acel gând este diavolesc. Supunerea și expunerea gândurilor în fața unui călugăr îmbunătățit sunt astfel utilizate pentru a dezvolta viața interioară a novicelui și a-l pregăti să-și utilizeze *discretio*. Până nu învăța dreapta socoteală sau discernământul (διάκρισις), călugărul era dependent de ceilalți pentru ea.

Sfântul Ioan Casian, ca și apoftegmele, furnizează exemple de supunere extremă a novicilor și ucenicilor. Aceasta ia naștere din faptul că supunerea sau ascultarea era mai valoroasă decât munca sau meditația. Novicii erau obligați să obțină permisiunea de a derula până și cele mai incomode acțiuni și de a fi încercat imposibilul sau cele mai inutile sarcini dacă li s-ar fi cerut, de parcă Dumnezeu Însuși le-ar fi poruncit. Natura lipsită de ezitare a supunerii lor este semnificativă, dat fiind faptul că διάκρισις poate avea înțelesul unei ezitări între două căi de acțiune; a răspunde imediat cu supunere înseamnă discernământ. Renunțând la propria voință și abandonându-se discernământului unui monah purtător de Duh Sfânt, învățăcelul deprindea umilința și supunerea față de Dumnezeu (adică, prin supunerea față de bătrânul său)[2].

Părintele Moise povestește că, odată, în anii copilăriei, pe când se găsea în părțile Thebaidei, unde locuia fericitul cuvios Antonie cel Mare, bătrânii se adunaseră la el să le vorbească despre desăvârșire. Convorbirea a durat de seara până dimineața, aproape tot timpul nopții fiind consumat cu această frumoasă zăbavă. S-a discutat foarte mult ce virtute și ce fapte ar putea ajuta pe monah nu numai să se ferească întotdeauna de cursele și ispitele diavolului, dar chiar să meargă cu pași siguri și negreșelnic spre culmile desăvârșirii. Fiecare-și dădea cu părerea

1 Deși unii călugări îmbunătățiți duhovnicește sunt frecvent numiți „bătrânii" sau „vârstnicii", acești termeni se referă la experiența lor mai mare în viața monahală, și nu neapărat la vârsta lor.

2 Anthony D. Rich, *Discernment in the Desert Fathers.* Διάκρισις *in the Life and Thought of Early Egyptian Monasticism*, foreword Benedicta Ward, Waynesboro, GA, and Bletchley, Milton Keynes (UK), Paternoster, 2007, p. 114-116.

după puterea minții sale. Unii socoteau că se poate ajunge la aceasta prin post și priveghere, fiindcă mintea limpezită prin ele aduce curăția inimii și corpului, putându-se astfel să se unească mai ușor cu Dumnezeu. Alții spuneau că desăvârșirea constă în disprețuirea celor pământești, căci, dacă mintea ar fi complet despovărată de acestea, ar ajunge mai ușor la Dumnezeu, nemaifiind reținută de nicio piedică. Alții considerau necesară anahoreza, adică retragerea în singurătățile pustiului, unde rămânând cineva poate să vorbească mai familiar cu Dumnezeu și să I se devoteze mai deaproape. Unii propuneau să fie îndeplinite cu sfințenie îndatoririle milosteniei, adică ale dragostei față de oameni, fiindcă prin aceasta Domnul promite în Evanghelie împărăția cerurilor, când spune: „Veniți, binecuvântații Tatălui Meu și stăpâniți Împărăția pregătită vouă de la începutul lumii. Căci înfometat am fost și Mi-ați dat să mănânc, însetat și Mi-ați dat să beau" (Mt. 25, 35). S-au mai înaintat și alte păreri și în acest mod prin diferite virtuți credeau ei că se poate pregăti apropierea mai ușoară de Dumnezeu. După ce s-a consumat astfel în schimburi de păreri cea mai mare parte din timpul nopții, a luat cuvântul fericitul Antonie: «Toate pe care le-ați spus sunt necesare celor însetați de Dumnezeu și dornici să ajungă la El. Dar experiența și insuccesul multora în practicarea acestora nu ne permite să le considerăm ca mijloace principale. Căci am văzut prea adesea că aceia care se aștern pe post și veghe, ori se retrag într-o desăvârșită singurătate, căutând să se lipsească în așa măsură de cele mai mărunte lucruri trebuitoare, încât n-au nevoie nici măcar de un dinar pentru trai, ori s-au dedicat în întregime actelor de milostenie, toți aceștia au rămas deodată atât de dezamăgiți, încât totul a fost pentru ei zadarnic, fiindcă n-au putut să-și încheie viața cum era de așteptat, ci dimpotrivă, după atâtea renunțări și osteneli, au ajuns la un sfârșit demn de dispreț. De aceea vom putea cunoaște limpede drumul principal care ne conduce la Dumnezeu numai după ce vom stabili cu precizie cauza prăbușirii și a dezamăgirii lor. Chiar dacă există din belșug virtuțile arătate mai sus, este destul să lipsească dreapta judecată, pentru a le slăbi puterea celorlalte. Singura cauză a nereușitei lor este faptul că, neformați îndeajuns de către cei mai bătrâni decât ei, nu și-au putut însuși spiritul dreptei judecăți care, ferindu-i de extremități, îi învață pe monahi să meargă întotdeauna pe calea de mijloc, care este cu adevărat împărătească, și nu le permite nici să se urce la dreapta virtuților, adică din exces de zel și din trufie deșartă să depășească măsura dreptei credințe, dar nici să alunece la stânga viciilor prin delăsare și neglijență, adică sub pretextul ocrotirii trupului să ajungă la situația contrară, aceea a lenevirii sufletului. Dreapta judecată este ochiul și luminătorul corpului, după cum spune Mântuitorul în Evanghelie: *Luminătorul corpului tău este ochiul tău. Dacă ochiul tău a fost curat, tot corpul tău va fi luminat. Iar dacă ochiul tău este rău, tot corpul tău va fi întunecat*, prin aceea că, deosebind între ele toate gându-

rile și faptele omului, vede și luminează tot ceea ce trebuie făcut. Dacă acesta a fost rău în om, adică neîntărit cu adevărata judecată și știință, ori a fost amăgit de vreo rătăcire sau deșertăciune, va întuneca tot corpul nostru, adică va face fără lumină tot ascuțișul minții noastre și toate faptele noastre, învăluindu-le desigur în orbirea viciilor și în întunericul rătăcirilor. Dacă lumina care este în tine – zice el – este întuneric, cât de mare va fi întunericul? Fără îndoială, că dacă judecata inimii noastre rătăcește în noaptea ignoranței, atunci și gândurile și faptele noastre, cărora le lipsește cântarul dreptei judecăți, sunt învăluite în marele întuneric al păcatelor»"[1].

În viziunea Sfântului Ioan Casian, dreapta judecată este o virtute însemnată, care nu poate fi cuprinsă cu mintea omenească, dacă omul nu este ajutat de harul divin. Între alte daruri ale Duhului Sfânt, Apostolul Pavel îl numără și pe acesta când scrie că „unuia i se dă prin Duh cuvânt de înțelepciune, iar altuia, după același Duh, cuvântul cunoștinței. Și unuia i se dă întru același Duh credință, iar altuia, darurile vindecărilor, întru același Duh. Unuia faceri de minuni, iar altuia proorocie; unuia *deosebirea duhurilor*, iar altuia feluri de limbi și altuia tălmăcirea limbilor". Apoi, după ce completează tot catalogul darurilor duhovnicești, adaugă: „Pe toate acestea le înfăptuiește însă un singur Duh, împărțindu-le fiecăruia deosebi cum voiește (I Cor. 12, 8). Vedem așadar că „nu este pământesc și nici mic darul dreptei judecăți, ci este o mare răsplată a harului dumnezeiesc. Dacă un monah nu urmărește cu toată inima să aibă o judecată sigură asupra duhurilor care pătrund în el, fără îndoială că se găsește în situația celui ce rătăcește în noaptea adâncă și-n întuneric de nepătruns, căzând în șanțuri și în gropi primejdioase, sau rănindu-se adesea chiar pe drum șes și întins"[2]. Discernământul îl ghidează pe călugăr și pe orice creștin în elaborarea unei vieți bine echilibrate. „... Nu poate exista în mod desăvârșit nicio virtute fără harul dreptei judecăți. Astfel, după definiția atât a fericitului Antonie, cât și a tuturor celorlalți Părinți, dreapta judecată este cea care-l conduce pe monah cu pași repezi și siguri către Dumnezeu, păstrându-i mereu neatinse virtuțile arătate mai înainte, ajutându-l să se urce cu oboseală mai puțină pe culmile desăvârșirii, fiindcă fără ajutorul Său nimeni nu poate să ajungă până la aceste culmi. Astfel că dreapta judecată este obârșia tuturor virtuților, paza și măsura lor"[3].

---

1 Sf. Ioan Casian, *Scrieri alese. Convorbiri duhovnicești*, Partea I, Cap. II, 1-6, traducere de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, prefața, studiu introductiv și note de profesor Nicolae Chițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 328-329.

2 *Ibidem*, Cap. I, 3-4, p. 327.

3 *Ibidem*, Cap. IV, 1-4, p. 330.

Lipsa discernământului este pierzătoare de suflet. Călugării nevoitori, dar fără discernământ, au pierdut totul

Lipsa discernământului este primejdioasă pentru monahi dar și pentru mireni: „Ca o cetate neînconjurată de ziduri și dărâmată, așa este bărbatul care nu lucrează ceva cu chibzuință". (Prov. 24, 3-4). Cât de periculoasă este pentru orice credincios lipsa dreptei judecăți o arată acest exemplu de mai sus, prin care este comparată cu o cetate distrusă, fiind lipsită de ziduri. Pornind de la această înțeleaptă zicere din cartea *Proverbelor*, Sfântul Ioan Casian aduce în atenție o serie de exemple de monahi care, considerând că au dobândit prin nevoințe și rugăciune discernământul, s-au condus doar după propria lor socotință și nu s-au supus sfaturilor bătrânilor și fraților celor duhovnicești și astfel au căzut pradă ispitei duhurilor rele ce le-au adus unora dintre ei pierzarea sufletului.

Astfel, sfântul străromân scrie despre un monah pe nume Hero, care, prin uneltirea diavolului, s-a prăbușit în prăpastie, după ce a locuit cincizeci de ani în pustiu, respectând cu o rigoare unică și din toată inima regulile ascetismului și singurătatea pustiului mai presus de toți ceilalți care se nevoiau acolo. El a păzit întotdeauna toate îndatoririle postului și a respectat în așa măsură retragerea în singurătate și în chilia sa, încât nici măcar în sfânta zi de Paște n-a mers să ia masa împreună cu ceilalți frați. În această sărbătoare anuală, când toți frații veneau în biserică, numai el nu lua parte la adunarea lor, ca nu cumva, „servind o legumă cât de mică, să pară că și-a călcat în vreun fel regimul său de înfrânare. Înșelat de această exagerare, el a luat pe îngerul Satanei drept înger al luminii și, supunându-se cu cea mai mare venerație învățăturilor acestuia, s-a aruncat într-un puț, a cărui adâncime n-a putut-o măsura cu ochii, fără să se îndoiască de asigurarea îngerului celui rău că, față de virtuțile și ostenelile sale, nu i se va întâmpla nimic rău. Ca să-și dovedească încrederea în acesta, punându-și la încercare propria sa existență, înșelat de întunericul nopții, s-a aruncat în puț, cum am spus, socotind că-și va proba meritul virtuții sale după ce va ieși nevătămat. Dar scos cu mare trudă de către frați aproape mort, deși a treia zi a decedat, a rămas, ceea ce este mai rău, atât de prins în mrejele amăgirii, încât nici pe pragul morții n-a putut fi convins că a fost înșelat de viclenia demonilor. De aceea, pentru meritele atâtor chinuri de bunăvoie și pentru numărul anilor pe care i-a trăit în pustie, cei care au rămas impresionați de sfârșitul lui abia au putut obține, din milă și mare omenie, aprobarea sfântului părinte Pafnutie, ca să nu fie trecut în rândul sinucigașilor și să nu fie socotit nedemn de a fi pomenit în rugăciunile pentru cei morți"[1].

În continuare, ni se relatează despre doi frați care, pe când locuiau în deșertul Thebaidei, unde fusese odinioară fericitul Antonie, mergând prin

1 *Ibidem*, Cap. V, 1-5, p. 330-331.

nesfârşitele întinderi ale pustiului, din lipsă de suficientă dreaptă judecată s-au hotărât să nu ia cu ei nicio fărâmă de mâncare, socotind că Domnul va avea grijă de ei să le dea cele necesare. Pe când ei rătăceau istoviți de foame prin deşert, i-au văzut nişte mazici. Merită adus în atenție faptul că Sfântul Ioan Casian subliniază că acest neam este mai înfiorător şi mai crud aproape decât toate celelalte triburi, căci nu-i împinge la vărsare de sânge dorința de pradă, ca pe celelalte neamuri, ci numai ferocitatea firii lor. Aceştia, contrar sălbăticiei lor din naştere, au ieşit cu pâine în întâmpinarea celor doi. „Unul din ei, ajutat de dreapta judecată, ca de Domnul, a primit cu bucurie şi cu multe mulțumiri pâinea care i-a fost întinsă, socotind că hrana aceasta îi este dată de către Dumnezeu, fiindcă numai aşa se înțelege cum nişte oameni setoşi de sânge ofereau celor în primejdie să moară de slăbiciune şi istovire acum substanța vieții. Celălalt însă, refuzând hrana, fiindcă-i fusese oferită de un om, a murit de foame. Deşi la început amândoi săvârşiseră aceeaşi greşeală, de a nu fi luat hrană cu ei, totuşi primul, ajutat de dreapta judecată, şi-a îndreptat nesăbuința şi neprevederea, pe când cel de-al doilea, rămânând mai departe într-o prostească socoteală şi lipsit total de dreapta judecată, şi-a pricinuit singur moartea de care Domnul a voit să-l scape, refuzând să creadă că Dumnezeu a făcut ca nişte barbari înapoiați, uitându-şi de propria lor sălbăticie, ar putea să-i întâmpine cu pâine şi nu cu săbii”[2].

Aşadar, e imperios necesar să dobândim darul dreptei judecăți prin rugăciune, citirea Sfintei Scripturi care face să crească în inimi numai cele sfinte şi spirituale, nu cele pământeşti şi carnale, şi prin virtutea umilinței, care ne poate păstra nevătămați de niciuna dintre cele două extreme. Sfântul Casian aminteşte şi de o veche zicală: „Extremele se ating”, adică excesele sunt egale: „Căci la acelaşi rezultat se ajunge şi cu prea mult post şi cu prea multă mâncare şi aceeaşi vătămare îi pricinuieşte monahului şi veghea fără capăt şi somnul fără măsură. Excesul înfrânării aduce în mod necesar slăbiciune, ca şi neglijența şi nepăsarea, şi adesea, pe cei care s-au stăpânit să n-ajungă nişte mâncăcioşi îi vedem căzuți în extrema contrară, a posturilor nemăsurate, care-i fac să alunece din cauza slăbiciunii tocmai în patima pe care o învinseseră. Iar veghea prelungită fără noimă, noapte după noapte, i-a doborât pe cei, pe care nu i-a biruit somnul. De aceea, precum spune apostolul, «cu armele dreptății să ne ferim şi de cei de la dreapta şi de cei de la stânga», să trecem adică printre cele două extremități o linie moderată cu ajutorul dreptei judecăți, să nu părăsim nici drumul obişnuit al cumpătării, dar nici, printr-o slăbire vătămătoare a acesteia, să cădem în gura poftelor şi a pântecelui.

Mi-amintesc că eu adesea într-atâta am înfruntat pofta de mâncare, încât stăteam două-trei zile nemâncat şi nici nu-mi venea măcar în minte vreun fel

2 *Ibidem*, Cap. VI, 1-3, p. 331, 332.

de hrană. De asemenea, în luptă cu diavolul, m-am stăpânit în așa măsură de la somn, încât mai multe zile și nopți nu-nchideam ochii, rugându-mă Domnului. Dar mi-am dat seama că disprețul hranei și al somnului îmi era mai primejdios decât lupta cu lăcomia și cu lenea. Astfel, din cauza poftei trupești nu trebuie să ajungem la abuzuri vătămătoare, mâncând sau dormind înainte de orele obișnuite sau mai mult decât trebuie, ci dimpotrivă, să respectăm orele de masă și de odihnă, chiar dacă nu ne face plăcere acest lucru, și la un război și la celălalt ajungem prin uneltirea diavolului și e mai periculos cel dus printr-o înfrânare exagerată decât cel ce ni-l impune sațiul prea mare. Căci de la acesta putem să ne ridicăm la măsura necesară prin împunsătura mântuitoare a severității, dar de la celălalt nu”[1].

Un alt călugăr, ispitit de un demon care luase forma de înger al luminii, era gata să-și jertfească fiul care locuia cu el în mănăstire, spre a fi egal în virtute cu Avraam, săvârșind acest gest. În fine, un alt călugăr mesopotamian a fost hărțuit atât de mult de diavol în somn și în stare de veghe, încât, după atâta osteneală și virtuți, prin care întrecuse pe mulți monahi, a trecut la iudaism. La toți acești nefericiți monahi le-a lipsit discernământul (convorbirile V-VIII)[2].

Vera discretio non nisi vera humilitate conquiritur

Dezvoltarea adevăratului discernământ prin umilință și supunere este exprimat în răspunsul pe care i-l dă Cuviosul Moise Cuviosului Gherman când îl întreabă cum poate fi obținut discernământul: *vera discretio non nisi vera humilitate conquiritur*[3]. Utilizarea lui *conquiro* indică necesitatea căutării discernământului prin umilință. Deși, conform Sfântului Casian, a te baza pe discernământul unui bătrân îmbunătățit reprezintă unul dintre cele zece semne ale umilinței în formarea unui călugăr[4], umilința și ascultarea sunt utilizate și ele pentru a obține discernământul[5].

Doar mergând pe urmele celor bătrâni se poate ajunge foarte ușor la știința adevăratului discernământ, dacă, tânărul nu are pretenția să facă ceva nou, sau să deosebească după socoteala sa, ci să se mulțumească să meargă în toate cum l-a

1 *Ibidem*, Cap. XVI, 1-2, Cap. XVII, 1-2, p. 340-341.

2 Aceste ultime două relatări le-a amintit și Pr. Prof. Dr. Ștefan Alexe, în studiul său „Discernământul după Sfântul Ioan Casian”, publicat în *Ortodoxia*, Anul XLVIII (1996), Nr. 3-4, p. 101.

3 Adevărata *discretio* nu este căutată/obținută decât prin adevărata umilință.

4 Importantul interjoc dintre supunere/ascultare și faptul că novicele nu se bazează pe discernământul personal sunt considerate, în contextul celor zece semne ale umilinței, a conduce la desăvârșire în formarea unui monah.

5 Sfântul Ioan Casian, *Scrieri alese. Așezăminte mănăstirești*, Cartea a IV-a, Cap. 39, traducere de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, prefață, studiu introductiv și note de profesor Nicolae Chițescu, în col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 57, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 160.

condus învățătura mai marilor lui sau probitatea vieții lor. „Cel întărit în această învățătură nu numai că va ajunge la desăvârșita rațiune a dreptei judecăți, dar chiar va fi foarte apărat de toate uneltirile dușmanului”[6].

În *Așezămintele mănăstirești*, Sfântul Ioan Casian scriind despre autoritatea Sfântului Antonie cel Mare subliniază că odată ce un călugăr a atins discernământul, el este capabil să progreseze spre viața monahală desăvârșită. În această etapă ar trebui să încerce să învețe să dobândească diverse virtuți, în special discernământul, de la acei călugări care sunt deosebit de avansați în fiecare dintre ele (cu acceptarea faptului că nicio persoană nu este desăvârșită în toate virtuțile), adunând acea „miere spirituală” ca „cea mai prudentă (*prudentissima*) albină”[7]. Acest pasaj nu numai că pune un accent deosebit pe importanța învățării discernământului, ci și demonstrează că acesta trebuie folosit pentru a identifica pe cei mai buni *purtători* ai fiecărei virtuți și, cu umilință, descoperitorul să învețe din exemplul lor și să aplice ce a învățat la propria viață. Viața ca sihastru este înțeleasă astfel a fi un continuu proces de învățare, pentru care este necesară *discretio*. S-ar putea spune, cu cât un călugăr avansa în practica discernământului, cu atât mai puternic i se sugera să se bazeze pe discernământul altora pentru o evaluare obiectivă a vieții sale.

Un alt exemplu de călugăr senior care se pune sub autoritatea și *discretio* altora putem găsi în conferința cu călugărul Ioan. Sfântul Casian îi descrie umilința fără egal, pe care o numește „mama tuturor virtuților”. De asemenea, Sfântul Casian descrie obediența ca *inter ceteras virtutes primatum tenet*, adică deține primul loc între celelalte virtuți. Ca urmare, pentru dânsul, supunerea sau ascultarea și discernământul sunt foarte strâns înrudite, o observație confirmată de repetatul accent pe care îl pune pe toate trei și nevoia exprimată de umilință și supunere pentru a obține *discretio*. Astfel, călugării experimentați exercitau *discretio* până la un punct, judecându-se pe ei înșiși și propria lor stare interioară, dar dispuși în egală măsură să se supună în ascultare umilă discernământului altora, dacă simțeau nevoia să o facă. Discernământul este astfel un partener natural al ascultării și umilinței, și utilizând *discretio* în conjuncție cu acestea, călugării erau capabili să-și sporească propria curăție sau puritate interioară.

Așa cum *discretio* îi ajută pe discipoli să-și expună gândurile în fața învățătorilor, îi poate consilia și pe învățători să-și expună propria luptă în fața discipolilor pentru a-i ajuta. Fără *discretio* sau discernământ, relația învățător/ucenic se degradează.

Când vârsta și experiența îi încurajează pe monahi să îi învețe pe alții, tre-

6 Idem, *Scrieri alese. Convorbiri duhovnicești* ..., Cap. XI, 6-7, p. 335.

7 Rusticus este sfătuit să nu se bazeze pe propria judecată (*arbitrium*), ci să se supună unui părinte din mănăstire, așa cum albinele se supun și ele conducătorului lor.

buie să rămână conștienți de seducția gloriei deșarte, care îi conduce la instruirea altora. Călugării mai vârstnici au nevoie de dreaptă socoteală pentru a discerne nu numai când și cui să predea lucrurile duhovnicești, dar și propria motivație în a o face. Astfel, Theonas avertizează călugării să nu împovăreze pe alții cu poveri pe care ei înșiși sunt incapabili să le poarte și să nu caute lauda oamenilor pretinzând mai mult ascetism decât practică ei înșiși. Oricâtă experiență ar avea un călugăr și oricât ar fi de capabil ca învățător, este de la sine înțeles că discernământul înseamnă că un călugăr trebuie să rămână umil și deschis învățăturii, pentru că, aidoma ucenicului său, învățătorul încă nu a ajuns la capătul drumului care duce la țelurile și desăvârșirea sa[1].

Concluzii

În concluzie, pentru Sfântul Ioan Casian, de asemenea, discernământul atinge fiecare aspect al vieții interioare și exterioare a călugărului. El pune un considerabil accent pe necesitatea discernământului în atingerea de către monah a scopurilor legate de puritatea inimii și de Împărăția lui Dumnezeu, iar accentul este atât de puternic, încât contribuția sa la înțelegerea conceptului de *discretio* a fost foarte apreciată în Răsărit. Autorul a subliniat în nenumărate rânduri superioritatea discernământului și necesitatea acestuia în dezvoltarea virtuților și a disciplinelor practice. Discernământul este necesar pentru dezvoltarea percepției și cunoașterii tărâmului spiritual și pune la dispoziția călugărului sau credinciosului mirean abilitatea de a detecta înșelăciunea demonică. Discernământul operează din interiorul minții și al rațiunii, oferind nevoitorului abilitatea de a face alegeri corecte și de a-și examina și înțelege starea interioară. Îl ghidează și-l consiliază în toate procesele decizionale, astfel ca viața sa interioară și cea exterioară să fie în echilibru. Călugărul trebuie să învețe discernământul și cum să-l folosească eficient; trebuie căutat, păstrat și folosit constant. Fără discernământ, călugărul se zbate orbește în viața sa spirituală, departe de înțelepciune. Sfântul Casian consideră că discernământul este esențial pentru viața monahală și căutarea lui Dumnezeu.

Discretio sau discernământul este un dar duhovnicesc și dobândirea lui stă în dependență de Dumnezeu; nevoitorilor li se spune să se încreadă în Dumnezeu și să se roage pentru ajutorul Său. Autorul asociază îndeaproape discernământul cu îndrumarea Sfântului Duh; el consideră că dreapta socoteală este o facultate spirituală, dar ne sugerează și pericolul inerent al unei dependențe de discernământ ca factor de îndrumare, în locul lui Dumnezeu. Accentul pe efortul și autoexaminarea constantă este amplificat de apelurile la relaxarea disciplinei și la considerația acordată altora.

1 Anthony D. Rich, *Discernment in the Desert Fathers.* Διάκρισις ..., p. 115-119.

Bibliografie:

1. Alexe Ștefan. *Discernământul după Sfântul Ioan Casian*. În: Ortodoxia. București, 1996. Nr. 3-4, p. 55-71.
2. Ioan Casian, Sf., *Scrieri alese. Așezăminte mănăstirești*, traducere de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, prefață, studiu introductiv și note de profesor Nicolae Chițescu, în col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 57, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990.
3. Ioan Casian, Sf., *Scrieri alese. Convorbiri duhovnicești*, traducere de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, prefața, studiu introductiv și note de profesor Nicolae Chițescu, în col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 57, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990.
4. Marrou, J. I., *La patrie de Jean Cassien*, *apud* Sfântul Ioan Casian, *Introducere*, în col. *Părinți și Scriitori bisericești*, vol. 57, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, București, 1979.
5. Quasten, Johannes, *Patrology*, vol. IV: The Golden Age of Latin Patristic Literature, translated into English by Rev. Placid Solari, edited by Angelo di Berardino, Christian Classics Publisher, Texas, 1983.
6. Rich, Anthony D., *Discernment in the Desert Fathers. Διάκρισις in the Life and Thought of Early Egyptian Monasticism*, foreword Benedicta Ward, Waynesboro, GA, and Bletchley, Milton Keynes (UK), Paternoster, 2007.
7. Voicu, Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin și Colda, Pr. Lect. Univ. Dr. Lucian-Dumitru, *Patrologie*, vol. II, Editura Basilica, București, 2015.

Summary:

For the arch-Romanian saint John Cassian, discernment has to do with every aspect of both the interior and exterior life of the monk and the Christian in general. He sets a great deal of emphasis on the necessity of discernment in the monk's process of achieving such goals as purity of the heart and the kingdom of God, and this emphasis is so strong that his contribution to the understanding of the concept of *discretio* has been very appreciated in the East. The author has many times underlined the exquisiteness of discernment and how it is so necessary in the development of virtues. Discernment is needed for the development of the perception and knowledge of the spiritual realm and puts at the monk's disposal the power to detect demonic deceit. Discernment operates inside the mind and reason and offers the monk the ability to make rightful choices and both examine and understand his interior state. It thus guides him and counsels him throughout all his decisional processes in such way that both his interior life and his exterior life are balanced. The monk has to cultivate discernment and learn how to use it efficiently: it must be sought after, kept and constantly used.

Keywords: discernment, arch-Romanian, saint, John Cassian, knowledge.

Cătălina PLINSCHI
Coordonator: Sergiu MATVEEV

CONFUZIA AUTORITĂȚII CU VIOLENȚA. TEZE ISTORICE ȘI FILOSOFICE CE AU GHIDAT SECOLE DE GÂNDIRE POLITICĂ

În urmă cu aproape 110 ani, Georg Simmel a publicat studiul său primordial asupra luptei. El a fost primul care a marcat saltul de la modul de gândire evoluționist asupra violenței, care a privit conflictul interuman drept un criteriu de selecție evolutivă. Din această perspectivă, războiul a fost ceva care s-a dezvoltat împreună cu restul inventarului cultural, de la agresivitatea primordială nereglementată „în adâncurile omenirii" până la războiul modern, mecanizat, așa cum este descris de Clausewitz. Simmel privește violența ca pe un tip de relații sociale între indivizi și colectivități[1]. Cu această abordare funcțională, el a pus bazele studiului antropologic modern al confruntărilor violente, pe care le consideră ca acțiune socială în raport cu interesele și convingerile actorilor conștienți. Simmel nu doar a știut să definească violența cu care ne confruntăm zi de zi, dar a și stabilit o limită clară a violenței de autoritate, lucru ce a fost confundat de nenumărate ori în scrierile marilor formatori de opinie, filosofi și istorici dar, din păcate, prea puțin cercetat.

Interesul nostru major sunt aspectele violenței politice în societățile contemporane dar, mai mult decât atât, găsirea unor origini ale acesteia. În demersul ce urmează ne-am propus să supunem problematizării tezele filosofice și istorice moderne ce au ghidat secole de gândire politică, făcând o compilație a acestora, anume din perspectiva grațierii abuzurilor, în susținerea ideii că de-a lungul istoriei regimurile totalitare, cu trăsăturile lor evident antiutilitariste și lipsa de interes față de factualitate, au fost cele care s-au bazat pe convingerea că totul este posibil – și nu doar permis, din punct de vedere moral sau din alt punct de vedere, cum a fost nihilismul la început. În căutarea unor rădăcini ale violenței contemporane și confuziei acesteia cu puterea, am studiat scrierile lui Marx, Hobbes, Kant, Hume și Hegel, descoperind în acestea dizgrația față de istorie și aspectele totalitare orientate spre viitor, care ghidează societatea contemporană și în prezent.

Întrucât autoritatea cere întotdeauna supunere, ea este, de obicei, confundată cu o anumită formă de putere sau de violență. Însă autoritatea exclude folosirea mijloacelor exterioare de constrângere; acolo unde se folosește forța, autoritatea

1 Georg Simmel, *Domination*, in *On Individuality and Social Forms* (1971), p. 102.

propriu-zisă a eșuat[2].

Este binevenit să începem prin expunerea principalelor aspecte ale eticii politice. În *Leviathanul* lui Hobbes se justifică crearea unei puteri absolute a persoanei publice, asupra căreia este transferat dreptul de auto-apărare a fiecăruia[3]. Etica devine, în viziunea lui Hobbes, ceea ce suveranul decide. Motivația comportamentului etic devine frica de pedeapsa suveranului. Acesta este *Leviathanul*, una dintre operele contractualiste desprinse din mitologiile anterioare.

Spre deosebire de Hobbes, Hume vede în oameni o aplecare înspre a se simpatiza unii pe ceilalți. Desigur, simpatia crește invers proporțional cu apropierea dintre indivizi. Kant repsinge teoria lui Hume, înaintând o idee non-consecvențialistă, adică nu ia în calcul consecințele unei decizii, ci doar raționalitatea ei.

Făcând o incursiune în istoria acestor teze filosofice, trebuie să menționăm că la începutul epocii moderne totul indica un avânt al acțiunii politice și al vieții politice, iar secolele al șaisprezecelea și al șaptesprezeecelea, atât de bogate în noi filosofii politice, nu demonstrau încă nici o accentuare specială a istoriei ca atare. Dimpotrivă, preocuparea lor era mai curând de a scăpa de trecut, decât de a reabilita procesul istoric. Trăsătura dinstictivă a filosofiei lui Hobbes este insistența lui unilaterală asupra viitorului și interpretarea teleologică ulterioară a gândirii precum și a acțiunii[4]. Convingerea epocii moderne potrivit căreia omul poate cunoaște numai ceea ce a creat el însuși pare a fi conformă mai degrabă cu o glorificare a acțiunii decât cu atitudinea contemplativă a istoricului și a conștiinței istorice în general.

Epoca modernă nu numai că a produs chiar la începutul ei o filosofie politică nouă și radicală - Hobbes nu este decât un exemplu, deși poate cel mai interesant - dar ea a produs pentru prima dată istorici ce doreau să se orienteze potrivit cerințelor domeniului politic; și această nouă orientare politică nu este prezentă numai la Hobbes ci și la Locke și Hume.

Kant, la rândul său, a creat ierarhia în cadrul *vita activa*, în care acțiunea politicianului ocupă poziția cea mai înaltă, lucrul meșteșugarului și al artistului o poziție intermediară, iar munca ce furnizează cele necesare funcționării organismului uman ocupă poziția cea mai de jos[5]. Considerăm că anume aici apare definiția autorității la Kant, adică acțiunea politicianului ar avea consecințe asupra celor din pozițiile mai joase. Marx avea să răstoarne mai târziu această ierarhie, deși nu a scris în mod explicit decât despre ridicarea acțiunii deasupra contemplației și despre schimbarea lumii în opoziție cu interpretarea ei. În cursul acestei

2 Hannah Arendt, Între trecut și viitor, 1997, p.99.

3 Cătălin Avramescu În: Laurențiu Stefan-Scalat (coord.) *Dicționar de scrieri politice fundamentale*, Bucuresti: Humanitas, 2000, p. 164.

4 T. Hobbes, Leviatanul (trad. A. Anghel), Editura Herald, București, 2017, p.120.

5 Im. Kant, *Political Writings* (Ed. H. Reiss). Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p. 93.

răsturnări, el a trebuit să dea peste cap și ierarhia tradițională din cadrul *vita activa*, punând cea mai de jos dintre activitățile umane, activitatea muncii, în poziția cea mai înaltă[1].

Marx răstoarnă nu doar această ierarhie, ci și întrega concepție a păcii perpetue. În opinia sa, există momente în istorie când lupta disperată a maselor, chiar și atunci când sunt angajate în lupte fără potențial, este necesară ca exercițiu educativ pentru lupte succesive[2].

Marx spunea că „Violența este moașa fiecărei societăți vechi însărcinată cu una nouă", de unde reiese că violența este moașa istoriei (teză care apare atât în scrierile lui Marx, cât și în cele ale lui Engels în numeroase variante). Dacă violența este moașa istoriei, înseamnă că forțele ascunse de dezvoltare a productivității umane, în măsura în care ele depind de acțiunea umană liberă și conștientă, ies la lumină doar prin violența războaielor și a revoluțiilor. Numai în acele perioade violente istoria își arată adevărata ei față și risipește ceața unei simple discuții ideologice, ipocrite. Violența este în mod tradițional *ultima ratio* în relațiile dintre națiuni și cea mai reprobabilă dintre acțiunile interne, fiind întotdeauna considerată semnul caracteristic al tiraniei. Cele câteva încercări de a salva violența de la dizgrație, mai ales cele ale lui Machiavelli și Hobbes, au o mare importanță pentru problema puterii și sunt foarte revelatoare pentru confuzia inițială a puterii cu violența, dar au exercitat o influență extrem de slabă asupra tradiției gândirii politice anterioare epocii noastre. Pentru Marx, dimpotrivă, violența sau mai curând deținerea mijloacelor de violență este elementul constitutiv al tuturor formelor de guvernare; statul este instrumentul clasei dominante, prin intermediul căruia ea oprimă și exploatează, iar întreaga sferă a acțiuniii politice este caracterizată prin folosirea violenței.

Identificarea marxistă a acțiunii cu violența implică o altă contestare fundamentală a tradiției ce poate fi mult mai dificil de perceput, dar de care Marx, care îl știa foarte bine pe Aristotel, trebuie să fi fost conștient. Dubla definiție aristotelică a omului ca *zoon politikon* și ca *zoon logon echon*, o ființă ce își împlinește vocația sa cea mai înaltă în facultatea vorbirii și viața în polis, a fost concepută pentru a distinge grecul de barbar și omul liber de sclav. Diferența era aceea că grecii, trăind împreună într-un polis, își conduceau afacerile prin intermediul vorbirii, prin persuasiune (*peitheio*), și nu prin intermediul violenței, prin constrângere mută. Prin urmare, când oamenii liberi se supuneau guvernului lor sau șefilor polisului, supunerea lor se numea *peitharchia*, un cuvânt ce indica clar că supunerea era obținută prin persuasiune și nu prin forța. Barbarii erau conduși prin violență și sclavii forțați să lucreze, și întrucât acțiunea violentă și truda sunt

1 K. Marx, *Critique of Hegel's Philosophy of Right,* Oxford University Press, 1970, p.137.
2 H.B. Acton, *Marx, Engels and Marxism*, Bedford College, London, 1964, p.235.

asemănătoare pentru că ele nu au nevoie de vorbire pentru a fi eficiente, barbarii și sclavii erau *aneu logou*, adică nu se înțelegeau între ei, în primul rând prin intermediul cuvântului. Munca era pentru greci o problemă esențialmente nepolitică, personală, dar violența implica un raport și stabilea un contact, fie el și negativ, cu alți oameni. Glorificarea violenței de către Marx conține așadar negarea mai precisă a *logos*-ului, a cuvântului, forma de comunicare diametral opusă și, din punct de vedere tradițional, cea mai umană. Teoria marxistă a suprastructurilor ideologice se bazează în ultimă instanță pe această ostilitate antitradițională față de vorbire și pe glorificarea concomitentă a violenței.

Marx a creat o confuzie fatală, asociind acțiunea cu „crearea istoriei", el a confundat semnificația acțiunilor cu scopul acestora. În această versiune de derivare a politicii din istorie sau, mai degrabă a conștiinței politice din conștiința istorică, putem detecta cu ușurință vechea încercare de a scăpa de frustrările și fragilitatea acțiunii umane, traducând-o în imaginea fabricării. Ceea ce distinge teoria lui Marx de toate celelalte în care și-a găsit locul noțiunea de „creare a istoriei" este faptul că numai el a înțeles că dacă istoria este considerată ca obiectul unui proces de fabricare sau de creare, trebuie să se ajungă la un moment în care acest „obiect" este terminat și că dacă cineva își imaginează că poate „face istorie" nu poate evita consecința că va exista un sfârșit al istoriei[3]. De fiecare dată când auzim vorbindu-se de scopuri grandioase în politică, precum crearea unei societăți noi în care justiția va fi garantată pentru totdeauna, sau purtarea unui război pentru a pune capăt tuturor războaielor, sau de a asigura democrația în întreaga lume, ne mutăm în interiorul acestui tip de gândire.

Lupta de clasă - pentru Marx această formulă părea să descuie toate secretele istoriei, exact așa cum legea gravitației păruse să descuie toate secretele naturii. Astăzi, după ce ni s-au oferit una după alta asemenea construcții ale istoriei, asemenea formule, pentru noi problema nu mai este dacă aceasta sau cealaltă este corectă. Toate aceste teze, care sunt considerate a fi semnificație, nu sunt altceva decât un model, iar în limitele gândirii utilitariste doar modelele pot avea sens, deoarece doar modelele pot fi „făcute", în timp ce semnificațiile nu. Marx nu a fost decât primul care a confundat un model cu o semnificație și, cu siguranță nu există aproape nici un model în care evenimentele din trecut să se potrivească atât de clar și de logic ca în propriul său model. Mai mult decât atât, Marx și-a construit modelul în acest fel din cauza interesului său pentru acțiune și a intoleranței față de istorie. El este ultimul dintre acei gânditori care stau la granița dintre interesul timpuriu fața de politică al epocii moderne și preocuparea ei ulterioară pentru istorie. Nu trebuie trecută cu vederea concluzia lui Ferri

3 Jessop Bob; Wheatley Russell, *Karl Marx's social and political thought*. Taylor & Francis US. p. 526.

asupra doctrinei marxiste: aceasta se învârte în jurul clasei dominante și explică excesele în represiunea de stat a crimelor politice și sociale[1].

S-ar putea remarca punctul în care epoca modernă a renunțat la primele sale încercări de a stabili o nouă filosofie politică pentru redescoperirea de către ea a secularului, reamintindu-se momentul în care s-a renunțat, după un deceniu, la calendarul Revoluției Franceze și în care revoluția a fost reintegrată, ca să spunem așa, în procesul istoric cu dubla sa extindere către infinit. A fost ca și cum se recunoștea că nici măcar Revoluția care, alături de promulgarea Constituției americane, este totuși cel mai mare eveniment din istoria politică modernă, nu conținea în sine suficientă semnificație independentă pentru a începe un nou proces istoric. Deoarece calendarul republican nu a fost abandonat pur și simplu din cauza dorinței lui Napoleon de a conduce un imperiu și de a fi considerat egalul capetelor încoronate ale Europei. Abandonarea implica și refuzul, în ciuda restabilirii secularului, de a accepta convingerea anticilor că acțiunile politice sunt lipsite de sens dacă nu se ține seama de localizarea lor istorică, și mai ales o respingere a credinței romane în caracterul sacru al fondării și al obiceiului de a calcula timpul de la data fondării, într-adevăr, Revoluția Franceză, care a fost inspirată de spiritul roman și s-a înfățișat lumii, cum îi plăcea lui Marx să spună, în haine romane, s-a schimbat în mai multe sensuri.

Un moment hotărâtor, la fel de important în trecerea de la vechiul interes pentru politică, la preocuparea tardivă pentru istorie, se întâlnește în filosofia politică a lui Kant. Kant, care saluta în Rousseau „Newtonul lumii morale" și fusese salutat de contemporanii săi ca teoreticianul drepturilor omului, avea încă o mare dificultate în a face față noii idei de istorie, care probabil îi intrase în atenție din scrierile lui Herder. El este unul dintre ultimii filosofi care a deplâns în mod serios „cursul absurd al problemelor omenești", „contingența dezolantă" a evenimentelor și acțiunilor istorice, acest iremediabil și lipsit de sens „amestec de greșeală și violență", cum a definit cândva Goethe istoria, însă Kant a văzut și ceea ce văzuseră alții înaintea lui, că odată ce privești istoria în totalitatea ei mai curând decât evenimentele singulare și intențiile mereu frustrate ale oamenilor, brusc totul are sens pentru că întotdeauna există cel puțin o poveste de spus. Procesul, ca întreg, pare să fie condus de o „intenție a naturii" necunoscută oamenilor, ce acționează, dar comprehensibilă pentru cei ce vin după ei. Urmându-și propriile scopuri fără cap și fără coadă, oamenii par să fie conduși de „firul călăuzitor al rațiunii".

Este important să observăm cum Kant, ca și Vico înaintea lui, era deja conștient de ceea ce Hegel a numit mai târziu „viclenia rațiunii" (Kant a numit-o „vicleșugul naturii"). El chiar avea o înțelegere rudimentară a dialecticii istorice,

1 E. Ferri, *Criminal sociology*, Cambridge Scholars Publishing, 2009, p. 210.

ca atunci când a arătat că natura își urmează scopurile globale prin „antagonismul oamenilor în societate... fără de care oamenii, blânzi din fire ca și oile pe care le cresc, nu ar ști mai deloc cum să dea propriei vieți o valoare mai mare decât cea pe care o are turma lor”[2]. Această arată în ce măsură însăși ideea de istorie ca proces sugerează că în acțiunile lor oamenii sunt conduși de ceva, de care ei nu sunt cu necesitate conștienți și care nu-și găsește expresie directă în acțiunea însăși. Sau, cu alte cuvinte, arată cât de util se dovedește a fi conceptul modern de istorie în a-i atribui domeniului politic secular o semnificație, de care altfel părea să fie lipsit.

Există atâtea precauții legale împotriva violenței și educația noastră este îndreptată în direcția slăbirii violenței, la care suntem înclinați instinctiv, dar continuăm să gândim că aplicarea acesteia este un act de revenire la barbarism. Astăzi violența are altă față, aceasta este ascunsă sub noțiunea de autoritate și devine tot mai dificil demascabilă pentru un cetățean infusificient informat și manipulat cu îndemânare.

În concluzie, este oare posibilă *pacea eternă* a lui Kant ? După cum avertizează chiar acesta, nu este o întrebare dacă pacea perpetuă este cu adevărat posibilă sau nu, „trebuie să acționăm pur și simplu ca și cum s-ar putea realiza cu adevărat și să ne îndreptăm eforturile spre realizarea acesteia”[3]. Revenim însă aici cu răspunsul lui Simmel, de la care am și început: „Brutalitatea unui om, motivată de considerente clar stabilite ... de multe ori nu i se pare deloc drept o delincvență morală, deoarece nu este conștient decât de un comportament riguros logic, care atrage consecințele obiective ale situației”[4]. Această compilație a operelor filosofice asupra eticii politice nu vine decât ca un argument în plus în susținerea demersului nostru inițial, conform căruia autoritatea a fost și este confundată cu violența în viața politică contemporană. Cu părere de rău, însă, aceste opere au influențat și continuă să influiențeze societatea contemporană, ceea ce încă o dată ne demonstrează că regimurile totalitare nu au dispărut, ci pur și simplu și-au schimbat numele.

2 Im. Kant, *op.cit.*, p. 152.
3 KIm, Kant, *op.cit.*, p. 174.
4 Georg Simmel, *op.cit.,* p. 110.

Summary

Violence is a key feature of human social relations, yet has received comparatively little attention from social scientists. With increasing levels of conflict and violence in the modern world, we started an anthropological research to find out the aspects of violence in politics and its origins. Studiyng the writings of great philosophers as Kant, Hegel, Hume and Marx we discovered that there is a confusion between the notion of authority and violence, and this is the main fault that guided centuries of political thinking. These writings made politicians and ways of accepting the abuze till nowadays and it is necessary to make a a difference between them.

Keywords: political violence, totalitarism, anthropology of violence and conflict, sociology;

Victoria ROCACIUC

GRAFICA DE CARTE ÎN CREAȚIA ARTISTULUI PLASTIC ARII SVEATCENKO

Graficianul Arii Sveatcenko face parte dintr-o pleiadă de designeri de carte moldoveni, care au obținut studii superioare la Institutul Poligrafic „I. Fiodorov" din Lvov: Roman Ghimon, Leonid Nikitin, Mihail Vakarciuk, Mihail Bacinschi, Vladimir Bulba, Leonid Domnin, Valeri Malearenko, Gheorghi Ostapenko, Iuri Pivcenko, Vladimir Sinițki, Aleksandr și Iuri Hmelnițki etc. Marcată de influențele școlii poligrafice ucrainene, opera artistului plastic Arii Sveatcenko până în prezent nu a fost studiată în mod sintetizat. În lucrarea de față, ne-am propus să efectuăm o cercetare mai amplă a biografiei și operei plasticianului Arii Sveatcenko, deja aproape uitată de specialiștii și admiratorii de frumos. O parte din originalele ilustrațiilor create de grafician se păstrează în colecțiile Muzeului Național de Artă al Moldovei.

Artistul plastic Arii Sveatcenko a lucrat în diverse tehnici grafice: acuarelă, guașă, pastel, tuș, linogravură în alb-negru și color, tehnicile mixte etc. În interpretarea plastică a conținutului cărții, Arii Sveatcenko a tins să exprime stări, emoții și caractere psihologice ale personajelor, bazându-se pe simțul perfect al posibilităților de regie și scenografie în realizarea cadrului ilustrativ. Personajele create de artist adesea sunt redate în acțiune, accentuând dinamismul evenimentelor din cadrul narativ. Precum a menționat criticul Raisa Akulova, atenției și darului pictorului se supun povești ale diferitor popoare ale lumii, fabule, povestiri ale autorilor moldoveni. „Ilustrațiile lui A. Sveatcenko se disting printr-un decorativism accentuat și expresivitate a culorilor. Linia desenului se îmbină reușit cu tușele coloristice"[1].

Fig. 1. Arii Sveatcenko[2]

Arii Svetcenko s-a născut la 10 ianuarie 1937 în orașul Krasnoarmeisk, regiunea Donețk, Ukraina, într-o familie de slujbași[2] (profesori) – și a decedat pe 1 februarie 1990, în Chișinău. Tatăl artistului în primele zile ale celui de-al II-lea război mondial a plecat pe front și în 1942 a decedat. Arii Sveatcenko împreună cu mama lui au fost evacuați în regiunea Dușanbe.

Arii Sveatcenko a absolvit școala medie în 1954, în

1 Акулова, Р. (составитель), Книжная графика Молдавии. На румынском и русском языках. Кишинэу: Литература артистикэ, 1986, с.10.

2 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151, f. 2. UAP din URSS, dosarul personal al lui A.F. Sveatcenko.

orașul Kițmani din regiunea Cernăuți. În același an a fost înmatriculat la studii la Colegiul (înainte Tehnikum) Transport de Căi Ferate din Cernăuți, pe care l-a absolvit în 1957, fiind repartizat la serviciu în orașul Krîjopol, regiunea Vinița. Este recrutat în Armata Sovietică în toamna anului 1957, iar serviciul militar l-a îndeplinit în Novograd-Volînski, regiunea Jitomir.

Între anii 1960-1965 a studiat la Institutul Poligrafic „I. Fiodorov" din Lvov pentru a obține specialitatea de artist plastic grafician, specializat în prezentarea artistică a producției de tipar. După absolvirea facultății, Arii Sveatcenko a fost repartizat la Chișinău în calitate de redactor artistic al editurii Cartea Moldovenească. Peste aproape jumătate de an artistul s-a transferat la editura Lumina, unde în 1971 a devenit redactor artistic al literaturii pentru copii și tineret, apoi redactor artistic principal în cadrul aceleiași edituri, preocupându-se de redactarea și prezentarea artistică a cărților[1]. Arii Sveatcenko a fost redactorul artistic al cărții *Povestea lui Harap Alb* de Ion Creangă cu ilustrațiile realizate de Gheorghe Vrabie, apărută în 1968 la editura Lumina. Artistul a colaborat și cu Isai Cârmu, Petru Mudrac, Aleksandr Hmelnițki și mulți alți graficieni de referință.

Graficianul Boris Brînzei a menționat profesionalismul și gustul artistic deosebit, sesizate în lucrările lui Arii Sveatcenko, remarcând contribuția lui în dezvoltarea și ridicarea nivelului industriei poligrafice în republică[2]. Graficianul Filimon Hămuraru, în recomandarea pentru titularizarea în rândurile Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească, a accentuat măiestria artistică, laconismul și expresivitatea, prin care ilustrațiile lui Arii Sveatcenko se înscriu perfect în canavaua operei literare[3]. A apreciat pozitiv creația lui Arii Sveatcenko și distinsul grafician Ilia Bogdesco[4].

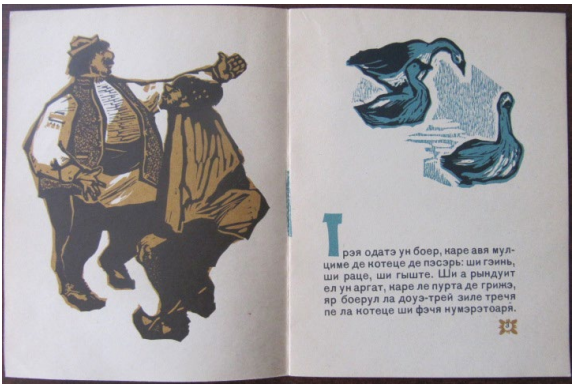

Fig. 2, 3. Arii Sveatcenko. Coperta și ilustrații la cartea *Argatul și boierul*, prelucrată de Gr.

1 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151, f. 2 (verso). UAP din URSS, dosarul personal al lui A.F. Sveatcenko

2 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151, f. 10.

3 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151, f. 11.

4 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151, f. 9.

Botezatu și publicată în 1966 la editura Lumina.

Povestea moldovenească *Argatul și boierul*, prelucrată de Gr. Botezatu[5] și publicată în 1966 la editura Lumina, reprezintă creația grafică a lui Arii Sveatcenko din perioada de început al carierei sale de ilustrator de carte. Redactor artistic al editurii Lumina pe atunci era graficianul Boris Brînzei, care a influențat și chiar a îndrumat creația mai multor graficieni de carte moldoveni. Executate, după toate probabilitățile, în tehnica linogravurii color, aceste ilustrații se fixează, mai bine zis – se dăltuiesc în conștiința cititorilor prin laconismul sculptural și maniera stilistică a artistului, inspirată din artă populară și folclorul național. Se resimte o libertate spontană a desenului, pe care o întâlnim doar în creația maeștrilor notorii din domeniu și atitudinea graficianului însuși față de fiecare personaj. Operarea liberă cu spații și figuri, culori și forme, cunoașterea profundă a problemelor legate de compoziția și construcția cărții descoperă măiestria inedită a acestui grafician. Ornamentul floral stilizat de pe forzațurile cărții se repetă firesc în prezentarea paginației, inițialele din text ca și cum s-au adunat în titlul cărții, formând o compoziție caligrafică aparte și servind părții arhitectonice a acesteia. Deși par chioplite în lemn, personajele din poveste sunt surprinse în mișcare, în cele mai sugestive poze, accentuându-se mimica și caracterele psihologice, simțul umorului și spiritul de observație al autorului de ilustrații. Aceste efecte sunt atinse datorită combinării originale de către ilustrator a principiilor realiste cu cele decorative și geometrizate, ce amintesc de plastica picturală a liniilor pictate cu pensule de diferite mărimi. Textura sau desenul ce imită structura lemnului, pe alocuri asociată cu suprafețele apei sau cu cerul, sunt utilizate ca fundaluri sau pete compoziționale de caracter suplimentar, fără de care ilustrațiile ar avea un aspect nefinisat.

Arii Sveatcenko (1937-1990) a activat în domeniul ilustrării cărților, mai ales a celor pentru copii, și a participat la expoziții tematice republicane, unionale și internaționale[6]. În anul 1967, artistul a creat coperta romanului istoric *Ivanhoe* de W. Scott (pastel), în 1968 – a ilustrat în tehnica linogravurii poveștile popoarelor nordice Кукушка / *Cucul*, Айога / *Aioga* și antologia Солдат, всегда солдат / *Oșteanul rămâne oștean*. La această perioadă se referă și prezentarea artistică (designul) a cărților *Delfinul* de G. Meniuc și Мой Вьетнам / *Vietnamul meu* de Em. Bucov. A creat și coperta la manualul de fizică (Курс физики) pentru clasa a II-a de A. Piorîșkin[7].

5 Аргатул ши боерул. Повесте молдовеняскэ. Прелукраре де Гр. Ботезату. Кишинэу: Лумина, 1966, 12 п.

6 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151. UAP din URSS, dosarul personal al lui A.F. Sveatcenko.

7 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151. UAP din URSS, anexă la dosarul personal al lui A.F. Sveatcenko.

Fig. 4, 5, 6. Arii Sveatcenko. Ilustrații la fabulele lui A. Donici – linogravură, 1970.

În anul 1970, graficianul a ilustrat poveștile populare lituaniene Бедняк и богач / *Săracul și bogătașul* (acuarelă, guașă), *Cum a păcălit cocoșul vulpea* / Как петух лису обманул (guașă); a realizat ilustrațiile la fabulele lui A. Donici (linogravură). Arii Sveatcenko a creat designul cărților mai multor scriitori moldoveni: povestirea Lidiei Latieva Орлы остаются в небе / *Vulturii rămân în cer* (guașă), tradusă în română în 1967, povestirea lui G. Meniuc *Caloian* (linogravură, 1968), ilustrațiile la cartea lui N. Esinencu Косынка неба / *Basmaua cerului* (linogravură color, 1970), coperta și ilustrațiile pentru cartea lui M. Garaz Вода / *Apa* (acuarelă, guașă, 1970), coperta cărții scrise de G. Celac Плоды древа сего / *Fructele pomului acestuia* (linogravură, 1971)[1]. Graficianul a mai ilustrat poveștile populare ucrainești (Отчим / *Tatăl vitreg*), creația lui W. Hauff (*Micul Muc*), cartea semnată de A. Preisen Про козлёнка, который умел считать / *Despre iedușul care putea să numere*[2]. Artistul a fost distins cu diplome de participare la un șir de concursuri republicane și unionale de artă a cărții.

Fig. 7, 8. Arii Sveatcenko. Ilustrații la povestea populară georgiană *Minciunosul fără barbă* / *Diaconul spân și minciunos* – temperă, guașă, 1977 (colecția MNAM).

1 AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151, f. 5, 6.

2 Б. Брынзей, Арий Святченко (составитель Г. Босенко). Кишинэу: Тимпул, 1983. Буклет из серии «Искусство молдавской книги».

Fig. 9, 10. Arii Sveatcenko. Ilustrații la povestea populară moldovenească *Păcală și Tândală* – tuș, peniță, 1977.

În compozițiile arhitectonice ale mai multor opere literare, grafica de carte a cărora a fost realizată de către plasticianul Arii Sveatcenko, se observă apelarea frecventă la dialogul celor două personaje principale, în esență antagoniste. De regulă, aceste personaje, contrastante prin felul lor de a fi, sunt descrise pitoresc chiar și de autorii textelor ilustrate. În creația lui Arii Sveatcenko, contrastele tonale și color, opozițiile de direcții și mișcări, de dimensiuni și configurații plastice sunt subordonate conținutului textual. Interpretările personajelor din carte se înscriu armonios contextului literar. Laconismul și eleganța plastică aproape sculpturală a figurilor de stil reprezintă punctul forte al elaborărilor plastice ale lui Arii Sveatcenko. Asemenea calități se atestă în ilustrațiile artistului la povestea populară georgiană *Minciunosul fără barbă* (*Diaconul spân și minciunos*, precum era scris pe coperta originală a acestei cărți editate în limba română cu grafie chirilică; temperă, guașă, 1977, colecția MNAM) și la povestea populară moldovenească *Păcală și Tândală*, tuș, peniță, 1977. Ilustrând cartea *Diaconul spân și minciunos*, artistul oferă o caracteriazare desfășurată a personajelor, accentuând planurile prin mărirea voită a dimensiunilor figurilor din imagini.

Sobre în culori, laconice și expresive sunt compozițiile ilustrațiilor la povestea populară moldovenească *Păcală și Tândală*. În cadrul ilustrării acestei cărți, artistul a reușit să selecteze trăsăturile principale ale personajelor înfățișate, atingând o libertate și expresivitate firească.

Fig.11, 12. Arii Sveatcenko. Ilustrațiile la *Cocostârcul și vulpea* de Gh. Asachi – acuarelă, guașă, 1978.

În albumul Мастера книжной графики Молдавии / *Maiești ai graficii de carte din Moldova*, editat în anul 1984 de G. Bosenco, au fost incluse ilustrațiile lui Arii Sveatcenko la povestea populară moldovenească *Păcală și Tândală* (tuș, 1977)[1], o parte dintre care se păstrează și în colecțiile Muzeului Național de Artă al Moldovei, și *Cocostârcul și vulpea* de Gh. Asachi (acuarelă, guașă, 1978)[2]. Pentru ilustrarea acestor cărți artistul a căutat principii expresive inedite. Concentrarea privirilor în combinație cu statismul simetric al figurilor personajelor din scenele și imaginile cărții *Cocostârcul și vulpea* de Gh. Asachi[3], în care vulpea servește pe cocostârc la ea acasă, se schimbă prin dinamizarea mișcărilor acestora când vulpea s-a indignat că a rămas flămândă fiind în ospeție la cocostârc. Focusarea maximă asupra chipurilor personajelor, figurile cărora ocupă tot spațiul din ilustrații, mărește vizual concentrarea spectatorului asupra situațiilor psihologice create. Expresivitatea spontană a tehnicii picturale și măiestria autorului adaugă ilustrațiilor farmecul narațiunii și efectul natural al contemplării unui eveniment absolut real. Înveșmântând-o în haine naționale, Arii Sveatcenko amplaseasează accentele roșcate arzătoare pe capul, coada și labele vulpii, armonizând compozițiile prin griuri colorate.

Pentru ilustrarea cărții *Cocostârcul și vulpea* de Gh. Asachi, Arii Sveatcenko a fost distins cu diplome de gradul II la concursurile republican și unional de artă a cărții din anul 1978. Aceste ilustrații sunt remarcabile și prin caracterul asociativ al elementelor semantice și morfologice. Critica timpului a apreciat această lucrare drept una dintre cele mai izbutite creații ale graficianului. „Utilizarea unei game de culori ce ne-o amintește pe cea folosită de arta populară a covorului, costumului național, utilizarea unor elemente etnografice pentru zugrăvirea plastică a chipurilor și a anturajului lor contribuie la înzestrarea eroilor fabulei cu caractere naționale”[4], menționa Raisa Akulova. Iar Boris Brînzei scria că Vulpea și Cocostârcul, personaje cunoscute de cititori încă din copilărie, sunt redescoperite datorită măiestriei artistului. Arii Sveatcenko a confirmat elocvent că interpretarea grafică a fabulei cunoscute nu e deloc epuizată, că subiectul popular conține în sine multe nuanțe noi inedite[5].

1 Б. Брынзей, Художники Молдавской Советской книги. Кишинёв: Лумина, 1977, с. 41-42.

2 Г. Босенко, *Мастера книжной графики Молдавии.* Каталог. Кишинев: Тимпул, 1984, с. 118-121.

3 Р. Акулова, (составитель), Книжная графика Молдавии. На румынском и русском языках. Кишинэу: Литература артистикэ, 1986, с. 132-135.

4 *Ibidem*, p.10.

5 Б. Брынзей, Арий Святченко (составитель Г. Босенко). Кишинэу: Тимпул, 1983. Буклет из серии «Искусство молдавской книги».

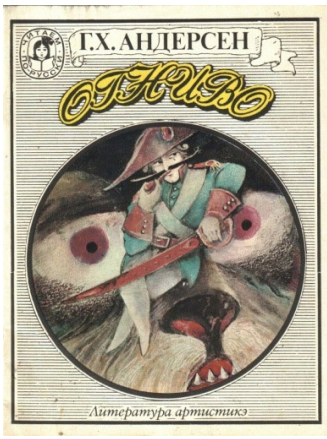

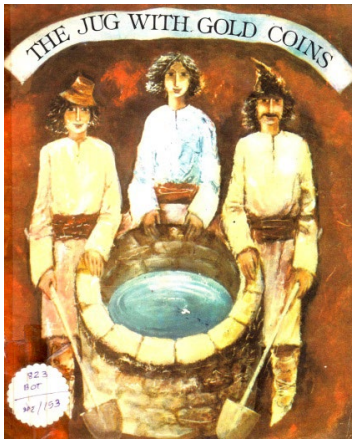

Fig. 13, 14, 15. Arii Sveatcenko. Copertele cărților Мудрая дочь пастуха, 1981; Огниво de Andersen, 1983; *The jug with gold coins*, 1986.

Rețelele de socializare conțin informații despre câteva cărți ilustrate de Arii Sveatcenko[6]: Мудрая дочь пастуха / *Fata ciobanului cea* înțeleaptă[7]; și Кувшин с золотыми монетами[8] / *Ulciorul cu galbeni*[9], povești populare moldovenești în prelucrarea lui Gr. Botezatu și traducerea în rusă de A. Brodski și Iu. Semenov (a celei de-a doua povești); povestea Огниво de Hans Christian Andersen[10]; romanul Счастливый конец света de A. Gorlo[11]. Ulterior, povestea *Ulciorul cu galbeni* a fost tradusă și în engleză de I. Zheleznova (1986)[12]. Dacă e să analizăm designul copertelor acestor cărți, vom observa elementele comune în partea cu titlurile poveștilor, iar centrarea frontală a figurilor personajelor principale, de asemenea, poate fi tratată drept un alt element al brandului editurii și al autorului graficii inclusiv. Toate aceste cărți au prezentare artistică diferită, mai cu seamă în aspect tehnic și color. Fiecare principiu de ilustrare fascinează prin originalitatea concepției și tratării plastice. Coperta color a cărții *Fata ciobanului cea înțeleaptă* include detalii simbolice ale dialogului între două personaje, în care însuși conceptul poate trezi diverse tratări: pornind de la pozițiile figurilor personajelor (un personaj reprezentat din față, altul din spate), contrastul complementar al nuanțelor de verde și roșu, contrastul tonal, firul care duce spre descoperirea unui fapt narativ sau firul unei vieți, istoria unei vieți, soarta, istorisirea etc. Firul

6 https://fantlab.ru/art8619

7 Мудрая дочь пастуха. Молдавская народная сказка. Запись и обработка Гр. Ботезату. Перевод А. Бродского. Кишинэу: Лумина, 1981.

8 Кувшин с золотыми монетами. Молдавская народная сказка в обработке Гр. Ботезату. Перевел с молдавского Ю. Семенов. Художник А. Святченко. Кишинев: Литература артистикэ, 1983.

9 https://polny-shkaf.livejournal.com/247218.html

10 Г. Х. Андерсен, Огниво (сказка). Кишинэу: Литература артистикэ, 1983.

11 А. Горло Счастливый конец света. Кишинэу: Hyperion, 1990.

12 https://archive.org/details/TheJugWithGoldCoins-AMoldavianFolkTale/page/n1

sau ața sunt frecvente și în cadrul textelor cu povești ale altor popoare. De această dată, firul alcătuiește centrul compozițional al imaginii. Libertatea exprimării coloristice este sezizată și în aceste imagini. În crearea acestei cărți ilustratorul poetizează chipurile personajelor simple, pe care le înfățișează cu multă pasiune și căldură.

O cu totul altă optică estetică abordează coperta cărții Огниво de Andersen. În imagine, ca și cum văzută cu lupa, se descoperă figura unui soldat parcă stând sau chiar odihnindu-se pe botul hiperbolizat al unui câine. Și aici contrastul scărilor de valori este susținut de contrastul privirilor celor portretizați: privirea înspăimântată a animalului și privirea vicleană a soldatului. Contrastul complementar din interiorul imagiii amplasate într-un cerc compozițional este suprapus de accentul cromatic de galben, utilizat și la titlul cărții pe fondalul alb-negru sau noncolor al coperții, care la fel găsește ecouri în ilustrațiile expresive în tuș din interiorul publicației. Asemenea principii de regie sau operare liberă cu formatul, coloritul, tehnica, compoziția și conținutul cărții se observă și în alte ilustrații create de Arii Sveatcenko. De fiecare dată cartea arată ca un întreg ansamblu armonios.

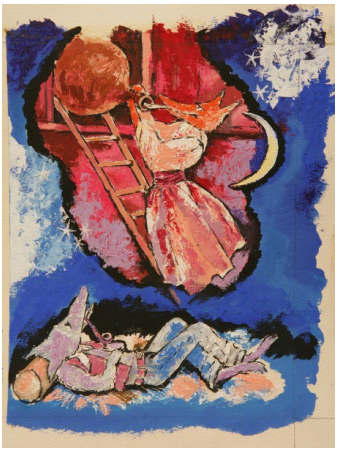

Fig. 16, 17, 18. Arii Sveatcenko. Ilustrații la *Povestea vulpii* de G. Meniuc – temperă, guașă, 1978 (colecția MNAM).

Adesea, în timpul abordării culorilor, calitățile picturale ale ilustrațiilor create de Arii Sveatcenko sugerează efectele obținute prin utilizarea principiilor monotipiei sau picturii în temperă și guașă prin aplicarea culorilor cu spatulă sau cuțitul de paletă. Astfel, se creează așa-zisele efecte de tipar și de transparență, nespecifică acestor materiale plastice. Mai cu seamă, asemenea efecte se citesc în ilustrațiile artistului pentru cartea lui G. Meniuc *Povestea vulpii* publicată în două ediții (din 1979 și 1990) la editura Literatura artistică. Originalele ilustrațiilor pentru această carte se află în colecțiile Muzeului Național de Artă al Mol-

dovei. În această serie de lucrări, cel mai pregnant s-a configurat noua tendință artistică transformată în epocă și abilitățile graficianului de valorificare a aspectului abstract, mai cu seamă a părților de fondal ale compozițiilor ilustrative. Suprafețele structurate ale hârtiei create special pentru acuarelă, neacoperite cu vopsea, conferă părții color a imaginii substraturi de colaj și au rolul de elemente importante ale compoziției, fără de care imaginea își pierde farmecul ei estetic și eleganța conținunului ideatic. Reprezentate în acțiune, personajele sunt înfățișate prin accentuarea caracterelor individuale: vulpea vicleană, extravagantă și cochetă; lupul filfizon și ursul credul. Toate detaliile, accesoriile și veșmintele, obiectele de uz casnic sunt reprezentate conform legităților compoziționale, evidențiind într-un mod laconic scenografia, starea și atmosfera psiho-emoțională a imaginii. În grafica pentru această carte s-au descoperit principalele tendințe stilistice ale autorului: generalizarea constructivă a formei și aprecierea precisă a părții emoționale a conținutului textual.

Precizia configurării și elaborării imaginilor și figurilor de stil, unitatea stilistică a cărților sunt caracteristici de bază ale creației graficianului de carte Arii Sveatcenko. Talentul artistic, simțul perfect al coloritului și desenului, al compoziției și nuanțelor tonale ale imaginilor în cadrul ilustrării operelor literare îl amplasează printre plasticienii de forță ai graficii de carte moldovenești din perioada sovietică. Un aport deosebit de important graficianul a avut și ca redactor artistic al unui număr mare de cărți[1], influențând gândirea conceptuală și stilistică a mai multor graficieni tineri. Tendința artistului de a experimenta cu posibilitățile și principiile picturale a găsit o continuare originală, spre exemplu, în creația și tehnica picturală inedită a graficianului de carte Simion Zamșa și a multor altor autori mai tineri. Legăturile morfologice, stilistice și semantice în opera grafică a lui Arii Sveatcenko și a altor graficieni notorii merită a fi cercetate în continuare.

Bibliografie:

1. AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151, f. 2-14. UAP din URSS, dosarul personal al lui A.F. Sveatcenko
2. AOSPRM, F2906, inv.3, d. 98, nr. 151. UAP din URSS, anexă la dosarul personal al lui A.F. Sveatcenko.
3. https://archive.org/details/TheJugWithGoldCoins-AMoldavianFolkTale/page/n1
4. https://fantlab.ru/art8619
5. https://polny-shkaf.livejournal.com/247218.html

1 Аураш, Пэкураш (дин фолклорул копиилор). Едиция а доуа. Кишинэу: Лумина, 1976. Пиктор Г. Высоцкая. Редактор артистик А. Святченко.

6. Акулова, Р. (составитель), *Книжная графика Молдавии*. На румынском и русском языках. Кишинэу: Литература артистикэ, 1986, с. 132-135.
7. Андерсен, Г. Х. *Огниво (сказка)*. Кишинэу: Литература артистикэ, 1983, 31 с.
8. *Аргатул ши боерул*. Повесте молдовеняскэ. Прелукраре де Гр. Ботезату. Кишинэу: Лумина, 1966, 12 п.
9. Аураш, Пэкураш (дин фолклорул копиилор). Едиция а доуа. Кишинэу: Лумина, 1976. Пиктор Г. Высоцкая. Редактор артистик А. Святченко.
10. Босенко, Г. *Мастера книжной графики Молдавии.* Каталог. Кишинев: Тимпул, 1984, с. 118-121.
11. Брынзей, Б. *Арий Святченко* (составитель Г. Босенко). Кишинэу: Тимпул, 1983. Буклет из серии «Искусство молдавской книги».
12. Брынзей, Б. *Художники Молдавской Советской книги.* Кишинёв: Лумина, 1977, с. 41-42.
13. Горло, А. *Счастливый конец света*. Кишинэу: Hyperion, 1990, 400 с.
14. *Кувшин с золотыми монетами.* Молдавская народная сказка в обработке Гр. Ботезату. Перевел с молдавского Ю. Семенов. Художник А. Святченко. Кишинев: Литература артистикэ. 1983, 12 с.
15. *Мудрая дочь пастуха.* Молдавская народная сказка. Запись и обработка Гр. Ботезату. Перевод А. Бродского. Кишинэу: Лумина, 1981, 28 с.

Summary:

BOOKS GRAPHICS IN THE CREATION OF THE FINE ARTIST ARII SVEATCENKO

Till prezent, the creation of the book graphic designer Arii Sveatcenko (1937-1990) has not been thoroughly studied. This article is based on the researches of archival documents and of the books, illustrated by the graphic designer Arii Sveatcenko in different years of his creation career. The artist's creation is marked by the influences of the Ukrainian polygraphic school and the knowledge obtained at the „I. Fyodorov" Polygraphic Institute from Lvov. The original illustrations created by the artist are kept in the collections of the National Museum of Art of Moldova. The artist has worked on various graphic techniques: watercolor, gouache, pastel, ink, linen in black and white and color, mixed techniques, etc. In the plastic interpretation of the content of the book, Arii Sveatcenko tended to express the emotions and the psychological states of the characters, based on the perfect sense of the possibilities of directing and scenography in the realization of the illustration. The characters created by the artist are often reflected in action, emphasizing the dynamism of events within the narrative.

Keywords: graphics, book, illustration, technique, dynamism

Tatiana ROȘCA

FAMILIA IMIGRANTĂ ȘI ROLUL ACESTEIA ÎN PROCESUL DE INTEGRARE ȘI CONSOLIDARE A ETNICITĂȚII ADOLESCENȚILOR

Procesul de construire a identității etnice a fiecărui individ și totalitatea alegerilor, atitudinilor și orientărilor care derivă din acesta este incomprehensibil în afara unei rețele de condiții care vine din frageda copilărie, nu numai din grupul familial restrâns, dar și din cel al familiei extinse, din cercul cunoștințelor, de la primele și ulterioarele prietenii și alegerile făcute de fiecare.

Un individ crește, în general, într-un grup familial, în cadrul unei anumite teritorialități și limbi, într-un anumit stat și de aici primește o amprentă suplimentară care caracterizează personalitatea sa și alegerile pe care le va face în diferite situații ale vieții.

Din trăsăturile culturale capabile să marcheze profund stilul și formele de viață a subiecților și colectivităților, etnicitatea este considerată ca fiind un fapt foarte important. Etnia împărtășită cu ambii părinți, care se materializează nu numai prin limbaj, ci și prin orientări religioase, atitudini ceremoniale și culturale, prin valori și patrimoniu, își lasă amprenta „etnică" bine consolidată.

Acest aspect de etnie ca „dar de familie" este totuși unul care trebuie evaluat în profunzime, datorită implicațiilor sale ideologice puternice și efectelor lor în practica zilnică. Aspectul etnicității a fost excesiv întărit, în special în ultimele decenii, având o valoare statică și neschimbată care ne-ar face să ne gândim la o corespondență aproape geometrică între un subiect și o anumită apartenență culturală, pe care acesta ar trebui, prin urmare, să o demonstreze permanent cu toate trăsăturile caracteristice pentru a putea fi incluse în scenariul complex al transnaționalității și transetnicității[1].

Dar, totodată, la „etnie", trebuie adăugate și alte elemente ale construcției și definiției identității, cum ar fi: genul, clasa socială, naționalitatea. Mai mult decât atât, experiențele personale specifice contribuie la schimbarea profilului identitar al unui subiect, chiar și atunci când se percepe pe sine și se prezintă „în familiaritate" și în comun cu alți subiecți care împărtășesc cu el limbajul, diferite semnificații, credințe, experiențe și viziuni ale lumii.

Nu este întâmplător faptul că, în acest sens, etnia a fost exaltată, în multe cazuri, ca apartenență a sângelui, asimilată în această privință la „familiaritate".

1 M. Aime, Eccessi di culture, Torino, Einaudi, 2004

Tendința simbolică a discursurilor care se fac în jurul unei idei constrângătoare a identității etnice este puternic influențată de limbajul „genealogic" și de consangvinitate[1].

Rezultate și discuții:

Experiența migrației la care sunt expuse familiile și copiii lor, fie ei din „a doua generație" (născuți în țara-gazdă) sau „copii ai migrației" (ajunși în țara-gazdă la vârsta precoce), implică elemente puternice de modificare a identității și necesită o atenție deosebită. Pentru încurajarea integrării imigranților, sunt importante atât cultura de origine a familiei și a adolescentului, cât și condițiile economice, nivelul de integrare socială, politicile din mediul-gazdă, care au o pondere enormă în succesul sau eșecul căii de integrare a adolescentului și a familiei sale.

Experiența migrației reprezintă, în viața unui copil sau adolescent, o experiență radicală, a cărei trăsătură caracteristică este apariția unei eradicări traumatice a propriului „habitat cultural"[2]. Majoritatea copiilor au crescut până în momentul reîntregirii familiei doar cu unul din părinți sau cu familia bunicilor, cu posibilitățile permise în țara de origine. Ajunși în țara-gazdă, copii sau adolescenții își regăsesc familia, în unele cazuri frații care s-au reunit sau care au urmat părinții pe calea migrației. Prin reîntregirea cu familia imigrată, copilul începe să înțeleagă că condițiile materiale ale părinților din țara unde au sosit sunt adesea dezavantajate și caracterizate de o puternică subordonare și, prin urmare, calea lor de integrare cu colegii lor de școală riscă să fie puternic compromisă de această condiționare socio-economică, prejudecăți și tendința de marginalizare.

Sentimentul eradicării traumatice este, prin urmare, însoțit de un anumit grad de descurajare în privința posibilităților concrete de integrare, de dezamăgirea de părinții, al căror destin în țara-gazdă a fost prețuit până atunci și de un sentiment general de neliniște față de noua situație. Prin urmare, familia este supusă unor schimbări substanțiale în acest context. Copiii și adolescenții care au fost mult timp separați de părinți, sau de unul dintre ei, întâlnesc dificultăți în elaborarea unei relații întrerupte de mult timp, dar și în gestionarea pierderii afecțiunii față de cei care au avut grijă de ei până la acest moment. Mai mult ca atât, familiile imigrante, care au ajuns în noul context, inițiază adesea procese de redefinire profundă a rolurilor în interiorul lor. În unele cazuri, părinții se separă din cauza unei căi de migrare diferită sau în alte cazuri, mamele au locuri de muncă care le determină să rămână în afara casei lor pentru o lungă perioadă de timp, sau chiar să trăiască la angajatorii lor (îngrijitori, colaboratori în familie etc.).

1 F. Heritier, Les deux soeurs et leurs meres, Paris, Odile Jacob, 1996.
2 U. Hannerz, La diversita culturale, Bologna, II Mulino, 2001.

Prin urmare, mamele s-au schimbat, nu numai cu trecerea anilor, ci și pentru rolul pe care îl joacă în cadrul familiei, ele lucrează, gestionează și controlează o parte din venitul familiei, adesea datorită activităților de muncă pe care le execută, învață limba țării-gazdă mai repede și mai bine decât soții. Acest lucru le determină să fie interlocutori privilegiați cu instituțiile și autoritățile: administrații locale, școlile copiilor, proprietarii de apartamente, poliție, agenții de muncă etc. Figura tatălui, în acest sens, este adesea puternic estompată, în multe cazuri de mame, acum mai independente și autoritare în cadrul familiei.

Pentru așa-numitele „generații secunde", problema integrării este, bineînțeles, plasată la un alt nivel. Fiind născuți în țara-gazdă, ei învață imediat limba, unele trăsături culturale caracteristice, dar totuși problema „dublei apartenențe" rămâne deschisă[3]. În contextul unei experiențe migratoare consolidate, integrarea acestei categorii de copii este mai puțin problematică, tocmai pentru că cunoștințele lingvistice, educația desfășurată în întregime în țara-gazdă, rețelele de socializare larg răspândite, fac integrarea socială și culturală mai puțin complicată și confuză decât ceea ce se întâmplă în cazul copiilor imigranți ca urmare a reîntregirii familiei.

Cu toate acestea, chiar și acești copii și adolescenți se confruntă cu probleme de integrare în țara-gazdă. Pentru mulți dintre ei, procesul de regularizare și naturalizare după vârsta de 18 ani reprezintă o cale confuză și de multe ori falimentară. În alte cazuri, aparenta integrare în școală și în mediile de socializare se va transforma în marginalizare și discriminare. Pentru această categorie, astăzi în evidentă creștere, se impune problema reală a egalității de șanse, independentă de aspectele mai generale ale integrării culturale, stilului de viață mai mult sau mai puțin comun cu cel al colegilor autohtoni.

De fapt, din aceste motive, acești tineri inaugurează căi de puternică „dezidentificare" în ceea ce privește cultura taților și mamelor, în unele cazuri, până la respingerea extremă a limbii de origine în favoarea celei a țării-gazdă.

Stilurile lor comportamentale și de comunicare accentuează foarte mult distanța față de modelele sugerate și transmise de familie: folosirea argoului, a stilurilor de îmbrăcăminte, a gusturilor muzicale și a consumului cultural în general. În unele cazuri, acești tineri par a fi proiectați spre o asimilare necondiționată cu modelele țării-gazdă, care ar trebui, în opinia lor, să fie echivalente cu anularea aproape completă a diversității lor[4].

Acești copii cunosc pe deplin limba țării-gazdă și sunt mai integrați decât părinții, mai obișnuiți în locurile publice, deseori ajung să submineze ierarhiile

3 A. Sayad, La doppia assenza. Dalle illusioni dell'emigrante alle sofferenze dell'immigrato, Milano, Raffaello Cortina Editore, 2003.

4 M. Andolfi, Famiglie immigrate e psicoterapia transculturale, Milano, Franco Angeli, 2004, p. 43.

generaționale „clasice" și deseori acționează ca intermediari lingvistici pentru părinții lor, se ocupă de practici birocratice familiale și relaționează mai mult.

Toate acestea provoacă tensiuni în familie și, în unele cazuri, o slăbire a autorității părintești, în special în acele contexte comunitare, caracterizate printr-o renunțare clară la valorile înrădăcinate în cultura de origine.

Ideea unui „sine familial" ca entitate unică, la care trebuie subordonată identitatea individuală a persoanei, este amenințată de un model mai individualist și etalonată exclusiv pe familie ca nucleu, tipică majorității societăților-gazdă. În plus, necesitățile economice, uneori, împing familiile imigranților să locuiască în aceeași casă în mai multe grupuri de familii, ceea ce este neobișnuit pentru societatea-gazdă, astfel reprezentând cauza stigmatizării sociale și opiniei negative din cartierul autohton. Modelele de relație între generații și stilurile de comunicare dintre ele suferă puternic în acest context. Ceea ce se întâmplă este în contrast semnificativ între reprezentările tradiționale ale familiei și cele pe care copiii și adolescenții le primesc în țara-gazdă, cu exasperarea ulterioară a conflictelor interne și o confuzie puternică în alegerile și atitudinile acestor copii[1]. Astfel, apare necesitatea familiilor imigrante de a trata rana provocată de migrație, și acest lucru are loc printr-un schimb narativ și dialogic, în primul rând în cadrul familiei, devenit și mai dificil în unele cazuri din cauza utilizării diferențiate și neclare a limbii dintre prima și a doua generație.

Astăzi, suntem martorii „prezenței a două sau trei generații, fiecare vorbind o limbă diferită și care posedă valori culturale diferite, participând la obiceiuri și tradiții comune" care „reprezintă în același timp o experiență de îmbogățire și o resursă, în ciuda tensiunilor care pot fi alimentate"[2], dar care, de cele mai multe ori, se transformă într-o experiență stresantă și dureroasă.

Din nefericire, copii și adolescenții imigranți pot fi considerați laboratoare de noi identități.

Aceștia reprezintă în sine laboratoare de integrare, „câmpul" unor transformări dificile, în care originea lor culturală, educația primită în familie și contribuția societății-gazdă tind să se recombine în moduri noi, în legătură cu care orice sistematizare pare a fi destinată eșecului.

O problemă specifică reprezintă relația pe care copiii și adolescenții imigranți continuă să o mențină cu țara și cu cultura de origine, deoarece acest aspect are multe elemente de legătură cu atitudinile și practicile, inclusiv cele instituționale, implementate de țara-gazdă în acest sens.

Unii dintre ei nu au trăit niciodată în țara din care provine familia lor, iar

1 S. P. Hungtington, Lo scontro di civilta, Milano, Rizzoli, 2000, p. 24.

2 M. Andolfi, Famiglie immigrate e psicoterapia transculturale, Milano, Franco Angeli, 2004, p. 43.

relația pe care o au cu ea este caracterizată, prin urmare, printr-o neclaritate, aproximare și „imaginar”[3]. În cele mai multe cazuri, ceea ce știu despre această cultură este mediată de narațiunea părinților, cu tot ce urmează (nostalgie, respingere, durere, sens de dezrădăcinare, proiecție afectivă) și din relații epistolare sau de altă natură (e-mailuri, apeluri telefonice etc.), pe care le păstrează cu ceilalți membri ai familiei, rămași în patrie.

Relația de identificare culturală este caracterizată de o proiectivitate afectivă puternică și de informații inexacte despre condițiile reale de viață din acest context. Acest lucru, intră într-o relație puternică cu experiența de zi cu zi a tânărului din țara-gazdă. Unii dintre ei, dacă nu sunt mulțumiți de noile condiții de viață și de integrare, pot considera relația „imaginară” cu țara de origine, ca „adăpost bun”, în alte cazuri, când există o integrare pozitivă, poate exista un sentiment de detașare și o indiferență relativă.

Unii dintre acești tineri au trăit câtva timp în țara de origine și acest lucru produce o relație adesea nostalgică, pentru condițiile de viață ale copilăriei, adesea mizerabile sau cu conflicte puternice. Cu toate acestea, în ambele cazuri, relația cu originea rămâne, pentru că este echivalentă cu elaborarea relației lor cu familia, evaluarea propriei persoane și a grupului, propria natură de individ și cetățean. Pe de altă parte, țara-gazdă arată interesul pentru originea acestor tineri: de ex. la școală, numeroase activități educaționale se concentrează tocmai asupra biografiei copilului sau adolescentului străin ca formă de interes față de el din partea profesorului și a clasei. Prin urmare, devine necesar ca aceștia să dezvolte o atitudine clară cu privire la originea lor etnică națională.

Unii o fac într-un mod deosebit de violent, refuzând să asigure o asociere între ei și comunitatea lor de origine. Aceștia sunt copii, dar mai ales adolescenți, care încearcă să înceteze orice relație și nu manifestă nici un interes aparent pentru țara lor de origine, într-o încercare deseori disperată de a fi confundați cu colegii autohtoni și de a uita ceea ce ei consideră aproape „vina” alterității lor.

Pentru alții, relația cu originea devine, dimpotrivă, un motiv pentru consolidarea identității, un fel de „parașută” împotriva eradicării și a deviației, ceea ce înseamnă că relația cu cultura, limba, religia și chiar cu familia extinsă rămasă în patrie, reprezintă un element care trebuie căutat cu determinare ca o trăsătură identificatoare față de alți colegi.

Pentru unii dintre acești tineri, călătoriile periodice în țara lor de origine reprezintă momente de „redeschidere” și de re-motivație a căii de identitate aleasă în contextul-gazdă. Pentru alții, legăturile cu comunitatea națională, culturală și religioasă de origine reprezintă, dimpotrivă, ceva de ascuns și un balast inutil

3 A. Appadurai, Modernity at Large, Cultural Dimensions of Globalization, Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 1996.

și dificil pe calea „aculturației".

Toate acestea scot în evidență modul în care calea definirii identității pentru acești copii este deosebit de controversată și faptul că familia are o pondere cu certitudine sigură, în facilitarea sau complicarea acestei căi.

Pentru mulți dintre copii și adolescenți, destinul permanenței într-o țară străină pare să fie marcat și de un risc concret de refuz sau de lipsire de cetățenie. Chiar dacă aceștia pot avea acces legal la o cetățenie formală prin căile birocratice lungi și adesea deranjante, ei rămân într-o zonă mediană profund afectată de prejudecățile formate istoric împotriva imigranților[1]. Pentru ei, integrarea se extinde între o aculturație mai mult sau mai puțin forțată de stilul de viață și valorile țării-gazdă.

În concluzie, putem afirma că o mai mare coeziune a familiilor imigrante este considerată o garanție a succesului în procesul de integrare a copiilor și adolescenților imigranți. De fapt, în cadrul familiei, copilul și adolescentul poate reelabora o relație care nu este în contrast cu cultura de origine și, de asemenea, poate găsi motivele și puterea unei integrări care nu trebuie neapărat să fie echivalentă cu anularea specificității culturale. Calea de integrare a familiilor imigrante, în noua realitate-gazdă, poate determina sinteze noi între cultura de origine și cultura-gazdă, contribuind la remedierea greutăților și suferințelor provocate de experiența „diasporei", mai ales când a fost înțeleasă greșit sau percepută drept impunere.

Bibliografie:

1. Aime M., Eccessi di culture, Torino, Einaudi, 2004.
2. Andolfi M., Famiglie immigrate e psicoterapia transculturale, Milano, Franco Angeli, 2004, p. 43.
3. Appadurai A., Modernity at Large, Cultural Dimensions of Globalization, Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 1996.
4. Dal Lago A., Non persone, Milano, Feltrinelli, 1999.
5. Hannerz U., La diversita culturale, Bologna, II Mulino, 2001.
6. Heritier F., Les deux soeurs et leurs meres, Paris, Odile Jacob, 1996.
7. Hungtington S. P., Lo scontro di civilta, Milano, Rizzoli, 2000, p. 24.
8. Sayad A., La doppia assenza. Dalle illusioni dell'emigrante alle sofferenze dell'immigrato, Milano, Raffaello Cortina Editore, 2003.

1 A. Dal Lago, Non persone, Milano, Feltrinelli, 1999

Summary:

THE IMMIGRANT FAMILY AND ITS ROLE IN THE INTEGRATION AND CONSOLIDATION OF ADOLESCENT ETHNICITY

The article offers an explanation of the conditions that affect the family and are subject to significant changes in the context of migration and its role in the formation of ethnic identity in children and adolescents immigrants. It emphasizes the factors that lead to the change of identity, as well as the causes that favor the rejection of ethnic identity. In the self-defining scenario in which the immigrant child or adolescent is strongly influenced by family orientations, the path of defining belonging is not free, but full of „contamination", such as the group of colleagues, the cultural, social environment in which it grows. This can bring significant elements of redefinition and change of the identity models transmitted by the family.

Keywords: family, ethnicity, migration, host country, country of origin;

Serghei SÎCIOV

PARTICIPAREA POPULAȚIEI RUSE LA ACTIVITĂȚILE ȘCOLII DE FELCERIȚE ȘI MOAȘE

În Basarabia populația avea nevoie de ajutorul medicilor, care nu erau în număr suficient. Astfel, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, în toată Basarabia activau numai 196 felceri, 34 felcerițe și 98 de moașe[1]. Lipsa totală a asistenței obstetricale necesare și corecte pentru viitoarele mame din județele basarabene a motivat a doua adunare ordinară a zemstvei să organizeze o școală de pregătire a moașelor pentru toată regiunea Basarabia.

Reprezentanții zemstvei au invitat medici competenți, cu experiență, pentru pregătirea proiectului viitoarei instituții de învățământ pentru felceri. După consultarea cu ei s-a hotărât, că la școală pot întra tineri de la 16 la 25 de ani și femei de la 20 la 40 de ani[2]. Ulterior, la ședința din 8 decembrie 1870 a fost citit raportul upravei regionale de zemstvă privind deschiderea școlilor de felceri și moașe la Spitalul zemstvei regionale din Chișinău. Adunarea regională a zemstvei a recunoscut că oameni pot beneficia de astfel de școli pentru sănătatea lor și a decis că școala de felceri să fie deschisă în clădirea spitalului. De asemenea, trebuia constituită o școală pentru moașe. Au fost alocate 280 de ruble pentru coaserea rochiilor-uniforme pentru elevele acestei instituții. Pentru ambele școli au fost alocate 6510 de ruble[3]. Astfel, în școală s-au format 2 subdiviziuni: pentru felceri și moașe. O altă decizie a adunării zemstvei prevedea ca absolvenții școlii de felceri și moașe, care au avut burse, să lucreze în instituțiile medicale cel puțin 5 ani după absolvire, dar mai târziu, în anul 1898, la Congresul al XXX-lea, durata de serviciu obligatoriu a fost redusă la trei ani[4].

Spitalul din Chișinău era finanțat din contul bugetului fostului Prikaz al tutelei publice, dar de asistență medicală puteau beneficia doar orășenii și un

1 Бессарабская губерния În: Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, Т. IIIa, Санкт-Петербург, 1892, p. 608.

2 Об открытии при Кишиневской областной земской больнице школ для образования фельдшериц и повивальных бабок. În: Сборник Бессарабского Земства, Кишинев, 1872, № 2-3, p. 67-69.

3 Об учреждении при Кишинёвской областной земской больнице школы для образования фельдшериц и повивальных бабок În: Сборник Бессарабского Земства, Кишинев, 1872, № 2-3, p. 216-217.

4 *Ibidem*; *ANRM*, f. 65, inv. 1, d. 993, f. 95.

număr mic de bolnavi din județele învecinate cu Chișinăul[5].

Deschiderea școlii a devenit posibilă abia în septembrie 1872, din cauză că nu au fost recrutate suficient de multe eleve. Au fost înscrise 7 eleve, dar într-o lună, una dintre ele a renunțat la studii, deoarece s-a convins că nu poate practica obstetrica[6].

Programul inițial al școlii a presupus studierea profesiei de moașă și a subiectelor strâns legate de aceasta. În școală se predau următoarele obiecte: la anul întâi – obstetrică, anatomie, desmurgie (doctrina pansamentelor), limba latină, farmacie, Legea lui Dumnezeu, limba rusă, aritmetică; la anul al doilea – obstetrică practică, chirurgie practică, doctrina bolilor copilăriei, farmacologie, doctrina sifilisului la femei și copii. Direcțiunea zemstvei a remarcat că femeile moașe au fost mai favorizate decât felcerii, deoarece femeile au avut mai multă încredere în moașe și au apelat mai mult la ele pentru sfaturi. Pe această bază, în anul 1873 s-a decis majorarea numărului de eleve ale școlii până la 14 persoane[7].

În 1888, la școala de felceri și moașe erau înregistrate 26 de eleve, inclusiv bursiere. După ce una dintre elevele care a primit bursă a părăsit instituția de învățământ, în locul ei a fost înscrisă Vera Ivanova, fiică de subofițer, care a devenit una dintre cele mai bune eleve. Printre alte eleve de etnie rusă, care au fost instruite la această școală, se numărau Zinaida Kașințeva, Marina Kozlovskaia, Marfa Kobaldina[8]. Școala avea un program strict al zilei, orele fiind distribuite după cum urmează: de la 8:00 la 11:00 – lecții în clasă, iar de la 11:00 la 14:00 – lucrări practice. Pentru a efectua activități practice, în fiecare săptămână elevele se împărțeau în trei grupe: unele lucrau în camera de maternitate, altele – în farmacie, iar ceilalte erau ocupate în camerele de spital. Lecțiile se predau într-o clasă specială la Spitalul zemstvei. Locuințele pentru elevele bursiere au fost amplasate într-o atenansă din curtea casei pentru orfani. În anul de învățământ 1887-1888, pentru întreținerea școlii de felceri și moașe au fost cheltuite 4059 ruble și 22 de copeici[9].

Viitoarele felcerițe și moașe erau instruite de doctorul Tverdohlebov (prelegeri despre obstetrică și anatomie), farmacistul Novikov (farmacie), profesorul Milenko (prelegeri de limba rusă, aritmetică și geografie), protoiereu de spital Piotr Krasnopolski (Legea lui Dumnezeu)[10]. În anul de studii 1890/91, care a în-

5 Об открытии при Кишиневской областной..., p. 67-68.

6 Отчет об училище для повивальных бабок. În: Сборник Бессарабского Земства, Кишинев, 1874, Nr. 1-2, p. 26.

7 *Ibidem*, p. 26-28.

8 Бессарабское Губернское Земское собрание XX очередного созыва 1888 года, Кишинев, 1889, p. 86-87.

9 *Ibidem*, p. 88.

10 Школа повивальных бабок-фельдшериц În: Бессарабское Губернское Земское Собрание

ceput la 1 octombrie, la școala de moașe erau 32 de eleve, dintre care 14 bursiere, 2 eleve fiind instruite pe cheltuiala lor și 16 venite, care trăiau în apartamente private. Au fost predate următoarele prelegeri: în clasa întâi numărul total de ore era de 660: Legea lui Dumnezeu - 66, limba rusă - 100, aritmetica - 74, geografie - 27, geometrie - 37, latină - 45, desmurgie - 49, obstetrică - 77, anatomie - 108 și farmacie - 77; în clasa a doua numărul total de ore era de 122: limba rusă - 11, aritmetică - 4, geografie - 12. istorie - 12, chirurgie minoră - 8, obstetrică - 22, anatomie - 21, farmacologie - 9, terapie - 10, farmacognozie – 13[1].

În ceea ce privește activitățile practice menționate anterior, unele dintre eleve erau repartizate la serviciu la farmacie sub supravegherea farmacistului Novikov, iar cealaltă parte – la camera de maternitate sub supravegherea moașei senior Dolinskaia. Fiecare elevă avea un jurnal, în care își înregistra observațiile și activitățile (supravegherea medicală a unui bolnav), sub îndrumarea medicilor din secții. La sfârșitul săptămânii, jurnalul se prezenta ordinatorului pentru semnare și notare. Fiecare elevă stagiară a ținut un jurnal, în care a înregistrat istoricul sarcinii, al nașterii și al perioadei postpartum al femeilor gravide[2].

La școala de felcerițe, profesorii erau medici de spital. Programa de predare pentru felceri a fost aproape aceeași ca și pentru moașe. În timpul liber de lecții, elevele, de asemenea, avau practica în sălile de spital și în farmacie[3].

Urmând exemplul altor instituții de învățământ, Uprava Gubernială a Zemstvei a decis să organizeze o serată de muzică vocală, pentru care au fost cheltuite 148 de ruble și 68 de copeici[4]. Treptat, la școala de felcerițe a crescut numărul de eleve. În anul 1905 la școala aceasta au fost înregistrate 105 eleve[5]. În anul 1908 în clasa I studiau 33 de eleve, în clasa II – 23 de eleve, iar in clasa III – 29 de eleve. Unele dintre ele aveau dreptul să treacă la următoarea clasă fără examen – 9 eleve au fost transferate din clasa a 2-a în clasa a 3-a fără examen, printre care Arvientieva, Starostina, Adamîșina și Stepanova. Câteva dintre fete erau bursiere ale zemstvelor județene, de exemplu, eleva din clasa I Nikiforova[6].

În concluzie, trebuie remarcat faptul că Zemstva gubernială basarabeană a jucat un rol pozitiv în formarea școlii medicale. Timp de 40 ani, între anii 1873

XXIII очередного созыва 1891 года. Отчеты и доклады, Кишинев, 1892, p. 320.

1 *Ibidem*, p. 320-321.

2 *Ibidem*, p. 321-322.

3 Отчет о фельдшерской школе, În: Сборник Бессарабского Земства, Кишинев, 1874, № 1-2, p. 29.

4 Отчет о действиях Бессарабской Губернской Земской Управы за 1903 г. Губернскому Земскому Собранию XXXVI очередной сессии в 1904 г, Кишинев, 1905, p. 139.

5 Б. Веселовский, История земства за сорок лет, т. 1, Санкт-Петербург, 1909, p. 290.

6 Школа фельдшериц-акушерок În: Отчет о действиях Бессарабской Губернской Земской Управы губернскому земскому собранию XL очередной сессии в 1908 г., Кишинев, 1909, p. 33-35.

și 1912, școala de felcerițe și moașe a pregătit aproape 300 de specialiști[7]. Zemstva, pe lângă îndeplinirea funcțiilor administrative și economice, a monitorizat activitatea educațională. Viitoarele felcerice și moașe au obșinut cunoștințele necesare pentru a trata ulterior populația basarabeană.

Bibliografie

1. *Arhiva Națională a Republicii Moldova - ANRM*, f. 65, inv. 1, d. 993, f. 95.
2. Coadă, Ludmila, *Zemstva Basarabiei. Aspecte istorico-juridice*, Chișinau: Pontos, 2009.
3. Бессарабская губерния În: Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, Т. IIIa, Санкт-Петербург, 1892, p. 608.
4. Бессарабское Губернское Земское собрание XX очередного созыва 1888 года, Кишинев, 1889, p. 86-87.
5. Веселовский, Борис, История земства за сорок лет, Т. 1, Санкт-Петербург, 1909, p. 290.
6. Об открытии при Кишиневской областной земской больнице школ для образования фельдшериц и повивальных бабок În: Сборник Бессарабского Земства, Кишинев, 1872, № 2-3, p. 67-69.
7. Об учреждении при Кишинёвской областной земской больнице школы для образования фельдшериц и повивальных бабок În: Сборник Бессарабского Земства, Кишинев, 1872, № 2-3, p. 216-217.
8. Отчет о действиях Бессарабской Губернской Земской Управы за 1903 г. Губернскому Земскому Собранию XXXVI очередной сессии в 1904 г, Кишинев, 1905, p. 139.
9. Отчет об училище для повивальных бабок În: Сборник Бессарабского Земства, Кишинев, 1874, Nr. 1-2, p. 26.
10. Школа повивальных бабок-фельдшериц În: Бессарабское Губернское Земское Собрание XXIII очередного созыва 1891 года. Отчеты и доклады, Кишинев, 1892, p. 320.
11. Школа фельдшериц-акушерок În: Отчет о действиях Бессарабской Губернской Земской Управы губернскому земскому собранию XL очередной сессии в 1908 г., Кишинев, 1909, p. 33-35.

7 L. Coadă, *Zemstva Basarabiei. Aspecte istorico-juridice*, Chișinau: Pontos, 2009, p. 150.

Summary:

PARTICIPATION OF THE RUSSIAN POPULATION IN THE ACTIVITIES OF THE SCHOOL OF PARAMEDICS AND MIDWIVES

This article discusses the role of the Bessarabian Gubernial Zemstvo in the formation and development of the zemstvo school of paramedics and midwives. In addition, the study examines the participation of the Russian population in the activities of this educational institution. On December 8, 1870, the report of the Zemstvo Regional Uprava on the opening of schools for the education of paramedics at the Chișinău Regional Zemstvo Hospital was read out, but it became possible to open the school only in September 1872. It was decided that young people from 16 to 25 years old and women from 20 to 40 years old could enter school. The school taught such subjects as obstetrics, anatomy, desmurgy, Latin and Russian languages, pharmacy, the Law of God, arithmetic, practical obstetrics, practical surgery, teaching about children's diseases, pharmacology, the doctrine of syphilis. Medical subjects were taught by professional doctors. In addition to theoretical studies, students were divided into groups with the aim of undergoing medical practice in a pharmacy or in a maternity shelter.

Keywords: Zemstvo, school of paramedics, Russian population, education, medicine.

Sergiu SUVAC

ELEMENTE DE CULTURĂ ȘI PATRIMONIU CULTURAL ÎN PROGRAMELE ȘCOLARE GIMNAZIALE LA ISTORIE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA

Prezentând o succintă concepție didactică a educației istorice, am stabilit că disciplina în cauză joacă un rol prioritar în crearea unei concepții de viață identitară și culturală a elevilor.

Istoria îi ajută pe elevi să înțeleagă mai bine locul și rolul ideilor, credințelor, artei, modului de viață al poporului și țării de origine în comparație cu alte popoare ale lumii. Astfel, prin intermediul istoriei putem forma spiritul apartenenței la o anumită identitate și moștenire culturală, respectul față de trecut, față de alte popoare și culturi, precum și alte valori necesare unor cetățeni activi și responsabili[1] ai unei țări democratice.

Curriculumul la istorie din Republica Moldova, pe care îl utilizăm la momentul de față în școală include, în primul rând, cadrul cronologic și spațial, diversitatea lumii din perspectivă culturală, interpretarea obiectivă a faptelor și evenimentelor istorice, dar și unele elemente de patrimoniu etc.

Exact același lucru poate fi afirmat și despre programele școlare la istorie din România, doar că pot să adaug aici ideea că proiectele curriculare date pun în fruntea notelor de prezentare o listă de documente și recomandări europene, internaționale, care vin să demonstreze din start că finalitățile disciplinei istorice sunt în clară conștientizare și aspirare cu valorile de cultură, toleranță, multiculturalism etc., promovate de comunitatea democratică.

Patrimoniul cultural este definit, prin legislația în vigoare în România, ca fiind „format din totalitatea bunurilor care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor naționale, indiferent de regimul de proprietate al acestora”[2].

Patrimoniul cultural cuprinde o colecție de mărturii excepționale ale creativității umane de-a lungul istoriei sale: bunuri mobile și imobile, tradiții, expresii culturale imateriale etc. Acesta exprimă și modurile de viață dezvoltate de o comunitate, pe care le transmite din generație în generație, incluzând: obiceiuri, practici, locuri, obiecte, expresii artistice, valori[3]. În programele școlare la istorie

1 Istoria. Curriculum pentru învățământul gimnazial (clasele V-IX). Chișinău, 2010, pag. 3.

2 Legea nr. 182 din 25 octombrie 2000 (*republicată*) privind protejarea patrimoniului cultural național mobil*. Publicată în Monitorul Oficial nr. 259 din 9 aprilie 2014.

3 Iosef Kovacs. ABC-ul Patrimoniului. http://patrimoniu100.ro/abc-ul-patrimoniului/patrimoniu-cultural/ INCFC. 2019.

din Republica Moldova și România anume asta încercăm să descoperim și, totodată, să demonstrăm însemnătatea domeniului patrimonial pentru cultura și identitatea generațiilor tinere.

În Republica Moldova se cunosc câteva acte curriculare la istorie, care au stat la baza sistemului educațional istoric din țara noastră în ultimii ani. Este vorba despre ediția I-a din 2000, ediția a II-a din 2006 și, respectiv, ediția a III-a, etapa curriculumului modernizat din anul 2010, care pretinde a fi o tranziție clară de la proiectarea curriculară centrată pe obiective la modelul centrat pe competențe. Actualmente, și anume în anul 2019, se discută un alt proiect curricular la istorie, care vine în completarea actului modernizat din 2010, c implicarea unei noi paradigme educaționale: de la cunoștințe și gândire critică la dezvoltarea de abilități și formarea de atitudini și valori – elemente indispensabile cetățeniei participative[1]. Cu părere de bine, acesta incude ca competențe specifice disciplinei Istoria românilor și universală, o competență cu un mare impact de respect asupra patrimoniului cultural, și anume competența a cincea, ce prevede *Manifestarea respecului față de țară și de neam, valorificând trecutul istoric și patrimoniul cultural*[2], iar la matricea de specificare a acestei competențe specifice se propun un șir de unități de competență destinate fiecărei clase în parte, ce au ca obiectiv major recunoașterea, identificarea, stabilirea, evidențierea, promovarea elementelor de cultură și patrimoniu cultural. La acest capitol de patrimoniu cultural, programa dată mai vine cu câteva elemente de noutate, dar nu pot să le analizez, deoarece la etapa actuală curriculumul ediția 2019 este la nivel de proiect, și nu un act educațional oficial, sau un model de predare a istoriei în școli, dar în curând cred că vom reveni și la analiza acestui model curricular.

Cele mai cunoscute modele de programe școlare la istorie în România sunt cele din 2009 și din 2017. Cel din urmă este aplicat și astăzi ca model în școlile din România și preszintă un act, prin care sunt redate mai multe sugestii, exemple de activități de învățare și nu în ultimul rând finalități ale acestui proces educațional. O parte din conținuturile propuse răspund direct unor zone de interes prin abordarea anumitor teme controversate și sensibile, legate de diversitatea culturală și/sau religioasă, de conflictul de idei dintre democrație și totalitarism. Acestea sunt elemente menite să stimuleze gândirea critică, să valorifice orizontul de experiențe extra-școlare ale elevilor, dar și să dezvolte o abordare pro-activă a unor teme actuale[3].

Curriculumul este un model pedagogic care realizează politica educațională a statului, fiind conceput în baza teoriei factorilor și a teoriei axiologice, constituit

1 Curriculum. Istoria românilor și universală. Ciclul gimnazial (clasele V-IX). Aria curriculară: Educație socioumanistică. Chișinău, 2019, pag. 2.

2 *Ibidem*, pag. 8.

3 Programa școlară pentru disciplina Istorie. Clasele a V-a – a VIII-a. București, 2017, pag. 2.

dintr-un număr necesar și deplin de elemente în interrelații corelate la nivel de paradigmă, asigurând formarea–dezvoltarea personalității elevului[4]. Modelul pe care încearcă să îl prezinte învățământul moldovenesc în ultimii ani denotă o abatere relativ semnificativă de la prezentarea valorilor culturale și de patrimoniu cultural.

Curriculumul la istorie trebuie să prezinte diverse interpretări și poziții istoriografice (astfel ca elevii să poată cunoaște aceste realități), precum și să contribuie la dezvoltarea capacităților de gândire critică, analitică și la dezvoltarea unei atitudini tolerante față de alte opinii. Totodată, diversitatea de opinii dezvoltă înțelegerea faptului cum selectarea informației istorice poate influența interpretările evenimentelor și fenomenelor controversate. Însușirea terminologiei istorice, orientarea în spațiul cronologic îi ajută pe elevi să aprecieze schimbările istorice, examinând cauzele și consecințele lor, iar observația și analiza evenimentelor istorice dezvoltă capacitatea de interpretare a diferitor situații cu caracter istoric[5].

În ceea ce urmează o să realizez o analiză a programelor școlare la istorie, ciclul gimnazial, din Republica Moldova și România, cu scopul de a evidenția elementele de cultură și patrimoniu cultural, menționate în aceste programe.

Particularitățile curriculumului la istorie (clasele V-IX) din R. Moldova (ediția 2010), cu referire la situația elementelor de cultură și patrimoniu cultural întâlnite în programă.

• Actul se numește *Istoria. Curriculum pentru învățământul gimnazial (clasele V-IX)* – denumire diferită de actul similar din România.

• Autorii prezintă o concepție didactică a educației istorice în Republica Moldova, promovând misiunea istoriei ca disciplină școlară prin prisma diverității elementelor de patrimoniu cultural precum tradiții culturale și istorice: „*Misiunea istoriei ca disciplină școlară este* orientată prioritar *spre înțelegerea trecutului propriului popor și a diversității tradițiilor culturale și istorice ale popoarelor lumii pentru a înlătura prejudecățile și a încuraja toleranța între oameni*”[6].

• Curriculumul prezintă zece competențe-cheie/transversale, printre care se găsesc și competențele culturale, interculturale. Aici programa școlară se focussează pe competențele de receptare și apreciere a culturii naționale sau a diversității culturale, dar nicidecum de promovare, valorificare sau salvgardare a patrimoniului cultural moștenit.

• Conținuturile și sugestiile de conținuturi pe care le oferă actul educațional

4 E. Gherștega Tatiana, Managementul Curriculumului universitar în contextul autonomiei instituționale. Editura: IȘE. Chișinău, 2018, pag.16.

5 S. Musteață, Educația istorică – între discursul politic și identitar în Republica Moldova. Editura Pontos. Chișinău, 2010, pag. 22.

6 Istoria. Curriculum pentru învățământul gimnazial (clasele V-IX). Chișinău, 2010, pag. 2.

au elemente de cultură, dar foarte rar se întâlnesc elemente concrete de patrimoniu cultural, decât doar: „*Moștenirea culturală a geto-dacilor*", ca activitate de sinteză în clasa a V-a., „*Cultura medievală românească*" studiată în clasa a VI-a, „*Cultura din Basarabia și din teritoriile din stânga Nistrului în componența Imperiului Rusiei*", sugestie de conținut pentru clasa a VII-a, „*Cultura în Vechiul Regat. Cultura Transilvaniei și Bucovinei. Cultura în Basarabia*" ca sugestie în clasa a VIII-a și respectiv „*Cultura românească în Epoca Contemporană*" – subiecte sugerate pentru studiu în clasa a IX-a. Restul propunerilor pentru temele de cultură și patrimoniu se rezumă la spațiul extracarpatic, și anume: „*Cultura greacă și elenistică*", „*Cultura Romei Antice*", „*Cultura Europei Occidentale în Evul Mediu*", „*Cultura în Epoca Renașterii*", „*Cultura universală*[1]" etc.

• Din păcate, strategiile didactice, orientările generale prevăzute de programa școlară nu au în vizor și unele activități de învățare centrate pe dezvoltarea competențelor privind protejarea, promovarea, salvgardarea sau valorificarea patrimoniului cultural.

• Ca strategii de evaluare sunt prezentate unele tehnici, prin care cadrele didactice vor aprecia la elevi abilitățile de analiză a valorilor culturii (naționale și universale), pe care trebuie să le cunoască și să le interiorizeze: aprecierea particularităților culturii naționale, etniilor conlocuitoare și culturii universale, a tradițiilor de familie și din comunitate; rolul științei *și religiei în viața omu*lui, influența lor asupra lumii[2], problema însă este una de esență mai specială, și anume ar trebui mai întâi să se revadă conceptul de promovare a culturii și patrimoniului cultural moștenit, apoi să se ajungă la strategia de evaluare a acestei abilități.

După păreea mea, „cultura" și „patrimoniul cultural" sunt oarecum termeni abstracți pentru unii profesori de istorie, luând în considerație vârsta înaintată a acestora și nivelul de pregătire, iar curriculumul la istorie trebuie să prevadă anume asemenea detalii cu scop de a sensibiliza și educa un spirit cultural pentru toți profesorii, chiar dacă aceștia și-au făcut studiile de specialitate în fosta Uniune Sovietică sau în tânărul stat Republica Moldova, și evident să propună unele sugestii de materiale pentru profesori la acest capitol.

Particularitățile programei școlare pentru disciplina istorie (clasele V-VIII) din România (ediția 2017), cu referire la situația elementelor de cultură și patrimoniu cultural întâlnite în programă.

• Actul se numește „*Programa școlară pentru disciplina Istorie. Clasele a V-a- VIII-a*", o denumire diferită de actul similar din Republica Moldova.

• Conform finalităților disciplinei *Istorie* în gimnaziu, istoria își asumă

1 *Ibidem*, pag. 13.
2 *Ibidem*, pag. 19.

rolul de stimulare, asumarea multiculturalității **și multiperspectivității**[3].

• Se oferă unele sugestii de conținuturi ce țin nemijlocit de elemente moștenite de la generațiile anterioare: *Moștenirea lumii grecești (sculptura, teatrul, cunoașterea științifică)* – conținut propus pentru studiu în clasa a V-a. Conținut care include evident și elemente de cultură și patrimoniu. Ca studiu de caz destinat arealului carpatic, se propune subiectul *Diversitate culturală în lumea românească: Brașov și Cluj.* Această propunere vine ca sugestie pentru profesorii de istorie de a include toate elementele de patrimoniu ale acestor două centre culturale românești. Cu destinație subiectului cultură și patrimoniului cultural, elevilor din clasa a VI-a, programa școlară nu prevede direct studii de caz, decât doar unele teme majore, prin prisma cărora profesorii pot intercala și teme de cultură. Pentru clasa a VII-a autorii programei școlare vin să propună două subiecte care integrează în sinea lor cultura ca domeniu distinctiv al perioadei interbelice și postbelice: *Viața cotidiană: organizarea orașelor și lumea rurală, invențiile și viața casnică, divertismentul, sănătatea oamenilor, cultura, și Lumea contemporană: o lume multipolară - globalizarea; noua diversitate culturală și revoluția informațională*[4]. Aceste teme de studiu pot oferi elevilor șansa de a se axa pe unele elemente de patrimoniu moștenit și a descrie rolul acestuia în viața identitară a spațiului carpato-dunăreano-nistrean. Subiectele de istorie propuse pentru elevii din clasa a VIII-a, pot afirma că sunt axate nemijlocit pe cultura moștenită în spațiul carpatic. Este vorba despre culturile preistorice – *Cucuteni și Hamangia, Sărata Monteoru*, care prin importanța și originalitatea lor oferă informații despre dezvoltarea culturală a spațiului românesc. Șirul subiectelor continuă cu studiile de caz: *Sarmizegetusa, Podul de la Drobeta și Columna lui Traian* – care reprezintă adevărate elemente de patrimoniu cultural moștenite și bogate izvoare istorice privind viața și activitatea generațiilor anterioare. Pentru studierea culturii Evului Mediu românesc se propun temele: *Cetățile Moldovei medievale, Biserica episcopală de la Curtea de Argeș,* teme din care ușor se pot dobândi cunoștințe despre sistemul de fortificare românesc, dar și de organizare bisericească. Nu în ultimul rând, României secolelor XX și XXI i se rezervă un subiect de cultură, și anume *Orașul: arhitectură modernă și tradiții rurale*[5]. Acest subiect are o valoare culturală inestimbailă, deoarece oferă posibilitatea factorilor educaționali să descopere adevăratele așezări umane românești cu multiplele dotări și funcții culturale.

• Sugestiile metodologice oferite de programele de istorie pentru gimnaziu contribuie la formarea la elevi a unor idealuri educaționale, iar disciplina *Istorie*

3 Programa școlară pentru disciplina Istorie. Clasele a V-a – a VIII-a. București, 2017, pag. 2.
4 *Ibidem*, pag. 13.
5 *Ibidem*, pag. 16.

are ca ținte educaționale formarea și dezvoltarea unor elemente care fac parte din profilul de formare al absolventului de gimnaziu, printre care și *aprecierea unor elemente definitorii ale contextului cultural local și ale patrimoniului național și universal*[1].

• Conținuturile propuse de programa școlară sunt grupate în trei direcții de studiu a discipliei istorice, printre care și conținutul: *Elemente de cultură și civilizație:* familia, locuința, demografia, așezările, hrana, vestimentația, credința, bolile, practicile sociale, ocupațiile, tehnologia și economia, educația, arta. La rândul său, acest conținut are o pondere de aproximativ 70% pentru clasa a V-a și de 50% pentru clasa a VI-a. În clasele a VII-a și a VIII-a elementele de cultură și civilizație acoperă aproximativ 25% dintre conținuturi. Domeniul propune conținuturi care pot să fie utile în realizarea competențelor generale 3 și 4[2].

În concluzie, pot afirma că programele școlare la istorie din ambele țări sunt bune în felul lor în contextul promovării elementelor de patrimoniu cultural. Nu putem spune că una este mai slabă decât alta, deoarece acestea au fost adaptate potențialului elevilor din ambele țări. Toate elementele componente ale programelor care prevăd valorile culturale, încurajează profesorii să valorifice oportunitățile de abordare diferențiată a elevilor, atât în ceea ce privește abilitățile individuale, datorate experiențelor anterioare de învățare, cât și în relație cu cele care decurg din caracteristicile individuale ale acestora. Desigur că în anumite situații programele ar trebui să se completeze reciproc pentru a îmbunătăți condițiile de învățare a elevilor, deoarece toate reformele educaționale în acest sens se fac pentru viitorul acestora. Drept propuneri, eu aș recomanda să se revadă unele competențe specifice disciplinei istorice, care ar sprijini promovarea, valorificarea și salvgardarea patrimoniului. Această competență ar permite îmbunătățirea relațiilor interculturale, ar contribui la o creștere sustenabilă a turismului și totodată elevii ar cunoaște spațiul istorico-geografic din care fac parte la un nivel mai aprofundat.

Bibliografie:

1. *Curriculum. Istoria românilor și universală. Ciclul gimnazial (clasele V-IX). Aria curriculară*: Educație socioumanistică. Chișinău, 2019.
2. Gherștega Tatiana, *Managementul Curriculumului universitar în contextul autonomiei instituționale.*Editura: IȘE. Chișinău,2018.
3. *Istoria.Curriculum pentru învățământul gimnazial* (clasele V-IX). Chișinău,2010.
4. Legea nr. 182 din 25 octombrie 2000 (*republicată*) privind protejarea

1 *Ibidem*, pag. 18.

2 Programa școlară pentru disciplina Istorie. Clasele a V-a- a VIII-a. București, 2017, pag. 19.

patrimoniului cultural național mobil*). Publicat*ă* în Monitorul Oficial nr. 259 din 9 aprilie 2014.

5. Musteață Sergiu, *Educația istorică – între discursul politic și identitar în Republica Moldova.* Editura Pontos. Chișinău, 2010.
6. Musteață Sergiu, *Noi despre vecini și vecinii despre noi. Manualele de istorie în Republica Moldova, România și Ucraina.* Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018.
7. *Programa școlară pentru disciplina Istorie.* Clasele a V-a – a VIII-a. București, 2017.
8. *OMECT privind dezvoltarea problematicii diversității în curriculumul național* (1529/18.07.2007).
9. *Recomandările instituțiilor europene privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți* (2006/962/EC).
10. Stanciu, M. *Reforma conținuturilor învățământului. Cadru metodologic*, Editura Polirom, Iași, 1999.
11. http://patrimoniu100.ro/abc-ul patrimoniului/patrimoniu-cultural/ INCFC. 2019. Kovacs, Iosef. *ABC-ul Patrimoniului.*

Summary:

The curriculum of the moldovan republic include the cronological and spatial setting, the mondial diversity of the cultural perpectiv, the objectiv interprétation of facts ans historical events but also of the patrimonial elements. The exact same work can be said on the school program for the Romanian history, I can only add that the purposes of the historical discipline are clearly conscious and inspired with culturals, tolerencial, multiculturalism and national's patrimoniales values. The moldovan curriculum present a set of key-transversals competences among wich culturals and interculturals complements can be found, especially ones axed on the appreciation and welcoming of national's culture or the cultural's diversity, but never on thé promotion, valorisation or protection of the inherited cultural patrimonial. The methodological suggestions given by the Romanian history program for the school contribute to form educativs ideals and an apreciation of some determining elements from the local cultural context, and from the national and universal patrimonial for students. Of course, in some situations, programs should complement one another to improve the learning of students, as all education reforms in this regard are made for their future. As a proposal, I would recommend reviewing some of the historical discipline competencies that would support proponents, capitalization and inheritence preservation.

Keywords: cultural heritage, culture, curriculum, cultural competences, history.

Alexei ȘEVCIUC

PARTICULARITĂȚILE ISTORICE ALE STRUCTURII ETNO-DEMOGRAFICE A POPULAȚIEI SUDULUI BASARABIEI ÎN ANII 1918-1940

Introducere

În acest articol vor fi analizate particularitățile istorice ale structurrii etno-demografice a populației din sudul Basarabiei pe naționalități în anii 1918-1940. Analiza se va efectua în baza recensământului populației din 1923 și 1930 și a unor date, care au fost culese din diferite surse istorice din anii 1918-1940 pentru domeniul studiat.

Razboiul cauzase mari pierderi materiale și de vieți omenești pentru statul nou format. Din acest motiv au avut loc mari schimbări în structura socială a populației. Provinciile Românești unite după 1918 se aflau în regim economic diferit, ceea ce ducea la o creștere a populației în mod diferit. Cel mai mare dezechilibru a fost în agricultură, domeniu care a suferit pierderi mari în perioada războiuluic, ca exemplu:

- scoaterea din producție a unor întinse suprafeți cultivabile;
- reducerea numărului brațelor de muncă;
- distrugerea multor gospodării și a inventarului agricol, în special în Basarabia;
- incapacitatea de a organiza o reformă agrară rapidă.

S-a observat că reforma agrară nu a putut contribui real în primii ani la dezvoltarea rapidă a statului și regiunii în special.

Evoluția demografică a unui stat se caracterizează prin câțiva factori principali: densitatea populației (raportul dintre numărul de locuitori și suprafața teritoriului), mortalitatea, fertilitatea și natalitatea.

Este de menționat că, din punct de vedere demografic, anul 1918 și chiar anul 1919 au fost încă marcați de consecințele războiului mondial, manifestate printr-o natalitate sensibil redusă comparativ cu perioada antebelică, precum și printr-o mortalitate excesivă[1].

De rând cu modificările produse în timp pe calea sporului natural a populației și al mișcării migratorii, o influență considerabilă asupra structurii pe sexe a populației a avut-o șocul primului război mondial.

1 Arhiva Națională a Republicii Moldova (AN RM), F. 211/17, inv. 2, d. 492, 493, 509, 510, 511, 528; Fond 211/18, inventar 2, dosarul 501. p. 254-287, p. 1-39, p. 71-208, p. 86-191, p. 1-93, p. 94-199, p. 1-110, p. 111-189, p.48-54.

Tabelul 1

Populația stabilă a comunelor urbane și rurale din Basarabia de sud în anul 1923

Unităţi administrative	Mediu	Numărul locuitorilor		
		Bărbaţi	Femei	Total
Cahul	urban	7.131	8.291	15.422
	rural	65.264	66.580	131.844
Total		**72.395**	**74.871**	**147.266**
Cetatea Albă	urban	16.400	17.500	33.900
	rural	167.743	173.163	340.906
Total		**184.143**	**190.663**	**374.806**
Ismail	urban	39.587	47.399	86.986
	rural	70.797	71.095	141.892
Total		**110.384**	**118.494**	**228.878**
Tighina	urban	17.600	17.800	35.400
	rural	138.182	141.196	279.378
Total		**155.782**	**158.996**	**314.778**
Total		**522.704**	**543.024**	**1.065.728**

Sursa: *Dicționarul statistic* al *Basarabiei: Întocmit pe baza recensămîntului din* anul *1902, corectat prin datele* actuale*, statistice* ale *primăriilor și prin tabelele birourilor de populație centralizate în 1922/1923.* Ediție oficială. Tipografia societății anonime „Glasul țării", București, 1923.

Practic în tot parcursul perioadei interbelice natalitatea populației Basarabiei s-a menținut la cote superioare anului 1920, și doar în 1926 se atestă o reducere substanțială a numărului născuților vii, principala cauză constituind-o „emigrările locuitorilor către cele două Americi"[2].

Cert este faptul că factorul de natalitate se află într-o corelație directă cu starea de cultură a populației. G. Banu afirma că „natalitatea este, în general, cu atât mai crescută, cu cât procentul știutorilor de carte este mai mic" și viceversa, „natalitatea scade pe măsură ce se înmulțește numărul știutorilor de carte sau se dezvoltă pe o oarecare cultură ce înseamnă mai mult decât școala primară".

Datele următorului tabel oferă posibilitatea urmăririi evoluției numărului născuților vii pe județe în Basarabia de sud, în anii 1930[3].

2 AN RM, F. 211/17, inv. 2, d. 493; F. 211/18, inv. 2, d. 524-526.

3 AN RM, F. 211/17, inv. 2, d.528; F.211/18, inv. 2, d.672.

Tabelul 2

Numărul născuților vii în județe în Basarabia de sud, anii'30 (cifre absolute și proporții la 1.000 loc.)

Județe	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1939
Cahul	9.275	10.256	9.562	10.085	9.551	8.244	9.759	8.045
	47,2	51,0	46,6	47,9	44,9	38,2	44,6	35,9
Cetatea Albă	11.275	12.576	11.630	12.085	11.129	9.620	11.277	10.729
	32,9	36,2	33,0	33,7	30,7	26,3	30,5	28,4
Ismail	7.761	8.148	7.694	7.662	7.057	6.771	7.271	6.635
	34,3	35,5	33,1	32,3	29,5	28,0	29,7	26,6
Tighina	12.627	14.081	13.197	13.947	12.843	11.091	13.241	12.249
	40,7	44,7	41,2	42,6	38,8	33,2	39,4	35,4
Total	**40.938**	**45.061**	**42.083**	**43.779**	**40.580**	**35.726**	**41.548**	**37.658**
	38,8	**41,9**	**38,48**	**39,1**	**36,0**	**31,4**	**36,1**	**31,6**

Sursa: Anuarul statistic al României, 1937 și 1938, Imprimeria Națională, București 1939, p. 60-61.

Conform recensământului populației din 1930, efectuat de autoritățile române după criterii științifice și prelucrat cu metode moderne (s-a avut în vedere naționalitate exprimată expres de cel recenzat, limba maternă și religia, căreia îi aparținea), în teritoriul de sud al Basarabiei din numărul total de 1.069.970 de locuitori, 399.356 erau români, 185.638 – ruși, 162.766 – bulgari, 98.111 – găgăuzi, 90.416 – ucraineni, 75.749 – germani, 38.975 – evrei, 4.815 – țigani, 1.780 – albanezi, 1.390 – greci, 1.105 – poloni, 574 – armeni, 438 – turci, 328 – unguri, 351 – cehi și slovaci, 179 – sârbi, croați și sloveni, alte etnii constituiau 7.277 și nedeclarați – 722.

Tabelul 3. Aspectul etnic al populației Basarabiei de sud în 1930

Nr. d/o	Etnie	Județul Cahul (locuitori)	Județul Cetatea Albă (locuitori)	Județul Ismail (locuitori)	Județul Tighina (locuitori)	Total
1.	Români	100.714	62.949	72.020	163.673	399.356
2.	Unguri	21	114	121	72	328
3.	Germani	8.644	55.598	983	10.524	75.749
4.	Ruși	14.740	58.922	66.987	44.989	185.638
5.	Ruteni (ucraineni)	619	70.095	10.655	9.047	90.416
6.	Sârbi, croați, sloveni	9	41	65	64	179
7.	Bulgari	28.565	71.227	43.375	19.599	162.766

8.	Cehi, slovaci	247	42	38	24	351
9.	Poloni	100	252	270	483	1.105
10.	Evrei	4.434	11.390	6.306	16.845	38.975
11.	Greci	503	190	601	96	1.390
12.	Albanezi	-	2	1.776	2	1.780
13.	Armeni	36	407	73	58	574
14.	Turci	37	7	387	7	438
15.	Găgăuzi	35.299	7.876	15.591	39.345	98.111
16.	Țigani	1.466	1.603	460	1.286	4.815
17.	Alte neamuri	1.146	339	5.472	320	7.277
18.	Nedeclarați	113	122	329	158	722
	Total	**196.693**	**341.176**	**225.509**	**306.592**	**1.069.970**

Sursa: Anuarul statistic al României, 1937 și 1938, Imprimeria Națională, București 1939, p. 60-61.

Analiza nivelului natalității și căsătoriilor a constituit mereu un interes sporit pentru istoriografii din diferite timpuri, ele împreună constituind o parte a demografiei sudului Basarbiei de astăzi.

Schimbarea structurii etnice a populației Basarabiei în perioada 1918-1940 se poate explica prin mai multe cauze, între care cea mai importantă a constituit-o migrația – de fapt, atât *emigrările* cât mai ales, imigrările în sudul Basarabiei, precum și *asimilările*, deci deznaționalizarea elementului autohton românesc.

Referitor la procesul de asimilare a populației, acesta a fost biunivoc, el făcându-se atât prin asimilarea de către români a rutenilor, cât mai ales în sens invers, adică a românilor de către ruteni (ucraineni)[1].

Într-un așa mod se poate de explicat faptul că numărul fiecărei etnii în parte a scăzut de la începutul imigrării și colonizării până în prezent, dar realitatea că numărul este încă destul de mare confirmă că în sudul Basarabiei au loc căsătorii și natalitatea este la un nivel stabil. Este de evidențiat faptul că sunt foarte rare căsătoriile dintre diferite etnii, fiecare etnie preferând să fie legată de relații de rudenie cu persoane de aceeași religie, credință, etnie.

Un rol important în viața poporului din sudul Basarabiei îl aveau obiceiurile, care erau respectate cu strictețe, dar care cu timpul s-au amestecat cu cele ale altor etnii. În continuare vom oferi câteva exemple și, de asemenea, vom descrie unele obiceiuri legate de căsătorie și naștere în sudul Basarabiei interbelice.

De obicei, căsătoriile mixte erau o raritate între creștini și musulmani, inclusiv în comunitățile ce trăiau împreună de secole. Acest lucru nu împiedica participarea sătenilor creștini la ceremoniile religioase ale altor etnii, folosirea

1 N. Popescu, *Bucovina Istorică, Evoluție Geopolitică și demografică, Articol, 2010.* // http://foaienationala.ro/bucovina-istoricaevoluti.html.

cântecelor religioase musulmane la nunțile basarabene și a unor practici comune, ca răscumpărarea miresei, binecuvântarea părinților și masa mare.

Nașterea și botezul erau dominate de dorința de a proteja mama și noul născut, motiv pentru care oamenii veniți în vizită erau selectați cu atenție. Copiii erau spălați cu apă sfințită, în care se puneau bani, flori și plante de leac pentru a-i apăra de deochi și a le meni fericire și bogăție. Nașterea unui fiu în comunitățile nebasarabene era garanția menținerii neamului și a averii agonisite. Lehuza era vizitată de rude și femei cu tigăni (gogoși) și pitii (plăcinte), iar prima persoană ce aducea vestea era cinstită de către rudele tatălui sau mamei. Copilul era numit de naș cu ocazia botezului, conform tipicului ortodox, prilej cu care avea loc și o petrecere cu melodii aromane.

În cazul musulmanilor existau o serie de acte premergătoare, ce ofereau cuplului șansa de a avea copii. Un copil ridica voalul de pe fața miresei cu un făcăleț, în prima ei zi în casa mirelui, iar mirele și mireasa se rugau în camera nunții să le dea Allah copii.

Nunta reprezenta un alt ritual de trecere, o modalitate de a alunga moartea și celebra viață, a cărei puritate, marcată de virginitatea mirilor, îi oferea șansa de a atrage privirile Domnului. Ea impunea o conduită morală vizibilă în cazul femeilor, a căror virginitate era obiectul dovezii publice și rezistenței în fața ispitelor. Conform cutumelor religiei ortodoxe, căsătoria era dedicată nașterii și creșterii pruncilor, purtători ai tradițiilor și obiceiurilor comunității în care trăiesc, modalitate specifică de transmitere a valorilor lumii rurale. Atunci când mireasa basarabeancă sosea la casa mirelui, asupra ei se aruncau boabe de grâu și orez, simbolizând belșugul, iar în casă se vărsa apă la cele patru colțuri pentru a păzi locuința de probleme sau duhuri rele.

Anii interbelici au meritul de a fi adus în atenția țării valorile religioase și spirituale create de o convieţuire interetnică îndelungată. Rădăcinile adânci ale acestor valori au definit provincial și au asigurat supraviețuirea comunităților în fața schimbărilor politice, demografice și teritoriale provocate de războaiele mondiale.

La recensământul din 29 decembrie 1930 în Basarabia de sud au fost înregistrați 1.069.970 locuitori, din care 533.237 sau 49,84% bărbați și 536.733 sau 50,16% femei, populația feminină având deci o neînsemnată precumpănire numerică de 3.496 persoane sau 0,32%. Populația feminină era numeric superioară celei masculine în județele Cetatea Albă și Tighina, și inferioară populației masculine în județele Cahul și Ismail.

Tabelul 4.

Populația pe gen în județele din sudul Basarabiei, conform recensământului din 29.12.1930

Unități administrative	Mediu	Numărul locuitorilor		
		Bărbați	Femei	Total
Cahul	urban	8.871	9.038	17.909
	rural	89.823	88.961	178.784
Total		**98.694**	**97.999**	**196.693**
Cetatea Albă	urban	19.514	18.117	37.631
	rural	149.784	153.761	303.545
Total		**169.298**	**171.878**	**341.176**
Ismail	urban	38.543	37.317	75.860
	rural	74.581	75.068	149.649
Total		**113.124**	**112.385**	**225.509**
Tighina	urban	21.350	22.365	43.715
	rural	130.771	132.106	262.877
Total		**152.121**	**154.471**	**306.592**
Total		**533.237**	**536.733**	**1.069.970**

Sursa: Anuarul statistic al României, 1937 şi 1938, Imprimeria Națională, București 1939, p.47

Din totalul de 1.069.970 de locuitori, în mediul rural erau 894.855, populația feminină constituia 449.896 sau 50,28%, cea masculină fiind în număr de 444.959 locuitori sau 49,72% din totalul populației rurale. În mediul urban raportul dintre populația masculină și cea feminină era de 86.837 femei sau 49,59% și 88.278 bărbați sau 50,41% din totalul celor 175.115 locuitori ai mediului urban.

Un capitol deosebit de important al statisticii demografice în sudul Basarabiei îl reprezintă modalitatea împărțirii populației după grupele de vârstă, analiza căreia oferă posibilitatea nu doar constatării prezentului acestei populații, ci „luminează, în același timp, trecutul și viitorul". Se consideră, că situația unei populații este cu atât mai favorabilă din punct de vedere biologic și economic, cu cât grupa de vârstă cuprinsă între 0 și 15 ani ocupă un procent mai mare din populația totală, iar grupele de vârstă de peste 50 de ani, un procent mai mic. În această situație se află popoarele numite „tinere", sau progresive, care atestă un spor numeric constant. Reprezentarea grafică a stratificației acestor populații pe grupe de vârstă oferă imaginea unei piramide, cu baza largă reprezentând vârsta copilăriei, iar vârful acesteia, grupul populației de vârsta a treia[1].

Se constată, așadar, că sudului Basarabiei în anii 1918-1940 îi era carac-

1 N. Enciu, *Basarabia în anii 1918-1940. Evoluție demografică și economică.* Chișinău, 1998. p. 18.

teristic tipul progresiv al piramidei vârstelor, având o bază largă corespunzătoare subpopulațiilor „tinere” și „adulte”, iar vârful piramidei mult ascuțit, corespunzând grupelor de vârste „bătrâne” de la 60 ani și până la limita extremă a duratei vieții.

Atrage atenția, în primul rând, disproporția vârstelor de 10-14 ani, atât a populației masculine, cât şi a celei feminine, explicația constând în reducerea natalității în perioada 1916-1919. În schimb, „deficitul de naşteri” din perioada primului război mondial a fost compensat în deplină măsură în primii ani postbelici, fenomen ce poate fi lesne remarcat la vârstele de 5-9 ani. În rândul a doilea, se remarcă o anumită disproporție între vârstele de 25-49 de ani ale populației masculine comparativ cu cele ale populației feminine, ceea ce constituie de asemenea o consecință a primului război mondial[1].

Considerată la modul general, grupele de vărstă cuprinse între 0-7 ani constituiau 21,21 % în structura populației sudului Basarabiei, cele de la 7 ani în sus – 78,79 %, iar populația între 0-12 ani constituia 35,74 % din total[2].

Tabelul 5.

Populația de 0-7 ani și 0-12 ani, 1930

Judeţe	0-7 ani	7 ani în sus	Dintre care:
			0-12 ani
Cahul	46.894	149.799	76.334
Cetatea Albă	67.539	273.637	116.825
Ismail	43.685	181.824	75.669
Tighina	68.782	237.810	113.542
Total	**226.900**	**843.070**	**382.370**
%	21,21	78,79	35,74%

Sursa: Anuarul statistic al României, 1937 şi 1938, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1939, p. 51, 79.

Referitor la statutul matrimonial al populației sudului Basarabiei, putem judeca doar după rezultatele recesămintelor din 1930, care a fixat patru situații ale populației: necăsătoriți, căsătoriți, văduvi și divorțați, iar statistica ulterioară din 1935, 1936, 1937, 1938 a fixat doar numărul de căsătorii și divorțuri. Astfel, recensământul din 29 decembrie 1930 a constatat că majoritatea populației din sudul Basarabiei era necăsătorită – 56,25 %, căsătoriți – 38,71%, văduvi – 4,74%, divorțați – 0,18% și cu starea civilă nedeclarată – 0,12% din totalul populației din acest teritoriu. În fine, din totalul populației masculine, cu starea civilă nedeclarată erau 0,07%, necăsătoriți – 29,14%, căsătoriți – 19,31%, văduvi – 1,24% și divorțați – 0,08%, iar din totalul populației din sudul Basarabiei, cea feminină cu

1 N. Enciu, *Basarabia în anii 1918-1940. Evoluție demografică și economică.* Chişinău, 1998. p. 19.
2 Anuarul statistic al României, 1937 şi 1938, Imprimeria Națională Bucureşti, 1939 p. 51, 79.

starea civilă nedeclarată constituia – 0,06%, necăsătorite – 27,11%, căsătorite – 19,39%, văduve – 3,49% și divorțate – 0,11%[3].

Este de remarcat că conform unor date statistice de la mijlocul anilor 1930, se observă o creștere ușoară a populației din Basarabia de Sud. Astfel:

Tabelul 6

Numărul total de populație pe anii, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939 în județele din Basarabia de sud

Judeţe	1935	1936	1937	1938	1939
Cahul	212.642	216.087	218.927	222.767	227.922
Cetatea Albă	362.200	365.703	369.198	374.300	381.181
Ismail	239.557	241.983	244.449	247.503	252.156
Tighina	331.230	333.612	336.371	341.954	347.713
Total	**1.145.629**	**1.157.385**	**1.168.945**	**1.186.524**	

Sursa: *Anuarul statistic al României, 1937 și 1938,* Imprimeria Națională, București 1939, p. 86-90, 92-96, 112-116, 144-148.

Statutul matrimonial al populației din sudul Basarabiei la mijlocul anilor 1930 arată în felul următor:

Tabelul 7.

Starea civilă a populației pe județe și medii în Basarabia de sud, anii 1935-1938

Judeţe	Total	Total		Anii	Căsătorii		Divorţuri	
				Mediu	Mediu			
		rural	urban		rural	urban	rural	urban
Cahul	**212.642**	195.266	17.376	1935	1.296	129	13	3
	216.087	198.587	17.500	1936	1.498	128	15	12
	218.927	201.323	17.604	1937	1.724	133	23	8
	222.767	205.162	17.605	1938	1.441	110	48	12
Cetatea Albă	**362.200**	342.576	19.624	1935	2.168	122	31	-
	365.703	346.155	19.548	1936	2.965	147	38	-
	369.198	349.781	19.417	1937	3.638	152	33	11
	374.300	355.040	19.260	1938	3.267	153	72	14
Ismail	**239.557**	161.435	78.122	1935	1.117	617	3	22
	241.983	163.593	78.390	1936	1.436	633	12	22
	244.449	165.793	78.656	1937	1.718	670	10	28
	247.503	168.475	79.028	1938	1.333	581	24	27

3 Anuarul statistic al României, 1937 și 1938, Imprimeria Națională București, 1939, p. 51-55.

Tighina	**331.230**	286.060	45.170	1935	1.985	371	29	24
	333.612	288.426	45.186	1936	2.186	337	41	38
	336.371	291.248	45.123	1937	2.985	417	30	23
	341.954	296.686	45.268	1938	2.429	328	38	30

Sursa: *Anuarul statistic al României, 1937 și 1938,* Imprimeria Națională, București 1939, p. 86-90, 92-96, 112-116, 144-148.

Analizînd datele statistice, se observă şi o uşoară creştere a numărului de căsătorii în toate judeţele din sudul Basarabiei, atât în mediul rural cât şi în cel urban, dar creşte în acelaşi timp şi numărul de divorţuri, acesta fiind semnificativ mai mare în mediul rural decât în cel urban, doar în judeţul Ismail situaţia fiind inversă, numărul de divorţuri din mediul urban este mai mare decât cel din mediul rural. Pentru a trasa mai aprofundat totalul căsătoriilor şi naşterilor către anul 1930, este nevoie de apelat la Anuarul statistic al României din anul 1933. Astfel, în Tabelul 8 sunt evidențiate nașterile și căsătoriile din anul 1930 în linii generale.

Tabelul 8.

Nașterile și căsătoriile în Basarabia de sud pe județe în 1930, mediul rural și urban întrunite

JUDEȚE	**Născuți-vii**	**Căsătorii**	**Proporții la 1000 locuitori**	
			Născuți-vii	**Căsătorii**
Cahul	9.450	1.836	48,8	19,0
Cetatea-Albă	11.561	3.318	34,2	19,7
Ismail	7.646	2.116	34,4	19,0
Tighina	13.592	2.928	44,8	19,3
Total	**42.249**	**10.198**	**40,5**	**19,25**

Sursa: Anuarul statistic al României din anul 1933, Partea a IV-a – Mișcarea Populațiunii, Punctul 6, p. 40-45.

Din cele expuse în tabelul 8 este evident că numărul naşterilor este mai mare decât numărul căsătoriilor în perioada menţionată, dar acest număr deviază de la mediul urban la cel rural. În Tabelul 9 este relatată situaţia privitor la căsătorii şi naşteri separat în mediul rural şi cel urban pentru anul 1930.

Tabelul 9

Nașterile și căsătoriile după medii în județele din Basarabia de sud, 1930

Județe	**Născuți vii**		**Căsătorii Născuți-vii**		**Proporții la 1000 locuitori**			
					Căsătorii			
	rural	urban	rural	urban	rural	urban	rural	urban
Cahul	8.844	606	1.725	111	50,0	36,9	19,5	6,7

Cetatea Albă	10.816	745	3.021	297	34,4	32,4	19,2	12,9
Ismail	5.762	1.884	1.526	590	39,1	25,1	20,7	7,9
Tighina	12.321	1.271	2.556	372	47,4	29,0	19,7	8,5
Total	**37.743**	**4.506**	**8.828**	**1.370**	**42,73**	**30,85**	**19,78**	**9,0**

Sursa: *Anuarul statistic al României din anul 1933,* Partea a IV-a – Mișcarea Populațiunii, Punctul 6, p. 40-45.

Din conținutul tabelului de mai sus, se observă o diferență a numărului de nașteri și căsătorii între mediul rural și urban. În mediul rural numărul nașterilor și căsătoriilor este considerabil mai mare decât numărul nașterilor și căsătoriilor în mediul urban. Asfel, se poate face concluzia că în mediul rural căsătoriile erau mai frecvente și, conform căsătoriilor – numărul nașterilor de asemenea era mai mare.

Drept o concluzie finală a articolului dat se poate de menționat faptul, că datele demografice ale celor două recensăminte sunt unicele și cele mai precise surse dintre toate cele existente în privința populației, căsătoriilor, decesurilor sau nașterilor din perioada menționată. În baza acestor date au fost efectuate calculările și furnizate cifrele enumerate în articol, conform cărora se poate observa o scădere a numărului nașterilor și căsătoriilor după primul război mondial și creșterea constantă în decursul anilor 1918-1940 a numărului nașterilor și căsătoriilor, în dependenșă de localitate și mediul în care se dezvolta o etnie sau alta. În linii generale, o perioadă de stopare a nașterilor și căsătoriilor a fost perioada secetei care a răpus un număr mare al populației sudului Basarabiei, ca după o perioadă de timp nivelul căsătoriilor și nașterilor să revină la faza sa normală. Însă, cu toate acestea, nu se poate de spus cu precizia numărul concret al nașterilor și căsătoriilor pe fiecare an sau deceniu, deoarece au fost efectuate în acea perioada doar două recensăminte, care și ele au fost făcute spontan și unele date uneori nu coincid realității. Scăderea sau creșterea numărului de nașteri și căsătorii a depins nu numai de factorul natural și politic, ci în mare măsură și de emigrarea și imigrarea în decursul anilor 1918-1940 în sudul Basarabiei a unui număr impunător de persoane. Deci, în cazul sudului Basarabiei, în perioada anilor 1918-1940 un factor decisiv în ponderea demografică a nașterilor și căsătoriilor au jucat-o emigrările și imigrările din și spre alte țări, fapt puțin menționat în documente, dar destul de evident și demonstrat în sursele istorice.

Bibliografie

Surse arhivistice:

1. Anuarul statistic al României 1930. Imprimeria Națională, București 1932

2. Anuarul statistic al României din anul 1933. Imprimeria Națională, București

1934, Partea a IV-a – Mișcarea Populațiunii, Punctul 6.

3. Anuarul statistic al României, 1937 și 1938, Imprimeria Națională București, 1939

4. Anuarul statistic al României, 1939 și 1940, Imprimeria Națională București, 1940

5. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 211/17, inventar 2, dosarele 492, 493, 509, 510, 511, 528;

6. *Fond 211/18, inventar 2, dosarul 501.*

7. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 211/17, inventar 2, dosarul 493;

8. ANRM, Fond 211/18, inventar 2, dosarele 524-526.

9. ANRM, Fond 211/17, inventar 2, dosarul 528;

10. *ANRM, Fond 211/18, inventar 2, dosarul 672.*

11. „Ararat", nr. 1/15 februarie 2000.

12. A.S.B., fond Dr. Manuilă Sabin, X/42/1930, f.1.

13. A.S.B., FOND Ministerul de Interne. Direcția Administrației de Stat, II/1941, f.3

14. *R.G.P.R.,* 29. XII, 1930, Vol. IX.

15. *Dezbaterile Senatului*, 1919, 27 decembrie.

16. *Dicționarul statistic al Basarabiei: Întocmit pe baza recensămîntului din anul 1902, corectat prin datele actuale, statistice ale primăriilor și prin tabelele birourilor de populație centralizate în 1922/1923.* Ediție oficială. Tipografia societății anonime "Glasul țării", București, 1923.

17. *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, București 1932.

18. Murgoci G., *La population de la Bessarabie, Etude demographique*, Paris, 1920,

19. Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România, 1917-1918: Documente, Antologie de I. Calafeteanu și V.-P. Moisuc, Rădăuți – Chișinău, 1995.

20. Șandru D., *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, 1980.

21. A.S.B., fond Dr. Sabin Manuilă, X/101/1933, f.2

22. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. III. Бессарабская Губерния, Moscova, 1905.

23. Статистические сведения (Количество населения в Бессарабской губернии. Распределение населения по национальностям и волостям. Число библиотек, читателей и пр.) Под. Ред. Н. А. Поповского, Chișinău, 1917.

Monografii:

24. Banu G., *Tratat de medicină socială*, Vol I, București, 1944.

25. Bărbuleanu C., *Monografia orașului Babadag*, Ed. Charme-Scott, 1998.

26. Ciobanu Șt., *Chișinău, Editura Comisiunii monumentelor istorice*, Secția din Basarabia, 1925.

27. Cuşa N., *Macedoromânii pe văile istoriei*, Ed. Europolis, Constanța, 1990.

28. Enciu Nicolae, *Basarabia în anii 1918-1940. Evoluție demografică și economică*. Chișinău. 1998.

29. Enciu Nicoale, *Tradiționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918-1940. Vol I. Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*, Ed. Lexon-Prim, Chișinău, 2013,

30. Iliin P. Șt., *Transnistria și Ucraina*, București, 1941.

31. Ipatiov Filip, *Rușii lipoveni din România*, Cluj, PUC, 2001

32. Kușnir Viaceslav, *Cultura tradițională a ucrainenilor din Dobrogea și Basarabia*, Ed. Hermes, Odessa, 2002.

33. Nistor I. S., *Istoria românilor din Transnistria: organizarea, cultura și jertfa lor*, Galați, 1995.

34. Popa Ștefan, *Rușii. Istoria culturii și civilizației*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2000.

35. Simionescu I., *Orașe din România*, Ed. a II-a, rev. și ad. București, 1929.

Studii și articole:

36. *Basarabia, An. 1, 1941*, nr. 38, p. 3; V. Netea, *Transnistria,* București, 1943,

37. E. Diaconescu, *Românii din Răsărit*, Transnistria, Iași, 1942.

38. Ciobanu Șt., *Românii de peste Nistru,* în *Școala Basarabiei*, An. IV, 1992, nr.6.

39. Dragomir S., *Românii din Rusia (VII),* în *Dreptatea*, 1991, 13 februarie.

40. Enciu Nicolae. *Recensământul populației României din 29 decembrie 1930.* În: Destin românesc, 2004, nr 3/4, 2004.

41. Georgescu D. C., *Populația satelor românești,* în *S. R.*, An II, 1937, nr. 2-3.

42. Harea V., *Numărul românilor transnistreni,* în *Tribuna românilor transnistrani, An. I, 1927*, nr. 2,

Surse internet:

43. Popescu Nicolae, *Bucovina Istorică, Evoluție Geopolitică și demografică, Articol, 2010*. În: http://foaienationala.ro/bucovina-istoricaevoluti.html.

Summary

THE HISTORICAL PECULIARITIES OF ETHNO-DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE SOUTH OF BESSARABIA (1918-1940)

The article analyzes some historical peculiarities of the ethno-demografical processes in the Southern Bessarabia between 1918 and 1940. The analysis is based on two population censuses (done in 1923 and 1930) mainly, besides the some data from another historical sources.

The World War I caused great material damage and human losses in Bessarabia. These factors provoked huge changes in the social structure of the population. The recently included provinces of the Romanian state had different rates of economic growth that led to the different rates of population growth. The agriculture suffered the greatest imbalance. The war provoked the following negative events: a significant amount of cultivated lands were abandoned; labor force decreased; many estates and agricultural inventory were destroyed, especially in Bessarabia;

That is why from the very beginning the land reform could not help to increase really the economic growth of the state and of some new regions in particular.

Keywords: Romania, Bessarabia, population, statistics, birth, ethnicity, demography.

Maria ȘEVCIUC

MENȚIUNI ÎN REVISTA *TRANSILVANIA* DESPRE ACTIVITATEA ȘI APORTUL „ASTREI" LA VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL ÎN BASARABIA, 1919-1940

Asociația Transilvăneană pentru literatura română și cultura Poporului Român - „Astra", precum și Regionala „Astra" basarabeană, au contribuit la apariția pe teritoriul Basarabiei a bibliotecilor, cercurilor culturale, ziarelor și revistelor în limba română etc., care la rândul lor și-au adus aportul la valorificarea patrimoniului cultural, material și imaterial al Basarabiei. Activitatea acestei asociații, colaborarea și corespondența cu alte asemenea organizații, care au fost înființate pe alte teritorii românești, precum Ardeal, Banat, Dobrogea, se realiza prin intermediul circularelor și a revistei *Transilvania*[1].

Analizând numerele de ediție a revistei *Transilvania* pentru perioada 1919-1940, aproximativ în fiecare număr, pe aproape întreaga perioadă interbelică, este câte un articol sau câte un raport despre activitatea culturală desfășurată de Asociațiunea „Astra" pe teritoriul basarabean. În cuprinsul acestei reviste se atestă informații importante privind evoluția culturii basarabene în perioada respectivă, care sunt confirmate și de documentele de arhivă ale „Astrei" basarabene.

Deși, conform documentelor de arhivă, procesul de fondare a unei regionale a „Astrei" în Basarabia s-a început abia în vara anului 1924[2], ca dovadă fiind primele despărțăminte apărute la Cetatea Albă[3], Tighina și Ismail[4], înființate de armata română, iar în vara anului 1926, „Astra" basarabeană încă nu era o organizație instituționalizată[5], devenind oficială în toamna anului 1926, revista *Transilvania* ne oferă unele informații despre implicarea „Astrei" din Sibiu în Basarabia începând cu anul 1919. Astfel, conform unui raport al *„Asociațiunii - ASTRA"*, Sibiu pentru anul 2018, publicat în revista *Transilvania*, din decem-

1 I. Breazu,*De „Ziua Astrei"*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1937. Nr.3, pag.155 (11)

2 M. Iliev, *„Astra". Regionala Basarabiei (1924-1935)* (I). În: *Transilvania*. Sibiu, 2013. Nr.9, pag.90

3 Extras dintr-o scrisoare de adresare de la Regimentul 35 „Matei Basarab" cu Nr.2638/1926 din 26/XI.1929. În: Fond: ASTRA, Pachetul: ASTRA BASARABEANĂ, Nr. actului SB-F-00029-5-186, Observațiuni (136 file). Sibiu, Fila 3, anul 1926, Regionala Astra Basarabeană, pag. 2

4 M. Iliev, *„Astra". Regionala Basarabiei (1924-1935)* (I). În: *Transilvania*. Sibiu, 2013. Nr.9, p. 91

5 Extras din procesul-verbal al ședinței II a adunării generale a „Asociațiunii, ținute la Zalău în 13 Septemvrie 1926. Decizie 377, Nr.220b/1926. În: Fond: ASTRA, Pachetul: ASTRA BASARABEANĂ, Nr. actului SB-F-00029-5-186, Observațiuni (136 file). Sibiu, Fila 1, anul 1926, Regionala Astra Basarabeană.

brie 1919 la muzeul asociațiunii [din Sibiu –n.a.] a fost predat un stindard al batalionului Avram Iancu, pregătit de românii din Basarabia. Tot în acest număr de revistă, se menționează că printre membrii de onoare ai „*Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român-ASTRA*", Sibiu, pentru anul 1919, se regăsește și Vasile de Stroescu, mare proprietar, Basarabia[1].

Implicarea „*Asociațiunii - ASTRA*" de la Sibiu în dezvoltarea culturală din Basarabia se face evidentă prin diferite acțiuni realizate de aceasta, precum înființarea pe parcursul lunii iunie 1920 a unei biblioteci poporale pe lângă școala primară Nr. 17 din Chișinău, alcătuită din diferite cărți editate, partea cea mai mare, de „Asociațiune", conform nr.3 al revistei *Transilvania*, 1920[2].

Tot în anul 1920, prin intermediul revistei *Transilvania* din septembrie 1920, se prezintă informația despre activitatea literară a domnului Dr. Onisifor Ghibu în Basarabia[3].

Într-un al număr al revistei *Transilvania* din anul 1920 se atestă un articol a lui Nichifor Crainic, despre Alexie Mateevici, în care menționează că: **„**Alexe Mateevici, preot în armata rusă din Carpați, în Iași, strângea cărți de literatură românească pentru Chișinău…"[4].

În alte două ediții ale revistei *Transilvania*, din anul 1920, se menționează că „*s-au dat cărți pentru două biblioteci poporale în Basarabia, date în îngrijirea d-lui C. Balamace*"[5] și, respectiv, că s-a dăruit o bibliotecă regională din 80 de volume casei de cetire *Fotin Enescu* din Chișinău, pe lângă care se spera că se va putea înființa încă un despărțământ[6]. După cum se observă „*Asociațiunea -ASTRA*" din Sibiu avea ideea de înființare a unei asemenea „Asociațiuni" în Basarabia, începând cu anul 1920, fapt realizat abia în 1924 (oficial din 1926).

Informații despre teritoriul basarabean se atestă și în următorul an de ediție al revistei, 1921. În nr. 1-2 al revistei *Transilvania* din acest an este publicat articolul lui Vasile Pârvan, *Probleme de archeologie în România,* în care este descris specificul localitățile istorice din Moldova (incluzând Bucovina și Basarabia), dar și despre Dobrogea (cu județele Ismail și Cetatea Albă din Basarabia). Nu în ultimul rând se evidențiază ideea că crearea unor muzee în regiunile

1 *Raportul general al comitetului central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" despre lucrările îndeplinite și despre situația „Asociațiunii" în anul 1918, și o privire asupra lucrărilor comitetului în anii 1913-1917. Raportul pentru anul 2018.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1919. Nr.1-12, pag. 22, 70 (24, 72).

2 *Dela Asociațiune*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1920. Nr.3, pag. 409 (125).

3 *Secțiunile științifice-literare ale Asociațiunei. Proces verbal nr. 614-1920, luat în ședința plenară a secțiilor științifice-literare, ținută la 1 și 2 August 1920 în Sibiu*. Litera F. punctual X. *Raportul secțiunii școlare din 1 august 1920*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1920. Nr.5-9, pag. 667 (123)

4 N. Crainic, *Alexe Mateevici*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1920. Nr.10, pag. 804-806 (132-134).

5 *Dela Asociațiune*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1920. Nr.10, pag. 824 (152).

6 *Ibidem*, pag. 824 (152).

din urmă menționate ar fi o necesitate atât științifică cât și culturală[7]. Pornind de la ideea creării unor muzee în Basarabia, dar și pe alte teritorii românești, profesorul Coriolan Petranu, remarcă, într-un articol publicat în nr.3 al revistei *Transilvania*, 1921, o eventuală necesitate pentru vechiul Regat, Bucovina și Basarabia de a realiza*: „o icoană clară a muzeelor, colecțiunilor și a problemelor*"[8]. Tot în acest număr de revistă, este efectuată o statistică a periodicelor editate pe întreg teritoriul românesc pentru anul 1920, inclusiv și din Basarabia, în care este indicat că pe teritoriul basarabean acestea erau în număr de 35. În acest număr nu sunt cuprinse periodicele, care au încetat activitatea în 1920[9]. Este menționată o revistă, ce se editează la Chișinău și apare de două ori pe lună: *Renașterea Moldovei*. Se prezintă o scurtă descrierea a conținutului acesteia, indicându-se că ar conține material beletristic. Printre beletristica menționată se regăsește și o lucrare a lui Tudor Pamfile – *Părerea Domnului Horean* (în: revista *Renașterea Moldovei,* An. II Nr. 2-3, Februarie–Martie 1921)[10].

Tot în nr.3, martie, 1921 Alex P. Arbore prezintă o sinteză a lucrării lui Tudor Pamfile, *Ținutul Hotinului la 1817 (cu o hartă)*, editată la Chișinău, făcând o scurtă prezentare a aportului pe care l-a avut această pesonalitate la descrirea Basarabiei[11]. În bibliografia aceluiași număr de revistă, este numită încă o lucrare a lui Tudor Pamfile, *Mănunchiu nou de povestiri populare cu privire la Ștefan cel mare*, editată la Chișinău, la tipografia Glasul Țării în 1919. Alte lucrări menționate în această bibliografie ar fi cea lui Mihail Sadoveanu, *Orhei și Soroca (Note de drum)* (1921) și a lui I. Nistor, *Drepturile noastre asupra Hotinului* (1918), ambele editate la Chișinău[12].

Dacă în perioada 1919-1921, edițiile revistei *Transilvania* conțineau informații despre unele aspecte culturale, lucrări sau personalități din Basarabia, atunci în numerele anilor 1922 și 1923 nu avem niciun fel de informație de acest gen, cu excepția nr.6, din iunie 1922, în care se prezintă ideea de „înființare a unor secții noi în Bucovina și Basarabia"[13], făcându-se referire, cel mai probabil, la formarea unor secții a *Asociației Transilvănene pentru literatura română și cultura Poporului Român – „Astra"* din Sibiu în Basarabia. Acest fapt care a fost

7 V. Pârvan, *Probleme de archeologie în România*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1921. Nr.1-2, pag.8-11 (10-13).

8 C. Petranu, *Chestiunea muzeelor și muzeele din Transilvania, Bănat și părțile ungurene*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1921. Nr.3, pag.155 (27).

9 V. Lazăr,, *Cronică*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1921. Nr.3, pag.198-199 (70-71).

10 *Reviste românești*. În: *Transilvania*, Anul LII, nr.3, martie, Sibiu, 1921, pag.211 (83).

11 Alex P. Arbore, *Cărți românești. Tudor Pamfilie: Ținutul Hotinului la 1817 (cu o hartă). Chișinău (1920), Editura societății «Glasul Țării»*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1921. Nr.3, pag.201-203 (73-75).

12 *Bibliografie*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1921. Nr.3, pag.220 (92).

13 *Cronică*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1922. Nr.6, pag.427-428 (39-40).

mai târziu confirmat prin înființarea primelor două despărțăminte ale „Astrei", în 1924. Ambele formate la inițiativa căpitanului Mihail Dumitrașcu, în județul și orașul Cetatea Albă[1]. Iar conform *Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1923/4*, Sibiu, Î.P.S. Sa Arhiepiscopul Gurie al Chișinăului, la ședința festivă de la Câmpeni, a făcut apel de a „*trece cu „Asociațiunea*" și în Basarabia. Rapoartele despărțămintelor Cetatea Albă (jud. Cetatea Albă) și „Matei Basarab" (jud. Cetatea Albă)[2] înființate în 1924, sunt anexate la acest raport.

Nr. 12 al revistei *Transilvania*, din 1924, este dedicat evenimentelor premergătoare unirii Basarabiei cu România la 1918.

În anul 1925, în nr.3 al revistei *Transilvania* sunt publicate informații despre ședințele Comitetului central al *Asociației- „Astra"*, Sibiu. În cadrul cărora, inclusiv de la prima ședință, s-a pus în discuție dezvoltarea culturală a Basarabiei. Dintr-o altă ședință a comitetului respectiv, din 5 februarie 1925 se distinge informația că „*Dl Const. N. Tomescu, dela arhiepiscopia din Chișinău, s-a înscris membru fondator și promite sprijinul binevoitor în părțile Basarabiei*"[3].

În nr. 4 al revistei Transilvania, din aprilie 1925, sunt publlicate rezultatele ședințelor care au avut loc la 2 și 9 aprilie. După cum reiese din cele publicate despre ședința din 2 aprilie 1925, Comitetul central se confrunta la acel moment cu careva dificultăți financiare, fapt care a determinat convocarea unei noi ședințe la data 9 Aprilie cu cei „20, aleși în comitetul pentru Basarabia, la Cluj"[4].

În nr. 7-8 ale revistei Transilvania din 1925, avem descrisă vizita „Asociaținii- Astra", Sibiu în Basarabia, realizată în perioada 6-9 iunie 1925, în frunte cu V. Goldiș, la chemarea Î.P.S Arhiepiscopului Gurie[5]. În decursul acesteia au fost realizate câteva vizite la: *Muzeul istorico-arheologic bisercesc*; *Muzeul regnicolar al Basarabiei*; *Liceul de băieți nr. III din Chișinău*; Școala normală de fete și *Liceul de băieți nr.2*; *Mănăstirea Secureni* etc. Aici s-au ținut mai multe discursuri de către

1 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1923/4*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1924, Nr.10-11, pag.370-371 (10-11).

2 *Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1923/24*. Anexa I la *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1923/4*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1924. Nr.10-11, pag.423-424, 445 (63-64, 85).

3 *Cronică. Dela Asociațiune*. Ședința comitetului central din 8 Ianuarie 1925. În: *Transilvania*. Sibiu, 1925. Nr.3, pag.88-89 (24-25)

4 Ședința a IV-a a comitetului central, ținută în 2 Aprilie 1925. În: *Transilvania*. Sibiu, 1925. Nr.4, pag.146-150 (38-42)

5 *Două serbări memorabile: jubileul liceului din Brașov și vizita „Astrei" în Basarabia*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1925. Nr.7-8, pag. 2

cei prezenți. În timul vizitei a avut loc și o ședință festivă, la data de 8 iunie, cea a *Societății istorice și arheologice, bisericești*, în Palatul mitropolitan, la care Î.P.S. Arhiepiscopul Gurie a remarcat că societatea respectivă s-a înființat în anul 1917 cu scopul de a studia toate monumentele Basarabiei, despre care s-au publicat mai pe urmă un istoric al acestora, iar președintele acestei societăți, Constantin Popoviciu, „*a trecut în revistă generală cele săvârșite de societate*"[6], ceea ce ar însemna că era inițiat unui proces de valorificare a patrimoniului cultural în Basarabia în perioada interbelică. În acest număr de revistă se spune despre un monument ridicat la Chișinău „celor trei martiri basarabeni": *Simeon Murafa, Alexei Mateevici și Andrei Hodorogea,* ridicat de Societatea „Mormintele eroilor"[7].

În nr. 9-10 ale revistei *Transilvania*, din anul 1925 este publicat Raportul general al comitetului central „Asociațiunii -Astra" pentru perioada de activitate 1924-1925, Sibiu, în care este prezentată toată activitatea desfășurată, inclusiv și despre vizita făcută în Basarabia. Tot în acest Raport se arată că în Basarabia au fost înființate „cu ocazia vizitei delegaților „Asociațiunii" la Chișinău", 6 *Biblioteci regionale,* care au fost transmise mitropoliei Basarabiei, dar au mai fost înființate și *Biblioteci populare*[8]. La *Anexe* în acest Raport sunt rapoartele privind înființarea despărțământelor „Astra" la: Regimentul 28 Infanterie, Ismail, Cetatea-Albă, jud. Cetatea-Albă, „Matei Basarab", jud. Cetatea-Albă, Tighina și în Batalionul Vânători Tighina.[9]

Din nr. 7, 1926 al revistei *Transilvania* se identifică informația că a început din nou ediția ziarului „România Nouă" la Chișinău de la 1 iunie 1926, sub conducerea dlui Dr. Onisifor Ghibu, acesta fiind „*o reluare, după 7 ani și jumătate*"[10].

Iar în nr.8-9 din august-septembrie 1926 al revistei *Transilvania*, este publicat Raportul general al comitetului central „Asociațiunii-Astra" Sibiu pentru perioada de activitate 1925-1926. Acest Raport cuprinde rezumate ale proceselor verbale din ședințele plenare și informații despre înființarea în Basarabia, a zece secții basarabene sub conducerea lui Dr. Onisifor Ghibu. Totodată se face un anunț precum că secretarul general al secțiilor basarabene, Șt. Ciobanu, va

6 *Cum a decurs vizita basarabeană.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1925. Nr.7-8, pag. 249-263 (29-43)

7 *Dela serbările de Rusalii din Basarabia*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1925. Nr.7-8, pag. 295 (75-76).

8 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literature română și cultura poporului român", „Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1924/25.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1925. Nr.9-10, pag. 335-336, 340-341, 358-359, 369 (15-16, 20-21, 38-39, 49).

9 *Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1924/25. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literature română și cultura poporului român", „Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1924/25.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1925. Nr.9-10, pag. 418, 392-393, 422, 455 (98, 72-73, 102, 135).

10 *Cronică.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1926. Nr. 7, pag. 381-382 (81-82)

ține la adunarea de la Zălau o conferință despre *Contribuția Basarabiei la cultura românească*[1]. La anexe sunt publicate rapoartele doar a două despărțăminte, pentru perioada 1925-1926: Tighina (despărțământul central județean) și Ismail (despărțământul Regimentulului 28 Infanterie)[2].

Raportul cu privire la desfășurarea conferinței de la Zalău din 13 Sept 1926 și câteva fragmente extrase din procesul verbal al ședinței (a II-a), care se referă la Basarabia, s-au publicat în nr. 10 al revistei *Transilvania* din 1926. În acest fragment de proces-verbal publicat în revistă, care se regăsește și în arhiva „Astrei", se menționează că Comisiunea a propus ca „în bugetul anului 1927 să se prevadă o sumă specială pentru nevoile „Astrei" basarabene"[3].

În Cronica anului 1927 cu privire la „Astra" basarabeană, publicată în nr.1 al revistei *Transilvania*, este prezentată dorința de înființare cât mai rapidă, la Chișinău, a „palatului cultural"[4].

Raportul general al comitetului central al „Asociațiunii -Astra" pentru perioada de activitate 1924-1926-1927, Sibiu, publicat în nr.10-11 al revistei *Transilvania* din 1927, conține informații inclusiv și despre activitatea Regionalei „Astrei" basarabene, precum și date de la adunarea generală de constituire a Regionalei „Astra" basarabeană, ținută în Chișinău la 23 Octomvrie 1927[5]. La *Anexe* avem de asemenea publicate rapoartele a două despărțăminte din Basarabia: a despărțământului central județean Cetatea Albă și a despărțământului central județean Tighina.[6]

Într-un alt *Raport al „Asociațiunii – Astra"*, Sibiu, din decembrie 1928 al revistei *Transilvania*, sunt prezentate date generale despre activitatea Regionalei

1 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, – Astra" asupra lucrărilor sale și a situațiunii acestei instituțiuni în anul 1925*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1926. Nr. 8-9, pag. 410-411 (18-19)

2 *Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1925*. Anexa I a *Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, — Astra" asupra lucrărilor sale și a situațiunii acestei instituțiuni în anul 1925*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1926. Nr. 8-9, pag. 500-501, 460 (108-109, 68)

3 Extras din procesul-verbal al ședinței II a adunării generale a „Asociațiunii, ținute la Zalău în 13 Septemvrie 1926. Decizie 377, Nr.220b/1926. În: Fond: ASTRA, Pachetul: ASTRA BASARABEANĂ, Nr. actului SB-F-00029-5-186, Observațiuni (136 file). Sibiu, Fila 1, anul 1926, Regionala Astra Basarabeană.

4 *Cronică*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1927. Nr.1, pag. 33 (41).

5 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român – Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul 1926*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1927. Nr.10-11, pag. 402-406, 414, 416 (10-14, 22, 224).

6 *Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1926. Anexa V a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul 1926*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1927. Nr.10-11, pag. 538-539 (146-147).

„Astra" Basarabiei"[7]. *Raportul Regionalei Basarabia*[8], sub semnătura lui Ioan Pelivan și a secretarului general al „Astrei" din Basarabia, V. Pop este publicat, în întregime, la rubrica *Anexe*, în acest număr de revistă. Tot la *Anexe* este publicat și un raport, pentru perioada 1927-1928, al despărțământului central județean „Astra" din Cetatea Albă[9].

Din Raportul *„Asociațiunii – Astra"*, Sibiu, publicat în nr. 10-11 al revistei *Transilvania*, 1929 se disting informații privind activitatea despărțămintelor înființate cu sprijinul „Asociațiunii – Astra", Sibiu, printre care sunt menționate și cele din Basarabia: *Regimentul 28 Infanterie Radu Negru*, Ismail, *Regimentul Matei Basarab*, Cetatea Albă, *Batalionul staționat* în Tighina. Tot aici se sunt enumerate despărțămintele care s-au desființat în anul respectiv, inclusiv în Basarabia: 1. Tighina (Batalion), 2. Tighina (oraș), 3. Tighina (județ), 4. Ismail (Regiment de infanterie 23 Radu Negru), 5. Mateiu Basarab (Regimentul de Infanterie 35 Cetatea Albă), dar este înființată Regionala „Astra" basarabeană la Chișinău[10]. La *Anexe* este prezent raportul, în întregime, al Regionalei „Astra" basarabeană semnat de Ioan Pelivan, din care putem afla în detaliu despre evoluția culturală pe acest teritoriu în perioada respectivă[11]. La *Anexe* este publicat și raportul despărțământului central județean Cetatea Albă[12].

Numerele de revistă *Transilvania* din 1930 conțin de asemenea rapoarte despre cele realizate de *„Asociațiunea - Astra"* Sibiu, și de către despărțămintele organizate pe teritoriile românești din Vechiul Regat, Dobrogea și Basarabia. Primul număr al revistei din acest an este dedicat *Congresului cultural al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului roman „Astra" Ținut la Sibiu*

7 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1927/1928*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1928. Nr.12, pag. 963-965 (9-11)

8 *Regionala Basarabiei. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1927/1928*. În: *Transilvania*. Sibiu, 1928. Nr.12, pag. 992-1000 (38-46)

9 *Ibidem*, pag. 1123-1124 (169-170)

10 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1928/1929 și cu o scurtă reprivire asupra activității în cei 10 ani de după unire.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1929. Nr.10-11, pag. 747, 751-752 (11, 15-16)

11 *Regionala Basarabiei. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1928/1929 și cu o scurtă reprivire asupra activității în cei 10 ani de după unire.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1929. Nr.10-11, pag. 779-783 (43-47)

12 *Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1928/29. Anexa IV a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1928/1929 și cu o scurtă reprivire asupra activității în cei 10 ani de după unire.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1929. Nr.10-11, pag. 909-910 (173-174)

în 24, 25 și 26 Aprilie 1930[1]. Iar al doilea nr.7-10, conține un Raport general al comitetului central „Astra", Sibiu, pentru perioada 1929-1930, la care este anexat raportul, în întregime, al Regionalei „Astra" basarabeană, în întregime. În raportul Regionalei se menționează despre Porfirie Fală, învățător, fost senator care a contribuit în „*strângerea folclorului basarabean din care o parte a și văzut lumina tiparului în Biblioteca populară a „Astrei" basarabene*"[2]. La *Anexe* este publicat raportul despărțământului central județean „Astra" din Cetatea Albă[3].

În anul 1931 au fost editate doar două numere ale reviste *Transilvania* (nr.1-8, ianuarie-august) și nr.9-12 (septembrie-decembrie), dar în care este menționat foarte puțin despre activitatea Regionalei „Astra" din Basarabia. Doar în nr. 1-8 din anul 1931 se arată că raportul nu a fost trimis din motiv că nu s-a întrunit Adunarea generală a regionalei din Basarabia până la data de 15 august, ultimul termen pentru trimiterea raportului[4].

În următorul an, 1932, la fel ca și în anul precedent, sunt editate doar două numere ale revistei *Transilvania*. În primul număr avem menționat doar faptul că până la încheierea raportului general al „*Asociațiunii- Astra*", Sibiu, nu au fost primite din Basarabia „*dările de seamă despre activitatea culturală desfășurată în anul 1931/32*"[5], probabil unul din motive a fost că la data de 2 aprilie 1932 Regionala „Astra" basarabeană a fost declarată autonomă și independentă[6], deși în cel de-al doilea număr al revistei, nr.9-12 din 1932, este publicat Raportul Adunării Generale a „Astrei" din Sibiu, realizat după ședințele organizate la Deva, la 2 și 3 octombrie, unde a fost preznt și L. T. Boga, care a ținut un discurs despre activitatea Regionalei „Astra" Basarabeană[7].

Pentru anul 1933 a fost editat un singur număr al revistei *Transilvania*, care are și un supliment. În acest număr este publicat *Raportul general al comitetului*

---

1 *DESBATERILE CONGRESULUI. Congresul cultural al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului roman „ASTRA" Ținut la Sibiu în 24, 25 și 26 Aprilie 1930. (În Congres au avut loc următoarele desbateri: ASUPRA TEZEI GENERALE I: „ORGANISMUL FUNCȚIONAL AL ASTREI").* În: *Transilvania.* Sibiu, 1930. Nr.1-6, pag. 301-303 (302-304)

2 *Regionala Basarabiei. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1929/1930.* În: *Transilvania.* Sibiu, 1930. Nr.7-10, pag. 19-29

3 *Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1929/30. Anexa II a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1929/1930.* În: *Transilvania.* Sibiu, 1930. Nr.7-10, pag. 102-103

4 *Regionala Astra Basarabeană.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1931. Nr.1-8, pag. 8 (10)

5 *Regionalele din Basarabia și Dobrogea.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1932. Nr.1-8, pag. 9 (11)

6 *Regionalele și despărțămintele „Asociațiunii". Regionala „Astra Basarabeană".* În: *Transilvania*, Sibiu, 1936. Nr.4, pag.330 (142)

7 *Cum au decurs desbaterile la cele două ședințe ale adunării generale din 2 și 3 Oct. 1932, în Deva. Ședința a II-a*. În: *Transilvania.* Sibiu, 1932. Nr.9-12, pag. 147 (15)

central „Asociațiunea - Astra”, Sibiu, privind activitatea 1932-1933, Sibiu, în cuprinsul căruia se relatează și despre activitatea Regionalei „Astra” basarabeană, făcându-se o sinteză generală a celor recepționate din Basarabia[8]. *La Anexe* este publicat raportul despărțământului central județean Cetatea Albă, pentru perioada 1932-1933[9].

În 1934, în niciunul din numerele de revistă *Transilvania* nu este publicat vreun Raport general al „Asociațiunii – Astra”, în cadrul căruia să fie inclus raportul de activitate a Regionalei „Astra” basarabeană sau rapoartele despărțămintelor. În acest an identificăm doar material informativ despre personalități, gazete, evenimente etc., din Basarabia. În nr.2 și în nr.3 ale revistei *Transilvania* din acel an sunt publicate două articole ale lui Al. David: *Cuvânt Moldovenesc*[10] și *Din activitatea „Astrei” culturale*[11].

În anul 1935, din cele 6 numere, în nr.2 al revistei *Transilvania*, avem menționat faptul că Biblioteca *I.G. Bibicescu* și-a extins activitatea și în provinciile surori, astfel că până în decembrie 1933, în Basarabia au fost înființate 17 biblioteci[12]. În nr.4, 1935 al aceleiași reviste, în cuprinsul *Raportului general al comitetului central de la Sibiu* pentru anul 1934-1935 este realizată o sinteză a activităților culturale desfășurate de Regionala „Astrei” basarabene[13].

În nr.3 al revistei *Transilvania* din 1936 se scrie despre problema colaborării dintre Fundația „Principele Carol” și „Astra”, mai bine zis despre desființarea Regionalei „Astra” basarabeană, și „*contopirea acesteia cu fundația*”[14], iar în nr.4 este publicată o sinteză a evenimentelor premărgătoare înființării regionalei „Astra Basarabeană” și a activităților culturale realizate de aceasta într-un mod

8 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român – Astra” asupra activității sale în anul de gestiune 1932/1933.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1933. Nr.1-12, pag. 7-9 (8-10)

9 *Ibidem*, pag. 27 (28)

10 Al. David, *Cuvânt moldovenesc. Material informativ și cronici.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1934. Nr.2, pag. 126 (62)

11 *idem, Din activitatea „Astrei” culturale. „Astra” Basarabiei.* În: *Transilvania.* Sibiu, 1934. Nr.3, pag. 171-175 (43-47)

12 *Din activitatea altor societăți culturale . Societatea culturală „Teatrul” din Turnu-Severin.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1935. Nr.2, pag.78 (23)

13 *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român – „Astra” asupra activității sale în anul de gestiune 1934/1935. Anexa 1. Activitatea Regionalelor și despărțămintelor. Regionalele. „Astra” basarabeană.* În: *Transilvania*. Sibiu, 1935. Nr.4, pag.187-188 (28-29)

14 Scrisoare de informare adresată Asociației Transilvănene ASTRA, Sibiu, cu Nr.2552/1935 din 05 august 1935 de către Fundația Culturală Regală „Principele Carol”. Regionala Basarabiei nr.174. În: Fond: ASTRA, Pachetul: ASTRA BASARABEANĂ, Nr. actului SB-F-00029-5-186, Observațiuni (136 file). Sibiu, Fila 110, anul 1935.

cronologic schițat pentru anii 1925-1935[1]. Tot în nr. 4 este publicat raportul despărțământului central județean Cetatea Albă[2].

Ca rezultat a fuzionării Regionalei „Astra" basarabeană cu Fundația „Principele Carol", în edițiile revistei *Transilvania* pentru anii 1937-1939 nu putem atesta nicio informație cu privire la activitatea Regionalei „Astra" basarabeană" sau a despărțămintelor „Astrei". Abia în anul 1940, în nr.5-6 al acestei reviste se atestă un articol al lui T. Iacobescu, președintele despărțământului central județean Cetatea Albă, *„Astra" în Moldova dela Nistru,* în care vorbește cu regret despre zilele de 27 iunie și 3 iulie 1940, dar și cu mândrie că din inițiativa unui ostaș a fost întemeiat despărțământul Cetatea Albă, făcând o retrospectivă a celor realizate cu susținerea *Asociației Transilvănene pentru literatura română și cultura Poporului Român – „Astra"*, Sibiu[3].

Revista *Transilvania* a devenit pe larg răspândită în perioada interbelică, inclusiv și în Basarabia, fiind un mijloc de comunicare dintre societățile culturale din această perioadă. Se prezintă mai mult ca un buletin informativ, din care se disting informații din diferite domenii, în special din cel istoric și cultural. Totodată, acesta era un organ oficial a *Asociației Transilvănene pentru literatura română și cultura Poporului Român – „Astra"*, Sibiu, în care erau publicate rapoartele de activitate proprii, rapoartele regionalelor și ale despărțămintelor acesteia, dar și hotărârile adoptate, păstrând totodată o politică editorială proprie.

Bibliografie:

1. Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1923/24. Anexa I la Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1923/4. În: Transilvania. Sibiu, 1924. Nr.10-11.
2. Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1924/25. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literature română și cultura poporului român", „Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1924/25. În: Transilvania. Sibiu, 1925. Nr.9-10.
3. Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1925. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, — Astra" asupra lucrărilor sale și a situațiunii acestei instituțiuni în anul 1925. În: Transilvania. Sibiu, 1926. Nr.8-9.

1 *Regionalele și despărțămintele „Asociațiunii". Regionala „Astra Basarabeană".* În: *Transilvania.* Sibiu, 1936. Nr.4, pag.329-331 (141-143)

2 *Desp.centr. Cetatea Albă.* În: *Transilvania.* Sibiu, 1936. Nr.4, pag.389-391 (201-203)

3 T. Iacobescu, *De „Ziua Astrei".* În: *Transilvania.* Sibiu, 1940. Nr.5-6, pag.193-195 (52-54)

4. Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1926. Anexa V a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul 1926. În: Transilvania. Sibiu, 1927. Nr.10-11.
5. Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1928/29. Anexa IV a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1928/1929 și cu o scurtă reprivire asupra activității în cei 10 ani de după unire. În: Transilvania. Sibiu, 1929. Nr.10-11.
6. Arbore, Alex P. Cărți românești. Tudor Pamfilie: Ținutul Hotinului la 1817 (cu o hartă). Chișinău (1920), Editura societății «Glasul Țării». În: Transilvania. Sibiu, 1921. Nr.3.
7. Bibliografie. În: Transilvania. Sibiu, 1921. Nr.3.
8. Breazu, I. De „Ziua Astrei". În: Transilvania. Sibiu, 1937. Nr.3.
9. Crainic, Nichifor, Alexe Mateevici. În: Transilvania. Sibiu, 1920. Nr.10.
10. Cronică. În: Transilvania. Sibiu, 1926. Nr.7.
11. Cronică. În: Transilvania. Sibiu, 1927. Nr.1.
12. Cronică. Dela Asociațiune. Ședința comitetului central din 8 Ianuarie 1925. În: Transilvania. Sibiu, 1925. Nr.3.
13. Cum a decurs vizita basarabeană. În: Transilvania. Sibiu, 1925. Nr.7-8.
14. David, Al. Cuvânt moldovenesc. Material informativ și cronici. În: Transilvania. Sibiu, 1934. Nr.2.
15. David, Al. Din activitatea „Astrei" culturale. „Astra" Basarabiei. În: Transilvania. Sibiu 1934. Nr.3.
16. Dela Asociațiune. În: Transilvania. Sibiu, 1920. Nr.3.
17. Dela Asociațiune. În: Transilvania. Sibiu, 1920. Nr.10.
18. Dela serbările de Rusalii din Basarabia. În: Transilvania. Sibiu, 1925. Nr.7-8.
19. DESBATERILE CONGRESULUI. Congresul cultural al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului roman „ASTRA" Ținut la Sibiu în 24, 25 și 26 Aprilie 1930. (În Congres au avut loc următoarele desbateri: ASUPRA TEZEI GENERALE I: „ORGANISMUL FUNCȚIONAL AL ASTREI"). În: Transilvania. Sibiu, 1930. Nr.1-6.
20. Desp.centr. Cetatea Albă. În: Transilvania. Sibiu, 1936. Nr.4.
21. Din activitatea altor societăți culturale. Societatea culturală „Teatrul" din Turnu-Severin. În: Transilvania. Sibiu, 1935. Nr.2.
22. Două serbări memorabile: jubileul liceului din Brașov și vizita „Astrei" în Basarabia. În: Transilvania. Sibiu, 1925. Nr.7-8.
23. Extras din procesul-verbal al ședinței II a adunării generale a „Asociațiunii, ținute la Zalău în 13 Septemvrie 1926. Decizie 377, Nr.220b/1926. În: Fond:

ASTRA, Pachetul: ASTRA BASARABEANĂ, Nr. actului SB-F-00029-5-186, Observațiuni (136 file). Sibiu, Fila 1, anul 1926, Regionala Astra Basarabeană.
24. Extras dintr-o scrisoare de adresare de la Regimentul 35 „Matei Basarab" cu Nr.2638/1926 din 26/XI.1929. În: Fond: ASTRA, Pachetul: ASTRA BASARABEANĂ, Nr. actului SB-F-00029-5-186, Observațiuni (136 file). Sibiu, Fila 3, anul 1926, Regionala Astra Basarabeană
25. Iacobescu, T. De „Ziua Astrei". În: Transilvania. Sibiu, 1940. Nr.5-6.
26. Iliev, Mihail. „Astra". Regionala Basarabiei (1924-1935) (I). În: Transilvania. Sibiu, 2013. Nr.9.
27. Lazăr, Victor, Cronică. În: Transilvania. Sibiu, 1921. Nr.3.
28. Pârvan, Vasile, Probleme de archeologie în România. În: Transilvania. Sibiu, 1921. Nr.1-2.
29. Petranu, Coriolan, Chestiunea muzeelor și muzeele din Transilvania, Bănat și părțile ungurene. În: Transilvania. Sibiu, 1921. Nr.3.
30. Raportul general al comitetului central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" despre lucrările îndeplinite și despre situația „Asociațiunii" în anul 1918, și o privire asupra lucrărilor comitetului în anii 1913-1917. Raportul pentru anul 2018. În: Transilvania. Sibiu, 1919. Nr.1-12.
31. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1923/4. În: Transilvania. Sibiu, 1924. Nr.10-11.
32. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literature română și cultura poporului român", „Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul de gestiune 1924/25. În: Transilvania. Sibiu, 1925. Nr.9-10.
33. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, – Astra" asupra lucrărilor sale și a situațiunii acestei instituțiuni în anul 1925. În: Transilvania. Sibiu,1926. Nr.8-9.
34. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român – Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul 1926. În: Transilvania. Sibiu, 1927. Nr.10-11.
35. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român – Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1927/1928. În: Transilvania. Sibiu,1928. Nr.12.
36. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru litera-

tura română și cultura poporului român – Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1928/1929 și cu o scurtă reprivire asupra activității în cei 10 ani de după unire. În: Transilvania. Sibiu,1929. Nr.10-11.

37. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român – Astra" asupra activității sale în anul de gestiune 1932/1933. În: Transilvania. Sibiu, 1933. Nr.1-12.
38. Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român – „Astra" asupra activității sale în anul de gestiune 1934/1935. Anexa 1. Activitatea Regionalelor și despărțămintelor. Regionalele. „Astra" basarabeană. În: Transilvania. Sibiu, 1935. Nr.4.
39. Regionala Basarabiei. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1927/1928. În: Transilvania. Sibiu, 1928. Nr.12.
40. Regionala Basarabiei. Anexa I a Raportului general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra" asupra lucrărilor și situației sale în anul de gestiune 1928/1929 și cu o scurtă reprivire asupra activității în cei 10 ani de după unire. În: Transilvania. Sibiu, 1929. Nr.10-11.
41. Regionalele și despărțămintele „Asociațiunii". Regionala „Astra Basarabeană". În: Transilvania. Sibiu, 1936. Nr.4.
42. Reviste românești. În: Transilvania. Sibiu, 1921. Nr.3.
43. Secțiunile științifice-literare ale Asociațiunei. Proces verbal nr. 614-1920, luat în ședința plenară a secțiilor științifice-literare, ținută la 1 și 2 August 1920 în Sibiu. Litera F. punctual X. Raportul secțiunii școlare din 1 august 1920. În: Transilvania. Sibiu, 1920. Nr.5-9.
44. Scrisoare de informare adresată Asociației Transilvănene ASTRA, Sibiu, cu Nr.2552/1935 din 05 august 1935 de către Fundația Culturală Regală „Principele Carol". Regionala Basarabiei nr.174. În: Fond: ASTRA, Pachetul: ASTRA BASARABEANĂ, Nr. actului SB-F-00029-5-186, Observațiuni (136 file). Sibiu, Fila 110, anul 1935.
45. Ședința a IV-a a comitetului central, ținută în 2 Aprilie 1925. În: Transilvania. Sibiu, 1925. Nr.4.

Summary

REMARKS IN TRANSYLVANIA MAGAZINE ON THE ASTRA WORK AND CONTRIBUTION TO THE VALUE OF BESSARABIA CULTURAL HERITAGE, 1919-1940

The Transylvanian Association for Romanian Literature and Romanian People's Culture from Sibiu - ASTRA and the regional Astra Bessarabia, as well as other divisions of the same association had an important role in recovering and reviving of the Romanian cultural elements in Bessarabia. The results of the collaboration and activities performed by Sibiu ASTRA, as well the Bessarabian one, alongside with all the other organizations of the same kind could be followed with the help of the Transylvanian periodical. The contents of this magazine can reveal important information regarding the evolution of the Bessarabian culture between 1919-1940, which are also confirmed by the archive documents from Bessarabian ASTRA. Transylvania magazine was providing more information on the cultural events organized by the institutions which were founded with the help of Transylvania Association of Romanian Literature and Romanian People's Culture from Sibiu - ASTRA but it also comprises articles written by notorious people like: Vasile Pârvan, Nichifor Crainic, Tudor Pamfile etc.

Keywords: „Transylvania" Magazine, Bessarabian Regional „Astra", libraries for people, cultural centers, departments.

Svetlana TALPĂ

EDUCAȚIA COREGRAFICĂ - IMPERATIVUL TIMPULUI

„Noi toți suntem implicați în educație, dar pentru a educa mai BINE, se cuvine să știm despre educație (și desigur despre BINE) cât se poate mai mult..."[1].

Problema educației și instruirii este o problemă pe cât de veche, pe atât de nouă. Educația și instruirea au apărut odată cu apariția omului, familiei, societății, statului. Fiecare civilizație, fiecare țară, popor are particularitățile sale, specificul său de educație și instruire. Procesul globalizării, determinat de schimbările tranșante ce au survenit în sistemul valoric ca urmare a progresului tehnico-științific și social din sec. XX , denotă interesul sporit al contemporaneității față de valorile spirituale. Acest proces al globalizării se manifestă sau se poate manifesta și prin tendințe de generalizare a unor metode culturale, realizate prin procedee educaționale, mijloace informaționale, tehnologii performante, noi paradigme științifice etc.

Situația ce s-a profilat în Republica Moldova, dar și pe tot globul pământesc, este marcată de o profundă criză morală, exprimată prin afectarea evidentă a sistemului valoric existent. Culturile naționale și sfera lor spirituală, care dispun de o structură valorică specifică, din cauza procesului complex al globalizării, reprezintă un moment sensibil în acest proces, având un efect integrator. Trăsăturile specifice ale problemelor valorice existente au manifestări locale, regionale și planetare. În Republica Moldova, în pofida existenței unei imense diversități de tradiții și valori spirituale cu un specific național deosebit, ca urmare a coexistenței diferitor etnii care nu pot fi supuse unui proces de unificare, persistă o serie de valori, standardizarea și omogenizarea cărora este necesar de realizat cât mai urgent posibil. Dintre aceste valori o categorie aparte constituie valorile coregrafice sau valorile educației coregrafice.

Pentru o caracterizare obiectivă și complexă a motivelor și condițiilor apariției și constituirii teoriei valorilor în educația coregrafică, este necesar de a prezenta situația civilizației din cele mai vechi timpuri până în prezent. Primele mărturii scrise ale artei dansului/coregrafiei „pot fi datate în paleoliticul superior sau cu mai multă certitudine în zorile neoliticului, în perioada maturității orânduirii primitive, când oamenii s-au gândit să însemne pe piatră sau pe os acțiunile lor" [...]. Dansurile marcau momentele importante ca nașterea, intrarea în trib, adolescența, maturizarea, căsătoria, copiii și momentul morții, iar la baza

1 N. Bujor, *Comorile sufletești,* În: Limba Română, Editura Liceum, 1996, p. 7.

acestor dansuri au stat riturile și ritualurile ceremoniale. [1]

Odată cu dezvoltarea economică și spirituală a omului, în decurs de secole, are loc evoluția dansului cu separarea anevoioasă a celor două aspecte ale sale: „proces de muncă și pură bucurie". O reflecție asupra practicii dansului în Grecia atrage o atenție deosebită clasificărilor din cadrul tehnicii de dans, de fapt, găsim o primă clasificare a dansurilor în trei specii, adică cubistică, sferică și orchestrală, care la rândul lor sunt împărțite în dansuri sacre, profane și funerare. Accentuarea preocupării, în societatea Greciei Antice, de educarea membrilor comunității ei, a dus la apariția primelor școli, ce cuprindeau atât educația practică, adică gimnastica care cultivă corpul omului, cât și educația cultivării sufletului și spiritului uman, adică muzica, înțeleasă în sens larg ca totalitate a artelor patronate de muze, printre care și educația coregrafică. Marile modele de educație, elaborate de lumea greacă, apar în cadrul social-politic concret, în care omul își duce existența. Din această perspectivă, cultivarea trupului și a spiritului de la vârsta copilăriei și adolescenței reprezintă numai începutul formării omului. Valorile marilor modele vizează normele morale de conduită, ce călăuzesc pe om în cursul întregii vieți.

În acest context este cazul să formulăm și o definiție succintă a *educației coregrafice,* considerând-o drept „o importantă ramură a educației contemporane". Conform dicționarului concis al termenilor și conceptelor de dans al autoarei N.A. Aleksandrova, „coregrafia", care din limba greacă *choréia* semnifică – dans iar *graphx* – scriere, reprezintă arta de a crea dansuri și spectacole de balet, ceea ce era caracteristic pentru mijlocul secolului al XIX-lea. Din acest motiv și autorii spectacolelor de balet, *maestrii de balet,* sunt supranumiți *coregrafi.* Însă spre sfârșitul secolului al XIX-lea, termenul obține o conotație mai amplă, astfel coregrafia semnifica în acea perioadă arta dansului cu toată varietatea de genuri. Arta coregrafică este fundamentată pe mișcările muzical-organizate și figurativ-expresive ale corpului omenesc. Constituind una dintre formele arhaice ale artei, coregrafia are ca sursă de expresie mișcările corpului omenesc, care sunt într-o strânsă legătură cu acompaniamentul muzical. În coregrafia modernă se disting câteva tipuri de dans: *cotidian* (folcloric și de salon), și cel *scenic* (pop și balet). În spectacolele de balet, în centrul sintezei artei se află coregrafia, care însumează atât muzica, cât și teatrul. [2]

Or, educația este un tip particular de acțiune umană, o categorie fundamentală a pedagogiei. Platon definea educația ca fiind „arta de a forma bunele deprinderi sau de a dezvolta aptitudinile native pentru virtute ale acelora care

1 Tilde Urseanu, Ion Ianegic, Liviu Ionescu, *Istoria baletului*, În: Limba Română, București 1967, Editura Muzicalray, (320 p.), p. 9.

2 Н.А. Александрова, *Балет, Танец, Хореография, краткий словарь танцевальных терминов и понятий*, În: Limba Rusă, Из. Планета музыки, 2011,, p. 488-489.

dispun de ele", pe când Aristotel în lucrarea sa „Politica", considera că „educația trebuie să fie un obiect al supravegherii publice, iar nu particulare". De-a lungul secolelor cei mai iluștri reprezentanți ai filosofiei și pedagogiei și-au expus părerea referitor la semnificația educației pentru societate, excepție nu face nici pedagogul român Constantin Narly, care consideră că educația este „un fapt social și individual în același timp", însă cea mai accesibilă definiție a educației, pe care o împărtășesc și eu, o dă Florin Georgescu, care considera că „educația este prima activitate creatoare neproducătoare de bunuri de consum, cunoscută de istorie".

Astfel, interdependența dintre educație și coregrafie este una evidentă, ceea ce se revelează ca o definiție fundamentală formată de-a lungul secolelor, iar pentru a analiza *educația coregrafică,* pentru început este necesar de a stabili ce semnifică ea. *Educația coregrafică* este una dintre principalele căi de a potența resursele, pe care omul le are din plin: creativitatea individuală, inteligența și sănătatea fizică, unde accentul trebuie să cadă atât pe acțiunea de formare continuă, cât și pe cadrul ideatic care o susține – cultura, care la rândul său nu este producătoare de bunuri de consum.

Indiferent de varietatea definițiilor lansate, sesizăm un fapt incontestabil – educația și coregrafia constituie o realitate certă a existenței și formării continue a studentului de la Facultatea Științe ale Educației și Informatică din cadrul Universității Pedagogice „Ion Creangă".

Civilizația greacă antică a pus la dispoziția lumii o pleiadă de filosofi celebri, în concepțiile filosofice ale cărora sunt prezente idei foarte importante despre educație și instruire. Printre aceștia se numără *Pythagoras* (sec. al VI-lea î.Hr.), filosofia căruia cuprindea principii ale unei ontologii, valori științifice propriu-zise, idei social-politice și viziunea despre om și educația omului, *Democrit* (460-370 î.Hr.), conform căruia omul este ființa care posedă capacitatea de a transforma și a se transforma prin experiență, muncă, prin cercetarea naturii și descoperirile pe care le face, prin întrebuințarea corectă a artei de a învăța de pretutindeni și de a se autoeduca. *Socrate* (469-399 î.Hr.) promova valoarea adevărului în poziție de supremație, determina valorile estetice și etice, valoarea binelui definindu-se prin cunoaștere, iar cea a răului – prin ignoranță.

De altfel, și poporul indian, cu o încărcătură morală și etică profundă construită de secole, păstrează în cadrul tradiției indiene și în judecățile morale practice: Binele, Frumosul și Adevărul, unde Binele, la rândul său, cuprindea fericirea, sănătatea, supraviețuirea, reproducerea, plăcerea, calmul, prietenia și cunoașterea, iar adevăratul bine este rezultatul bucuriei aduse de adoptarea sau respectarea valorilor. [3]

3 Peter Singer, *Tratat de etică*, În: Limba Română, Polirom, București 2006, ISBN (13) 978-973-46-0243-8, (605 p.), p.70

E. Spranger, de pildă constată justificat: „educația este acea activitate culturală, care-și propune să dezvolte la indivizii în maturizare cultura subiectivă printr-un contact adecvat cu cultura obiectivă și prin asigurarea unui adevărat ideal cultural, valoros sub aspect etic" .

Potrivit teoriei lui E. Spranger, educația presupune trei aspecte: 1) receptarea valorilor culturii; 2) trăirea, vibrarea spiritului subiectiv în contact cu valorile supraindividuale ale spiritului obiectiv; 3) crearea valorilor. Dacă ne referim la scopul educației, pentru E. Spranger acesta este dezlănțuirea în subiect a spiritului normativ, autonom, care acționează ca un imperativ intern și care îndeamnă ființa umană la trăirea și crearea de valori spirituale, ca personalitate. Autorul este preocupat de realizarea, prin educație și „automodelare", a năzuinței umane spre Bine, Frumos și Adevăr ca valori eterne, dincolo de spațiu și timp.[1].

Conform opiniei lui J.S. Mill, orice artă constă din adevărurile științei, aranjate într-o ordine convenabilă unui anumit uz practic. Bazele oricărei reguli a artei, așadar, trebuie căutate în teoremele științei. O artă, sau un corp al unei arte, constă din reguli împreună cu acea parte a propozițiilor speculative, care sunt necesare pentru justificarea acelor reguli. Arta completă a oricărui domeniu include selecția unei asemenea porțiuni a științei, care este necesară pentru a arăta de ce condiții depind efectele pe care arta urmărește să le producă. Arta în general constă din adevărurile științei, aranjate în ordinea cea mai convenabilă pentru practică, și nu în ordinea cea mai convenabilă pentru gândire. [2]

Arta dansului reapare pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, la curțile din epoca Renașterii, cu scopul de a demonstra bogățiile reînnoite și splendorile repetate, transpuse în adevărata plăcere a unei societăți bogate, cultivate și rafinate, care prin somptuoasele divertismente de la curte, reafirmă importanța și figura artistului. Tocmai în epoca Renașterii apare imaginea maestrului de dans/balet profesionist sau a maestrului de ceremonii, care inventează și organizează dansuri la curte, în timp ce învață pașii, gesturile, răsucirea și arcurile individual cu fiecare artist în parte.

Unul dintre cei mai cunoscuți maeștri ai acelor vremi a fost Guglielmo Ebreo de Pesaro, care la mijlocul secolului al XIV-lea, în tratatul său *De pratica seu arte tripudii vulgare opusculum,* a codificat cele șase calități ale dansatorului perfect:

- Măsura (capacitatea de măsură a timpului);
- Maniera (coordonarea mișcărilor);
- Memoria (capacitatea de memorare a pașilor învățați);

1 C. Cucoș, *Pedagogie și axiologie,* În: Limba Română, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995. (160 p.), p.p.10; Pâslaru, V., *Valoare și educație axiologică*., În: Limba Română, Didactica Pro, 2006, nr. 1(35), p.7]

2 John S. Mill, *Eseuri etice*, În: Limba Română, București: Paideia, 2015, p. 203.

- „Pornim de la sol" (aprecierea distanțelor și spațiului pentru dans);
- „Aer" (modul de prezentare pe scenă);
- Mișcarea corpului (și modul perfect de a dansa/sinteza perfecțiunii în dans).

Confirmând cele spuse mai sus prin următoarea declarație: „Virtutea dansului nu este altceva decât o acțiune demonstrativă în afara mișcărilor spirituale, pe care trebuie să le punem de acord cu consonanțele măsurate și perfecte de armonie, care pentru audiția noastră la părțile intelectuale și la simțurile cordiale cu plăcerea – coboară; unde apoi se generează anumite tulburări dulci, care spre deosebire de natura închisă, se străduiesc în măsura în care pot să iasă și să se manifeste în acțiune. Ce act înmiresmat și melodia atrasă de la el către externe cu persoana dansatoare se dovedește a fi acela, aproape cu o voce și armonie comună și concordantă, aceea din acordul și dulcele cântec sau din sunetul măsurat". [3]

Prescripțiile teoreticianului și maestrului dansurilor au fost respectate de către elevii săi – necesitatea de a memora mișcările și pașii din acel moment au fost codificate și bazate pe reguli foarte precise. Deci dansul de la curte nu se mai baza pe improvizație și era terenul de pregătire al unei tehnici care devenea din ce în ce mai rafinată. Înființarea primei școli de dans pentru nobili, fondată la Milano în 1545, a avut o importanță fundamentală pentru răspândirea dansului profesionist.

În 1581 este reprezentat primul balet din istorie, *Ballet comique de la reyne*, coregrafia de Baltazarini di Belgioioso, un spectacol bogat, scump și foarte lung, plin de dans, prodigii (cheltuieli) tehnice și muzică.

În secolul al XVII-lea, dansul făcea parte din educația oricărui nobil, fiind pus pe același plan cu scrima sau echitația. Balerin strălucit, Ludovic al XIV-lea, a avut grijă ca baletul, marea sa pasiune, să fie ridicat la rangul de artă regală, prin instituționalizare, odată cu înființarea Academiei Regale de dans (l'Académie Royale de danse) în martie 1661. [4]

Mulți oameni au înțeles demult și înțeleg și acum că dansul este o parte esențială a vieții și a educației. În cartea „Dance Education around the World: Perspectives on Dance, Young People and Change", cercetătorii Charlotte Svendler Nielsen și Stephanie Burridge reunesc studii recente despre valoarea dansului din toată lumea: de la Finlanda la Africa de Sud, de la Ghana la Taiwan, de la Noua Zeelanda la America, oferind perspective noi de idei, filosofii și opinii contrastante pentru educația coregrafică, ca rezultat al reflecției, comentării și a împărtășirii expertizei și a experiențelor lor, fie pedagogice, fie artistico-practice. [5]

3 Pontremoli A., op. cit. În: Limba Italiană, p. 33.

4 Baiocchi, Roberto, *Il Grande Libro della Danza*, În: Limba Italiană, Polish Edition, 2025, Giunti Junior, 144 p.

5 Charlotte Svendler Nielsen, Stephanie Burridge, *Dance Education around the World: Perspec-*

Multe forme de dans, inclusiv de societate, sunt activități sociale. Dansurile sunt definite prin mișcări în tandem, prin contactul fizic, sincronizare, emanând empatie. La evaluarea orelor de dans din New York, 95% din profesori au constatat creșterea nivelurilor de cooperare și colaborare dintre elevi ca rezultat al dansului. Într-un sondaj din Los Angeles, 66% dintre directorii de școli au observat faptul, că în cadrul programului de dans, elevii au arătat o creștere semnificativă a acceptării față de celălalt, pe când 81% dintre elevi au fost de acord că există o creștere a nivelului de respect pentru cei din jur. Dansul are, de asemenea, beneficii economice – pe lângă faptul că face parte din domeniul ocupării forței de munca, acesta promovează multe dintre calitățile personale, pe care angajatorii le recunosc drept esențiale într-un mediu profesional cooperant și adaptabil. [1]

Până în secolul al XVI-lea, când ia naștere o nouă formă de dans în Italia, baletului/dansului îi era atribuit un rol social (balul) sau un rol festiv, în timpul banchetelor și al carnavalurilor. Sub influența poeților epocii, dansul se integrează într-o acțiune dramatică generală, fiind însoțit de poezie, muzică și scenografie. Pașii și mișcările dansatorilor sunt stabilite geometric la nivelul solului, în funcție de intrările și ieșirile succesive în / și din scena. Dansul, care servește de acum cauza regelui, este considerat „savant", necesitând o cunoaștere a pașilor și a muzicii. Dansul este gândit să servească o anumită acțiune, a cărei temă (burlescă, exotică, mitologică sau politică) este un pretext de amuzament. Extrem de îndrăgit de monarhii europeni, codificat prin tratate care stabilesc pașii, compoziția sau utilizarea costumelor, baletul de curte devine, în secolul al XVII-lea, una dintre cele mai apreciate forme de spectacol, datorită, în mare parte, compozitiilor lui Jean-Baptiste Lully.

În secolul al XVIII-lea, dansul își pierde statutul de *intermezzo* decorativ, datorită unei adevărate revoluții în domeniu, al cărei autor este reformatorul francezul Jean Georges Noverre, care își propune să confere dansului mai multă autonomie. Prin trecerea de la baletul de curte la baletul de acțiune, dansul devine o artă în adevăratul sens al cuvântului. Transformarea treptată a costumelor și permanentă căutare de noi mijloace de expresie își vor pune amprenta asupra tehnicii, lăsată în seama dansatorilor profesioniști.

O altă personalitate notorie în evoluția dansului din secolele XVII-XVIII este John Weaver, dansator, coregraf și teoretician al baletului, pentru care dansul este expresiv prin natura sa – el opina că trupul și gesturile au capacitatea de a exprima pasiunile și trăirile sufletești, fără să fie nevoie de cântec sau de cuvinte. Fiind supranumit părintele pantomimei, John Weaver considera că prin inter-

tives on dance, young people and change, În: Limba Engleză, London, 2015, Routledge, p.206.

1 http://fundatiaprais.ro/2019/02/27/de-ce-este-dansul-la-fel-de-important-ca-matematica-in-scoala/ , vizionat pe 14.07.2019.

mediul pantomimei, dansul dobândește autonomie în calitate de artă a expresiei: mișcările trupului, apoi tehnica baletului vor fi suficiente pentru a crea un „spectacol" independent.

Însă adevăratul reformator și părinte al baletului modern este considerat Jean Georges Noverre (1727-1810, Franța), care publică culegerea de scrisori *Lettres sur la danse et sur les ballets*, unde formulează acel „testament" al artei dansului și al educației coregrafice, care stă la baza tuturor teatrelor de balet și a școlilor de coregrafie de pe întreg globul pământesc. Această lucrare este deosebit de importantă, deoarece subliniază rolul covârșitor al expresivității și al căutării naturaleții în locul unei tehnici artificiale, marchează o primă și clară diviziune între „balet mécanique" și „balet d'action", postulând pasajul de la o concepție a dansului orientată spre extremitatea tehnicității „dincolo de limitele posibilului", până la o formă artistică orientată către libertatea expresivă și deplină a întregului corp.

În secolul al XIX-lea, odată cu introducerea pantofului *pointe*, a fost marcat primul pas important în identificarea nașterii „Baletului clasic romantic". În această perioadă, Carlo Blasis (1795-1878), o figură proeminentă a dansului italian, dar și a celui mondial, profesor de dans și coregraf, precum și director al Academiei de Dans La Scala, a elaborat *Trattato sull'arte della danza,* cu care a oferit fundamentarea unei adevărate „metode" a tehnicii dansului clasic. [2]

Unul dintre tipurile de artă – dansul, suferă schimbări semnificative în secolul al XXI-lea, schimbări care nu sunt însă întotdeauna clare pentru spectator. Dansul reprezintă o nouă viziune a lumii care nu poate fi descrisă sau imortalizată pe hârtie prin cuvinte.

Cultura coregrafică modernă creează și traduce lucrări din arta dansului de un înalt nivel de pricepere și măiestrie. Cu toate acestea, ea este caracterizată și de procesele de comercializare a artei dansului, de interpretarea frivolă a textelor de patrimoniu cultural imaterial, de lipsa de coregrafii experimentale interne, de imitarea nediscriminatoare a formelor de dans modern, de reorientarea gustului artistic al spectatorului de la plăcerea estetică la anticiparea emoțională a trucurilor complexe din punct de vedere tehnic. Fenomenele de criză ale acestei sfere de cultură sunt cauzate de incertitudinea orientărilor semantice valoroase ale performanței, a maestrului de balet, a activității pedagogice, a lipsei de artă individuală și a denaturării stilisticii coregrafice. Slăbirea legăturilor teatrelor profesionale cu educația coregrafică duce la distrugerea abordării sistematice în pregătirea specialiștilor, la pierderea tehnicilor de înțelegere a profunzimii imaginii artistice în dansul clasic, în dansul popular scenic, în cel istorico-cotidian și

2 https://thesecretforamagicdance.wordpress.com/2015/05/17/storia-della-danza-classica-parte-1/ vizionat pe 23.07.2019.

în coregrafia modernă.

Lumea modernă este foarte valoroasă dar, după cum a arătat un eminent filosof belgian, Dupreel, toate valorile sunt precare. Reforma continuă *a educației* în Republica Moldova este o legitate a lumii contemporane. În cadrul cercetării de față se analizează educația coregrafică, ca parte a unei culturi sau a mai multor culturi. Astfel, înțelegerea culturală, istorică și științifică a dinamicii educației coregrafice este actualizată din următoarele motive:

- criza interacțiunii sociale a educației coregrafice cu alte instituții de cultură coregrafică și necesitatea de a studia experiența istorică a solidarității lor profesionale în spațiul cultural și educațional;

- necesitatea cunoașterii genezei și tendințelor dezvoltării evolutive a educației coregrafice pentru a alege o strategie eficientă de actualizare a acestei sfere;

- prezența unei bogate experiențe naționale în organizarea activităților educaționale și necesitatea conservării și multiplicării acesteia în contextul noilor oportunități și riscuri globale. [1]

Educația „reprezintă factorul definitoriu care își asumă responsabilitatea schimbării în pozitiv, desăvârșirii ființei umane”[2], și schimbarea autentică în educație se poate produce doar prin valori, ea însăși fiind o valoare. E greu de găsit o problemă mai actuală a educației coregrafice decât pregătirea generației tinere pentru utilizarea valorii de bază a societății democratice – *libertatea omului.* Conceptul modern de Educație coregrafică tratează valoarea drept parte componentă a celui educat, el contribuind efectiv la apariția valorii. „Această valoare este dată domeniului de natura coreică, ca fenomen artistic, de activitatea psihică umană specifică în procesul creației-percepției-interpretării spectacolelor coregrafice și de activitatea specifică de formare / dezvoltare la studenți a valorilor culturii dansului”[3]. De aici vine și definirea valorică și coreic-filozofică a scopului Educației coregrafice contemporane: „formarea culturii coregrafice a studenților ca parte componentă a culturii lor spirituale”[4].

E. Macavei consideră educația un fenomen social, o activitate complexă care se supune actului apreciativ, ceea ce-i conferă educației semnificație axiologică: „aprecierea valorică are ca obiect rezultatele educației: cultura generală și de specialitate, capacități, atitudini, convingeri, motivația, inteligența, creația

1 Т.А. Филановская, доктор культурологии, *Динамика хореографического образования в художественной культуре России XVIII - XX веков*, În: Limba Rusă, 2011, Санкт-Петербург.

2 Cf. M. Pâslaru.

3 I. Gagim, *Fundamentele psihopedagogice și muzicologice ale Educației muzicale,* În: Limba Română, Chișinău, 2004, p. 10.

4 D. Кабалевски, *Обучение и воспитание школьнисов средствами музыкального искусства*. În: Limba Rusă, Москва. 1978.

și creativitatea, integrarea socială prin profesiune și participarea individului la viața social-economică, culturală, politică". Autoarea pune în evidență caracterul social, caracterizat prin asigurarea „continuității culturii și a civilizației" [5]față de exagerarea excesivă.

Valorile și mai ales ordinea, ce înseamnă și contextul în care se manifestă, variază toate de la student la student. Fiecăruia îi place să se creadă mai bun decât alții în funcție de valorile pe care consideră că le apără. Pentru Gigi Căciuleanu, dansator-interpret, coregraf și pedagog-formator pentru care dansul este punctul central al vieții sale, sistemul de valori pe care le asociază cu „nebunia" reprezintă „creativitatea, libertatea de expresie, curajul de a fi tu însuți, stimularea fără limite a fanteziei". [6]

Procesul de clarificare a valorilor, conform opiniei lui Rath, Harmin și Simon (1978) cuprinde următoarele șapte etape:

1. *Prizing* și hrănirea: studenții trebuie să conștientizeze ce credințe și comportamente le primesc.

2. Afirmația publică: studenții sunt rugați să-și prezinte pozițiile, fie în prezentări de clasă, fie în exerciții individuale, fie în studii la mijlocul sălii.

3. Alegerea din alternative: Este responsabilitatea profesorului de a furniza informații despre dilema care se discută. Această parte a procesului de clarificare a valorilor este adesea introdusă ca parte a competențelor de luare a deciziilor.

4. Alegerea după luarea în considerare a consecințelor: Studenții reflectă și își aleg propriile poziții pe baza informațiilor pe care le primesc în clasă, mai degrabă decât pe baza valorilor morale absolute, așa cum le-au învățat acasă sau în biserică.

5. Alegerea liberă: Un sentiment de bunăstare în legătură cu deciziile luate este important în procesul de clarificare a valorilor. Cel mai grav scenariu ar fi dacă studenții s-ar acuza reciproc de infracțiuni morale.

6. Acțiunea: Studenții sunt rugați să-și pună convingerile în scenă. Acțiunea poate fi bună sau rea din punct de vedere moral, în funcție de valoarea exprimată.

7. Acționând după un model, cu consecvență și repetiție: Elevii învață că deciziile și comportamentul lor ar trebui să reflecte în mod consecvent valorile lor. [7]

Baza pentru orice schimbare în viața unei persoane și a societății este spiritualitatea, normele morale, un sistem de valori format în procesul de învățământ

5 E. Macavei, Pedagogie. București: Aramis, 1997, p. 22.

6 Gigi, Căciuleanu, *Vânt, Volume, Vectori*, În: Limba Română, Curtea Veche, București 2008, p. 7.

7 Bruno Ćurko, Franz Feiner, Stanko Gerjolj, Janez Juhant, Kerstin Kreß, Valentina Mazzoni, Luigina Mortari, Svenja Pokorny, Evelyn Schlenk, Vojko Strahovnik, *Ethics and Value Education*, În: Limba Engleză, Pixabay 2015, pag.27.

și al educației. De aceea toate schimbările cardinale în viața statului basarabean sunt inevitabil însoțite de reforme în sfera educației. Istoria recentă a Republicii Moldova, angajată în căutarea unei noi baze spirituale și morale pentru dezvoltarea țării, este un astfel de exemplu.

În prezent, există o contradicție clară între nevoia societății de cunoaștere sistemică a tendințelor evolutive și modelele de variație istorică în domeniul educației/ în domeniul dansului și lipsa unui concept holistic al dinamicii educației coregrafice din Republica Moldova. Studiile istorice și culturale ale tendințelor, factorilor și mecanismelor (surselor) variabilității sistemului educațional în domeniul dansului reprezintă o cunoaștere pragmatică socială necesară.

În raport cu aceste deziderate, în literatura de specialitate sunt abordate și descrise strategiile educative (metode, tehnici, acțiuni etc.). În acest sens, T. Callo propune o strategie de formare a atitudinilor, care se axează pe un ansamblu de reguli:

- Contactul direct cu obiectul, persoana.
- Interacțiunea cu cei ce dețin o atitudine (observare și modelare).
- Utilizarea experienței sociale asimilate în grupurile formale și informale.
- Acordarea atenției formării atitudinilor printr-o știință apreciată ca una de pregătire sau de fundamentare a opțiunii pentru inițierea și manifestarea unui comportament.
- Luarea în considerare a factorilor psihologici ce influențează formarea atitudinilor.
- Sunt necesare, atât în studierea, cât și în inducerea valorilor sociale, distincțiile dintre acestea și alte concepte conexe. A-i învăța pe elevi anumite norme de conduită specifice nu înseamnă că ei și-au însușit și principii generale în comportamentul profesional, familial și, în general, de zi cu zi.
- A forma cetățeni valoroși ai unei țări înseamnă nu doar dobândirea de competențe, ci, poate mai important, asimilarea și cultivarea unui cod atitudinal[1].

În secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX s-a format o mișcare care a subliniat importanța corpului și a simțurilor. O mișcare care a inclus în final ființa umană ca pe un organism foarte complex (fizic), din care reiese conștiința noastră, inteligența noastră, intuiția noastră. Printre alții – i-am putea cita pe Friedrich Nietzsche (corpul ca fiind „eu sunt în acțiune") și Walt Whitman, dar și Isadora Duncan sau Rudolf Von Laban, doi creatori care au prezentat un raport radical diferit față de corp – *corp liber*. Încrederea față de o mai mare integrare a corpului în reprezentarea ființei umane a fost, prin urmare, consolidată din alte

1 https://thesecretforamagicdance.wordpress.com/2015/05/17/storia-della-danza-classica-parte-1/ vizionat pe 23.07.2019

motive. Desigur, de atunci, rezistența culturală față de ierarhiile tradiționale a continuat să se manifeste, afirmându-se în mod special în eliberarea sexuală sau deconstrucția postmodernă, și a găsit, de asemenea, expresii foarte bogate în domeniul coregrafic. Cu toate acestea, corpul este întotdeauna obiectul disprețului sau, cel puțin, al neîncrederii și dezinteresului.

În opinia mea, ar fi necesară reconectarea la premisele radicale ale acestor gânditori și creatori. Pentru că ceea ce dansul poate aduce culturii, în general, și artei în special, este tocmai o abordare holistică a corpului și a lumii. Dansul este o artă, în care corpul în mișcare joacă un rol fundamental ca mijloc de experimentare, descoperire, înțelegere și comunicare; el explorează și face perceptibilă relația dintre ființa umană și lume. [2]

Bibliografia

1. Bujor. N. *Comorile sufletești,* În: Limba Română, Editura Liceum, 1996, pag. 7.
2. Callo, T. *Pedagogia practică a atitudinilor,* În: Limba Română, Chișinău: Litera, 2014. (240 p.), p.185
3. Căciuleanu, Gigi, *Vânt, Volume, Vectori*, În: Limba Română, Curtea Veche, București 2008, ISBN : 978-973-669-646-6, (279 p.) p. 7.
4. Cucoș, C. *Pedagogie și axiologie,* În: Limba Română, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995. (160 p.), p. 39.
5. Gagim I., *Fundamentele psihopedagogice și muzicologice ale Educației muzicale,* În: Limba Română, Chișinău, 2004, p. 10.
6. Macavei, E. Pedagogie. București: Aramis, 1997, p. 22.
7. Mill, John S., *Eseuri etice*, În: Limba Română, București: Paideia, 2015, ISBN: 978-606-748-061-0, (286 p)., p. 203;
8. Pâslaru, V., *Valoare și educație axiologică*., În: Limba Română, Didactica Pro, 2006, nr. 1(35), p.7-8.
9. Singer, Peter, *Tratat de etică*, În: Limba Română, Polirom, București 2006, ISBN (13) 978-973-46-0243-8, (605 p.), p.70
10. Urseanu, Tilde, Ion Ianegic, Liviu Ionescu, *Istoria baletului*, În: Limba Română, București 1967, Editura Muzicalray, (320 p.), p. 9.
11. Baiocchi, Roberto, *Il Grande Libro della Danza*, În: Limba Italiană, Polish Edition, 2025, Giunti Junior, 144 p.
12. Charlotte Svendler Nielsen, Stephanie Burridge, *Dance Education around the World: Perspectives on dance, young people and change*, În: Limba Engleză, London, 2015, Routledge, ISBN: 9781315813578, p.206.
13. Ćurko, Bruno, Franz Feiner, Stanko Gerjolj, Janez Juhant, Kerstin Kreß, Valentina Mazzoni, Luigina Mortari, Svenja Pokorny, Evelyn Schlenk, Vojko Strahovnik, *Ethics and Value Education*, În: Limba Engleză, Pixabay 2015, pag.27.
14. Pontremoli A., op. cit. În: Limba Italiană, p. 33.
15. Александрова, Н.А. *Балет, Танец, Хореография, краткий словарь танцевальных*

2 http://fundatiaprais.ro/2019/02/27/de-ce-este-dansul-la-fel-de-important-ca-matematica-in-scoala/ , vizionat pe 14.07.2019.

терминов и понятий, În: Limba Rusă, Из. Планета музыки, 2011,
16. Кабалевски D. *Обучение и воспитание школьнисов средствами музыкального искусства*. În: Limba Rusă, Москва. 1978.
17. Филановская, Т.А., доктор культурологии, *Динамика хореографического образования в художественной культуре России XVIII - XX веков*, În: Limba Rusă, 2011, Санкт-Петербург.
18. http://www.manufacture.ch/download/docs/zjr3zxty.pdf/BAD%20-%20Note%20d'intention.pdf, vizionat pe 30.08.2019

Rezumat

Acest articol reprezintă o abordare istorică a educației coregrafice, în special a dansului, ca o formă necesare de educare a membrilor societății basarabene. În cele din urmă, se face referire la interconectarea educației coregrafice și a societății basarabene moderne. Există o prezentare selectivă a surselor pentru dansul din antichitate, Italia și Franța. În cea mai mare parte a literaturii existente, antichitatea acționează ca punct de referință în studiul dansului. Cu toate acestea, studiul dansului în antichitate necesită o metodologie specifică și o abordare interdisciplinară.

Dansul în Republica Moldova este o entitate separată, iar educația coregrafică constituie un aspect al procesului de socializare, prin care specialiștii în devenire pot dobândi comportamente specifice, necesare pentru participarea activă la viața socială. Astfel, chiar dacă discipolii nu conștientizează, educația coregrafică are o influență continuă asupra lor, dar și a tuturor oamenilor. Când vorbim de educația coregrafică ca proces, avem în vedere ansamblul de acțiuni prin care se realizează transmiterea cunoașterii, a influențelor sistematice și organizate prin care se realizează formarea personalității celui educat.

Cuvinte cheie: educație, coregrafie, timp, instituție, discipol

Aurelia TRIFAN

CĂUTĂRILE SPECIFICULUI TRADIȚIONAL ÎN ARHITECTURA COMPLEXURILOR VITIVINICOLE

În prezent, arhitectura depășește granițele și canoanele cu care am fost obisnuiți, declanșând un proces de globalizare ca rezultat al descoperirilor și invențiilor științifice, întemeiate pe legi precise și universal valabile. Globalizarea, ca „tehnică a vieții materiale", stiintifică și deci obiectivă, aparține domeniului exterior și încearcă să dezvolte noi forme de expresie[1], la prima vedere, în întregime separate de originile lor. Cealaltă parte, tradiționalismul – „tehnica vieții sufletești", este rezultatul unor îndelungi experiențe lăuntrice ale comunității[2], cristalizat în urma unor etape de configurare, de stabilizare structurală și de perpetuare durabilă.

Identificând globalizarea și tradiționalismul în arhitectură, putem vorbi despre cele două aspecte – unul e impunător, caracteristic civilizației moderne care, adus la o forma perfectă (ce, de altfel, ar putea fi tipizată), are o tendință expansivă de uniformizare, și altul care însumează cultura unui neam – o cristalizare elaborată în curs de veacuri și de milenii.

Astfel, apariția noilor crame ca apogeu al unei tehnici și tehnologii ultramodernne, ar fi o globalizare uniformatoare, iar menținerea unui aspect „patriarhal" al arhitecturii – un tradiționalism. De fapt, există o întrepătrundere a acestor două orientări, care se ajustează, desigur, în cazul unui profesionism în domeniu.

Exemple ale promovării unui tradiționalism în arhitectura complexurilor vitivinicole autohtone sunt „Château Purcari" și „Château Vartely". În pofida denumirii de *château*, complexurile remarcate se disting prin tradiționalismul local al arhitecturii utilizate, iar identificarea lor prin noțiunea de *château* (fr.: *château viticole*), scoate în evidență caracterul teritoriului deținut, unde un singur proprietar înfăptuiește întreg ciclul de producere al vinului – de la cultivarea strugurilor până la îmbuteliere –, acesta având istorie milenară.

Vinăria „Purcari" reprezintă actualmente un raport echilibrat dintre vechi și nou, posedând o atractivitate deosebită datorită istoriei de aproape două secole. Localitatea Purcari s-a dovedit a fi una dintre zonele cele mai favorabile pentru viticultură de pe întreg teritoriul Moldovei. Pantele line, situate pe malul drept al Nistrului, în vecinătatea satului Purcari, au aparținut pe vremuri mănăs-

1 N. Crainic, Ce înseamnă tradiționalism? (cultură vs civilizație). In: Puncte cardinale în haos. 1936. http://foaienationala.ro/ce-nseamn-tradiionalism-cultur-civilizaie.html (accesat 10.03.2017)

2 Ibidem.

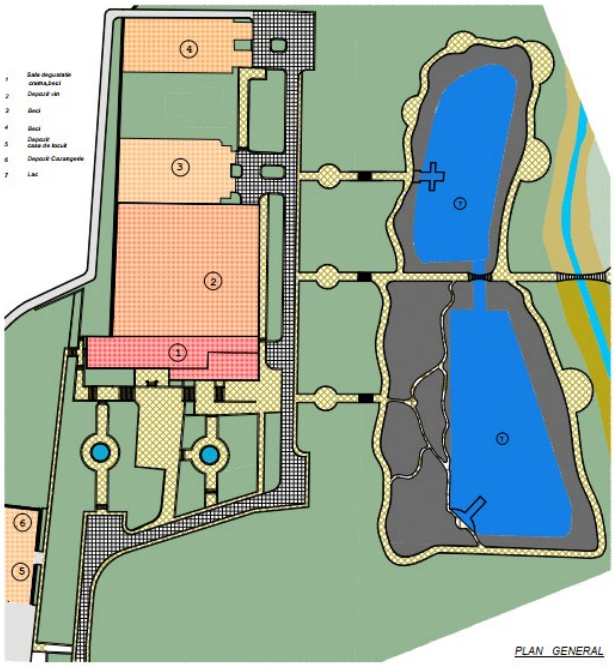

Fig. 1. Planul general al complexului „Château Purcari". Arhitect M. Eremciuc

tirii athonite Zografu. Beciul, în formă de cruce, este cel mai vechi obiect arhitectural păstrat pe teritoriul întreprinderii actuale, despre care se cunoaște că datează din anul 1827. Primul bloc tehnologic apare după cel de-al Doilea Război Mondial, în 1948. Tot în aceeași perioadă sunt construite patru beciuri boltite liniare, iar în anii 1986–1987 sunt edificate două blocuri noi de producere.

După o serie de perioade de avânt, dar și dificile, anul 2003 constituie un nou început în istoria vinurilor de Purcari. Demarează reconstrucția integrală și retehnologizarea fabricii de aici. Combinatul este refăcut și dotat cu tehnologii ultramoderne, iar pe teritoriul întreprinderii este construit un ansamblu hotelier și de restaurant.

Pornind de la structura existentă: pivnițele păstrate din secolul al XIX-lea și blocurile tehnologice din perioada sovietică, complexul vitivinicol „Purcari" și-a modificat aspectul prin proiectul propus de arhitectul Mihai Eremciuc în anul 2003[1].

Centru compozițional al noii structuri devine unul dintre fostele blocuri ale vinăriei, căruia îi sunt atribuite funcțiuni publice, evidențiind o modalitate diferită de abordare a complexului vitivinicol, bazată pe un câmp conceptual al geografiei psihosociologice a turismului, unde vizitatorul este plasat în prim-planul atenției, iar complexul este transformat într-un obiectiv turistic. Proiectul introduce noțiunea de ospitalitate, respectiv furnizarea generoasă și cordială de servicii vizitatorilor, care devine un principiu fundamental în evoluarea întreprinderii. Componentele specific turistice legate de alimentare și cazare sunt suplinite de cele destinate evaluării vinurilor.

Construcția are o delimitare bine definită, în trei părți: pivnițele, centrul

1 Proiectul reconstrucției „Vinăriei Purcari". 2003–2004. Arhiva personală a arhitectului Mihai Eremciuc.

pentru vizitatori și hotelul. Sub nivelul terenului se găsesc pivnițele cu o vechime de aproape două secole, fiind unele dintre cele mai vechi galerii subterane, ce reflectă construcția subsolurilor boltite, săpate în lut, fără căptușeală. Ele sunt amenajate cu caze pentru depozitarea sticlelor cu vinuri și reprezintă colecția de vinuri Purcari. Centrul pentru vizitatori cuprinde două săli de restaurant la parter cu capacitatea de 60 și 120 de persoane, unde au loc degustările vinurilor de calitate premium. Sala mare are un caracter sobru cu evidentă tentă de manifestare a stilului gotic. Pentru a conferi atmosferei interne un aer medieval s-au folosit piatra, lemnul și fierul forjat. Pereții placați cu piatră, grinzile masive de lemn ale tavanului și fierul, care au servit la construcția candelabrelor suspendate, realizate după modelul celor gotice, a balustradei scării interioare și mobilierului, au avut un puternic impact stilistic asupra interiorului sălii. Sala mică păstrează aceleași caracteristici specifice stilului. În ambele săli sunt prezente căminurile.

Fig. 2. Complexul „Château Purcari". Sala mare a restaurantului. Arhitect M. Eremciuc

Hotelul ocupă etajul superior, fiind alcătuit din opt camere de lux, situate pe ambele laturi ale clădirii. În interioarele camerelor persistă contrastul dintre albul imaculat al finisajului pereților și nuanțele întunecate, brun-roșcate, ale tavanelor de lemn și pardoselilor din gresie. Pentru oaspeții vinăriei sunt realizate adăugător platforme-terase largi pentru 120, 250 și 300 de persoane, unde sunt desfășurate activități cultural-artistice: programe speciale, festivaluri, reuniuni, expoziții, spectacole etc.

Fiind amplificate funcțiunile complexului vitivinicol, se dezvoltă un spațiu de interacțiune, care este abordat arhitectural. După reconstrucția întreprinderii apar elementele arhitectonice care identifică complexul cu un conac. Cele mai impunătoare le găsim în volumetria clădirii destinate restaurantului și spațiului hotelier. Clădirea domină prin terasa restaurantului și mansardele hotelului, dar mai ales prin turnul de colț ce le unește.

Fig. 3. Complexul „Château Purcari". Clădirea destinată restaurantului și spațiului hotelier. Arhitect M. Eremciuc

Arhitectul a inclus construcția turnului în complexul vitivinicol pentru a scoate în evidență apartenența de cândva a acestui teritoriu la mănăstirea athonită. Aspectul ales, prin repetarea stilizată a turnului de poartă (turnului-clopotniță), a devenit simbolul Vinăriei Purcari, susținând conceptul general al imaginii memorabile a cramelor, accentuat în proiectele recente ale multor arhitecți de peste hotare.

Fațadele blocurilor pentru depozitarea vinurilor, reconstruite, beneficiază de un decor corespunzător imaginii create: peretele de o lungime considerabilă este finalizat prin creneluri, proprii unei arhitecturi medievale. Spațiul intrării în beciurile istorice de asemenea a fost inclus în acest volum, fiind accentuat printr-un pinion. Piatra folosită la placarea soclului amplifică senzația vizuală de fortificație medievală. Fațada, orientată spre curtea interioară, se distinge prin soluționarea unei volumetrii tradiționale a arhitecturii locative. Terasa restaurantului e o interpretare a prispei casei populare. Utilizarea lemnului pentru balustrada cu coloane sculptate în lemn, precum și construcțiile acoperișului turnului și a intrărilor, consolidează aspectul tradițional.

Evoluția acestui complex pe parcursul ultimului deceniu este o dovadă a respectării sistemelor de valori tradiționale, dintre care cel mai important pentru subiectul discutat o reprezintă înțelegerea unitară asupra peisajului. Integrarea complexului în peisaj s-a produs fără schimbarea elementelor topografice. Prezența activităților viticulturii a făcut ca peisajul să fie reprezentat major de exploatațiile agricole. Suprafețele plantate cu vii au devenit un factor determinant, dar s-au menținut și structurile vegetale ale peisajului natural.

Paradigma acestui tip de dezvoltare a peisajului este diversitatea, văzută atât în ceea ce constituie peisajul natural păstrat, cât și în soluțiile specifice precum crearea iazurilor în apropierea complexului sau a unui teritoriu amenajat cu plante decorative și elemente arhitecturale – foișoare instalate la marginea iazurilor sau scara ce leagă această porțiune de complex.

Întreprinderea de vinificare „Château Vartely" a fost înființată în anul 2004 și extinsă printr-o structură turistică după proiectul arhitectului Leonid Dumitrașcu[1], complexul fiind inaugurat în anul 2008. Pe lângă fabrica propriu-zisă de vinuri, clădirea în care se găsește laboratorul și secția de îmbuteliere, au fost construite trei case hoteliere, un restaurant și un bloc ce include recepția și spațiile pentru recreație și servicii adiționale. Edificiile proiectate se remarcă prin stilul național. Hotelurile, simbolic, reprezintă tradițiile constructive de la sudul, centrul și nordul Moldovei. Casele se deosebesc atât prin tipul materialelor de construcție utilizate, cât și prin ornamentele specifice și interiorul amenajat în stil rustic.

Fig. 4. Planul general al complexului „Château Vartely".
Arhitect L. Dumitrașcu

Proiectul a fost conceput ca o propunere etapizată, având intenția de a valorifica un teritoriu mai vast, cu includerea spațiilor de cazare adăugătoare, a unui centru SPA cu prestarea serviciilor specifice privind tratamentul cu produse din struguri și terapia cu vin, care ar dispune și de o piscină în aer liber.

Prin acest proiect, autorul demonstrează o abordare holistică a ceea ce în-

1 Proiectul complexului turistic „Château Vartely". 2006–2007. Arhiva personală a arhitectului Leonid Dumitrașcu.

seamnă arhitectură. Noțiunea de „holism", ce înseamnă întreg, tot, integral (gr.: *holos* – întreg), este acceptată drept „teorie potrivit căreia universul și, în special, natura vie sunt văzute în mod corect ca întreguri ce interacționează, ca organisme vii, ce sunt mai mult decât o simpla sumă a particulelor elementare"[1].

Ideea construcției acestor locuințe, în cadrul proiectului, reconsideră materialele precum paielele, stuful, lutul, chirpicii, piatra brută, paianta[2] sau similare acesteia, case de tip „organic", în formă și în conținut. Totuși, ideea nu și-a găsit finalitatea.

Curentul, numit „alternativ" pentru arhitecturile din țările europene dezvoltate, la noi rămânând încă pe poziție de tradițional, reprezintă tendința de a reduce totul la o scară mai mică, ceva de genul caselor bătrânești. Arhitectul propune soluționarea zonei pentru vizitatorii complexului ca parte a unui „sătuc". Ideea spațiilor de cazare, care păstrează aspectul caselor tradiționale, a venit ca răspuns la tema de a extinde spațiile preponderent tehnice ale vinăriei dintr-un mediu rural cu unele de găzduire pentru turiști, care le-ar permite un sejur mai îndelungat și o posibilitate de a observa mai îndeaproape modul de preparare a vinului într-un cadru idilic.

„Château Vartely" este un proiect care subliniază sensibilitatea în relaționarea construitului cu mediul în care se află. Complexul, desfășurat pe un teren de dimensiuni impresionante, plantat cu o mini-vie și inspirat de arhitectura zonei în care se află, cu un design al construcțiilor integrate amintind de cel al caselor tradiționale din împrejurimi, respectă astfel o tradiție locală a multor generații. Unitățile de cazare au volume și siluete diferite, dar creionate în linii ferme, fiind ridicate cu ajutorul unor materiale naturale locale, cu acoperișuri din olane și șindrilă. Varianta inițială, cu acoperiș din stuf, nu și-a găsit expresia materială, rămânând doar o aluzie, acoperind o mică parte din acoperișul uneia dintre ele.

Vilele sunt compuse dintr-o camera și un grup sanitar, interioarele fiind minimalist amenajate, cu predominarea materialelor naturale, cu un fundal alb, curat și relaxant. Mici elemente de mobilier și decor aduc prin accente de culoare, de regulă în tonuri roșiatice, un suflu proaspăt și ludic încăperilor. Arhitectul a mizat pe crearea unei senzații de continuitate și fluiditate între exterior și interior și a propus o pardoseală din stejar ce se prelungește din cameră prin terasa din fața fiecărei căsuțe. Dacă partea din interior a fost riguros finisată și lăcuită, în zona terasei lemnul este lăsat natural și netratat, în vederea obținerii propriei

1 V. Morabito, Ambiguitatea holistică a apropierii de peisaj. În revista Arhitectura. 2013. http://arhitectura-1906.ro/2013/12/ambiguitatea-holistica-a-apropierii-de-peisaj/ (accesat 17.03.2017)

2 Paiantă – sistem de construcție a pereților unor case, care constă dintr-un schelet de lemn, având golurile umplute sau acoperite cu diferite materiale (împletituri de nuiele, paie, șipci tencuite cu lut, chirpici etc.)

Fig. 5. Vilele complexului „Château Vartely”.
Arhitect L. Dumitrașcu

patine la contactul cu elementele de mediu. În același timp, ferestrele ample, desfășurate pe toată înălțimea nivelului, permit un contact permanent cu imaginea pitorească a grădinii. Pentru crearea unei atmosfere mai intime, oaspeții au oricând posibilitatea de a acoperi aceste ferestre cu obloane executate din același tip de lemn ca în cazul finisajelor interioare.

Elementul-surpriză constă în faptul că fiecare căsuță beneficiază de propria grădină, diferit plantată, iar turiștii își pot alege locul în care doresc să stea în funcție de grădina pe care o preferă.

Deși e un răspuns relativ simplu al temei de proiectare, ansamblul creat de Leonid Dumitrașcu reușește să intrige și să atragă atenția printr-o arhitectură rurală. Proiectul se lasă potențat de cadrul care-l găzduiește pentru că nu constă într-o intervenție invazivă și confirmă ideea priorității peisajului. Face parte din realizarea unui proiect eco-friendly, perfect integrat în mediul pentru care a fost gândit.

Este de menționat faptul că în anul 1968, pe locul unde astăzi se află complexul, a fost deschisă o carieră de piatră ce are o structură similară cu cea a granitului, dar de o densitate mai mică, care în anul 1972 a fost închisă, nefiind rentabilă. Piatra dezgolită a constituit acel factor natural ce a servit drept impuls pentru efectuarea proiectului acestui complex, iar astăzi prezintă o atracție deosebită pentru turiști. Elementul peisajer, păstrat cu grijă de autor, apare atât în exterior – restaurantul este amplasat pe panta de piatră – cât și în interior, în sala de depozitare a vinurilor și în clădirea cramei, unul dintre pereți fiind însuși masivul pietros.

Clădirea restaurantului complexului „Château Vartely” este un centru

Fig. 6. Restaurantul complexului „Château Vartely”.
Arhitect L. Dumitrașcu

compozițional al complexului și constă din trei niveluri, cel inferior fiind ocupat de beciul întreprinderii și sălile de degustare. Restaurantul este amplasat pe cele două niveluri superioare și include două săli cu o capacitate de 260 de locuri. Primul nivel are ieșire la terasa de vară, de unde se deschide o priveliște minunată asupra orașului Orhei și a văii râului Răut. Sala de banchet și scena sunt mobile, fapt ce oferă posibilitatea de a organiza *fourchette*-uri. A doua sală, amplasată la etajul mansardat al restaurantului, se caracterizează prin abundența lemnului în stil rustic. Mansarda confortabilă este amenajată și cu o tejghea-bar. Sala mansardei are ieșire la un balcon spațios, unde pot fi organizate locuri adăugătoare.

În zona subsolului restaurantului sunt amenajate două spații distincte pentru degustare: „Sala Vinurilor autohtone” și „Sala Vinurilor mondiale”. Zidurile de piatră păstrează temperatura constantă, iar mobilierul de lemn masiv, simplu și util, stabilește confortul necesar în procesul de degustare.

Sala de degustare principală este destinată vinurilor de producție „Château Vartely”. Cea de-a doua sală de degustare prezintă colecția mondială, ce întrunește o serie de vinuri de pe cele cinci continente. Vizitarea ei poate fi comparată cu un tur virtual prin renumitele zone vinicole ale lumii, totodată, descoperind calitățile și particularitățile fiecărui soi de vin de pe fiecare continent.

Sălile sunt tratate printr-un design asemănător, cu mici divergențe. Diferă unele elemente de decor și mobilierul. „Sala Vinurilor mondiale” are o masa înaltă pentru degustarea vinurilor, marcată de o serie de lămpi suspendate, și este înconjurată de rafturi perimetrale pentru expunerea sticlelor de vin. În partea de mijloc, rafturile sunt închise de plăci cu inscripțiile țărilor producătoare ale vinurilor expuse, pe care sunt scrise notele producătorului. „Sala Vinurilor au-

Fig. 7. Complexul „Château Vartely". „Sala Vinurilor autohtone". Arhitect L. Dumitrașcu

tohtone" se distinge prin utilizarea cărămizii alături de rafturi asemănătoare cu cele din sala vecină. Întrebuințarea lemnului masiv subliniază caracterul rustic al locului.

Beciul se găsește la același nivel cu sălile de degustare. El se evidențiază prin construcțiile din cărămidă sub formă de arc. Accesul poate fi atât din zona de degustare, cât și prin porțile din exterior.

Atractivitatea vinăriei este dezvoltată și prin faptul că vizitatorii au posibilitatea de a face cunoștință cu spațiile tehnologice. Crama edificată are doua niveluri și se evidențiază prin compoziția spațial-volumetrică rațională, dependentă de efectuarea operațiilor de recepție a strugurilor, prelucrarea lor, obținerea și stocarea provizorie a vinului. Fiind structurată pe două niveluri, a fost posibilă implementarea variantei de cramă gravitațională – fără întrebuințarea pompelor în procesul de producere a vinului. Temperatura constantă necesară e menținută de sistemele tehnice moderne, dar, fie și în mică măsură, de faptul că o parte a primului nivel este adâncită în masivul de piatră, crama utilizând excavajul fostei cariere. Astfel, în interior putem observa vasele metalice enorme aliniate pe fundalul calcaros, aceasta fiind nu doar o necesitate, ci și un moment conceput în mod special ca unul atractiv pentru turiști. În general, simplitatea anvelopantei, fie și din materiale moderne, nu contrazice arhitectura celorlalte clădiri ale complexului într-un stil tradițional, care a constituit ideea principală a proiectului.

Ambele complexuri, „Château Purcari" și „Château Vartely", fiind diferite ca imagine, au foarte multe în comun și ar putea fi caracterizate ca oglinzi fidele ale societății care le generează. Există de asemenea o evidentă devenire în paralel, conform acceptărilor conceptuale actuale. Promovarea turismului vitivinicol a

fost un impuls ce a contribuit la apariția unei structuri extinse și stabilirea unei identități arhitecturale, care devine imaginea emblematică a vinurilor produse.

Bibliografie

1. Crainic N. Ce înseamnă tradiționalism? (cultură vs civilizație). În: Puncte cardinale în haos. 1936. http://foaienationala.ro/ce-nseamn-tradiionalism-cultur-civilizaie.html (accesat 10.03.2017)
2. Morabito V. Ambiguitatea holistică a apropierii de peisaj. În revista Arhitectura. 2013. http://arhitectura-1906.ro/2013/12/ambiguitatea-holistica-a-apropierii-de-peisaj/ (accesat 17.03.2017)
3. Proiectul complexului turistic „Château Vartely". 2006–2007. Arhiva personală a arhitectului Leonid Dumitrașcu.
4. Proiectul reconstrucției „Vinăriei Purcari". 2003–2004. Arhiva personală a arhitectului Mihai Eremciuc.

Summary:

THE SEARCH FOR THE TRADITIONAL SPECIFICS IN THE ARCHITECTURE OF THE WINERY COMPLEXES

The image of the winery, which is not only a place of wine production, but also of hospitality, tourism, sales, with cognitive and educational essence, determines professionals in the wine field to modernize the winery projects. Examples of organizing the space of such complexes are „Château Purcari" and „Château Vartely", where the territorial expansion happened due to the inclusion of hotels, restaurants and relaxation zones, taking into consideration the consumer appeal through the branding as a main focus of the producer to impress the visitor with a visually pleasing architecture.

Thus, the current process, subject to criteria outlined by the globalization phenomenon that is based on a new way of functioning of the complex space by including the visitor in this matrix, leads the architect to reassess the paradigms of approaching the architectural project and to adopt complex formulas to customize the wineries. Starting with this new mission in mind, we will try to identify the ways these circumstances affected the architecture of these two wineries, which are famous both nationally and internationally.

Keywords: wine complex, holistic approach, constructive traditions, traditional volumetry, touristic attractiveness.

Dan VEREJANU

METAFORA – PATRIMONIU CULTURAL IMATERIAL (DUPĂ OPERA LUI LUCIAN BLAGA)

Invocând tema „*Metafora, patrimoniu cultural imaterial*", constatăm existența unei excepționale contribuții scriitoricești la promovarea și valorificarea acestui patrimoniu. Or, *Metafora* e impactul benefic al activității creatorilor de valori artistice. Autoritățile literare românești care au contribuit la îmbogățirea acestui patrimoniu cultural imaterial constituie nume bine cunoscute ale literaturii clasice și moderne. Pentru studiul nostru l-am ales pe Lucian Blaga, poetul, filosoful și ambasadorul României mari, autorul trilogiilor, scriitorul care a fost și rămâne o sursă de inspirație pentru generațiile care l-au urmat. Grigore Vieru și-a mărturisit deschis acest *legământ,* numindu-și cartea care l-a consacrat „Numele tău", după numele poemului dedicat lui Lucian Blaga.

Fiind un bun cunoscător al literaturii universale, sesizând apariția unui nou raport artă-scriitor, lirosoful de la Lancrăm constată că anume limba română e acea profunzime, din care izvorăște Metafora. Limba română are darul de a produce metafore superbe, profunde, filosofice cum rar se găsesc în limbile altor popoare. Sensurile noi pe care le produc cuvintele ce constituie *Metafora* oferă originalitate și viabilitate lucrării artistice. O primă experiență a înțelegerii metaforelor rămâne a fi folclorul, tezaurul popular. Folosind cu pricepere funcția imaginației, creatorii de metafore introduc consumatorii de metafore în acea situație imaginară, la care încearcă să-i adapteze. Exegeții unei sau altei opere, căutând calea spre o realitate de profunzime, scot la suprafață sensuri nebănuite, depozitate în memoria colectivă de milenii.

După puterea de a pătrunde diferite straturi, diferite adâncimi și a răsplămădi, răstălmăcind un fenomen concret, oferind un chip aparte după haina metaforică, autorului i se atribuie un stil sau altul. Expresionismul, al cărui promotor în literatura română a fost Lucian Blaga, își permite luxul celor mai moderne metafore. Meditațiile lui Lucian Blaga asupra posibilităților noastre de a ne integra în cosmos sunt oferite cititorului altor secole, altor milenii în metafore care au păstrat gândirea blagiană inedită, au ocrotit-o, au ferit-o de toate intrigile timpului. Metaforele blagiene oferite *Luminii* și *Iubirii* sunt un tezaur cultural rar. Or, aspirația fundamentală a poetului a fost susținută de iubire. „*Iubind, ne-n-credințăm că suntem*", - afirmă poetul în poemul *Psalm,* metafora-i devenind proverb, stare de veghe.

În studiul său „*Geneza metaforei și sensul culturii*" din *Trilogia culturii*, vorbind despre funcția gnoseologică a metaforei, *despre metafore plasticizante și metafore revelatorii*, Blaga afirmă: „...Metafora are două izvoare cu totul diferite, care nu îngăduie nici o confuzie. Un izvor este însăși constituția sau structura spirituală a omului, cu acel particular dezacord dintre concret și abstracțiune. Al doilea izvor este un mod de a exista, care caracterizează pe om în toată plenitudinea dimensională a spiritului său, ca „om"; existența întru mister"[1]. Metafora, fiind apreciată drept o *dimensiune specială* a destinului uman, a fost studiată profund de poetul și filosoful de la Lancrăm. Încercând a face o radiografiere a operei lirice și filosofice blagiene ce ține de intențiile autorului de a lărgi semnificația metaforicului, ne-am propus actualizarea acestei perceperi. Poetul-diplomat din propria-i experiență a constatat că anume crearea metaforei, esența creației, e comunicarea cea mai productivă dintre *conștient* și *inconștient* sau chiar rezultatul acestei comunicări. Filosofii antici au numit această comunicare *inspirație*. Poeții contemporani i-au zis: *al cincilea anotimp* (Ofranda omeniei. 1979). Căutările noastre au fost determinate de cele mai puternice motive ce conduc la artă și știință, care „îl alungă pe omul sensibil din existența personală în lumea contemplării obiective și a înțelegerii"[2]. Adevărată revelație a cercetării liricii și filosofiei blagiene ne-a prilejuit-o credința în primatul metaforei, generate de comunicarea dintre *conștient* și *inconștient.*

Modelând aluatul cuvintelor din care poetul își creează metaforele, în așa fel încât ele să exprime o „valoare", creatorul își destăinuie astfel atitudinea „în fața vieții și a lumii" (Pietre pentru templul meu). Acesta, în opinia filosofului român, e un „factor obligatoriu al activității creatoare". În timp ce Kant susținea că „natura împrumută articulațiile intelectului uman", Lucian Blaga constată că „natura se mai acomodează și după năzuința formativă, ce determină nu numai ideile noastre despre natură, ci și creațiunile artistice, morale, sociale ale conștiinței omenești"[3]. Coborând la rădăcina lucrurilor, dorind să „vadă" „care e sâmburele care supraviețuiește morții lor", Lucian Blaga a creat cele mai profunde metafore ale luminii și iubirii. „Credința mea o sorb puternică din soare", zice poetul în poemul .... Simțindu-se „un picur de dumnezeire pe pământ", dezmărginindu-și gândul, poetul admiră izbucnirea luminii vieții: „Focuri ard, albastre ruguri/ Pomii simt dureri de muguri" (Focuri de primăvară).

De pe pozițiile sale de diplomat, Lucian Blaga poetul își propunea să scrie în presa timpului: „Ni-e sufletul spadă/ De foc stinsă-n teacă"… Chiar dacă focul e stins în teacă, sufletul e spadă de foc, chiar de nu taie, nu lovește, nu e ridicată,

1 L. Blaga, *Trilogia culturii*. București, editura Humanitas, 2011, p.355.
2 Ibidem, p.33.
3 Ibidem, p.110.

ci stă la locul ei, în teacă, spada e spadă, mai ales, de foc:

"Purtăm fără lacrimi /O boală în strune / Și mergem de-a pururi / Spre soare-apune./ Ni-e sufletul spadă / De foc stinsă-n teacă / Ah iarăși și iarăși / Cuvintele seacă. / Vânt veșnic răsune / Prin cetini de zadă./ Purces-am în lume / Pe punți de baladă./ Străbatem amurguri / Cu crini albi în gură./ Închidem în noi un / Sfârșit sub armură./ Purtăm fără lacrimi / O boală în strune / Și mergem de-a pururi / Spre soare-apune./ Răni ducem – izvoare / Deschise subt haină./ Sporim nesfârșirea / c-un cântec, c-o taină".

(Cântăreți bolnavi)

Metaforele inedite, de o rară prospețime, dau cuvintelor noi sensuri, gândului noi profunzimi, mesajului viabilitate. Și poemului, scris la început de secol XX, actualitate și în secolul XXI. Susținându-și metaforele din opera poetică prin descoperirile sale filosofice despre metaforă și locul metaforei în comunicarea dintre *conștient* și *inconștient,* Blaga constată că toate acestea ar fi trebuit să aibă „semnificația însoțită de puternice rezonanțe" a unei mirate „treziri". Posibil că această mirată „trezire" nu a fost deplină, deoarece începuse cel de-al doilea război mondial, apoi veni un regim totalitar care nu avea cum să recunoască faptele lui Lucian Blaga, nu să mai fie capabil de o „trezire" mirată. *„Intru în munte. O poartă de piatră / Încet s-a închis. Gând, vis și punte mă saltă./ Ce vinete lacuri! Ce vreme înaltă!/ Din ferigă vulpea de aur mă latră./ Jivine mai sfinte-mi ling mâinile: stranii, /Vrăjite, cu ochii întorși se strecoară./ Cu zumzet prin somnul cristalelor zboară /Albinele morții, și anii. Și anii."/* – afirmă poetul. (Munte vrăjit)

Anume în eseul „Geneza metaforei și sensul culturii" (din care cităm în acest studiu), Blaga vorbește despre omul „devenit om" (neapărat subiect creator). Or, Omul, din clipa când i s-a declarat „omenia", a bănuit cu prisosință că imediatul nu este locul chemării sale. A exista ca om înseamnă din capul locului a găsi o distanță față de imediat prin situarea în mister. Unei asemenea situații îi corespunde un destin înzestrat și însetat de nevoia de a încerca o revelare a misterului. Astfel, prin încercările revelatorii omul devine creator, și anume creator de cultură. Desigur, nu toți oamenii sunt creatori de cultură, ci toți oamenii participă la cultură în măsura omeniei lor, afirmă lirosoful. Or, cultura e împlinirea omului. Ea nu e condiționată numai de geniul și talentul omului, ci de modul de existență, datorită căreia cultura dobândește suprema demnitate. Apreciindu-i semnificația, deoarece „în om s-a *finalizat* evoluția" și dincolo de el „nu mai e posibilă o nouă specie biologică, superioară lui". Prin această constatare, care poate fi și o întrebare, vorbind de „poziția centrală a omului în lume", despre omul care într-un fel sau altul ar fi „încoronarea de nedepășit a evoluției", despre „destinul creator", – filosoful român cheamă „eforturile gândirii" ale generațiilor viitoare. Or, preocupările dintotdeauna ale poetului și filosofului Lucian Blaga

a fost Omul „înzestrat cu un destin creator de cultură (metaforică și stilistică)", „destinul creator, cu sacrele sale rădăcini abisale" și o lansare măreață de „intenții revelatorii". Omul creator se lansează „în existența întru mister și revelare", plină de primejdii, tulburătoare, dinamică și creatoare.

Rădăcinele blagiene, coborâte în „adânc de tristețe", în permanență comunică și țin strânsă legătura de contact cu „albastru înalt și spiritual". Constatăm în opera lui Blaga că cele mai adânci profunzimi le deține sufletul omenesc, ale cărui rădăcini duc în adâncimi a sute și sute de generații, în sufletul comun al generațiilor. Anume la aceste adâncimi se produce comunicarea dintre conștient și inconștient, *comunicarea metafizică,* comunicarea transcedentală. Anume la aceste adâncimi se găsesc cele mai cristaline și profunde izvoare spirituale – *metaforele blagiene*. Aici ele se adună spre a se naște sub „bolta înaltă a transcendentului". Având rădăcinile coborâte până la aceste izvoare ale memoriei colective, în toată opera blagiană nu vom găsi nici o clipă în care existența creatoare să-și permită o „jertfă de sine". Existența creatoare își impune țelul, își trasează calea, își caută rădăcinile pentru a-și asigura trăinicia, temeinicia, într-un cuvânt – adâncimile conștiinței. Apreciindu-le drept *demonia rădăcinilor*, Lucian Blaga constată: „În comparație cu planta, rădăcina are un aspect demonic. Se simte din înfățișarea ei că ea este eminamente organul efortului. Rădăcina este aceea care luptă cu substanțele, aderând și eliminând".

După Lucian Blaga, metaforele sunt chemate să sporească volumul revelației, altfel zis, să încerce o dezvelire a laturii de la sine ascunsă a obiectului dat. Sau și mai mult, metafora este a doua emisferă prin care se rotunjește destinul uman. Metafora „este *o dimensiune specială a acestui destin*, și ca atare ea solicită toate eforturile contemplative ale antropologiei și ale metafizicii", – concluzionează poetul filosof. Lirosoful face o clasificare metaforică a principalelor orizonturi temporale posibile: „timpul-havuz" care specifică un orizont deschis unor trăiri îndreptate spre viitor; „timpul-cascadă" axat pe trăiri cu accentul pus pe dimensiunea trecutului; „timpul-fluviu" care presupune trăirea prezentului.

Sporind „calitatea comunicării, eficiența comunicării" dintre conștient și inconștient, *Metafora – „misterul suprem"* al *puterii creatoare,* îl ajută pe om să simtă necesitatea receptării mesajului proaspăt, nou, cu atât mai mult cu cât „imaginea atinge inima înainte de a atinge inteligența". În aceasta constă esența puterii creatoare, despre care vorbea Lucian Blaga.

După 1989 atât în România, cât și în Republica Moldova s-a simțit „nevoia omului de instruire prin imagine", nevoia de acea „Fereastră spre Absolut", la care se referea Michel Quenot, specificând: „Iubirea pentru frumusețe ne satisface și ne umple de bucurie… Trebuie să coborâm în liniștea și singurătatea propriei inimi, pentru a asculta vibrând inima lumii transfigurată". Păstrând proporțiile,

putem spune că anume astfel au procedat, fiecare cu mijloacele de care a dispus, Lucian Blaga și poeții care l-au urmat, mai ales poeții basarabeni ai „generației dintre secole": Grigore Vieru, Ion Vatamanu, Anatol Codru și alții. În acest context de idei, anume Lucian Blaga cu firul său de lumină, și anume Grigore Vieru (în spațiul basarabean) cu firul său de iarbă – într-un cuvânt: cu mioriticul, au îmbogățit prin poemele lor cultura românească. Luminat mistic în chip blagian, Grigore Vieru a creat o „poezie de mici cristale, care reflectă cu toate fețele imagini scumpe", pline de mister. Metaforele sale sunt pătrunse de o melancolie care e „adevărata zeiță a aventurilor onirice". Omul din lirica lui Vieru e urcătorul la cer, către firul de lumină al lui Blaga, e visător, deși rana îi sângerează, e viguros ca firul de iarbă ce răzbate prin asfalt, e mereu dornic de viață. În *taina care mă apără* se reflectă adâncimea misterului blagian de dincolo, dar și de aproape. N-are frică și nu are nevoie de apărare, căci îl apără însuși Dumnezeu.

Astăzi tot mai des se vorbește de o terapie prin metafore, savanții aducând dovada că aceasta constituie o *„cale privilegiată de acces la inconștientul psihic"*. Or, metafora stimulează creativitatea, ocolindu-se rezistența conștientă și activându-se un alt tip de căutare internă a soluțiilor proprii. Mai multe cercetări în domeniu aduc dovada că metafora deblochează procese de comunicare și procese lăuntrice

Poet și filosof al *tristeții metafizice,* Lucian Blaga, opera căruia merită să fie studiată și valorificată de noile generații de exegeți, a știut să dea expresie *metaforelor fundamentale ale gândirii,* în tăcerea lui „profetismul" se împacă atât de bine cu ființa rostitoare, care, în cazul său, se înalță până a fi înzestrată cu însăși *puterea creatoare.* „Supremul mesaj" pe care Lucian Blaga l-a transmis din perioada interbelică către alte secole, mesaj ce extinde lirosofia sa până la proporțiile unui *fenomen Blaga*, e de fapt mesajul puterii creatoare către viitor și către lume. Lumea interioară dominată de puterea creatoare, având permanent nostalgia infinitului, generează lumina. Întreaga sa operă se impune printr-o „liberă rostire poetică", cu cât mai liberă, „cu atât mai deschisă și mai pregătită este ea pentru neprevăzut". Povestea acestei puteri a luminii la care muncește poetul nu caută un loc „undeva jos sau undeva sus", pentru a slobozi rădăcini și a fi acea putere pe care autorul și-o dorește puternică, dezmărginită, deoarece fundamentul îi este săpat în sufletul și gândul lui, care atât de insistent a insuflat necesitatea *colaborării* dintre gând și suflet: *Nu știu nici azi pentru ce m-ai trimis în lumină./ Numai ca să umblu printre lucruri/ și să le fac dreptate spunându-le/ care-i mai adevărat și care-i mai frumos?* (Scrisoare)

Mesajul de filosofie „poetică" a lui Lucian Blaga e „un îndemn spre a pătrunde alte și alte niveluri ale adâncimii conceptului „metaforicului", concept ridicat la o „dimensiune categorială", căruia lirosoful „îi acordă un loc privilegiat

în definirea *creației*, a „*omului de cultură*" și a *puterii creatoare ca putere absolută,* unica în putere să sesizeze, să pătrundă metafora în clipa *comunicării dintre conștient și inconștient*"[1]. Or, comunicarea unică, *comunicarea dintre conștient și inconștient*, este, în viziunea lui Lucian Blaga, *Metafora.* Retras în liniștea nemuririi, poetul și filosoful de la Lancrăm își ascultă noile retălmăciri ale metaforelor sale. Altfel spus, patrimoniul cultural imaterial care se cere cercetat și potențat.

Bibliografie:

1. Blaga, Lucian. *Trilogia culturii*. București, editura Humanitas, 2011

2. Verejanu, Daniel. *Lucian Blaga, puterea creatoare ca putere absolută*, prefață de acad. Mihai Cimpoi. Chișinău, editura OMCT, 2016

Summary:

METAPHOR, IMMATERIAL CULTURAL HERITAGE"
(AFTER LUCIAN BLAGA'S OPERA)

By invoking the subject "Metaphor, immaterial cultural heritage", the author has find an exceptional writing contribution to the promotion and capitalization of this heritage. Alternatively, the Metaphor is the positive impact of the activity of artistic values creators. Among the Romanian literary personalities, Lucian Blaga was chosen for this research, the poet, philosopher and the ambassador of Great Romania, the writer who was and remain an inspirational source for the future generations. The author of the trilogies who knew to give expression to fundamental metaphors of the thought, especially Love and Light, has concluded that the Romanian language is that profoundness from which the metaphor is born. The lirosoph has spoken about this immaterial cultural heritage in Trilogy of Culture, in the essay Genesis of the metaphor and the meaning of culture. The metaphor, the communication between the conscious and unconscious, has kept the Blaga thinking new over the decades. Although the folklore and people treasure remains a first experience of understanding the metaphor, the research demonstrates the importance of the value of this immaterial heritage.

Keywords: metaphor, heritage, communication, light, love, conscious, unconscious.

1 D. Verejanu. Lucian Blaga, puterea creatoare ca putere absolută, prefață de acad. Mihai Cimpoi. Chișinău, editura OMCT, 2016, p.104.

Date despre autori:

Mihail Agafița (Chișinău, Republica Moldova). Doctorand, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir". E-mail: mihail.agafita@gmail.com.

Maria Axenti (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: marya.axenti@gmail.com.

Iuliana Babin (Chișinău, Republica Moldova). Doctorand, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău, pictor-designer, SA Floare-Carpet. E-mail: iulianababin1987@yandex.ru.

Sergiu Bodean (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: arheo25@mail.ru.

Serghei Heghea (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific stagiar, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: sheghea@gmail.com.

Carmen-Maria Bolocan (Iași, România). Doctor în filologie, profesor universitar, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae", Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași. E-mail: bolocancarmenmaria@yahoo.ro.

Vadim Boț (Chișinău, Republica Moldova). Doctorand, Institutul de Relații Internaționale din Moldova. E-mail: vadim.botz@gmail.com.

Sergiu Boțolin (Chișinău, Republica Moldova). Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova. E-mail: botolinsergiu@gmail.com.

Mihail Chilaru (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: mihailchilaru@gmail.com.

Mariana Cocieru (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în filologie, cercetător științific superior, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu". E-mail: mcocieru@mail.ru.

Elena Cojuhari (Moscova, Federația Rusă), student, Universitatea Rusă de Economie Plehanov. E-mail: elenacojuhari98@gmail.com.

Cristian Constantin (București, România). Doctor în istorie, lector universitar, Facultatea de Arhivistică, Academia de Poliție „Al. I. Cuza" din București. E-mail: Cristian.Constantin@ugal.ro.

Adrian Dolghi (Chișinău, Republica Moldova). Doctor in istorie, cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: addolghi@gmail.com.

Diana Eșco (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, cercetător științific superior, Institutul de Istorie. E-mail: eskodiana@yahoo.com.

Alina Felea (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie. E-mail: afelea44@gmail.com.

Nina Ivanova (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, cercetător științific superior, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: ivanova_nina@mail.ru

Vladimir Kravcenko (Chişinău, Republica Moldova). Cercetător ştiinţific, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: cravaldemar@mail.ru.

Ludmila Moisei (Chişinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, UPS „Ion Creangă", E-mail: ludmillaturcan@yahoo.com.

Gheorghe Nicolaescu (Chişinău, Republica Moldova). Doctorand, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: troienelememele15@mail.ru

Liviu Petcu (Iași, România). Doctor în teologie, preot, Cercetător III, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae", Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași. E-mail: patristica10@yahoo.com.

Cătălina Plinschi (Chişinău, Republica Moldova). Studentă, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova. E-mail: plinschi112@gmail.com.

Victoria Rocaciuc (Chişinău, Republica Moldova). Doctor în studiul artelor, conferenţiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: rocaciuc@gmail.com.

Tatiana Roșca (Chişinău, Republica Moldova). doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova. E-mail: tatianarosca37@gmail.com.

Serghei Sîciov (Chişinău, Republica Moldova). Institutul Patrimoniului Cultural, cercetător ştiinţific. E-mail: siciov94@gmail.com

Sergiu Suvac (Chişinău, Republica Moldova). Doctorand, Universitatea „Valahia" din Târgoviște, Dâmbovița, România. E-mail: suvacsergiu@mail.ru.

Alexei Șevciuc (Chişinău, Republica Moldova). Doctorand, Institutul de Istorie. E-mail: sevciucalexei@yahoo.com.

Maria Șevciuc (Chişinău, Republica Moldova). Doctorandă, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă". E-mail: maria_shevciuc@mail.ru.

Svetlana Talpă (Chişinău, Republica Moldova). cercetător ştiinţific, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: svetlanatalp@yahoo.com.

Aurelia Trifan (Chişinău, Republica Moldova). cercetător ştiinţific, Institutul Patrimoniului Cultural. E-mail: trifanaurelia@mail.ru.

Dan Verejanu (Chişinău, Republica Moldova). Cercetător ştiinţific, Institutul de Filologie Română „B.P.Haşdeu". E-mail: uniuneadecreatie@yahoo.com.